

AȘEZĂMÂNTUL CULTURAL
ION C. BRĂȚIANU

..... XXII

142

DIN ARHIVA LUI
DUMITRU BRĂȚIANU

ACTE ȘI SCRISORI DIN PERIOADA 1840 — 1870

PUBLICATE, CU O SCHIȚĂ BIOGRAFICĂ,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DE

AL. CRETZIANU

VOL. I

IMPRIMERIILE INDEPENDENȚA

1933

AȘEZĂMÂNTUL CULTURAL
ION C. BRĂȚIANU

DIN ARHIVA LUI
DUMITRU BRĂȚIANU

ACTE ȘI SCRISORI DIN PERIOADA 1840 — 1870
PUBLICATE, CU O SCHIȚĂ BIOGRAFICĂ,

BCU Cluj / Central University Library Cluj
DE

AL. CRETZIANU

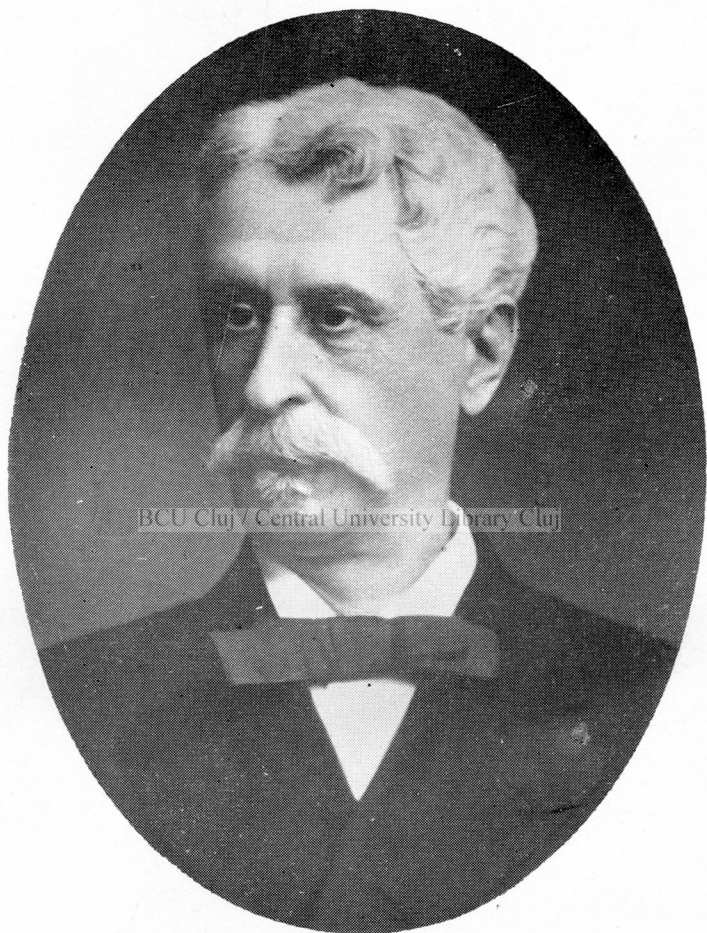
VOL. I

BIBL. UNIV. CLUJ

0295 * 12. II. 1934

EXEMPLAR LEGAL

IMPRIMERIILE INDEPENDENȚA
1933

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DUMITRU BRĂȚIANU.

DUMITRU BRĂȚIANU

BCU Cluj / Central U

„...Un seul homme l'accompagnait et c'était un danger de plus. Elle emmenait, déguisé avec elle, un proscrit qu'on cherchait partout, celui en qui on redoutait l'esprit le plus rare chez ces races, la fixe volonté ; celui qui, dans sa tête sombre, sous sa forêt de cheveux noirs, couve, toujours silencieux, la résolution immuable, l'inextinguible flamme, témoin vivant des origines romaines de ce peuple. C'est l'aîné des Brătiano...”

J. Michelet. *Principautes Danubiennes, Madame Rosetti 1848*)

Fruntașii generațiunii menite să prefacă două provincii umilite și asuprite într'un Stat independent și respectat se nasc în scurtul interval de timp dintre anii 1816 și 1821 : C. A. Rosetti în 1816, Ion Ghica și Mihai Kogălniceanu în 1817, Dumitru Brătianu în 1818, Nicolae Bălcescu și Al. G. Golescu în 1819, Alex. I. Cuza în 1820, Ion Brătianu în 1821.

Un organism lovit de boală produce, când e amenințat de peire, cele mai puternice anti-toxine. Tot astfel, neamul românesc dădea naștere, în vederea luptei pe

viață sau pe moarte, ființelor înzestrate în chipul cel mai desăvârșit cu îndrăzneala, hotărârea și dârzenia strămoșească.

De pe urma regimului fanariot, Românii treceau prin criza materială și morală cea mai grea pe care o cunoscuseră dela năvălirile barbarilor. Despuierea sistematică a populațiunii băștinașe adusă în stare de robie, îndepărtarea elementului românesc dela orice post de conducere în Stat, însemnau primejdii mari. Mai mare primejdie încă însemna înființarea unui sistem de venalitate și de corupere care distrugea caracterele.

Prima reacțiune sănătoasă, mișcarea lui Tudor Vladimirescu, se produce tocmai în epoca în care intră în viață cei meniți a aduce mai târziu la îndeplinire idealul național și social al săteanului gorjan.

În timpul copilăriei lor, Dumitru și Ion Brătianu vor fi auzit des pe tatăl lor, stolnicul Dincă, povestindu-le isprăvile lui Tudor și tragicul desnodământ ce și l-au găsit în județul vecin. Și cu atât mai mult se vor fi înflăcărat sufletele lor tinere, cu cât vor fi aflat desigur că unchiul lor Toma Brătianu nu fusese străin de mișcarea din 1821 și nici de aceea care izbucnește în 1826 în Mehedinți ¹⁾. Dumitru Brătianu va atribui întotdeauna lui Tudor Vladimirescu, primul idol al tinereței sale, un loc de frunte printre mântuitorii neamului ²⁾. Iar Ion Brătianu va spune mai târziu că „de „ar fi trăit atuncea ar fi alergat, deși fiu de boer, sub „steagurile Domnului Tudor“ ³⁾.

1) I. Filitti, *Frământările politice și sociale în Principatele române dela 1821 la 1828*, p. 26 și 137.

2) v. D. Brătianu, *Napoleon III*, București 1873. V. asemenea cuvântarea lui D. Brătianu în Noembrie 1847 la Societatea Studenților Români din Paris, în *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, p. 61.

3) N. Iorga, *Comemorarea lui Tudor Vladimirescu*, în ședința

Ocupațiunile turcești și rusești care se succed în timpul copilăriei sale vor lăsa de asemenea o impresiune adâncă în sufletul lui Dumitru Brătianu, căci ele însemnează în fiecare dată o mutare vremelnică a familiei Brătianu, fie în munți la Suici, în cula strămoșilor din veacul al XVI-lea, fie în lunca Argeșului, în casa mamei sale dela Tigveni ¹⁾. De atunci Dumitru Brătianu știe ce vrea să zică să nu fii stăpân în țara ta.

Pe asupritorii patriei sale îi vede de aproape, căci, în casa lui Dincă Brătianu la Pitești, sunt găzduiți în mai multe rânduri generali ruși ²⁾. Pe Kisseleff, în trecere prin Pitești, îl cunoaște în 1830. Guvernatorul Principatelor este atras de fața deșteaptă și simpatică a copilului. Aflând câtă sânguință arată la școală, propune să-l trimită la Paris, acordându-i o bursă. Stolnicul Dincă se vede silit să refuze, invocând pretextul că fiul său e prea tânăr ³⁾. Dânsul este prea mândru pentru a primi asemenea daruri dela reprezentantul Puterii coteropitoare.

Dealtfel sentimentele curat românești ale boerului din Pitești îl fac în curând să fie prost văzut de către Generalul Conte de Kisseleff. La 10 Februarie 1831, Deplin Imputernicitul Prezident al Divanului, înaintând Obșteștii Adunări de revizie lista reprezentanților județeni, între care figurează Dincă Brătianu, ales în Argeș, menționează în dreptul numelui lui: „Acestuia „i s'a scris să rămâie“ ⁴⁾.

Dar stolnicul Dincă este ales din nou în Noembrie

din 5 Iunie 1921 a Academiei Române, *Analele Academiei Române*, seria II, tomul XVI, p. 358.

1) *Lui Ion C. Brătianu 1821—1921*, p. 2.

2) *Ibid*, p. 3.

3) Articol biografic în ziarul *L'Orient* din 30 August — 11 Septembrie 1878.

4) *Analele parlamentare* București, 1890, tomul I, partea I, p. 63.

1831 ¹⁾ și va reprezenta județul Argeș în Obșteasca Adunare până în ajunul morții sale.

În curând îl ia pe fiul său Dumitru pe lângă dânsul la București, și-l trimete să-și urmeze studiile la Colegiul Sf. Sava.

La bătrânețe, Dumitru Brătianu va mai păstra încă vie amintirea intrării sale la Sf. Sava. Tatăl său, care era adeptul sistemului de educație prin care copiii sunt învățați a se descurca singuri, îl dusesese de dimineață până la poarta școlii, îi dase certificatele sale școlare din Pitești și-i spusese: „Acum du-te de te înscrie“, părăsindu-l în mijlocul străzii. La amiază când se întorsese să-l caute, îl găsisese tot în stradă, căci nu îndrăznise să treacă poarta. „Nu-i nimica, băiete, te întorc mâine“. A doua zi tânărul școlar avu curajul să intre singur în școală și să îndeplinească cuvenitele formalități.

Cursurile dela Sf. Sava, reorganizate în 1831, nu aduc decât pe departe aminte de acelea din timpul lui Gheorghe Lazăr și nici localul nu e același, căci zidurile vechei mănăstiri sunt gata să se dărâme; dar gândurile dascălilor și ale elevilor se îndreaptă mereu către apostolul din Avrig, care a propovăduit ideea națională. În sufletul lui Dumitru Brătianu se înrădăcinează din ce în ce mai adânc credința că sunt rezervate destine înalte poporului de nobilă origine ale cărui drepturi sunt călcate în picioare. Printre colegii săi se găsesc tineri cari vor duce mai târziu, lângă dânsul, lupta pentru mântuirea neamului: Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Grigorie Grădișteanu, Alexandru Zane.

La Sf. Sava, tânărul Dumitru se distinge prin inteligență și străduință. În „lista de școlari ce iasă la examenul general și iau premii“, găsim, pe anul 1834:

1) *Ibid*, tomul II, p. 195.

„Clas extraordinar.

„Cl. IV de elinește. Brătianu Dimitrie, 16 ani. Fiu de „boer, ecstern.

„Ritorică. Brătianu Dimitrie, ani 16. Rumân, stolnic, „ecstern ¹⁾.“

Marele Logofăt al Trebilor Bisericești, Barbu Știrbey, care prezidează la distribuirea premiilor în ziua de 13 Septembrie 1834 ²⁾, dorește să acorde o bursă a Statului lui Dumitru Brătianu spre a-și continua studiile la Paris ³⁾. Propunerea lui este respinsă, ca și a lui Kisselef, de către stolnicul Dincă care, hotărât de mai multă vreme să-și trimită băiatul în Apus, dorește să facă singur față cheltuelilor.

Averea lui Dincă Brătianu e destul de frumoasă pentru acea epocă : case și hanuri în Pitești, moșie și vii, aducând un venit de 8500 lei ⁴⁾ ; totuși speșele de drum sunt mari și viața e foarte scumpă la Paris. Dar deputatul de Argeș este iubitor de idei noi, de progres — dânsul e singurul membru al Adunării care poartă „haine nemțești“ — și va face cuvenitele sacrificii. La fiecare șase luni va trimite fiului său câte 160 „galbeni împărătești“ și cheltuelile vor crește în ziua în care Ion Brătianu va veni și dânsul să studieze la Paris. Intr'o scrisoare din 20 Octombrie 1841 bătrânul Dincă va îndemna pe fiii săi la muncă „spre a nu mă „căi la urmă de cheltuelile ce am jertfit și jertfesc pentru „voi, căci toată despăgubirea este aceasta ca să vă văz „bine pe voi și lăudați“.

1) N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbey*, Analele Academiei Române, seria II, Tomul XXIII, p. 140.

2) I. C. Filitti, *Domniile române sub regulamentul organic*, Buc. 1915, p. 225.

3) Articolul biografic citat din ziarul *L'Orient* din 30 August — 11 Sept. 1878.

4) *Analele parlamentare*, Tomul II, București, 1892, p. 150.

Dumitru Brătianu pornește, deci, spre Paris în toamna anului 1835. Un portret în sepia al lui Negulici ni-l înfățișează la acea epocă ¹⁾: ochii mari, luminoși, nasul pronunțat și buza inferioară retrasă, ca a tuturor Brătienilor, bărbie bine formată care indică voință, părul buclat. Pe fața tânărului de 17 ani se citește calmul, stăpânirea de sine. Privirea inteligentă dar, depe acum, visătoare.

Ne putem ușor închipui ce frământări de idei, de sentimente, produce în sufletul lui Dumitru Brătianu, primul contact cu marele oraș. Deabia sosit, se apucă să-și pregătească bacalaureatul. Inșă nu poate rămâne nesimțitor față de cele ce se petrec în jurul lui.

Pentru a doua oară în mai puțin de o jumătate de secol, poporul din Paris a răsturnat monarhul „de drept divin“. Noul rege al Franței este un rege ales de Parlament. Dar aceasta lasă încă o parte a opiniunii publice nesatisfăcută. Un partid, compus în mare parte din studenți și ziariști, luptă pentru instituirea republicei. În momentul sosirii tânărului Brătianu la Paris se judecă tocmai în fața Inaltei Curți de Justiție afacerea răscoalei republicane neizbutite din Aprilie 1834. Desbaterile procesului intentat celor 164 de acuzați formează centrul tuturor discuțiilor și tuturor polemicelor.

Din convorbirile cu colegii săi, din citirea ziarelor „La Tribune“ și „Le National“, fiul boerului din Pitești începe să cunoască doctrina republicană. Colegul lui dela Sf. Sava, Ion Ghica, e și dânsul la Paris, studiind la Școala de Mine și e în strânse relațiuni cu unul din conducătorii partidului republican, Armand Carrel, directorul ziarului „Le National“ ²⁾.

1) Planșa II.

2) Ion Ghica, *Scrisori către V. Alexandri*, București, 1887, p. 175.

Structura intelectuală a lui Dumitru Brătianu este asemenea influențată de mișcarea romantică în plină înflorire la acea epocă. În scrierile, în discursurile sale vom găsi, până la vârsta cea mai înaintată, expresiuni, fraze care arată cât de adâncă a fost această înrâurire. Un adversar politic mai tânăr, a cărui gândire s'a format în atmosfera de rece analiză a Universităților germane, va comenta mai târziu în mod ironic unele fraze dintr'un discurs a lui Dumitru Brătianu ¹⁾, uitând toată recunoștința ce o datorăm romantismului care a influențat în mod decisiv evenimentele politice ale secolului al XIX-lea, din care a eșit România independentă.

După ce-și trece bacalaureatul, Dumitru Brătianu nu se poate decide îndată în privința studiilor superioare ce le va urma. Mai întâi vrea să se înscrie la litere apoi prietenul său Nicolae Kretzulescu îl convinge să urmeze medicina cu dânsul ²⁾. Mai târziu este atras de vastele posibilități pe care le poate oferi în Țara Românească, din punct de vedere național, cariera învățământului și vrea să intre la Școala Normală. Dar acea școală nu primește pe străini și i se face cunoscut că nu poate fi înscris decât pe baza făgăduelii că va profesa în Franța, ceea ce, bine înțeles, nu poate primi ³⁾. În cele din urmă se hotărăște a urma cursurile Facultății de Drept.

Toată săptămâna muncește, iar Duminica se întâlnește cu ceilalți studenți munteni și moldoveni, din ce în ce mai numeroși la Paris. Pensiunea Ducolombier din rue St. Hyacinthe, unde locuiesc mai mulți tineri români, între care Ion Ghica, A. G. Golescu, Nicolae Kretzulescu, I. Negulici ⁴⁾ este locul obișnuit de întâlnire al

1) Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, Vol. III p. 25,

2) *L'Orient*, 30 August — 11 Septembrie 1878.

3) *Ibid.*

4) Nicolae Kretzulescu, *Amintiri istorice*, București 1895, p. 47.

studenților din Principate. Dâșii își comunică știrile primite din țară și le discută.

Un nume revine tot timpul pe buzele lor: acela al lui Ion Câmpineanu, sufletul grupărei naționale în Obșteasca Adunare, care a jucat un rol de frunte în momentul incidentelor în legătură cu „articolul adițional“ al Regulamentului Organic. Printre deputații care, alături de dânsul, au respins acest articol, la 20 Iulie 1837, a fost și Dincă Brătianu ¹⁾.

În curând studenții români din Paris pot vedea de aproape pe acel pe care-l admiră, căci Ion Câmpineanu sosind la Paris se pune îndată în legătură cu dâșii. După cum povestește Ion Ghica ²⁾: „Cu venirea Câmpineanului la Paris la 1839, noi studenții Munteni și Moldoveni ne-am apropiat și mai mult între noi; am organizat întrunirile noastre într'un mod mai sistematic; ne adunam regulat Duminicile la Mavrocordat Ursu, la Dumitru Brătianu, la Sandulache Miclescu sau la „Ion Docan; discutăm interesele țării și viitorul ei, luam angajamentul de a fi totdeauna uniți în apărarea drepturilor noastre de autonomie; ne învoisem ca la intrarea noastră în țară să înființăm un ziar pentru propagarea ideilor liberale și patriotice; hotărâsem ca unii din Moldoveni să vie să se stabilească în București și unii din Munteni să meargă la Iași ca să propagăm unirea“.

La 20 August 1839, Ion Ghica, Alexandru G. Golescu și Dumitru Brătianu înființează „Societatea pentru învățătura poporului român“. Una din primele îndatoriri ale asociațiunei este aceea de a trimite în Principate ziare franțuzești, între care se menționează în primul rând „Naționalul“ ³⁾, ale cărui coloane sunt deschise

1) I. Filitti, op. cit. p. 52.

2) I. Ghica, op. cit., p. 177.

3) *Anul 1848, în Principatele Române* București, 1902, vol. I, p. 11.

lui Ion Ghica în tot timpul șederii sale la Paris ¹⁾. Actul de constituire al Societății este redactat în două exemplare dintre care unul este încredințat Polcovnicului Câmpineanu „ca să-l facă cunoscut soților ce se „vor găsi în București ²⁾).

Studentii români din Paris urmăresc cu încordare eforturile lui Câmpineanu la Paris și la Londra spre a dobândi un sprijin în vederea acțiunii sale pe tărâmul național. Primit cu distincție și ascultat cu interes de bărbații de stat francezi și englezi, șeful mișcării naționale în Țara Românească trebuie să se mulțumească cu asigurarea platonică: „că nu e depărtat momentul „când Europa se va hotărî a lua măsuri în contra acțiunii Rusiei în Orient și că atunci memorandele și „arățărilor sale vor fi luate în foarte serioasă considerațiune“ ³⁾.

În schimb, la întoarcerea sa în țară, Ion Câmpineanu este arestat și trimis la închisoarea Mărgineni. De acolo reușește să intre în corespondență cu Ghica, îl însărcinează să transmită complimentele sale lui Dumitru Brătianu și lui Alexandru Goleșcu, asemenea să ureze, din partea sa, studenților români din Paris „să-și păstreze „principiile și conștiința neștirbite, lucrul cel mai rar „la noi“. ⁴⁾

Într-o scrisoare din toamna anul 1843, Dumitru Brătianu spune lui Ion Câmpineanu: „îmi voi aduce aminte „totdeauna cu cea mai mare mulțumire minutele ferice „cite ce am petrecut în societatea Dvs. la Paris. De „atunci întâmplările n'au făcut decât să-m întărească

1) Ion Ghica, *op. cit.*, p. 175. V. asemenea No. V.

2) *Anul 1848*, vol. I, p. 11

3) Ion Ghica, *Ion Câmpineanu*. Discurs rostit la Academia Română la 28 Martie 1880 în *Opere complete*, vol. IV, p. 63.

4) No. II.

„creința în cultul ce-mi însuflase pentru Câmpineanu „nobleța caracterului și simțimintelor lui...“ 1).

III

În timpul acesta Ion Brătianu „slujește foarte bine milităria“, după cum scrie Coana Sica Brătlanu fiului ei Dumitru la 5 Martie 1837. Intrat în oștire în calitate de „juncker“ în 1835, fratele mai mic al lui Dumitru Brătianu capătă epoleții ofițerești la 3 Aprilie 1838 2).

Cu toate că au dus o viață diferită, cu toate că părinții, mai cu seamă Coana Sica, au arătat mai puțină afecțiune fratelui mai mic, dragostea frățească între Dumitru și Ion a rămas întregă. Scrisoarea lui Ion Brătianu din 30 Mai 1840 ne-o dovedește pe deplin 3). Legătura de sânge este întărită printr'o comunitate de săvârșită de gândiri în chestiunea națională care formează, de mai mulți ani, centrul preocupărilor lor.

Ion Brătianu află prin Nicolae Kretzulescu că sentimentele fratelui său nu s'au schimbat departe de patrie și îi spune: „... Iubite frate, câtă bucurie simții aflând că „tu nu încetezi de a te interesa atât de mult de soarta „rudelor, prietenilor și a patriei cu care te dovedești „că ești așa precum noi toți avem cea mai mare dorință ca să fii...“. Dar știe că ideile lui Dumitru Brătianu nu sunt tocmai din acelea pe care le aprobă stăpânirea. De aceea îl vestește să se ferească a le des-tăinui lui Manolache Florescu, care, două luni după arestarea Câmpineanului, este trimis de Vodă Ghica, la Paris, „să vadă duhul tinerilor de acolo“.

Printre camarazii de arme ai tânărului praporcic domnește, de altfel, „acel spirit liber pe care noua ar-„mată dela Cârlova și Gr. Alexandrescu, dela I. Brătianu și Bălcescu în Muntenia, până la Kogălniceanu

1) No. X.

2) *Lui Ion Brătianu 1821—1921*, p. 5.

3) No. I.

„în Moldova, îl avea în comun cu noua armată de după „1815 a Rusiei ..“ ¹⁾

Câteva luni după primirea scrisorii fratelui său mai mic, Dumitru Brătianu află, printr'o scrisoare a lui Ion Ghica, de curând întors în țară, partea luată de fostul lor coleg dela „Sf. Sava“, junkerul Nicolae Bălcescu în complotul din Octombrie 1840 ²⁾). Dumitru Brătianu este însărcinat cu acest prilej, de prietenul său, să însereze în „Le National“ un întreg act de acuzare în contra cârmuirii lui Alexandru Ghica.

Prin legătura stabilită cu prilejul întoarcerii lui Ghica în țară, s'a întărit unitatea de gândiri între Dumitru și Ion Brătianu. ³⁾ În curând cei doi frați se află la un loc, căci, după ce a fost vorba ca tânărul sub-locotenent să plece la studii în Germania ⁴⁾, cecece a nemulțumit tare pe fratele său mai mare care-l aștepta, ⁵⁾, Dincă Brătianu să hotărăște, în Iulie 1841, să trimită pe fiul său Ion să se perfecționeze în studiul matematicilor la Paris, ⁶⁾ și obține în acest scop învoirea necesară a autorităților militare.

Dumitru Brătianu află în amănunte, prin fratele său, cele ce se întâmplă în țară: situațiunea dificilă a lui Vodă Ghica, criza de autoritate, uneltirile Rusiei, apropierea Domnitorului de partidul național. ... Această din urmă știre se confirmă din ce în ce mai mult și junii patrioți dela Paris încetează de a mai strecura în ziarele de stânga articole în cari se atacă Domnitorul. Dimpotrivă, Ion Brătianu va destăinui: „Când

1) N. Iorga, *Generația dela 1840 și 1848 față de concepția unității politice a poporului românesc*, în *Neamul Românesc*, 28 Mai — 8 Iunie 1922.

2) No. V.

3) No. IV.

4) *Ibid.*

5) No. VI.

6) No. VII.

„era Vodă Ghica Domn și voia Rusia să-l răstoarne,
„noi tinerii din Paris ne-am pus căniășile la Muntele
„de Pietate ca să avem broșuri spre a-l sprijini, fiindcă
„Vodă Ghica ridicase atunci stindardul național contra
„Rusiei“¹⁾

Depunerea lui Ghica, printr'un firman al Porții cerut de Rusia, dă fraților Brătieni impresiunea unei palme ce a primit-o țara. Sentimentele lor față de Gheorghe Bibescu vor fi de pe acum influențate de indignarea pe care a pricinuit-o maziirea predecesorului său. Din primele zile ale noii domnii, Dumitru Brătianu îl denunță pe Vodă Bibescu presei franceze ca omul Rusiei.²⁾

IV

Tânăr, frumos, bogat, — căci partea sa din moștenirea lui Dincă Brătianu, decedat în 1844, reprezintă o avere apreciabilă — Dumitru Brătianu ar putea să ducă la Paris viața de petreceri a elegantului tineret parizian. Dânsul n'are, însă, decât un singur gând: să dobândească maximul de instrucțiune și de cunoștințe în vederea activității sale viitoare la care visează necontentit.

Pe lângă studiile sale la Facultatea de drept, mai urmează și unele cursuri la „Collège de France“, acea Universitate liberă de care Renan va spune: . . .
„*Le Collège de France, aux bonnes époques, a été à l'Université ce que les anciennes colonies des Etats Unis ont été pour l'Angleterre: un asile ouvert à tout ce qui ne se trouvait pas à l'aise dans la mère patrie*“³⁾.

1) Discurs asupra contra-proiectului de răspuns la adresa tronului rostit în ședința Adunării Generale dela 11 Februarie 1863, în *Lui Ion C. Brătianu 1821—1921*, p. 464.

2) No. IX.

3) *Questions contemporaines*, p. 148.

Profesorii dela Collège de France pot spune unele lucruri, emite unele doctrine, care nu și-ar găsi locul într'un învățământ oficial. Doi dintre acești profesori, rostesc cuvinte, care, la urechile studenților români, sună ca o muzică divină. Cursurile de Istorie ale lui Jules Michelet și Edgar Quinet, adânc influențate de mișcarea romantică, sunt consacrate apologiei unui ideal liberal și democratic care ia o formă mistică.

Cultul libertății atrage după sine principiul naționalităților de sine stătătoare. Fie că vorbesc despre „Istoria literaturilor și a instituțiilor comparate ale Europei de Miazăzi, fie că vorbesc despre „Christianismul și Revoluțiunea franceză“, fie că vorbesc despre „Spiritul Evului Mediu“ sau oricare alt subiect, cei doi profesori condamnă dominațiunile despotice străine care sugrumă libertatea națiunilor și proslăvesc mișcările prin care se manifestă spiritul de demnitate națională și dorința de independență.

Poetul polon Mickiewicz e și dânsul profesor la Collège de France, și vorbește mai mult despre „Mesia „liberator al popoarelor, decât despre literaturii slavi, „obiectul cursului său“ 1)

Compatrioții lui Mickiewicz, emigrați în 1831, după înfrângerea ultimei mișcări în contra Rusiei — mișcare ce a avut loc sub influența revoluției franceze din Iulie 1830 — formează majoritatea grupului de tineri străini care sorb cu patimă cuvintele celor trei profesori. Dumitru Brătianu a cunoscut pe cei mai de seamă dintre acești pribegi la pensiunea din rue St. Hyacinthe²⁾. Alături de dânsii, studenții români, în frunte cu frații Brătieni și cu intimul lor prieten C. A. Rosetti, sunt nelipsiți de la Collège de France.

Cum n'ar fi cuprinși de emoție acești tineri când aud pe

1) I. Breazu, *Edgar Quinet et les Roumains*, în *Mélanges de l'Ecole Roumaine en France*, 1927, p. 226.

2) N. Kretzulescu, *op. cit.*, p. 48.

Edgar Quinet, la deschiderea cursului său, la 8 Februarie 1842, spunând: „*Est-il bien vrai, comme on me le répète chaque jour à l'oreille, que je n'aie affaire ici qu'à des peuples éteints ? ... Non, non, s'ils sont las, ils ne reposeront, s'ils sont assis, ils se relèveront ; s'ils sont morts, ils ressusciteront ...*”¹⁾

Cum să nu tresară când Michelet le spune: „*Je prie Dieu pour la victoire d'un peuple auquel nous songeons tous. Car où est notre âme ? Sur la Seine ? Non sur, la Vistule. Eh bien, si ce grand peuple de l'Orient éveillé quand tout dort, à l'Occident, ce peuple qui agit, dont nous n'avons pas de nouvelles, si ce peuple n'obtenait pas la victoire que nous demandons au ciel, nous n'en croirions pas moins sa cause légitime et sainte, c'est-à-dire éternelle et devant un jour ou l'autre triompher dans l'avenir...*”²⁾

În curând Dumitru Brătianu intră în relațiuni directe cu cei doi apostoli ai libertății naționale și le dovedește că, între națiunile oprimate, figurează și cea română, despre care ei nu știu încă decât prea puțin. La 1 Ianuarie 1847 studenții români din Paris au depus la Edgar Quinet — îndepărtat dela catedră de guvern în urma intervențiilor bisericeii — un carton acoperit cu semnăturile lor. Quinet se grăbește a le scrie :

„.....*Ne sachant point comment j'ai pu mériter ce précieux témoignage, je dois y voir un appel sérieux qui m'est adressé au nom de la nationalité moldo-
laque. Vouz me rappelez par là, Messieurs, qu'il est de mon devoir de m'occuper de cette nationalité
nacée aujourd'hui et d'en défendre le droit suivant
mes faibles forces. Je suis heureux de contracter en-
vers vous un engagement de ce genre, soit que ma*

1) Mme Edgar Quinet, *Edgar Quinet avant l'exil*, Paris 1888, p. 319.

2) În cursul din 12 Martie 1846 asupra Naționalităților, V. Jean Marie Carré, *Michelet et son temps*, Paris, 1926, p. 139.

„chaire du Collège de France me soit rouverte, soit
„que j'en sois réduit à continuer mon enseignement
„par des moyens tout différents¹⁾“.

Studentii români se duc cu toții, în ziua de Duminică
17 Ianuarie, spre a-i mulțumi. Dumitru Brătianu, însărcinat
a fi interpretul sentimentelor lor, ține un discurs care emoționează
adânc pe Quinet.

Dumitru Brătianu²⁾, îi spune : „..... combien de fois,
„les yeux baignés de larmes, n'avons-nous pas poussé
„des cris de joie, n'avons nous pas bondi sur nos bancs,
„lorsque semblables à deux grands prêtres, seuls dépo-
„sitaires des secrets de la Providence, vous et votre
„illustre ami, vous arrachiez devant nous le linceuil
„qui couvre l'héroïque Pologne et vous nous la laissez
„entrevoir pleine de vie et de force, devant bientôt repa-
„raître sur la terre des vivants, embellie de toutes les
„souffrances qu'on lui a fait endurer... Combien de
„fois ne nous sommes nous pas dit dans notre désespoir :
„Quoi, le nom de la Roumanie ne résonnera-t-il jamais
„dans les murs du Collège de France!...“³⁾.

Cu un an înainte Dumitru Brătianu adresase lui Michelet,
pe care nu-l cunoștea încă personal, o scrisoare din care acesta
citise fragmente la Collège de France în aplausele auditorului,
adăogând apoi cu lăcrămile în ochi : „de vă voi citi-o în întregime,
zidurile vor cădea“⁴⁾. Michelet spusese câteva zile mai târziu
lui Rosetti : „Votre ami est un grand écrivain, vous devez l'engager
„à écrire“⁵⁾.

Pe măsură ce-și creiază legături cu profesori, cu zia-
riști, cu oameni politici, Dumitru Brătianu desvoltă o
activitate de propagandă care preludează la neobositele

1) Anul 1848, v. I, p. 37.

2) Ibid, p. 42.

3) Anul 1848, v. I, p. 39.

4) No. XIV.

5) No. XV.

sforțări din timpul pribegiei. Astfel dânsul e în corespondență cu Contele de Montalembert, unul din fruntașii partidului catolic, partizan convins al principiului naționalităților, și caută să-i deștepte, cu orice prilej, interesul față de cauza română ¹⁾.

V.

La cursurile dela Collège de France, frații Brătianu și nedespărțitul lor tovarăș Rosetti se împrietenesc cu câțiva tineri francezi care împărtășesc admirația lor, nemărginita lor admirație, pentru Quinet și Michelet.

Cei mai intimi prieteni ai lor : Paul Bataillard, Armand Pilette și Gambon colaborează la revista „Les Ecoles“ înființată în 1845 ²⁾. Acea revistă este organul oficial al auditorului dela Collège de France ³⁾ și, în birourile ei, din rue St. Jacques, se pun mai mult la cale manifestațiuni de simpatie către Michelet și Quinet decât mari lucrări literare (sau istorice ⁴⁾). Library Cluj

Brătienii și Rosetti colaborează și dâșii la revistă ⁵⁾ și iau astfel o parte directă la activitatea studenților francezi. Printre aceștia domnesc — în ajunul răsturnării Monarhiei din Iulie — sentimente republicane din ce în ce mai pronunțate.

Cei trei studenți mai au prilejul să cunoască pe conducătorul partidului care, alături de cel republican, duce lupta în contra lui Ludovic Filip : socialistul Louis Blanc, care este Președintele Comitetului de redacție la „Les

1) No. XVI și XVII ; V. asemenea și *Anul 1848*, v. I, p. 136.

2) Olimpiu Boitoș, *Paul Bataillard et la Révolution Roumaine de 1848*, (Extrait des Melanges de l'Ecole Roumaine en France, 1929. II) Paris, 1930, p. 23.

3) I. Breazu, *op. cit.*, p. 30.

4) L. Ulbach, *C. A. Rosetti* (extrait de la *Revue politique et littéraire*) Paris, 1885.

5) *Ibid.*

Ecoles“¹⁾. De altfel Rosetti și frații Brătieni sunt în relațiuni strânse cu colaboratorii ziarului „La Réforme“²⁾ în care Louis Blanc și Ledru Rollin își expun doctrinele.

La loja masonică din care tinerii Români fac parte, alături de Bataillard și de Pilette, se țin Conferințe socialiste care nu sunt pe placul autorităților polițienești³⁾.

Prins în vârtoarea luptelor politice din capitala Franței, Dumitru Brătianu nu-și uită, însă, un singur moment patria. Dânsul ia partea cea mai mare la activitatea Societății Studenților Români întemeiată în luna Iulie 1846 sub președinția lui Ion Ghica și redactează o călduroasă adresă prin care studenții cer patronului Societății, Lamartine, să înainteze Ministerului de Interne o cerere privitoare la dreptul de a se întruni în localul bibliotecii române spre a discuta chestiuni în legătură cu graiul și literatura națională⁴⁾.

La 27 Noembrie 1847, Dumitru Brătianu iscălește alături de Ion Brătianu, de Nicolae Bălcescu, de Rosetti, actul de constituire al unei Societăți în vederea înființării de școale în Principate⁵⁾. Membrii Societății obligându-se a consacra a douăzecea parte a venitului lor în acest scop. Tot în Noembrie 1847 Dumitru Brătianu ține, la Adunarea Societății, o cuvântare înaripată, în care amintește trecutul glorios al neamului și arată că nu mai e locul a face planuri pentru un viitor depărtat și că Românii trebuie să se preocupe de prezent „astăzi când omenirea întregă intră într'o frământ-

1) Ștefănescu-Galați, C. A. Rosetti, o biografie critică, in *Lui C. A. Rosetti (1816—1916)* p. 5.

2) *Ibid*, v. asemenea *Anul 1848*, v. II, p. 187, Scrisoarea din 30 Iunie 1848 către Bataillard în care D. Brătianu vorbește de Pascal Duprat. Acesta era unul din principalii redactori ai ziarului „La Réforme“.

3) No. XI.

4) No. XVIII. In privința Bibliotecii Române din Paris v. *Anul 1848*, v. I, p. 23.

5) No. XIX.

„tare necunoscută vremilor trecute!... Ecoul Apeninilor,
„ecoul Alpilor n'a ajuns până la urechile voastre; nu
„le auziți, nu răsună în inimile voastre! Ce! mișcările
„Stiriei, mișcările Siciliei, mișcările Boemiei sunt suve-
„nire! Ce! prezentul nu există,... astăzi când și în
„Croația doamnele își rup salbele, își smulg podoabele
„capetelor lor și le aruncă deputaților, care reclamă
„limba națională,... astăzi când la porțile noastre,
„aristocrația maghiară jură să împartă cu poporul drep-
„tul și privilegiurile ei,... când Germania ea însăși se
„scoboară din nebuloasele ei regiuni pe piața publică,
„se pipăe, strigă: exist, trebuie să mă mișc..., când
„vedem sceptrul de fer al tiranului Neapolului topin-
„du-se la căldura unei îmbrățișări... când vedem pe
„Italieni în Turin, în Genova, în Florența, în Pisa, în
„Livorno, în Ferrara, în Bologna, în Roma pretutindeni
„organizând gărzi naționale și proclamând libertatea și
„unitatea Italiei ... când vedem pe Papa el însuși decla-
„rându-se revoluționar și proclamând pentru întâiași
„dată sfânt pe pământ ceea ce în ceruri a fost totdeauna
„sfânt; când vedem în Elveția o mână de oameni des-
„fidând Europa întreagă,... când națiile cele mai efemere,
„cele mai problematice, națiile care n'au avut încă rolă
„pe scena lumii, sau pe care le credem îngropate de
„veacuri, es din toate colțurile la lumina soarelui și
„declară în gura mare naționalitățile lor, drepturile lor
„neprescrise, neprescriptibile, eterne... Ce? Când tot
„crede, tot mișcă, tot are viață, numai noi să nu cre-
„dem, să nu mișcăm, să nu avem viață!... 1)“.

Discipolii profesilor Quinet și Michelet văd, într'a-
devăr, licărind zorii unor zile mărețe și nădăjduesc
că s'ar putea înfăptui dintr'o singură dată idealul ini-
melor lor tinere. Peste tot zăgazurile Sfintei Alianțe
sunt rupte de puhoiul popoarelor dornice de libertate.

1) *Anul 1848*, Vol. I, p. 61—73.

La Paris, Regele pe care l'a adus pe tron o mișcare de stradă, cade, măturat de o mișcare de stradă.

Deși nimic nu dovedește temeinicia afirmațiunei ce o face mai târziu fostul lor prieten Ion Ghica că Dumitru și Ion Brătianu s'au luptat cu armele în mâini, pe baricade, la 24 Februarie 1848¹⁾, este cert că dâșii n'au rămas spectatori pasivi ai unei mișcări în care vedeau preludiul liberării patriei lor. Ei sunt desigur printre tinerii Români din Paris care remit reprezentanților Guvernului provizoriu un steag albastru, auriu și roș²⁾, iar „cetățeanul“ Dumitru Brătianu ia parte la alegerile Gărzei Naționale³⁾.

Dar frații Brătianu sunt chemați de datorie în altă parte și în curând părăsesc Parisul sgduit de turburări aproape zilnic provocate de socialiști. În drum se opresc la Viena unde agitațiunea pricinuită de mișcarea din 13 Martie care a răsturnat pe Metternich nu s'a potolit încă. Dâșii fac cunoștință și se înțeleg cu studenții români ardeleni de acolo⁴⁾.

De Paști, la 11/23 Aprilie 1848, C. A. Rosetti, care i-a precedat cu un an în București, face următoarea însemnare în notele sale zilnice : ...„Mai deunăzi sosiră „Bălcescu și Golescu Negru și veniră Brătienii. Ei tot „buni, tot sublimi, dar ei și numai ei mă fac să cred „că este puțină viață în România, dacă i-a născut pe „dâșii. Maică-mea iartă-mă și fă, de se poate, ca „această înviere să fie o adevărată înviere pentru România⁵⁾“.

1) G. Chainoi (Ion Ghica), *Dernière occupation des Principautés Danubiennes par la Russie*, Paris, 1853, p. 79.

2) *Anul 1848*, v. I, p. 40. V. asemenea P. Quentin Bauchart. *Lamartine et la politique étrangère de la révolution de fevrier*, Paris, 1913, p. 22—23, citat de I. Breazu, *op. cit.* p. 225.

3) No. XX.

4) *1848 în România* (Bibicescu), București, 1898, p. 51.

5) *Lui C. A. Rosetti*, p. 191.

Știm că Dumitru Brătianu s'a ținut mereu în curent cu cele ce se petreceau în Principate. Dealtfel dânsul a fost cel puțin de două ori în țară de când a plecat la Paris. Astfel vedem numele lui figurând în 1845 printre întemeitorii Asociațiunii literare a României, alături de I. C. Brătianu, N. Bălcescu, A. G. Golescu, Ion Ghica, etc. 1) Asemenea îl mai vedem iscălit pe un proces-verbal al acestei Asociațiuni din 14 Februarie 1847 2). În orice caz la sosirea în București, dânsul nu se simte dezorientat căci cea mai mare parte din aceia cu care se găsește în contact, în cele câteva săptămâni de fierbere și de pregătiri care precedă izbucnirea mișcării, sunt prieteni din copilărie, colegi de școală, sau camarazi dela Paris.

Indată după sosirea lor, Ion și Dumitru Brătianu intră în Comitetul societății politice „Dreptate-Frăție“, înființată încă din 1843, și dau o impulsie nouă activității acelu Comitet 3). Din Comitet fac parte alături de dânsii : Ion Ghica, C. Bolliac, C. A. Rosetti, Alexandru G. Golescu (Arăpilă), frații Ștefan, Niculae, Radu și Alexandru C. Golescu și frații Bălcescu 4). Mai târziu se alipește de Comitet Ion Eliad 5), „om „de fire moderată“ și „totdeauna apropiat de ocâr-muire“ 6), dar care se bucură de un netăgăduit prestigiu bazat pe o rodnică activitate literară.

Propaganda Comitetului „Dreptate-Frăție“, sau mai bine zis a Comitetului revoluționar, are două țeluri

1) Vintilă Rosetti, *Societatea literară din 1845*, în *Românul literar* No. 1 din 7 Februarie 1893.

2) *Ibid.* (*Românul literar* No. 6 din 14 Martie 1893).

3) C. Colescu-Vartic 1848. *Zile revoluționare*, București, 1898, p. 133. V. asemenea Ștefănescu-Galați, *op. cit.*, p. 8.

4) *Ibid.*

5) *Ibid.*

6) I. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic*, p. 402.

bine definite: din punct de vedere intern, reorganizarea politică și socială; din punct de vedere extern, înlăturarea protectoratului rusesc.

În această din urmă privință, programul Comitetului revoluționar poate părea timid, când ne gândim că, încă din 1839, Ion Câmpineanu ceruse independența deplină a Principatelor ¹⁾. Astfel se va putea spune că „revoluționarii din 1848 n'au descoperit și n'au inovat în chestia națională. Preocupați de libertate, ei au pus-o „înaintea griiei de naționalitate“ ²⁾.

Intr'adevăr cei ce se întorceau din Apus cu sentimentul mistic al „sfintei libertăți“ nu credeau în posibilitatea unei regenerări de cât din partea unor oameni liberi. Înlăturarea diferențelor de clase și de caste, libertatea tiparului, instrucția egală și obligatorie pentru toți, însemnau pentru dâșii prima etapă. A doua etapă, desființarea suzeranității turcești, urma, în gândul lor, să se înfăptuiască dela sine odată ce poporul român se va fi arătat, prin instituțiunile sale, egalul popoarelor libere din Apus. Iar dacă „împrejurările politice nu i-au îngăduit a pune din început în „programa lor chestiunea unității naționale“ ³⁾, dâșii n'au pierdut-o din vedere o clipă.

În Mai, Comitetul revoluționar trimite doi emisari diplomatici în străinătate. Ion Ghica pleacă la Constantinopole pentru a obține adeziunea de principiu a Puterii suzerane la reformele pe care Turcia Tanzimatului ar trebui să le privească în chip favorabil. Dumitru Brătianu pleacă la Pesta să propună Guvernului ungar o

1) C. D. Aricescu, *Corespondența secretă și acte inedite ale capilor revoluției române dela 1848*, București, 1874, p. 94.

2) N. Iorga, *Generația dela 1840 și 1848 față de concepția unității politice a poporului românesc*. (Neamul Românesc 28 Mai — 3 Iunie, 1922).

3) N. Bălcescu, Discurs publicat în numărul din Iunie 1851 al *Junimei Române*.

alianță și, eventual, chiar înjghebarea unei confederațiuni de popoare în contra despotismului austriac și rus ¹⁾.

Această din urmă misiune nu se prezintă sub auspicii favorabile, căci, îmbătați de succesele fulgerătoare ale mișcării lor din Martie, Ungurii se cred definitiv stăpâni pe situație. Tratatul lui Dumitru Brătianu cu Ludovic Bathiany, șeful noului guvern separat ungar, se isbesc de la început de dificultăți de neîntrecut. Ungurii n'au rupt încă cu Austria care, pentru moment, le-a acordat tot ce au cerut și deci nu sunt dispuși a adopta pe față o atitudine ostilă ei ²⁾. În orice caz dânsii cer înaintea de toate partidului revoluționar din Țara Românească să obțină colaborarea Românilor ardeleni cu Ungurii în contra minorităților croate și sârbe, care nu vor să recunoască dominațiunea Budapestei ³⁾.

Bine înțeles că, în asemenea condițiuni, reprezentantul Comitetului revoluționar este silit să rupă tratativele și se întoarce în țară. Pe Kossuth, nici nu a vrut să-l vadă în timpul șederii sale la Pesta, căci sentimentele aceleia care conduce de fapt Ungaria sunt cu violență anti-românești ⁴⁾.

În curând 40.000 de Români întruniți la Blaj arată Guvernului ungar că nu înțeleg a ceda de bună voie o părțică a drepturilor lor sfinte și nici nu admit a fi întrebuițați ca instrument de asuprire împotriva celorlalte naționalități. Posibilitățile unei înțelegeri între partidul revoluționar de la Pesta și acela din București, par din ce în ce mai îndepărtate.

1) C. Colescu Vartic., *op. cit.* p. 136.

2) *Ibid.*

3) *Ibid.*, pag. 137.

4) No. CCLVI, În privința misiunii lui D. Brătianu la Pesta în primăvara anului 1848, v. asemenea „Lui C. A. Rosetti”. Pag. 118 (Scrisoarea a II-a a lui Ubicini; *Valahia în 1848. Amintiri din călătorie*) și I. Heliade-Rădulescu. *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848 accomplis en Valachie*, Paris, 1851, p. 55.

Puțină vreme după ce se întoarce Dumitru Brătianu la București, se aprinde cu flăcări vii focul care mocnește de atâtea luni. La 9 Iunie Ștefan Golescu, Eliad, Tell și Magheru proclamă Constituțiunea la Islaz și formează primul Guvern provizor. La 11 Iunie mișcarea izbucnește în București. Părăsit de armată, Vodă Bibescu primește Constituția schițată în proclamațiunea revoluționară ¹⁾ și formează un Guvern din care fac parte Nicolae și Ștefan Golescu, Eliad, Bălcescu, Magheru și C. A. Rosetti. În aceeași zi Domnitorul semnează scrisoarea de acreditare a lui Dumitru Brătianu ca Agent diplomatic pe lângă guvernele Austriei și Ungariei ²⁾.

Până atunci interesele Principatelor erau reprezentate în străinătate de Ambasadorii și Miniștrii turci, dar scrisoarea de acreditare arată că, „par la nouvelle constitution que le peuple Valaque s'est donné spontanément et sans qu'on ait à déplorer le moindre malheur, il s'est incorporé à la grande famille européenne dont les efforts héroïques tendent à assurer les droits de tous” ³⁾.

Tânărul agent se grăbește a pleca la postul său. În timpul acesta, la București evenimentele se precipită. La 12 Iunie Consulul rusesc părăsește orașul protestând formal în contra violărei Regulamentului Organic, iar a doua zi Gheorghe Bibescu abdică. În noul Guvern provizor, prezidat de Mitropolitul Neofit, intră Ion Brătianu care, împreună cu Rosetti, Bălcescu și Al. G. Golescu, are rangul de Secretar, cu drept deliberativ.

Dela început se ivesc dificultățile cele mai serioase în calea tinerii revoluții: neînțelegeri în sânul guvernului, care pricinuesc la 17 Iunie demisiunea lui Ion Brătianu și a lui Rosetti; mișcarea contra-revoluționară a Coloneilor Odobescu și Solomon la 19 Iunie; ame-

1). C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 151.

2) *Anul 1848*, Vol. I, p. 515.

3) *Ibid.*

nițarea ocupațiunii rusești, care provoacă chiar între 27 și 29 Iunie, la îndemnul lui Eliad, exodul vremelnic al Guvernului.

În timpul acesta Dumitru Brătianu a sosit în capitala Austriei și tineretul vienez i-a făcut o primire entuziastă ¹⁾. Dar la Viena trimisul român n'are cu cine vorbi, căci situațiunea e turbure: mișcarea de stradă dela 15 Mai a răsturna! Guvernul lui Ficquelmont, elevul și urmașul lui Metternich, și a silit pe Ferdinand I să convoace Adunarea constituantă. Împăratul a fugit după aceia la Innsbruck și pregătește de acolo înăbușirea răsvrătirilor care s'au produs în toate colțurile Imperiului.

La 30 Iunie Dumitru Brătianu se află la Pesta ²⁾ și scrie de acolo lui Bataillard rugându-l să transmită „mult-iubiților“ Michelet și Quinet omagiul respectului și afecțiunii sale: „Povestește-le revoluția noastră. „Gloria frumoasei revoluțiuni române le aparține. Să „continue a ne arăta simpatie. Dacă ne-ar părăsi acum „când lupta a început, ar comite cea mai mare crimă, „căci dâșii ne-au pus armele în mâini; România o „știe. Ei trebuie să dovedească dreptatea cauzei noastre „Francezilor, să le-o arate ca fiind a lor proprie, căci „este sfântă. Dispun de mijloace puternice: catedra, „tribuna, presa; și poartă nume scumpe Francezilor și „Românilor, nume cunoscute și venerate de tot pământul. Avem nevoie de o protestare energică a „Franței în contra oricărei intervențiuni străine în „treburile noastre și ne mai trebuie arme, doi sau trei „ofițeri superiori cunoscând războiul și, în primul rând, „ne trebuie inimile voastre“ ³⁾.

1) *Anul 1848*, Vol. II, p. 187.

2) *Ibid.*

3) *Ibid.*

Dar situațiunea s'a schimbat cu totul la Paris de când au plecat spre țară, plini de avânt, studenții români. Adunarea Constituantă, aleasă la sfârșitul lui Aprilie, este compusă, în mare majoritate, din republicani moderați. După trecerea primelor momente de entuziasm, spiritul de cumpătare și de prudență al poporului francez pare a fi triumfat. Louis Blanc și prietenii săi și-au pierdut din ce în ce autoritatea și, în cele din urmă, au fost siliți să ia calea exilului după înfrângerea mișcării de stradă pusă la cale de socialiști la 21 Iunie, în chestiunea închiderii Atelierelor Naționale. Iar Generalului Cavaignac care, după patru zile de lupte pe baricade, a înăbușit răscoala într'un lac de sânge, i s'au încredințat puteri dictatoriale.

Suspectat de elementele de dreapta, urit de cele de stânga, privit cu animozitate de monarhii autocrați europeni, Guvernul francez nu poate avea decât o atitudine de măsurată expectativă în toate chestiunile interne și externe. Astfel, interelat de către Deputatul Lherbette, în ședința Adunării din 5 Iulie, în privința eventualității intrării armatelor rusești în Principate, Ministrul Afacerilor Străine Bastide, fost redactor al ziarului "Le National", răspunde în mod destul de vag că Guvernul „*ne négligera rien pour sauvegarder de ce côté, comme ailleurs, la sécurité et l'honneur de la France, les principes démocratiques que nous représentons*“¹⁾.

De partea sa, Ambasadorul francez la Constantinopole, Generalul Aupick, încearcă să sprijine cauza revoluționarilor din Muntenia²⁾. O face, însă, în limita puterilor sale, a slabelor sale puteri, căci nu se bucură nici de prestigiul lui Stratford Canning, ambasadorul britanic, nici de autoritatea lui Titoff, ambasadorul rus. Dealtfel Aupick își desvoltă acțiunea cu moderațiune și cu grija de a nu se compromite. Dânsul refuză să

1) *Ibid.*, p. 296.

2) *Ibid.*, p. 195, 686, 719.

între în corespondență oficială cu Guvernul provizor din Țara Românească¹⁾; iar, întrebând de Guvernul turcesc dacă, în cazul unui conflict armat cu Rusia, Poarta se va putea bizui pe un sprijin material din partea Republicii franceze, Ambasadorul răspunde că instrucțiunile sale nu prevăd asemenea eventualitate²⁾.

Dacă elevii lui Quinet și ai lui Michelet au crezut un moment că Franța revoluționară va sbura în ajutorul revoluțiunii române, ei își dau seamă acuma că s'au înșelat. Insuși Michelet va scrie, în 1850, pe plicul conținând scrisorile trimise de Dumitru Brătianu cu privire la mișcarea din 1848: „*Justification de la Providence, la nation avait trop compté sur la France pour jamais marcher d'elle-même*“³⁾.

VII.

Dumitru Brătianu nu stă mult la Pesta căci, precum se putea aștepta, bazându-se pe rezultatele misiunii sale anterioare, „cu Ungurii nu e nimica de făcut“⁴⁾. Intorcându-se la București, dânsul se oprește, la 19 Iulie la Sibiu și ia contact cu August Treboniu Laurian⁵⁾, vice-președintele Comitetului de acțiune român.

La București găsește o situațiune nouă: Turcii au trimis un Comisar special în Țara Românească pentru a face o anchetă și a lua, la fața locului, primele măsuri dictate de împrejurări. La 19 Iulie Suleiman-Pașa trece Dunărea la Giurgiu însoțit de un corp de 8000 oameni și peste două zile îl urmează Omer Pașa cu 12.000 oameni. La 22 Iulie „boerii și notabilii“ țării, sunt convocați la sediul Adunării Obștești de către Tinghir Effendî, secretarul lui Suleiman, spre a li se citi

1) *Ibid.*, v. IV, p. 31.

2) *Ibid.*, p. 397.

3) I. Breazu, *op. cit.*, p. 345 (în notă).

4) *Anul 1848*, v. II, p. 646.

5) *Ibid.*

textul unei comunicări a Comisarului turcesc ¹⁾. După ce iau cunoștință de observațiunile reprezentantului Puterii suzerane, — care arată în scrisoarea sa că reforma constituțională nu e compatibilă cu drepturile de suzeranitate ale Turciei și că Poarta cere numirea unui Cai-macam, — Guvernul provizoriu fiind ilegal, — „notabilii și boerii“ adunați aleg o comisiune însărcinată a da un răspuns. Printre membrii comisiunii figurează Dumitru Brătianu, alături de C. Kretzulescu, de Boliac și de boerii reacționari Filip Lenș și Aristid Ghica ²⁾. Scrisoarea de răspuns, înmănată lui Tinghir, conține o justificare a evenimentelor din Iunie și insistă asupra faptului că desemnarea membrilor Guvernului provizor a fost ratificată de patru ori de popor ³⁾.

În acest timp, la Giurgiu, Ștefan Golescu, a reușit întru câțva să îmblânzească pe Comisarul special și acesta sfârșește prin a admite o transacțiune care consistă în înlocuirea Guvernului provizoriu prin o Locotenență Domnească. După câteva zile de frământări și discuțiuni, intră în funcțiune Locotenența Domnească compusă din Eliad, Tell și Nicolae Golescu. Noua cârmuire e silită să afișeze o proclamațiune în care se spune că: „Noile așezăminte nu vor putea să intre în vigoare „decât după aprobarea și confirmarea Măriei Sale Sultanelui, grațiosul nostru Suzeran ⁴⁾“.

Revoluția Română dă astfel înapoi: influența lui Eliad, gata la orice compromis pentru a păstra puterea, prevalează asupra intransigenței lui Bălcescu, a lui Rosetti și a Brătienilor. De acum înainte Revoluțiunea nu mai are nimic de așteptat dela ea însăși, ci totul dela bunăvoința Turciei.

Ce e drept, politica lui Eliad aduce un prim rezultat pozitiv: reluarea unor relațiuni mai normale cu Turcia.

1) C. Cofescu Vartic, *op. cit.*, p. 263.

2) *Ibid.*, p. 268, 269.

3) *Ibid.*, p. 269.

4) *Ibid.*, p. 281—282.

Suleiman primește cu alaiu pe Locotenenții Domnești și recunoaște în mod formal „guvernul legitim“ ¹⁾. De partea lor, Consulul austriac și cel britanic intră în relațiuni oficiale cu Locotenența.

O chestiune gravă rămâne nerezolvată, aceea a Constituției. Se hotărăște dar, în primele zile ale lunii August, alcătuirea unei Comisiuni însărcinată să discute chestiunea cu Puterea suzerană. Din Comisiune fac parte Dumitru Brătianu, N. Bălcescu, St. Golescu, Gr. Grădișteanu și negustorul N. Vasiliade. În cursul negocierilor preliminare cu Suleiman, Comisiunea își poate da seama că punctele cardinale ale programului constituțional nu sunt în întregime acceptabile de către Turcia: există piedici mari în calea realizării sufragiului universal, a libertății absolute a tiparului, a înființării unei gărzi naționale și piedici și mai mari atât în privința adoptării principiului responsabilității Domnului și a duratei de 5 ani a Domniei, cât și în privința emancipării mănăstirilor închinată ²⁾.

Cu toate acestea Dumitru Brătianu și colegii săi se îmbarcă cu oarecare optimism spre Constantinopole, la 5 August. Căci, la banchetul dat în ajun în onoarea lor, la Giurgiu, de Suleiman Pașa, acesta închinându-le paharul, a rostit vorbe cu tâlc: „Văd o grădină frumoasă; între ea și soarele ce trebuie să dea viață florilor și arborilor ei, nori geloși se așezaseră; grădina întârziase de a răspândi în univers parfumul florilor sale și fructele sale. Ridic acest toast pentru răspândirea norilor. Soarele este Sultanul, grădina e România; eu m'aș socoti fericit să-i fiu grădinarul“ ³⁾.

Din ziua sosirii lor la Constantinopole, la 10 August, solii români își pot, însă, da seamă că Suleiman a vorbit în numele său personal și că, departe de a dori

1) *Ibid.*, p. 293 și 290.

2) *Ibid.*, p. 294—295.

3) *Ibid.*, p. 296.

să înlăture amestecul Rusiei în treburile Principatelor, Guvernul turcesc dă ascultare tuturor sfaturilor pornite dela St. Petersburg.

În urma presiunilor lui Titoff, miniștrii turci refuză să primească în mod oficial delegațiunea, care, dealtă, deabia scapă de internare. În convorbiri particulare, trimișii Locotenenței Domnești nu întârzie să se convingă că Rusia domină situația și că nu mai e nimic de făcut la Constantinopole. Ion Ghica le poate povesti că, încă din ultimile zile ale lui Iulie, Generalul Aupick i-a spus, cu lacrămile în ochi : „*La guerre civile est chez nous, mon pauvre Ghika, maintenant rien n'empêchera plus les Russes d'entrer dans votre pays*”¹⁾.

Blajinul Suleiman este rechemat fără întârziere și se trimite în locul lui în Principate pe Fuad, Amed-giul Divanului, un om cu caracter rece și energic.

La 30 August Dumitru Brătianu și colegii săi pleacă din Constantinopole. Pe când se aflau pe drum, are loc la București ceremonia arderii Regulamentului Organic, ultimul semn de viață ce-l dă mișcarea revoluționară. La 13 Septembrie trupele lui Fuad Pașa intră în București și proclamă îndată Caimacam pe Logofătul Constantin Cantacuzino, în timp ce fruntașii revoluției sunt arestați și închiși la Cotroceni.

În ziua sosirii sale în București, Dumitru Brătianu reușește să se ascundă în casa lui C. A. Rosetti. În curând un comisar turcesc face o percheziție, însoțit de mai mulți agenți de poliție, dar cel urmărit fuge printr'o fereastră din spate, sărind apoi peste uluci într'un maidan. Acolo găsește o trăsură trimisă Doamnei Rosetti de o prietenă. Câteva ore mai târziu Dumitru Brătianu, trecând drept servitorul Pedro, se urcă pe capra trăsurii în care Maria Rosetti și fetița ei Libertate, născută în primele zile ale Revoluției, pornesc spre Giurgiu²⁾.

1) I. Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, p. 35.

2) Vintilă Rosetti, *Amintiri. Dumitru Brătianu*, în *Românul* din 16/28 Iunie 1892.

Dânșii caută să ajungă pe C. A. Rosetti și pe Ion Brătianu care, arestați din primul moment al intrării Turcilor în Capitală, au fost duși sub escortă la Giurgiu, împreună cu Ștefan Golescu, Nicolae Bălcescu, Ion Voinescu și alți fruntași. Doamna Rosetti izbutește să-i vadă pe vasul turcesc pe care sunt închiși în fața Rusciucului.

După câteva zile cei arestați sunt porniți în susul Dunării îmbarcați în „ghimii“, mici pontoane cu pânze, în care, timp de 3 săptămâni, trec prin chinurile cele mai îngrozitoare. În timpul acesta Maria Rosetti și Dumitru Brătianu — tot deghizat — îi urmează dealungul țărmlui. În sfârșit, pe la mijlocul lui Octombrie se găsesc cu toții în libertate pe pământ străin la Orșova.

Pământul țării lor nu-l vor revedea așa curând, căci Fuad și Cantacuzino au alcătuit o „listă neagră“ de 22 nume, printre care al lui Dumitru Brătianu figurează alături de acelea ale colegilor săi revoluționari. La 25 Septembrie Comisarul Impăresc și Caimacanul „luând „în băgare de seamă că fețele însemnate în alăturata „listă, întărâtând tulburările, a căror teatru a fost Țara „Românească, în curgere de mai mult de trei luni, aflarea „lor în țară nu se poate împăca cu odihna și siguranța „publică“ decretează „că aceste persoane să se trimită „peste graniță și nu vor putea să se întoarcă în Prin- „țipaturi fără o poruncă într'adins a Măririi Sale Sul- „tanului, și că, dacă vreunele dintrânsele vor îndrăsni „să calce această măsură, cerută neapărat de mântuirea „Statului, să se aresteze și să se pedepsească după „toată strășnicia legilor“ ¹⁾). Un firman împăresc va confirma mai târziu acest decret, adăogând încă câteva nume pe lista surghiuniților ²⁾.

În acelaș timp exilații mai află o veste care însem-

1) *Anul 1848*, vol. IV, p. 516.

2) *Ibid.*, vol. VI, p. 260.

nează spulberarea unei ultime nădejdi. La 28 Septembrie Magheru s'a văzut silit să dea urmare îndemnărilor stăruitoare ale lui Colquhoun, Consulul Englez, și, spre a evita o luptă pierdută dinainte și o zadarnică vărsare de sânge, a dat ordin soldaților de sub ordinele sale din Câmpul lui Traian să depună armele și să se risipească. Comandantul trupelor revoluționare se află acum și dânsul pe drumul pribegiei.

Astfel cade, în vuetul primelor furtuni de toamnă, revoluția înflorită odată cu trandafirii frumoaselor zile de Iunie.

„Despoții“ și-au apăsât din nou pumnul de fer asupra Principatelor. Ființele omenești pot fi închise, surghiunite, omorâte. Scânteia, totuși, s'a produs. Ideile sunt în mișcare și nimic nu le mai poate sta în cale.

VIII.

Dumitru Brătianu părăsește Orșova la 15 Octombrie 1848¹⁾ și sosește la Paris în primele zile ale lui Noembrie²⁾. La 12 Septembrie dânsul și Alexandru G. Goleșcu au fost acreditați de către Locotenența Domneasă pe lângă Guvernele străine.

Desigur dâșii nu iau în serios puterile speciale ce e dau scrisorile de acreditare semnate „în extremis“. Dar, fie în calitate oficială, fie în calitate de simplii particulari, și dâșii și ceilalți pribegi consideră că datoria lor primordială este de a informa Guvernele țărilor din Apus asupra rosturilor revoluțiunei române și a câștiga simpatii în favoarea revendicărilor naționale și sociale ale Principatelor. În cursul unei pribegii de nouă ani Dumitru Brătianu nu va lipsi o singură clipă dela această datorie.

Un desen în creion³⁾ ni-l arată la acea epocă cu

1) *Ibid.*, Vol. V, p. 164

2) *Ibid.*, p. 378

3) Planșa No. III.

părul vâlvoi al tuturor revoluționarilor de atunci, dar cu mustața și barba mai îngrijite și mai puțin dese ca a colegilor săi. Ne isbește mai cu seamă privirea visătoare, acești ochi care încearcă să pătrundă dincolo de tristul orizont al zilelor de înfrângere.

Și numai cele mai optimiste visuri pot da pribeagului exilat din Paris curajul să lupte pentru o cauză care pare pierdută. Căci orice speranță a unui sprijin imediat din partea Franței trebuie părăsită din cauza situațiunii interne neclare în ajunul alegerii prezidențiale.

La 6 Noembrie, 1848 Dumitru Brătianu scrie lui Ion Ghica la Constantinopole: „La Aprilie îmi dede-
„seră bune nădejdi, deputații se înțelege: dar acum iar
„a început lupta... și pe noi, negreșit, ne-au uitat...
„Aici deocamdată e slabă nădejde, zic că vor face ce
„va face Englitera...“¹⁾

În asemenea împrejurări reprezentantul diplomatic al defunctei Locotenente Domnești se simte dator să plece fără întârziere la Londra, unde l'a precedat colegul său Golescu Negrul²⁾.

Dumitru Brătianu nu-și face iluzii asupra sortilor de izbândă imediată ale misiunii sale³⁾, căci își aduce aminte de comunicarea făcută Guvernului provizor de către Ministrul Afacerilor Străine al Angliei, Lord Palmerston, la 25 Iunie 1848: „Țara Românească se
„află sub suzeranitatea Porții și Guvernul Majestății Sale
„nu ar fi, deci, îndreptățit a se însărcina cu mediațiunea
„ce o doriți în favoarea poporului din Țara Românească,
„dacă n'ar fi solicitat în acest sens de Poartă...“⁴⁾ Și tot Palmerston a răspuns la o interpelare a Lordului Dudley Stuart privitoare la chestiunea Principatelor, la

1) *Anul 1848*, v. V, p. 378

2) *Ibid.*

3) *Ibid.*

4) *Ibid.*, v. II, p. 91.

20 August 1848, că... „Rusia are cu Principatele, în „calitate de putere ocrotitoare, rapoarte bine definite și „autorizate de tratate. Ceeace a făcut nu trebuie considerat ca intervențiunea ilegală a unei țări în treburile „altei țări... 1)“.

Dar, pe de altă parte, revoluționarul exilat știe că Anglia este țara libertății, că e singura Mare Putere europeană în care democrația e stabilită în chip statornic. Mai știe că însuși Palmerston, ale cărui manifestațiuni oficiale față de revoluțiunea română au fost destul de reci, este un partizan convins al libertății și că, de curând, dânsul a dat, pe ascuns ce e drept, puternicul său sprijin mișcărilor naționale din Italia și din Elveția.

Există, deci, posibilitatea unei acțiuni. Dar lupta se anunță grea căci, înainte de toate, trebuie luminată opiniunea publică care nu știe nimic despre istoria Principatelor, despre situațiunea lor politică, despre locuitorii lor.

La 8 Decembrie 1848 Dumitru Brătianu este primit pentru întâia oară în audiență de Lord Palmerston 2). Acesta a mai cunoscut doi oameni cu vază din Țara Românească, pe Ion Cămpineanu și pe Barbu Știrbey. Aceștia, deși de nuanțe politice opuse, i-au vorbit la fel. I-au spus pe rând că doresc independența și că voiesc să lucreze pentru înfăptuirea ei 3).

Ministrul Afacerilor Străine britanic primește cu multă amabilitate pe tânărul pribeag 4), cu care va întreține legăturile cele mai bune și de care va spune câțiva ani mai târziu, în Camera Comunelor: „...Am onoarea „să cunosc pe Domnul Brătianu, e o persoană foarte „inteligentă și din cele mai respectabile...“ 5)

1) *Ibid*, v. III, p. 574.

2) No. XXII.

3) C. D. Aricescu, *op. cit*, p. 94.

4) *L'Orient*, 30 August — 11 Septembrie 1878.

5) *Acte și documente relative la Istoria Renașterii Române*, vol. IV, p. 69.

Dar Palmerston nu dă nici o asigurare fermă ¹⁾. Spre a-i reaminti și a preciza ce i-a spus, Dumitru Brătianu îi adresează la 16 Ianuarie 1849 un lung și amănunțit memoriu ²⁾, în care justifică revoluția din Țara Românească, făcând istoricul evenimentelor ce au precedat-o și descriind uneltirile Rusiei și lipsa de rezistență și de statornicie a Turciei. Reacțiunea din Septembrie este descrisă în culori vii, cu imagini menite a deștepta indignarea față de cruzimile trupelor rusești și turcești.

Autorul Memoriului arată că Principatele ar putea să devie un important debușeu pentru industria și comerțul britanic și caută să convingă Guvernul britanic de oportunitatea unei intervențiuni. Aceasta chiar cu riscul unui război, care n'ar putea fi decât victorios, fiind dată lipsa de valoare a armatei Țarului și starea precară a finanțelor rusești.

Cerințele care ar urma să fie realizate prin mijlocirea Angliei sunt : retragerea trupelor de ocupațiune, desființarea Regulamentului Organic, menținerea principiilor constituționale admise de Suleiman, stabilirea unor relațiuni diplomatice directe între Anglia și Principate, încheierea unui tratat de comerț al Principatelor cu Anglia, dreptul de a avea o armată proprie și *Unirea Principatelor*. Iar dacă Anglia nu vrea să întreprindă singură o acțiune de asemenea natură, i se sugerează convocarea unei conferințe a Marilor Puteri la Londra.

Deși vorbește într'un loc de independență, autorul memoriului se ferește, bineînțeles, să facă sugestii precise în privința înlăturării suveranității turcești, căci știe — și aceasta va fi piedica care îl va stânjeni neconținut în cursul misiunii sale în Anglia — că menținerea integrității Imperiului Otoman formează una din principalele dogme ale politicii externe britanice.

1) *L'Orient*, 30 August — 11 Septembrie 1878.

2) No. XXIV.

Un membru al Camerii Comunelor, neobosit apărător al națiunilor oprimate, Lord Dudley Stuart, ia cunoștință de memoriu și-l aprobă cu căldură ¹⁾. Dânsul a cunoscut pe Câmpineanu la Londra în 1839 ²⁾ și, pus în curent de acesta cu chestiunile române și cu aspirațiunile elementelor înaintate din Principate, le-a urmărit activitatea și a luat cuvântul în Parlament în favoarea mișcării din Țara Românească ³⁾. Cu aceeași căldură cu care, pe vremuri, a luat apărarea Poloniei ingenuchiate, se hotărăște acum să lupte în favoarea națiunii „moldovalahae“, pentru moment tot atât de puțin cunoscută compatrioților săi ca și triburile africane. Lord Dudley Stuart este în corespondență activă cu D. Brătianu ⁴⁾ și-l vede des ⁵⁾. Il pune în legătură cu colegi de ai săi din Parlament ⁶⁾ și îl îndeamnă să publice într'o broșură memoriul ce l'a înaintat lui Palmerston. Căci Dudley Stuart are de gând să interpeleze din nou Guvernul în privința Principatelor și dorește ca membrii Camerii să cunoască chestiunea ⁷⁾ de mai înainte.

Memoriul se publică pe la sfârșitul lui Februarie împreună cu un călduros apel al lui Dumitru Brătianu către membrii Parlamentului ⁸⁾. Dar cele cuprinse în broșură nu sunt pe placul unora din exilații români ⁹⁾ care se tem ca învinuirile de cruzime aduse Turcilor să nu îndârjească și mai mult puternicul Stat suzeran în contra micului vasal. Conștient de faptul că vorbește în numele tuturor revoluționarilor și nu numai în al

1) No. XXV.

2) Ion Ghica, *Opere complete*, vol. IV, p. 63.

3) V. p. 34.

4) No. XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXX, XXXI, XXXVII
XLV.

5) No. XXVI.

6) No. XXVII, XXVIII.

7) No. XXX.

8) No. XXXVI.

9) No. XXXVIII, XLVI.

său propriu și doritor înainte de toate să evite orice desbinare între exilați, reprezentantul fostei Locotenente Domnești se vede silit să însereze o scrisoare explicativă în ziarul „Morning Herald“ 1).

De altfel nu există o unire deplină între fruntașii emigrațiunii și problema șefiei se pune, fără a fi rezolvată în mod cu totul satisfăcător.

Ce e drept Eliad, Tell și Nicolae Golescu reușesc să obțină din partea unui grup restrâns de exilați din Paris un vot prin care li se recunoaște în mod provizor calitatea de cărmuitori ai emigrației 2), dar Rosetti votează contra și toți știu că validitatea alegerii nu va fi recunoscută nici de Ion Brătianu, nici de Nicolae Bălcescu, nici de Ion Ghica, care nu sunt prezenți 3).

Foștii Locotenenți Domnești comunicând rezultatul alegerii lui Dumitru Brătianu la Londra 4) și confirmându-l în calitate de reprezentant al „drepturilor Românilor“ pe lângă Guvernul britanic, 5) primesc dela dânsul răspunsul că : „De ași fi fost față la acea adunanță, de ași fi luat și eu parte la desbaterea ei, nu știu care ar fi fost opiniunea mea. De s'ar fi produs, însă, o propunere care să fi unit glasurile tututor celorlalți, pe acea negreșit aș fi îmbrățișat-o cu ochii închiși, încredințat fiind că numai prin unire vom putea învinge greutățile ce ne împresoară 6).

Această dorință de a nu turbura unirea ce ar trebui să domnească între patrioții pribegi îl face pe Dumitru Brătianu să răspundă în mod demn, dar conciliant, la scrisoarea prin care Eliade, Tell și N. Golescu îl învinovătesc, la 24 Martie, de a se fi abătut în memoriul său către

1) No. XXXIX.

2) No. XXXII.

3) Ion Ghica, *Amintiri din pribegie*, p. 213—214.

4) No. XXXII.

5) No. XXXIII.

6) No. XXXV.

Palmerston dela hotărârea luată de toți „bunii Români“ de „a nu supăra la nimic nici interesele, nici demnitatea, nici amorul propriu al Turcilor, fireștii noștri „amici și voitori de bine 1)“.

Interpelarea lui Dudley Stuart are loc la 22 Martie. Dânsul se străduiește mai ales să dovedească interesul Guvernului britanic de a se împotrivi ocupațiunei rusești în Principate și în acelaș sens vorbesc deputații I. O'Connel, Sir Harry Verney 2), Anstey, J. Smith și D. Urquhart, fostul Secretar de Legațiune cu care Ion Ghica se împrietenise la Paris 3).

Dimpotrivă Disraeli, un deputat conservator al cărui nume se impune din ce în ce mai mult, conferă un certificat de bună purtare Impăratului Rusiei, a cărui atitudine s'a caracterizat prin „moderațiune și indulgență“. Lord Palmerston declară apoi că Guvernul britanic s'a convins, în urma intervențiunilor făcute la St. Petersburg, că Rusia n'are de gând să se atingă de integritatea Imperiului Otoman 4).

Emigrații din Paris care, de mai multe săptămâni, așteaptă cu nerăbdare și cu mari speranțe desvoltarea interpelării lui Dudley Stuart, 5) sunt oarecum desamăgiți de rezultatul în aparență negativ al desbaterilor 6).

Totuși s'a făcut un pas însemnat: s'a vorbit de Principate, de interesele politice și economice ale Mării Britanii în acea parte a lumii. Mulți oameni politici, parlamentari, ziariști au aruncat ochii pe hartă, s'au interesat de acele ținuturi dela Gurile Dunării. Opiniunea

1) No. XLVI și XLVI bis.

2) v. No. XXVIII.

3) v. Ion Ghica, *Scrisori către V. Alexandri*. Scrisoarea intitulată *David Urquhart*.

4) v. No. XLV nota 1.

5) I. Ghica, *Amintiri din pribegie*, p. 205; v. asemenea No. XLIX.

6) No. XLIX.

publică britanică, care s'a pasionat pentru cauza grecească, începe să afle că mai sunt alte populațiuni creștine asuprite în Răsăritul apropiat.

IX.

Pe la mijlocul lunei Mai 1849, Dumitru Brătianu se întoarce la Paris pe lângă ceilalți tovarăși surghiuniți. Ii găsește pe toți abătuți, nemulțumiți. Sub ochii lor Franța a alunecat din ce în ce mai mult pe panta reacțiunii. Așa zisul „partid al ordinii“, care grupează partidul catolic alături de cel monarhist de ambele nuanțe, a susținut candidatura la Președenția Republicei a lui Louis Napoleon Bonaparte și numele acestuia a a întrunit mai mult de două treimi din sufragii. Peste tot sătenii și lucrătorii și-au dat votul nepotului Marelui Împărat. Iar la alegerile Adunării legislative au fost aleși, din 750 deputați, numai 250 Republicani.

În zadar adresează discipolul lui Michelet un apel înflăcărat deputaților de stânga, „montagnarzilor“ către care se îndreaptă ultimele speranțe democratice. În zadar îi întreabă: ...„ce ați făcut cu depozitul sfânt pe care „Dumnezeu și Franța vi l'au încredințat? Ce ați făcut „oameni ai munților, cu revoluțiunea din 24 Februarie? „Și am dreptul de a vă întreba, căci revoluțiunea nu e „numai opera voastră, e și a mea, a omenirii, e opera „lui Dumnezeu; Francezi, Români, Poloni, Italieni, Germani, Americani, am plămădit-o toți, cu sângele și „sufletele noastre ¹⁾“...

În zadar, căci protestările lui se pierd în ropotul tot mai viu al aplauselor care salută pe Louis Napoleon.

În zadar depune Edgar Quinet pe biurul Adunării Legiuitoare o protestare a emigranților români în potruva Convențiunii din Balta-Liman ²⁾; în zadar cere Dumitru

1) No. XLIII.

2) No. LIII

Brătianu lui Ledru-Rollin la 10 Iunie să ridice chestiunea română în Adunarea Legislativă ¹⁾). Căci Franța nu mai are de gând să sprijine revoluția nicăeri.

Majoritatea reacționară și catolică a Adunării Legislative aprobă pe deplin purtarea Generalului Oudinot care, trimis la Roma cu un corp de armată francez, după izbucnirea revoluției și proclamarea triumviratului condus de Mazzini, și-a pus în gând să cucerească orașul, să gonească pe Republicani, și să restabilească puterea temporală a Papei, în loc să-și execute instrucțiunile inițiale de a apăra Roma în contra Austriei și de a efectua o mediațiune între urmașul Sfântului Petru și supușii săi răzvrățiți. Iar la 13 Iunie, mișcarea de stradă pusă la cale de Ledru-Rollin, pentru a protesta în contra acestei atitudini a Adunării potrivnice libertăților poporului roman, este înfrântă. Șeful republican este nevoit să fugă în Anglia spre a scăpa de închisoare.

Peste tot revoluția este îngenunchiată: în Italia, în Germania, în Austria. Singuri Ungurii, luptând eroic sub conducerea unor generali poloni, mai rezistă armatelor reacțiunii.

Emigrații români urmăresc cu înfrigurare bătăliile lui Bem și ale lui Dembinski ²⁾). Rosetti vrea să ia parte la luptele lor căci „acolo este datoria noastră a fi, acolo trebuia să fim de mult încă“ ³⁾). Asemenea și Ion Brătianu, fostul praporcic, se gândește la un moment dat să se înroleze în armata lui Bem, și fratele său îi aduce o recomandatie a Lordului Dudley Stuart către generalul polon ⁴⁾).

Dar neisbânda sforțurilor lui Bălcescu pentru a aduce o împăcare între Unguri și Românii ardeleni îl împiedică pe Ion Brătianu să dea urmare unor asemenea proiecte.

1) *Ibid.*

2) No. XLIV, XLIX, LIV, LVIII.

3) *Note intime*, vol. II, p. 55; V. asemenea No. LIV.

4) LII

Cu cât ar dori să ție piept armatelor țariste, cu atât nu poate risca să lupte în contra Moșilor lui Avram Iancu. De altfel revoluția ungară cade și ea în curând, și cu dânsa dispăre ultima speranță a emigraților în o grabnică schimbare a stărei de lucruri în Principate.

Peste tot „moartea, tirania a întins iar vâlul ei pe „societate“¹⁾. Dar Brătienii și Rosetti nu-și pierd o singură clipă nădejdea și curajul. Sufletele lor neînfrânte trupurile lor neobosite rămân gata de luptă.

Pentru moment prima grijă e organizarea forțelor emigrațiunei. Din nefericire unirea e departe de a domni printre pribegii români. Există, încă depe vremea Guvernului provizor, trei mari grupări în rândul revoluționarilor: un partid de dreapta din care fac parte Eliade și Tell, unul de stânga condus de frații Brătianu și de Rosetti, și, între aceste două, un partid — s'ar putea spune de „centru“ — din care fac parte Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Magheru, Alexandru G. Golescu²⁾. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Orice prilej se dovedește bun pentru a aduce o ciocnire între aceste grupări, fie că e vorba de alegerea conducătorilor, fie că e vorba de organizarea emigrațiunei, fie că e vorba de mănuierea fondurilor. Faptul că cei surghiuniți se află răspândiți în toată Europa, și chiar în Asia Mică, mărește dificultățile³⁾.

Certurile cu Eliade sunt singurile care nu se pot împăca. Intre mentalitatea lui și a colegilor săi există un adevărat abis. În curând, dânsul e părăsit pe rând de Nicolae Golescu, de Tell și de aproape toți ceilalți partizani ai săi. Frații Golescu se apropie încetul cu încetul de Brătienii și de Rosetti. Intre aceștia din urmă și Bălcescu care, la un moment dat, i-a judecat foarte

1) C. A. Rosetti, *Note intime*, Vol. II, p. 56.

2) P. P. Panaitescu, *Contribuțiuni la o biografie a lui N. Bălcescu*, București, 1924, p. 116.

3) No. LX, LXI, LXII, LXIV.

aspru ¹⁾, se produce asemenea o apropiere. Dumitru Brătianu face parte alături de Bălcescu, de Ion Ghica, de Magheru și de Rosetti din comitetul Asociațiunii care se constituie la 2 Decembrie 1849 pentru conducerea emigrațiunii ²⁾. Asemenea D. Brătianu intră în Comisiunea de Propagandă alături de Nicolae Bălcescu și de moldoveanul Mălinescu ³⁾.

Intre dâșii pot subsista neînțelegeri personale, dar îi unește hotărârea de a duce lupta până la capăt cu riscul de a-și primejdi viața, sănătatea, averea. Bălcescu scrie din Paris prietenului său Ion Ghica: „Go-leștii, Brătienii, precum și noi suntem gata a pune „ipotecă moșiile noastre, care fac mai multe mii de „galbeni“ ⁴⁾.

În primul număr al revistei „România viitoare“ care apare la Paris în Septembrie 1850, și la care mai colaborează Nicolae Bălcescu, Ștefan și Nicolae Golescu și Rosetti, Dumitru Brătianu iscălește un articol în care, adresându-se poporului român, anunță că în curând va suna buciul învierii și că „dela Tisa până „la Marea Neagră, dealurile vor răsuna. Deșteaptă-te „Române... și ochiul zilei vă va găsi pe toți neatâr-nați, liberi și tot pământul românesc va fi pământul „Românului .. Intr'adevăr vă zic, mai lesne ași crede „că soarele ar înceta de a avea răsărit și sfințit, decât „că Românul nu va învinge în ziua aceea, căci cele „scrise se vor împlini, căci republica română va fi „împărăția lui, căci legea Românului este : dreptate, „frăție“.

X

În curând emigrații români întrevăd posibilitatea de a colabora la o acțiune în stil mare în vederea înfăp-

1) P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 116.

2) *Ibid.*, p. 117. V. asemenea No. LXI și LXII.

3) *Ibid.*

4) Ion Ghica, *Amintiri din pribegie*, p. 533.

tuirii idealului democratic și național pe care îl urmăresc.

Un om de o voință și de o energie rară, Giuseppe Mazzini care, din cea mai fragedă tinerețe, n'a încetat a conspira și a lupta pentru emanciparea patriei sale, și-a pus în gând să unească eforturile tuturor revoluționarilor aflați în exil. La Londra, unde s'a refugiat în urma cuceririi Romei de către trupele franceze, fostul triumvir a încheiat în vara anului 1850 „Comitetul central democratic european“, din care fac parte, alături de dânsul, un reprezentant francez Ledru-Rollin, un polonez, Albert Darasz și un german, Arnold Ruge ¹⁾,

Încă din Septembrie 1850, exilații români din Paris se gândesc să „fraternizeze“ cu acțiunea lui Mazzini și desemnează pe Nicolae Bălcescu ca reprezentant român. Dar acesta nu dorește să întrerupă scrierea istorică la care lucrează și nu vrea să se ducă la Londra de unde, de îndată ce-și va începe pe față colaborarea cu Mazzini și Ledru-Rollin, îi va fi interzisă întoarcerea în Franța ²⁾.

Prietenul său Ion Ghica aprobă cu căldură asemenea atitudine negativă și-i scrie din Constantinopole la 24 Septembrie 1850: „... Caută a nu cădea în idei prea noi și „pentru care atât Turcii, cât și Englezii și Francezii au con-„venit a zice că sunt subversive și nepotrivite cu bunul ordin. „Cu toate că ar putea zice cineva spre apărarea a „unor idei, dar socot că singurul mijloc de a avea o „înfrâurire asupra lucrurilor astăzi și a face să fructifice „oarecum cele semănate în timpul revoluției este de a „dovedi că nu suntem ceea ce politiciii practici și astăzi

1) Al. Marcu, *Conspiratori și conspirații în epoca renașterii, politice a României*, p. 19.

2) I. Ghica, *Amintiri din pribegie*, p. 546.

„guvernele numesc: anarhiști și inimizii ordinei sociale“¹⁾).

Lui Dumitru Brătianu nu-i e teamă de a fi arătat cu degetul ca anarhist și dușman al ordinei sociale. Dânsul are credința că mântuirea poporului român se va produce prin răscoala universală a popoarelor în contra asupritorilor lor. Comitetul înjghebat la Londra reprezintă tocmai posibilitatea de a pregăti această răscoală și de a evita greșelile din 1848, când popoarele și-au risipit puterile în sforțări răslețe, fără nici o unitate de acțiune și de timp. De aceea, cu rezerva de a se consulta cu fratele său mai tânăr ce se află în misiune în Transilvania²⁾, Dumitru Brătianu primește delegațiunea pe care Bălcescu a refuzat-o.

În Aprilie 1851 dânsul sosește la Londra ducând o scrisoare de recomandatie a lui Quinet către Mazzini,³⁾ și alta prin care Michelet prezintă lui Ledru Rollin pe „întimul său prieten“: „*Mr. Bratiano l'aîné, l'un des fondateurs de la liberté valaque et le premier penseur de ce pays*“⁴⁾.

Primit cu mare cordialitate de cei doi fruntași ai Comitetului Democratic,⁵⁾ Dumitru Brătianu ajunge în curând la o înțelegere cu dânsii și adresează Comitetului, la 10 Mai,⁶⁾ oferta formală de colaborare a României revoluționare.

Pe la mijlocul lui Iunie,⁷⁾ și după o înțelegere prealabilă cu delegatul român,⁸⁾ Comitetul Democratic adresează „populațiunilor române“ un manifest prin care

1) N. Cartoian, *Scrisori inedite dela N. Bălcescu și I. Ghica*, p. 45.

2) No. LXVII,

3) v. No. LXX.

4) No. LXIX.

5) No. LXX și LXXI.

6) No. LXXIII.

7) v. No. LXXVII.

8) No. LXXV și LXXVI.

le îndeamnă să intre în familia cea mare a popoarelor, în ajunul marelui război ce se pregătește „între duhul „binelui și răului, pentru libertate și dreptate contra „impilării...“¹⁾).

Deoarece, din cauza Ardealului, pozițiunea Românilor nu e tocmai clară față de Unguri, (pe care Mazzini dorește asemenea a-i atrage în marea Confederațiune revoluționară,²⁾ conducătorul mișcării democratice europene precizează, într'o scrisoare personală către Dumitru Brătianu,³⁾ bazele înțelegerii ce ar fi fost acceptate de Unguri: „soluțiune „pașnică, sufragiu universal garantat, și deci, libera expresiune a dorințelor populațiunilor, amânare până „la momentul isbândeii și al înjghebării unui Congres „Democratic European“.

Privind omenirea din înălțimea visurilor sale mărețe, Mazzini are, de altfel, o concepțiune simplistă a situațiunilor politice și netezește toate dificultățile cu o trăsătură de condei. Astfel dânsul garantează că nu poate exista nici o primejdie din partea Turciei căci „*pourvu que vous entriez avec nous en ligne de bataille „contre la Russie, la Porte abandonnera gaîment le „million annuel et sa pretendue „suzeraineté“*⁴⁾.

Manifestul către Români umple de bucurie inimile lui Rosetti și a lui Ion Brătianu. Acesta din urmă aleargă îndată în toate redacțiile și obține să se publice manifestul în „La Presse“, „L'Evènement“, „Le Siècle“, „Le National“. Dânsul supraveghează chiar tipărirea la tipografia ziarului „L'Evènement, ia primele 50 de numere, le duce la toți cunoscuții din Paris și trimite câteva exemplare ziarelor din provincie⁵⁾.

1) Al. Marcu, *op. cit.*, p. 44.

2) *Ibid.*, p. 19 și următoarele.

3) No. LXXVIII.

4) No. LXXIX.

5) C. A. Rosetti, *Note intime*, vol. II, p. 78.

„Ah, este frumoasă ziua aceasta“, notează Rosetti în carnetul său ¹⁾).

Intors la Paris, pe la sfârșitul lui Iunie, Dumitru Brătianu se vede silit, ca preludiu la epoca de fraternizare și de îmbrățișare între popoare, să facă oarecare puneri la punct față de Unguri.

Daniel Ira'nyi, fostul Secretar al Comitetului de Salvare Publică dela Budapesta, trimisese ziarului „La Presse“, drept răspuns la un manifest al Comitetului Democratic, o scrisoare în care declara că, înainte și după 1848, Românii și Slavii se bucurau în Ungaria de drepturi egale cu ale Ungurilor, iar că războiul fusese datorat, pe de o parte intrigilor și uneltirilor austriace și pe de alta unor neînțelegeri isvorâte din neîncrederea reciprocă ²⁾).

La 4 Iulie se publică în acelaș ziar o scrisoare prin care Dumitru Brătianu respinge printr'o minuțioasă argumentare istorică, afirmațiunea că Românii din Transilvania se bucurau de aceleași drepturi ca Maghiarii. Făcând istoricul evenimentelor din 1848—49, amintește apoi că în circulara din 10 Iunie 1849 destinată a produce împăcarea Casimir Bathyani vorbea de „supremația elementului ungar“.

În concluziune Dumitru Brătianu se adresează popoului ungar: „... *N'affligez pas plus longtemps la démocratie de votre royaume historique et de votre droit de conquête, et serrez avec franchise, avec amour, la main fraternelle que nous vous tendons..... Prenez garde émigrés, le sentiment de la justice grandit dans l'âme des peuples, il vous déborde. Hongrois et vous Yougoslaves nos voisins, les temps sont venus : vous l'avez entendu, la Confédération Danubienne sera l'œuvre de notre époque. Donnons-nous la main, frères,*

1) *Ibid.*

2) *Lettres hongro-roumaines*, Paris, 1851, p. 7—11.

„par dessus les tombes de nos martyrs et que cette „grande oeuvre soit notre gloire à tous“¹⁾).

Atât în scrisoarea sa din 4 Iulie cât și în aceea prin care răspunde la o replică a lui Ira'nyi²⁾, Dumitru Brătianu precizează în mod formal pozițiunea Românilor față de Unguri, pozițiune pe care desigur a expus-o verbal lui Mazzini la Londra : Românii primesc să facă parte din marea Confederațiune Dunăreană, dar cu condițiune ca acea Confederațiune să fie compusă din popoare libere și cu drepturi egale.

Bine 'nțeles asemenea discuțiuni în public nu sunt pe planul conducătorului Comitetului Democratic, care scrie colegului său român, la 21 August : „... je compte sur „vous et sur le pacte qui nous lie, pour que toute polémique irritante ne se reproduise pas entre vous et les „hongrois ..“³⁾. În acelaș timp Mazzini insistă ca Românii să răspundă Comitetului Democratic printr'o adresă în care, față de Unguri, să se admită o înțelegere bazată pe amânarea soluționării conflictului până la întrunirea Congresului popoarelor libere : „Vous ne risquez rien. Vous serez toujours à temps de vous livrer „en protestant (sic) si on vous fera injustice. Ce qu'il „faut aujourd'hui, c'est la „trêve de Dieu“ pour la bataille contre les despotes dans la crise suprême qui „n'est qu'à distance de mois — non d'années“ ..“⁴⁾

La începutul lui Septembrie Dumitru Brătianu părăsește Parisul fără speranța de a se întoarce mai înainte de ziua izbândeii ideilor democratice. Căci, la 11 Septembrie, dânsul devine în mod oficial membru al Comitetului Central Democratic European⁵⁾, iar granițele Franței lui Ludovic-Napoleon nu sunt deschise colegilor lui Ledru-Rollin.

1) *Ibid.*, p. 12 — 18.

2) *Ibid.*, p. 30.

3) No. LXXX.

4) *Ibid.*

5) Al. Marcu, *op. cit.*, p. 54.

Stefan Golescu scrie prietenului său : „Tu într'adevăr „suferi mai mult decât noi căci te-ai exilat dintre amicii „tăi cine știe pentru câtă vreme și ai ales postul cel „mare de sacrificiuri. Pentru aceasta vei avea răsplăti- „rea dela iubita noastră țară când ea va putea să grăia- „scă fiilor săi cu glasul ei puternic și liber“¹⁾“

În numele „Comitetului național Român“ Dumitru Bră- tianu remite colegilor săi din Comitetul Democratic răspunsul la manifestul din Iunie²⁾. Românii făgădu- iesc că „nu vor înșela nădejtile pe care democrația și „le-a pus“ în ei și admit în principiu ideia Confederați- unei Dunărene.

În această privință, însă, manifestul conține câteva fraze care lămuresc situațiunea față de Unguri: „..... dar „libertatea e atât de înăscută în noi, încât indivizii și „popoarele, chiar și cele mai firesc simpatice între „dânsele, se vor depărta unele de altele și se vor „respinge rând pe rând, dacă forța vrea să-i silească a „se uni...BCU După cum fiecare popor care aptitudini „care-i sunt proprii și o chemare specială de împlinit „pe lume; și după cum popoarele care țin de un acelaș „neam au între dânsele afinități și asemănări pe care „nu le au cu celelalte de neam deosebit, tot așa, pentru „ca forțele omenirii să nu se risipească și să nu se „paralizeze una pe alta prin uniuni nefirești, este în in- „teresul tuturor ca fiecare Nație să-și adune toate păr- „țile într'un tot compact, să se orânduiască viguros, „să-și desvolte la nesfârșit propria-i individualitate și „s'o armonizeze cu a celorlalte Nații din aceeași gintă. „De aceea gândul de care suntem mânați în toate fap- „tele noastre, noi Românii, e acela de a ne uni cu toții „într'un singur tot indivizibil.....³⁾“

1) No. XCVII.

2) *Ibid.*

3) Al. Marcu, *op. cit.*, p. 57 — 58

Astfel, din prima clipă, delegatul român a pus piciorul în prag. Colegii lui își pot da seamă de la început că Românii refuză orice transacțiuni primejdioase în chestiunea ungară.

Manifestul apare, sub semnătura lui Dumitru Brătianu, în primul număr al revistei „Republica Română“, în Noembrie 1851 ¹⁾).

XI

Pentru Dumitru Brătianu începe o activitate nouă : discuțiuni, conciliabule, conspirațiuni, agitațiuni în vederea înfăptuirii revoluției care va libera popoarele de pe continent.

În sânul Comitetului Democratic European nu domnește, totuși, o concordie perfectă. Reprezentantul român este chemat adesea să împace pe colegii săi ai căror nervi sunt slăbiți de suferințele exilului. Relațiunile sale, tot atât de prietenoase cu Ledru Rollin ca și cu Mazzini, îl silesc să slujească de mijlocitor între reprezentantul Franței în Comitet și revoluționarul genovez. Acesta găsește că Franța nu mai e la înălțimea misiunii sale și că supremația mondială se cuvine patriei lui Dante, a lui Machiavel și a lui Michel-Angelo ²⁾). De partea sa, Ledru Rollin e influențat de unii din compatrioții săi exilați, în special de Pierre Leroux, care își dă seama că, în gândul lui Mazzini, revoluțiunea generală nu e decât un mijloc de a înfăptui o nouă dominațiune romană.

Reprezentantul României în Comitetul Democratic devine astfel, după vorba lui Michelet, „*la concorde de trois mondes*“.

1) Dan Simonescu, *Din istoria presei românești. Republica Română*, p. 10.

2) v. No. LXXXVIII, XCIX, CCLVI.

Marele istoric urmărește deaproape activitatea discipolului său și rămâne în corespondență afectoasă cu dânsul ¹⁾). În „Principautés Danubiennes 1848“, în care povestește plecarea în exil a D-nei Maria Rosetti, Michelet descrie România întrebuițând fraze întregi luate dintr'o lungă scrisoare primită dela Dumitru Brătianu ²⁾). Acestuia îi consacră câteva rânduri ³⁾), de care modestia fostului său elev suferă ⁴⁾).

Michelet și-a pierdut catedra și slujba la Arhivele Statului fiindcă nu a vrut să depună jurământ noului stăpân pe care și l'a dat Franța. Dar marele istoric privește viitorul cu încredere, căci „*tout ceci s'écroulera demain par un immense éclat de rire. La France rira d'elle-même d'avoir espéré... dans l'ombre d'une ombre*“ ⁵⁾).

Speranțele lui Michelet concordă cu ale membrilor Comitetului Democratic. În mica odaiță mobilată cu un pat, trei scaune de paie și o masă acoperită cu florile aduse zilnic de admiratoare, în odaița în care Mazzini doarme, lucrează și primește, ⁶⁾ Dumitru Brătianu este mereu informat că izbucnirea revoluției nu va mai zăbovi. Delegatul român caută să pregătească terenul în țară prin răspândirea unor apeluri tipărite pe foițe subțiri și adresate, fie locuitorilor din Principate, ⁷⁾ fie Românilor ardeleni din armata austriacă ⁸⁾).

Activitatea Comitetului Democratic are darul de a neliniști pe „autocrații“ europeni. Reprezentanții Franței, Austriei, Prusiei, Rusiei protestează energic pe lângă

1) No. LXXXVIII, LXXXIX.

2) No. LXVII

3) v. motto.

4) No. XCIII.

5) No. LXXXIX.

6) No. CCLVI.

7) No. XCI.

8) No. XC.

Guvernul britanic în contra protecției acordate acestor „*incorrigibles conspirateurs*“¹⁾. Dar ambasadorii străini sunt înștiințați că Anglia nu are de gând să renege tradiționala ospitalitate oferită proscrisilor.

Cu toate asigurările lui Mazzini, anul 1852 trece fără a aduce nimic nou în afară de răscoala neisbutită din Mantova, pusă la cale din depărtare de conducătorul Comitetului Democratic.

Sufletele cele mai oțelite au momente de șovăire, chiar Rosetti mărturisește în pragul anului 1853 că, deși își păstrează credința, și-a pierdut speranța!²⁾ Dumitru Brătianu nu cunoaște, însă, nici un moment de des-nădejde. Temperamentul său de visător îl fac să zărească, peste negura ce-l înconjoară, zilele de soare ce vor hotărî ridicarea neamului.

Evenimentele dau în mod neașteptat dreptate optimismului său. Ce e drept, faptele noi nu se produc în direcțiunea în care le așteaptă. Popoarele nu și-au refăcut puterile sleite în sforțările zadarnice din 1848 și revoluția nu se produce nicăeri. Dar conflictul european, ce ia naștere ca din senin în chestiunea Locurilor Sfinte, dă loc la un război „ivit în condițiuni „atât de favorabile Principatelor“ încât se poate crede „că Providența l'a provocat într'adins pentru Români, „ca să le dea ocazia să facă cunoscut Europei ale lor „lupte, ale lor drepturi, necesitatea independenței lor, „și ca să-și dobândească rangul ce li se cuvine în „marea familie a popoarelor civilizate“³⁾.

Din primele clipe ale ivirii diferendului, Dumitru Brătianu își dă seamă de posibilitățile nemărginite ce le prezintă pentru Români un eventual război. Încă în

1) Nota lui Walewski către Palmerston din 29 Octombrie 1851. „*Correspondence concerning the Foreign Refugees*“, Londra, 1852.

2) No. CII.

3) No. CXLVII.

Martie 1853, pe când Menchikoff începe să expună dezideratele rusești la Constantinopole, reprezentantul României în Comitetul Democratic, neglijând pentru moment uneltirile noilor săi tovarăși, conspiratorii, se adresează vechiului prieten Dudley Stuart, îi arată toată primejdia unei noi ocupațiuni rusești în Principate și necesitatea unei intervențiuni la timp a Angliei. Ii cere să dovedească Parlamentului cât de gravă și de urgentă e chestiunea Principatelor ¹⁾.

În răspunsul său, Lord Dudley Stuart se arată tot atât de doritor ca în trecut să susțină cauza română și făgăduiește că de se va ivi prilejul oportun, va lua din nou cuvântul în Camera Comunelor ²⁾.

Un coleg al său mai tânăr, Austen Layard, care a trăit mult în Turcia, și care se interesează de aproape de chestiunile „orientale“, îl roagă să-i cedeze privilegiul de a vorbi. ³⁾ Informat în amănunte de Dumitru Brătianu asupra chestiunii Principatelor, ⁴⁾ Layard își desvoltă interpelarea la 16 August 1853. ⁵⁾

Între timp, ultimatul lui Menchikoff fiind respins, trupele rusești au ocupat Principatele. În discursul său, Layard atacă pe șeful Guvernului, Lord Aberdeen, care a declarat că politica ce o duce se bazează înainte de toate pe pace, pe când Layard socotește că Anglia ar trebui să fie gata să declare războiul dacă onoarea și interesele ei nu pot fi apărate decât prin război. Interpelatorul expune cu precizie situațiunea Principatelor și rostește unele fraze vădit inspirate de către Dumitru Brătianu. ⁶⁾ Pentru prima oară în Camera Co-

1) No. CIV. Nota 1.

2) No. CIV.

3) No. XVI.

4) No. CVII, CIX.

5) *Ibid.* Nota. 1.

6) *Ibid.*

munelor se vorbește de independența și de unirea Principatelor.

Inspiratorul lui Layard n'a așteptat, de altfel, în inacțiune, desvolarea interpelării. Pe la sfârșitul lui Iunie și la începutul lui Iulie dânsul a pornit, împreună cu Nicolae Golescu într'o călătorie de propagandă la Liverpool și Manchester, marile centre industriale și comerciale ale căror interese sunt strâns legate de chestiunea răsăriteană ¹⁾. Lord Dudley Stuart le-a facilitat misiunea prin toate mijloacele ce-i stau la dispoziție ²⁾.

Dumitru Brătianu vede, însă, posibilitatea unei acțiuni mai directe și mai eficace: cooperarea unei legiuni de voluntari români la operațiunile militare ale Turciei în contra dușmanului comun: Rusia. Dânsul s'a adresat în acest scop generalilor din 1848: Magheru și Tell, care se declară de acord cu dânsul ³⁾. Prietenii din Paris îmbrățișează cu căldură asemenea gânduri: Rossetti și frații Golescu se hotărăsc a pleca cât mai curând.

Singur acela care prin cunoștințele sale militare, prin energia sa, prin simțul său al realităților, ar fi fost tovarășul ideal al unei asemenea expedițiuni, nu mai are posibilitatea să facă planuri pentru viitorul apropiat. Intre Ion Brătianu și lumea exterioară s'au așezat zidurile puternice ale închisorii Sainte Pelagie. Din fundul temniței dânsul meditează la neajunsurile de a fi tănuit o presă clandestină lăsată de un prieten, tocmai în momentul în care conspirațiile și atentatele în contra lui Napoleon al III-lea stimulau zelul poliției imperiale.

Când a fost arestat s'a gândit numaidecât la fratele său mai mare: . . . „cea dintâi mângâiere a fost că cel

1) No. CIV.

2) No. CXI, CXIII, CXVII.

3) No. CVIII, CXII, CXIV, CXV.

„puțin acum nu sunt mai bine decât tine, cu toate că „gândindu-mă mai bine am găsit că tot ești mai rău „tu acolo... Trebile iar se încurcă astfel încât nu pot „nici chiar prin proiecte și vise să văd când o să mai „putem trăi și noi nițel împreună !)”“...

Din primul moment în care a aflat de arestarea fratelui său, Dumitru Brătianu a scris pe la toate cunoștințele și a făcut toate eforturile spre a-l scăpa ²⁾. Cu atât mai mult se îngrijorează fratele mai mare cu cât știe că rudenția apropiată cu un membru al Comitetului Democratic European nu poate constitui decât o primejdie mai mult pentru cel arestat. Și într'adevăr, la proces, avocatul general Mongis va spune în rechizitoriul său : ...„*Brătianu est frère d'un homme qui tient à Londres une place importante parmi les réfugiés. Comment ne pas voir dans ces circonstances le lien qui rattache les réfugiés de Londres aux conspirateurs de Paris*”³⁾“.

Cu inima sfâșiată la gândul de a-și părăsi fratele și tovarășul de lupte, Dumitru Brătianu, Rosetti și Ștefan Golescu, leapădă condeiful care a fost singura lor armă timp de 5 ani, și pornesc spre malurile Dunărei cu nădejdea de a încinge în curând sabia legionarilor români.

Mazzini ține cu orice preț ca Dumitru Brătianu să se întâlnească înainte de plecare cu Kossuth, pe care Delegatul Român nu voise să-l vadă în Anglia, după cum nu voise să-l vadă nici în 1848 în Ungaria ⁴⁾. Intransigența lui Kossuth zădărnicișe eforturile conspiratorului genovez în vederea stabilirii unei înțelegeri depline între Români și Unguri ⁵⁾, și fostul dictator

1) CXXI.

2) No. CX, CXIX.

3) *Attentats et complots contre Napoleon III*, Paris, 1870, p. 34—35.

4) No. CCLVI.

5) v. Al. Marcu, *op. cit.*, Cap. I și II.

al Ungariei nu intrase în mod oficial în Comitetul Democratic.

Planul măreț al lui Mazzini nu era complet cât timp nu se putea garanta o colaborare perfectă româno-ungară. În momentul izbucnirii unui război, care poate lua o întindere europeană, și în care se pot produce împrejurări priincioase realizării țelurilor Comitetului Democratic, Mazzini mai face o ultimă încercare de apropiere¹⁾.

Întâlnirea are loc în odăița lui Mazzini și grație neobositelor străduințe ale acestuia se ajunge la următoarea înțelegere: Dacă Ungurii și Românii din Imperiul Austriac vor avea prilejul să ia armele, Dumitru Brătianu și Kossuth le vor adresa un manifest în limba română și în cea maghiară, prin care îi vor chema la o acțiune comună, fiecare națiune combatând sub propriul ei drapel, cu condițiunea expresă ca, după isbândă, Transilvănenii să decidă printr'un plebiscit, liber votat de toți, de voesc sau nu a se uni cu Ungaria²⁾.

Formula a fost, desigur, găsită de Mazzini, și nu diferă mult de „bazele“ de apropiere asupra cărora a insistat atât de mult în 1851³⁾. În orice caz este cert că se produce mult dorita destindere, după cum ne-o dovedește adresa pe care Kossuth o trimite la 6 Decembrie 1853 „Bravilor Patrioți Români din Moldo-Valachia“⁴⁾.

XII

Călătorind sub alt nume și purtând ochelari albaștri,

1) No. CXXII și CCLVI; v. asemenea Al. Marcu, *op. cit.*, p. 66.

2) No. CCLVI.

3) No. LXXVIII și LXXX.

4) Al. Marcu, *op. cit.*, p. 66.

spre a se ascunde de poliția franceză ¹⁾, Dumitru Brătianu trece în grabă prin Paris și se imbarcă la Marsilia, împreună cu tovarășii săi de drum, pe la sfârșitul lui Noembrie 1853. La 3 Decembrie sunt la Malta, unde sunt primiți cu deosebită afecțiune de un prieten al lui Mazzini ²⁾. Apoi, trecând prin Galipoli, Filipopoli, Sofia, Niș, sosesc la 21 Ianuarie 1854 la Belgrad, unde Pașa le dă o scrisoare de recomandatie către colegul său Pașa din Vidin.

De la Vidin Dumitru Brătianu, Rosetti și Ștefan Golescu ar dori să treacă în Oltenia aducând arme de împărțit locuitorilor. Aceștia sunt gata să se răscoale și să atace de flanc armata rusească, împotriva căreia Omer Pașa concentrează o armată la Șumla. Căci planul exilaților e simplu: „de va fi să între Turcii, „să ne sculăm și noi sub steagul nostru și să năvălim „pe Muscali“ ³⁾. Dar execuțiunea planului nu se anunță așa ușoară.

Deși primiți cu mare cordialitate la Vidin de Samil Pașa ⁴⁾, care propune să le dea 5000 de puști, cei trei exilați nu reușesc să cadă de acord cu Achmed, îndărătnicul Pașă dela Calafat, de care depinde trecerea lor în țară ⁵⁾. Ștefan Golescu pleacă la Șumla spre a cere lui Omer Pașa să dea cuvenitele ordine lui Achmed ⁶⁾.

La Șumla situațiunea a fost, la un moment dat, excelentă pentru Români. Tell și Alexandru C. Golescu, sosiți în Bulgaria pe altă cale, au convins pe Coman-

1) *Românul*, 16/28 Iunie 1892. Articol de amintiri asupra lui Dumitru Brătianu, publicat de Vintilă Rosetti.

2) *Lui C. A. Rosetti*, p. 265.

3) No. CXXIV.

4) *Lui C. A. Rosetti*, p. 423.

5) *Ibid.*, p. 413.

6) *Ibid.*, p. 423.

dantul trupelor turcești de utilitatea înjghebării unei legiuni române. Dar sosirea neașteptată a lui Eliad în tabără, intrigile pe care le-a făcut pe lângă Omer au zădărnicit în curând acest succes. La sosirea sa la Șumla, la sfârșitul lui Februarie, Ștefan Golescu găsește o situațiune cu desăvârșire compromisă.

În curând, în urma sosirii lui Nicolae Golescu, se află întrunită în tabăra lui Omer Pașa întreaga Locotenență Domnească din 1848. Argumentele fraților Golești și ale lui Tell nu au darul să neutralizeze pe lângă Comandantul armatei turcești influența lui Eliad. Omer le cere să retracteze actele și faptele lor din trecut și apoi să se împace cu Eliad și să accepte a colabora cu dânsul¹⁾.

În cele din urmă, tratativele sunt rupte și exilații care au făcut lungul drum în Bulgaria, sunt siliți să se reîntoarcă în țările depărtate în care își petrec lungile zile de pribegie.

Singur Dumitru Brătianu nu se poate resemna la ideia de a părăsi lupta și trece în țară îmbrăcat țărănește. La începutul lui Mai se află la Turnu-Severin și cutreeră apoi Oltenia, încercând în toate chipurile să pună la cale organizarea unui corp de voluntari²⁾. Dar o împrejurare nouă nimicește definitiv planul de cooperațiune armată cu Turcii. Prin convențiunea din 14 Iunie 1854 Austria obține să i se încredințeze paza Principatelor și în curând trupele sale de ocupație trec Carpații. Iar Aliații — căci în Martie Anglia și Franța au intrat în sfârșit în război alături de Turcia — renunță a mai ataca Rusia prin Principate.

Dumitru Brătianu se mai ascunde timp de câteva luni în țară, petrecând chiar câteva săptămâni în București³⁾ și ia apoi din nou drumul cel lung al exilului.

1) *Ibid.*, p. 413

2) *Ibid.*, p. 444

3) *Ibid.*, p. 470

În primăvara anului 1855 se află din nou la postul său dela Londra.

Dânsul și-a putut da seamă în țară că sămânța aruncată în 1848 a încolțit. În orașe ca și la sate conștiința națională e în plină deșteptare. Cele trei ocupațiuni militare străine succesive au contribuit la intensificarea sentimentului național.

Situațiunea fiind prielnică, o acțiune energică se impune mai mult ca oricând.

XIII

Dumitru Brătianu își reia, deci, activitatea — dar sub formă nouă. Cu Mazzini rămâne în strânse legături de prietenie și acesta se străduiește, folosindu-se de relațiunile sale cu scriitori și cu ziariști, să faciliteze opera de propagandă pe care o reîncepe cu un zel îndoit colegul său român ¹⁾.

Reprezentantul României în Comitetul Democratic și-a dat însă seama de câtăva vreme că emanciparea Românilor s'ar putea îndeplini și într'altfel decât prin revoluție. Dânsul dealminteri n'a urmărit nici o dată revoluția ca un scop în sine, ci ca un mijloc de a ajunge la liberarea neamului său îngenuchiat. Dacă visurile de mărire și de glorie se pot realiza mai sigur și mai repede pe altă cale, Dumitru Brătianu și tovarășii de exil sunt gata s'o urmeze. O spune de altfel lămurit Rosetti în scrisoarea sa către Ion Ghica, din Martie 1854 ²⁾. Aducându-i aminte că, dela 1848, au fost despărțiți „tu în societatea „diplomaților și eu în a descuților“, Rosetti mărturisește fostului lui tovarăș de luptă, că „ dela 1852 „evenemintele venură unul după altul în favorul ideilor „tale și în contra credințelor mele până ce lepădarea

1) CXXXV, CXXXVI, CXXXIX, CXL.

2) C. A. Rosetti, *Amintiri Istorice*. Scrieri adunate și adnotate de Vintilă Rosetti, București.

„ultimatului Menchikoff aduse și mai bine și mai în
„deplinătate lucrurile pe tărâmul tău, pe tărâmul diplo-
„mației“.

Și astfel aliații lui Mazzini și ai lui Ledru Rollin alunecă încetul cu încetul pe „tărâmul diplomației“. La ordinea de zi a Conferinței care va lichida marele război european se va pune în toată amploarea ei chestiunea Principatelor. Fără a pierde o secundă, exilații români trebuie să informeze și să convingă pe acei care urmează să decidă de soarta patriei lor.

Fostul trimis diplomatic al Locotenenței Domnești reia, pe lângă Guvernul Britanic, o activitate întreruptă în momentul intrării în Comitetul Democratic European.

La 4 Iulie 1855 Dumitru Brătianu înaintează lui Lord Clarendon, care de doi ani conduce politica externă a Marelui Britanii, o adresă în care arată cât de nepotrivit ar fi de a se așeza Principatele — precum a fost vorba la Conferința neisbutită dela Viena — sub garanția colectivă a Angliei, Franței, Austriei și Rusiei, deoarece aceasta n'ar însemna, în cele din urmă, decât un protectorat exercitat de cele două Mari Impărății vecine. Adresa e iscălită de emigranții români din Apus și conține de asemenea o protestare energică împotriva ocupațiunii austriace cât și împotriva oricărei măsuri ce s'a putut lua sau ce s'ar putea lua în viitor în privința Principatelor „fără consimțământul liber și „prealabil al locuitorilor“¹⁾.

La 17 Iulie, chestiunea e ridicată în Camera Comunelor de către Layard²⁾. Acesta este în strânse legături cu Dumitru Brătianu și caută să deștepte simpatia colegilor săi din Parlament în favoarea Principatelor³⁾. Dar cauza

1) No. CXXXII.

2) v. No. CXLI.

3) No. CXLII.

acestora a pierdut un mare prieten în urma morții Lordului Dudley Stuart.

Layard scrie un documentat articol asupra Principatelor în „The Quaterly Review“ ¹⁾. Asemenea se publică un articol foarte favorabil Românilor în „The Examiner“ din 8 Septembrie 1855. Iar Dumitru Brătianu expune în mod regulat în „Daily News“, fie sub forma unor corespondențe din Principate, fie sub formă de scrisori, dorințele locuitorilor acelor țări depărtate.

La 26 August 1855, Dumitru Brătianu se adresează direct vechei sale cunoștințe, Lord Palmerston, care, dela începutul anului, conduce Guvernul britanic și-i expune un plan întreg în vederea organizării în Principate a unei armate de 100.000 oameni care să coopereze cu trupele aliate în contra Rusiei ²⁾. Dumitru Brătianu își înaintează proiectul și lui Lord Panmure, Ministrul de război, dar acesta nu se arată dispus a-l adopta ³⁾.

Dealtfel, peste câteva zile, propunerea își pierde actualitatea prin faptul căderii Sebastopolului. Operațiunile militare încetând, chestiunea română intră exclusiv în mâinile diplomaților.

La Paris urmează a se întruni Congresul Păcii, un Congres european foarte diferit de acela care, în gândul lui Mazzini, trebuia să rezolve chestiunea română ⁴⁾. Congresul va sta sub influența aproape directă a aceluia pe care Românii exilați au fost îndemnați a-l considera ca „*l'ombre d'une ombre*.“

La Londra și la Paris se intensifică eforturile emigraților pentru a dovedi guvernelor și opiniunii publice dreptatea cauzei lor. Ei sunt în corespondență

1) v. No. CXLV.

2) No. CXLIV.

3) No. CXLIII.

4) No. LXXVIII.

activă cu acei care, în Principate, alcătuiesc falanga tot mai numeroasă a partizanilor Unirei.

Cel mai în vază printre aceștia e moldoveanul Mihail Kogălniceanu, care sfidează rigorile cenzurei în ziarul său „Steaua Dunărei“. Dumitru Brătianu îi scrie, bucurându-se că s'a ivit un Român „care să simtă în pulsația „lui pulsația a cinci milioane de martiri și să-i răsbune „și de viclenile uneltiri a boerilor fanariotizați și de „mârșava indiferență a patrioților coconași“ ¹⁾. Ii arată în acelaș timp, că „o presiune puternică a opiniunii „publice în favorul soluției ce dorim noi ar avea o „mare eficacitate ; trebuie dar prin jurnale, prin broșuri, „prin publicarea unei cărți geografice de circumstanță, „prin meetinguri aici în Englitera, prin toate chipurile „să căutăm a lumina, a impresiona, a agita, a pasiona „publicul francez și englez și a da astfel chestiei ro- „mâne popularitatea fără de care nu poate triumfa“.

Pentru aceasta trebuiesc mijloace materiale puternice și Moldovenii se arată îndată gata să contribuie în mare măsură la toate cheltuelile ²⁾.

Prin mijlocirea lui Rosetti, Kogălniceanu ține în curent pe Dumitru Brătianu cu toate cele ce se petrec la Iași ³⁾ și reprezentantul emigraților la Londra utilizează, la rândul său, informațiunile primite, fie în articolele și scrisorile ce le publică în gazetele engleze, fie în notele prin care intervine pe lângă Guvernul britanic ⁴⁾.

Cu o lună înainte de întrunirea Congresului, Dumitru Brătianu precizează lui Clarendon aspirațiunile patrioților români. La 2 Februarie 1856 îi arată că Principatele ar dori să formeze un Regat independent, la fel cu Belgia. Dacă Marile Puteri n'ar socoti potrivit

1) No. CXLVII.

2) No. CLIII și CLIV.

3) No. CLIX, CLXI, CLXX, CLXXV, CLXXXI.

4) No. CLXII, CLXVI, CLXXI, CLXXXII, CLXXXVI.

a merge, dela început, așa departe, este în orice caz neapărat necesar să se hotărască Unirea Principatelor. Noul Stat s'ar bucura de autonomie, drepturile Puterii suzerane limitându-se la acordarea investiturii Domnitorilor și la primirea tributului.

În acel moment Guvernul britanic privește cu simpatie aspirațiunile române. În ajunul deschiderii Congresului, Lord Palmerston primește pe Dumitru Brătianu și, informându-l că a obținut pentru dânsul dela Guvernul francez un permis de ședere în Franța, îi propune să însoțească pe primul delegat britanic, Lord Clarendon, la Paris¹⁾.

Înainte de a pleca, Dumitru Brătianu are o mică formalitate neplăcută de îndeplinit: să ceară sfatul celorlalți membrii ai Comitetului Democratic, din care unii nu privesc cu ochi prea favorabili noua activitate diplomatică a colegului lor. Dar Mazzini nu e condus de considerațiuni meschine: „N'avem nevoie să ne gândim „mult ca să știm ce este de făcut. Trebuie să primești „propunerile lui Palmerston, trebuie să mergi la Paris. „Mai întâi de toate te datorești patriei tale. România „se află în condițiuni excepționale, și în împrejurările „de astăzi poate prea bine să dobândească ceva chiar „prin diplomație; ești dator să încerci. De vei reuși, „ceea ce se va face pentru țara ta, va profita tuturor „națiunilor oprimate“²⁾.

XIV

În timpul Congresului dela Paris, Dumitru Brătianu se ține mereu în contact cu Clarendon³⁾ și, grație recomandăției acestuia, Walewski, Primul Plenipotențiar

1) No. CCLVI.

2) *Ibid.*

3) No. CLV, CLVI, CLVIII.

francez, care prezidează Congresul, consimte să primească pe colegul lui Mazzini¹⁾. Dânsul are întrevederi și cu Lord Cowley, al doilea Plenipotențiar britanic și cu Baronul de Bourqueney, al doilea Plenipotențiar francez. Tuturor le cere mereu acelaș lucru: Unirea Principatelor și autonomia.

La ședința Congresului din 8 Martie, Walewski se pronunță pe față în favoarea Unirii și Clarendon declară că-i împărtășește părerea. Totuși Tratatul ce se semnează la 30 Martie 1856 nu conține nici o dispozițiune privitoare la Unire și se mărginește a prevedea crearea unei Comisiunii europene care va face o anchetă în Principate și va înainta propuneri privitoare la viitoarea lor organizare. Dorințele populațiunii urmează să fie exprimate prin mijlocirea unor divanuri „ad hoc“.

Unirea nu e încă realizată dar emigrații își dau seamă că „de acum înainte nici un obstacol nu poate exista „ca să ne împiedice de a reconstitui România. De acum „înainte această e numai o chestiune de timp“²⁾.

Până atunci munca trebuie urmată neîncetat. Dumitru Brătianu se întoarce la Londra și se străduiește cât poate, prin iutervențiuni personale pe lângă Palmerston și Clarendon³⁾ sau prin memorii ce adresează Ministrului Afacerilor Străine britanic⁴⁾, să-i informeze despre cele ce se petrec și se pun la cale în Principate și să insiste pe lângă dânsii în vederea soluționării favorabile a chestiunii alegerilor pentru Divanurile ad-hoc. Asemenea se socotește dator să nu negligeze Guvernul

1) No. CLVI, CLVII.

2) Cuvinte spuse de Ion Brătianu după încheierea Tratatului din Paris și citate de D. Sturdza în discursul ținut la Florica la 4 Mai 1895. (*Din scrierile și cuvântările lui Ion Brătianu, 1821-1891*, București, 1903.)

3) No. CLXII și CLXVI.

4) No. CLXIX, CLXXI.

francez și, folosindu-se de faptul că a cunoscut pe Walewski la Paris, îi înaintează scrisori și memorii privitoare la chestiunile la ordinea zilei în Principate¹⁾.

„Aici fac tot ce mă iartă puterile mele fizice și intelectuale“ scrie Dumitru Brătianu prietenului său Rosetti²⁾. În adevăr activitatea sa nu cunoaște margini. În afară de intervențiile oficiale pe lângă Guvern, este zilnic în contact cu oameni politici, cu parlamentari și cu ziariști. Alegerea sa ca membru al vestitului Reform Club îi facilitează crearea unor relațiuni în cercurile influente. Se împrietenește cu directorul lui „Morning Post“ care îi deschide larg coloanele ziarului său,³⁾ și se folosește de orice prilej pentru a deștepta și a menține interesul opiniei publice britanice față de chestiunea Principatelor. În acest scop caută să pună la cale o discuțiune hotărâtoare a afacerilor române în Camera Comunelor⁴⁾.

În același timp reușește să înjghebeze o asociațiune filo-română din care fac parte mai multe personalități britanice bine cunoscute, asociațiunea urmând să aibă un secretar român care să primească zilnic informațiuni din Principate și un Secretar britanic care să comunice în fiecare săptămână membrilor Asociațiunii și presei un buletin politic și economic asupra Principatelor⁵⁾.

Deasemenea organizează la Brighton, cu ajutorul prietenului său Ruge, fostul membru german al Comitetului Democratic European, și cu concursul mai multor deputați, o mare întrunire filo-română⁶⁾.

1) v. N. Corivan, *Din activitatea emigranților români în Apus*, 1853-1857, p. 106-112, 118-127, 128-150.

2) No. CLXII.

3) No. CLXV; v. asemenea C. D. Aricescu, *op. cit.* Scrisoarea lui C. A. Rosetti către I. I. Filipescu din 27 Mai 1856, p. 39.

4) No. CLXV

5) No. CLXV, CLXXVI, CLXXX, CLXXXV, CCXIX; v. asemenea N. Corivan, *op. cit.*, p. 49.

6) No. CCII.

„Meeting-ul“ are loc, cu mare succes ¹⁾, la 6 Octombrie, și este prezidat de Primarul orașului. Deputatul Scholefield ține un discurs foarte apreciat și la urmă se votează o moțiune în favoarea Unirii Principatelor. Se citesc scrisori de simpatie din partea lui Lord Brougham, Roebuck, Otway și Gladstone ²⁾).

Acesta din urmă este, printre oamenii politici britanici cu care Dumitru Brătianu se află în relațiuni, acela ale cărui simpatii pentru cauza română pot fi cele mai folositoare. Dânsul nu s'a putut încă decide să facă în favoarea Principatelor manifestațiunea formală ce i-a fost cerută de Dumitru Brătianu ³⁾, dar acesta nu se lasă bătut și îi exprimă în scris convingerea că „primul orator al primei tribune a lumii“ își va da seamă în curând că singurele primejdii cari mai amenință încă viitorul Principatelor sunt „ignoranța și nepăsarea celor chemați a decide de soarta lor“. Și cine le-ar putea apăra mai bine în contra acestor primejdii decât opiniunea publică deșteptată de vocea puternică a lui Gladstone? ⁴⁾

Intr'adevăr Români au nevoie, în această toamnă a anului 1856, de concursul deplin al tuturor aceluia care simpatizează cu aspirațiunile lor. Căci faptele grave ce se produc pot însemna spulberarea speranțelor născute la Paris.

Guvernul britanic a părăsit atitudinea luată cu atâta hotărâre de Clarendon la 8 Martie și nu mai e favorabil Unirii. Această atitudine nouă îi este dictată, de o parte de gelozia față de Napoleon al III-lea care s'a dovedit campionul Unirii și, pe de alta parte, de te-

1) No. CCIII.

2) W. S. East, *The Union of Moldavia and Wallachia, 1859*, p. 29.

3) No. CLXXXIII.

4) No. CLXXXIII bis.

merea ca noul Stat, prea slab, să nu devie o pradă ușoară pentru Rusia.

Poarta, încurajată pe toate căile de Austria, s'a pronunțat în mod definitiv în contra aspirațiilor naționale române prin circulara sa din 31 Iulie 1856 privitoare la reorganizarea Principatelor.

În două scrisori publice din 16 August și din 31 August 1856 ¹⁾ Dumitru Brătianu dăruiește rând pe rând argumentele turcești și spune : „vrem Unirea fiindcă suntem acelaș „popor omogen, identic..... fiindcă avem aceleași origini, „aceleaș nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceleași tradi- „țiuni, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași mora- „vuri, aceleași instituțiuni... fiindcă totul ne apropie și „nimic nu ne desparte afară de reaua voință a acelora „cari vreau să ne vadă neuniți și slabi...“.

În convorbirile sale cu Sir Henry Bulwer, membrul britanic al Comisiunii europene în Principate, Dumitru Brătianu se silește să-l convingă de dreptatea cauzei române ²⁾. *BCU Cluj / Central University Library Cluj*

Spre a exercita, fie chiar de departe, o influență asupra lucrărilor Comisiunii, trimite în misiune confidențială la Constantinopole și în Principate, la sfârșitul lui August, pe prietenul său Crowe, corespondentul la Paris al ziarului „Morning Chronicle“ ³⁾. Acesta se îmbarcă la Marsilia pe acelaș vapor ca Bulwer ⁴⁾ și se oprește cu dânsul la Constantinopole, unde Comisarii sunt nevoiți a aștepta cu răbdare promulgarea firmanului de convocare a Divanurilor ad-hoc și evacuarea Principatelor de către trupele austriace.

În rapoartele lui Crowe ⁵⁾ se oglindește situațiunea

1) *Acte și Documente relative la Istoria Renașterii Române*, v. III, p. 758 și 764.

2) No. CLXXIII, II, CLXXXV.

3) No. CLXXXIV și CLXXXVI.

4) No. CLXXXVIII.

5) No. CXCI, CXCII, CXCIV, CXCV, CXCVII, CCI.

turbure ce există în privința Unirei, piedicile de tot felul ce se ivesc sau se creiază, meschinele rivalități personale ce măresc dificultățile.

Printr'un memoriu amănunțit din 5 Decembrie 1856 ¹⁾, Dumitru Brătianu încearcă o ultimă sforțare de convingere pe lângă Palmerston. În special caută să-i demonstreze cât de fals este argumentul că Unirea ar fi pe placul Rusiei căreia i-ar facilita proiectele de ambițioase cuceriri. Dar cu cât se câștigă teren în opinia publică, cu atât Ministerul britanic pare mai șovăitor. Nota oficioasă favorabilă Unirei apărută în Monitorul francez la 5 Februarie 1857 are în special darul să supere cercurile guvernamentale din Londra, care nu pot admite să se prejudece asupra chestiunii ²⁾.

Un prieten englez sfătuiește Românilor răbdarea : „... să nu vă preocupați de unire în momentul de față „dacă nu poate fi obținută. Dacă veți avea instituțiuni libere veți putea face educația unui mare partid național și în câțiva ani veți face o adevărată unire care „să cuprindă și pe toți conaționali voștri de sub dominațiunea Austriei“ ³⁾.

Dar Dumitru Brătianu nu admite nici un sfat de moderațiune. Lui Kogălniceanu îi scrie la 30 Ianuarie 1857 ⁴⁾ : „De vom slăbi câtuși de puțin, nu numai nu „ne vom împlini datoriile cele mai sfinte, dar vom fi „niște sperjuri, niște trădători și către Patria noastră „și către toate națiile civilizate ... *Unirea!* Mai cu seamă strigați mici și mari; strigați-o și pe învelișul „caselor, strigați-o mereu : *a tout propos et sans „propos* ..“.

1) N. Corivan, *op. cit.*, p. 128.

2) v. No. CCX.

3) No. CCVIII.

4) No. CCXI.

Oricât de folositoare, de indispensabilă, ar fi opera de propagandă în Apus, emigrații simt că datoria îi chiamă în altă parte. E drept că ultimul cuvânt va fi spus tot la Paris și la Londra, dar verdictul final al Marilor Puteri nu urmează să fie dat decât pe baza dorințelor exprimate de populațiunea Principatelor. Dumitru Brătianu și prietenii săi nu se pot împăca cu gândul că această consultație populară va avea loc în absența lor. Le e teamă de uneltirile Puterilor dușmane, de intrigile acelor care, la București, și mai cu seamă la Iași, se împotrivesc unirei. Primele Adunări libere ale Românilor se pot oare lipsi de aceia care, de atâția ani, cer libertatea ?

Încă din Februarie 1856 Nicolae Golescu, îndemnat de colegul său dela Londra, a adresat Guvernului francez și celui britanic rugămintea de a interveni pe lângă Poartă în vederea revocării firmanului de exilare a revoluționarilor din 48 ¹⁾.

La 18 Iulie 1856 s'a pus în Camera Comunelor, de către Deputatul Otway, o întrebare privitoare la întoarcerea refugiaților și Otway a comunicat lui Dumitru Brătianu asigurările personale ce i-a dat Palmerston că va face cuvenitele intervențiuni pentru întoarcerea exilaților în patrie ²⁾. Primul Ministru britanic s'a ținut de cuvânt, dar primele demersuri ale lui Stratford la Constantinopole au fost respinse ³⁾.

Pe când se afla la Constantinopole, Crowe n'a lipsit a deștepta zelul lui Thouvenel și al colegului său britanic în vederea unor noi intervențiuni stăruitoare pe lângă Poartă ⁴⁾.

1) No. CXLIX ; v. asemenea N. Corivan, *op. cit.*, p. 89.

2) No. CLXXVII.

3) No. CXC, CXCI.

4) No. CXCIV.

La 6 Februarie 1857 Dumitru Brătianu trimite lui Clarendon și lui Walewski ¹⁾ o adresă în care le atrage atențiunea asupra faptului că, firmanul pentru convocarea Divanurilor ad-hoc fiind promulgat, se va proceda la întocmirea listelor electorale în lipsa emigraților, astfel încât aceștia sunt în primejdie de a fi „lipsiți de „dreptul de a participa și dâșii la opera de regenerare a patriei lor“. Apoi, peste câteva zile, Dumitru Brătianu înaintează lui Clarendon ²⁾, la cererea acestuia ³⁾, lista exilaților împreună cu toate lămuririle necesare. La sfârșitul lui Martie, Otway ridică din nou chestiunea în Camera Comunelor și Palmerston îi răspunde că Guvernul britanic își va întrebuița toată influența în vederea grabniciei întoarcerii a refugiaților în patrie ⁴⁾.

În sfârșit, mult așteptatele paspoarte vizate de Ambasada otomană sunt obținute în Aprilie. Dumitru Brătianu pornește împreună cu Rosetti și cu Nicolae și Ștefan Golescu.

Coborând Dunărea cu vaporul, o desamăgitoare veste îi așteaptă la Turnu-Severin. Autoritățile dela graniță n'au instrucțiuni de a le permite intrarea în țară ⁵⁾. Cei patru tovarăși pornesc la Rusciuk unde petrec două luni de așteptări ce par că nu mai au sfârșit.

În țară numele lor sunt pe buzele tuturilor. Suferințele exilului, luptele lor neobosite pentru patrie, i-au ridicat pe un pedestal.

Ultima persecuțiune îndreptată în contra lor le dă aureola martirilor. Peste tot se semnează petițiuni prin care

1) V. CCXIII; V. ase nenea N. Corivan, *op. cit.*, p. 145.

2) No. CCXIV.

3) No. CCXIII.

4) No. CCXX.

5) No. CCXXI.

se reclamă întoarcerea lor în țară ¹⁾. O deputațiune condusă de Grigore Ghica, nepotul Caimacanului, remite acestuia o petițiune acoperită de o mie de semnături ²⁾. Ziarele din București sunt pline de articole — mai mult sau mai puțin mutilate de cenzură — în favoarea emigraților ³⁾. Orașul Pitești dăruiește o casă lui Dumitru Brătianu spre a-l putea înscrie pe listele electorale și a-l alege deputat, chiar în lipsă ⁴⁾.

Pe când așteaptă cu înfrigurare rezultatul demersurilor de tot felul ce se fac pentru întoarcerea lor, cei patru exilați din Rusciuk nu-și pierd timpul și se țin în legătură cu prietenii lor din Moldova în vederea pregătirii noilor lupte, ce se anunță vii ⁵⁾.

De abia la 7 Iulie le este în sfârșit îngăduit să calce din nou pe pământul patriei lor. La Giurgiu li se face o primire entuziastă. Din toate părțile, mulțimea aleargă pentru a-i felicita și a-i îmbrățișa. În drumul către București li se fac peste tot ovațiuni, iar la bariera Capitalei mii de oameni în frunte cu tineretul școlar îi așteaptă, le aruncă buchete de flori, le deshamă caii dela trăsură și îi duc în procesiune triumfală. La Filaret, pe Câmpia Libertății din 1848, foștii revoluționari sunt siliți să se coboare. Mulțimea compusă din toate elementele societății îi aclamă din nou, „Bogatul, săracul, săteanul, „toți întindeau mâinile sau buzele lor.....” ⁶⁾.”

Timpul de care foștii exilați dispun pentru campania electorală e scurt. Propaganda în favoarea lor a fost, însă, făcută mai înainte de cei care i-au persecutat.

Niciunul din cei reîntorși nu lipsește de pe lista deputaților Divanului ad-hoc al Munteniei, ales la sfârșitul

1) *Acte și documente*. Vol. IV, p. 721.

2) *Ibid.*, p. 765 ; v. asemenea *Ibid.*, Vol. VI, 2 p. 498.

3) *Ibid.*, p. 721.

4) *Ibid.*, p. 721.

5) No. CCXXIII și CCXXIV.

6) *Acte și documente*. Vol. V, p. 385.

lui Septembrie. Din primele zile ale întrunirii Divanului se învederează majoritatea covârșitoare de care dispun oamenii din 48. Nicolae Golescu este ales Vice-Președinte. Numele lui Dumitru Brătianu, alesul orașului Pitești, întrunește la alegerea Secretarilor 85 voturi din 96. Ceilalți Secretari sunt C. A. Rosetti, St. Golescu, C. Kretzulescu, Sc. Turnavitu.

Dumitru Brătianu este apoi ales, aproape în unanimitate, membru al Comisiunii însărcinate cu redactarea memorandumului dezvoltător al celor „patru puncturi: „Garanția autonomiei, Unirea, Domn străin ereditar, Guvern constituțional“. Memorandumul este citit la tribuna Divanului de către Dumitru Brătianu, care a luat la redactarea lui partea cea mai însemnată ¹⁾.

După votarea celor „patru puncturi“ și a memorandumului dezvoltător, Adunarea își termină lucrările socotind că nu este locul, cu toate insistențele Comisiunii Europene a se trece la formularea dezideratelor privitoare la organizarea internă. Este un act de desăvârșită logică politică căci, după expresiunea lui Ion Brătianu: „Cum „am putea noi revizui legile și statutele în ființă, „înainte de a recunoaște Statul pentru care aceste legi „și statute ar fi destinate?“ ²⁾.

Divanul Moldovei n'are, însă, curajul să apuce aceleași cale, de teamă de a nemulțumi Puterile garante, și se apucă să studieze reformele lăuntrice. Dumitru Brătianu nu lipsește să pună în vedere prietenului său Kogălniceanu gravele inconveniente ale acestei hotărâri care strică unitatea de front a celor două Principate.

La 28 Octombrie ³⁾ Kogălniceanu îi arată că, „desbinați

1) No. CCXXVI.

2) A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. III-a, Vol. XII, p. 270.

3) No. CCXXV.

„de secole întregi, având pe urmele noastre un greu trecut, „este cu neputință ca deodată să ne facem toți una“. Ii înșiră toate argumentele care motivează hotărârea divanului moldovenesc și profită de acest prilej pentru a arunca câteva săgeți prietenilor săi revoluționarii din Muntenia de a căror moderațiune se îndoiește: „*Je trouve de „même, et tout le monde le trouve comme moi, que „vous avez eu grandement tort de monter tous au bu- „reau. Mon Dieu on arrive souvent beaucoup plus loin, „en effaçant tant soit peu son individualité. Le nomi- „nation de tout le bureau dans le parti de 1848 est „une faute politique. Réparez-la en montrant beaucoup „de tact et de modération, Dites à votre frère qu'il se „maîtrise et qu'il ne tonne plus contre les firmans...*“

Este cert că rolul preponderant pe care-l joacă în Divanul muntenesc oamenii din 48 slujește întrucâtva de prilej unor intrigi îndreptate în contra cerințelor formulate de această Adunare.

În ședința Comisiunii Europene din 29 Octombrie, Comisarul austriac Liehman se crede dator să semnaleze colegilor săi că, din cei 9 Membrii ai Comisiunii pentru redactarea memorandumului desvoltător, 7 au jucat un rol de frunte în 1848. Dânsul arată, mai ales, că Dumitru Brătianu, care s'a bucurat de cele mai multe voturi, a fost la Londra colaboratorul lui Mazzini, alături de care a semnat „*plusieurs proclamations et autres écrits ince- „diaires ayant pour but avoué le bouleversement de „l'Europe*“¹⁾

Dar colegii lui Dumitru Brătianu nu se tem de asemenea învinuiri și îi încredințează, după terminarea lucrărilor Divanului, misiunea de a merge împreună cu Nicolae Golescu „să susțină lângă Inaltele Puteri Ga- „rante, pretutindeni unde va fi trebuință, drepturile și

1) *Acte și documente*, Vol. VI, 2, p. 489.

„interesele țării. astfel cum s'a cerut de Națiune și s'a votat de Adunare.....“¹⁾).

XVI.

Nicolae Golescu și Dumitru Brătianu iau, astfel, din nou calea Apusului ; de astă dată nu ca suspecti aruncați peste graniță, ci ca mandatar ai aleșilor Națiunii.

În trecerea lor prin Viena, Contele Buol le face cunoscut că va fi încântat să-i primească „*bien entendu s'ils seront introduits par M. l'Ambassadeur de la S. Porte ottomane*“²⁾. La Berlin li se face o primire mult mai amabilă de către Principele Regent Wilhelm³⁾. La Paris și la Londra își regăsesc prietenii și cunoștii și încep propaganda în vederea acceptării dezideratelor formulate de Divanuri.

De altfel, dela plecarea sa din Anglia, Dumitru Brătianu a ținut contactul cu cei dela Londra și, grație eforturilor lui Crowe și ale celorlalți ziariști și scriitori amici, propaganda favorabilă Unirii n'a încetat. Articolele ziarului „Daily News“ în special, s'au silit să deștepte sentimentul opiniunii publice⁴⁾.

Înainte de a pleca din Londra, în anul precedent, Dumitru Brătianu făcuse o nouă intervențiune pe lângă Gladstone spre a-l decide să acorde un sprijin efectiv în vederea Unirii. Gladstone răspunsese, la 19 Februarie 1857, că-și păstrează sentimentele față de Principate, că se consideră dator a lucra în vederea independenței și întăririi lor, dar că numeroase chestiuni urgente îl rețineau pentru moment în altă sferă de ocupațiuni⁵⁾.

1) No. CCXXVII.

2) No. CCXXIX

3) *L'Orient* din 30 August 11. Septembrie 1878.

4) *Acte și Documente* . . . Vol. IV, p. 781 și 885 ; Vol. V, p. 462.

5) No. CCXVII

Dânsul nu era obișnuit să facă promisiuni în vânt și Dumitru Brătianu știa că momentul intervenției marelui orator nu mai putea să întârzie mult. Și într'adevăr Gladstone urmărise chestiunea Principatelor cu cea mai mare băgare de seamă în tot cursul anului 1857.

La 10 Septembrie dânsul scria lui Lord Aberdeen: „Ca-
„lea ce s'a luat în privința Principatelor m'a îndurerat. Nu
„mă refer atât la cutare sau cutare măsură, ci la prin-
„cipiul ce s'a luat drept bază. Eu îmi închipuiam că
„am intrat în război în scop de a ține Rusia la o parte
„și apoi să îngăduim vieții să ia, — dacă o vrea —
„locul morții. Și acum se pare că se vor restrânge
„libertățile Principatelor de frica primejdiei ce ar rezulta
„nu pentru Europa, ci pentru Islam — iar întru cât
„privește Islamul, nu de frica Rusiei, ci de frica popu-
„lațiilor creștine din Turcia“ ¹⁾.

În Octombrie 1857 Gladstone se hotărâse să depună pe biroul Camerei Comunelor o moțiune în favoarea Unirii ²⁾. Momentul nu era favorabil atunci pentru discutarea chestiunii în Parlamentul britanic, căci Divanurile nu-și terminaseră lucrările,

Câteva luni mai târziu, însă, Gladstone se simte obligat, în ajunul deschiderii Conferințelor din Paris privitoare la Principate, să provoace o discuțiune publică în Camera Comunelor. La 4 Mai dânsul arată într'un convingător discurs dreptatea dezideratelor române și cere Camerei să se declare favorabilă Unirii Principatelor: „Trebuie așezat un zid între Rusia și Turcia, și
„nu există un zid mai puternic decât acela format de
„pieptul oamenilor liberi“ ³⁾.

Cei mai de seamă parlamentari ai epocii iau parte la

1) John Morley, *The life of William Ewart Gladstone*, Londra 1905, p. 637.

2) *Acte și documente* . . . Vol. V, p. 726

3) John Morley, *op cit.*, p. 637

discuție. Moțiunea e susținută de Lord John Russell, de Lord Robert Cecil, de Deasy și de Roebuck. Acesta din urmă e unul din deputații englezi cu care Dumitru Brătianu fusese în cele mai strânse legături ¹⁾. Alți deputați, din nefericire nu din cei mai neînsemnați: Palmerston, — care de trei luni nu mai e Prim Ministru, — Disraeli, membru al noului Guvern Derby, combat moțiunea.

Intorcându-se acasă, Gladstone notează în carnetul său de scurte însemnări zilnice: „4 Mai. Camera „Comunelor. Mi-am desvoltat moțiunea privitoare la „Principate. Am pierdut cu 292 contra 114 și astfel se „duce altă făgăduială făcută unui popor“ ²⁾.

Românii din Paris îi trimit o caldă adresă de mulțumire redactată de Dumitru Brătianu, împreună cu un album român: „ .. *en parcourant ce faible témoignane „de nos sentiments de pieuse gratitude, à chaque page „votre grande âme s'écriera: Ah! si ces hommes éta- „ient libres! Ils le seront, nous n'en pouvons plus „douter, maintenant que la Roumanie a des Gladstone „pour défenseurs de ses imprescriptibles droits“* ³⁾.

Dumitru Brătianu petrece lunile Iulie și August 1858/ la Londra și remite adresa destinatarului ei. Acesta îi mulțumește la 14 Iulie și-și exprimă speranța și credința că Providența va voi triumful cauzei române ⁴⁾. Mai târziu trimișii Divanului ad-hoc îi înaintează o nouă adresă de grațitudine a locuitorilor din Principate și Gladstone îi asigură că nu-și va înceta acțiunea în favoarea Românilor ⁵⁾,

1) v. No. CLII, CCXII

2) John Morley, *op. cit.*, p. 637

3) No. CCXXXI.

4) No. CCXXXII; v. asemenea *Acte și Documente*, Vol. VII, p. 261—263

5) No. CCXXXIV.

Nicolae Golescu și Dumitru Brătianu adresează membrilor Parlamentului Britanic un memoriu în care explică rostul dorințelor exprimate de Divanurile ad-hoc.

În toamnă Dumitru Brătianu se întoarce în țară unde se pregătesc alegerile pentru Adunările ce vor desemna pe Domnitori, pe baza straniei Convențiuni din 19 August care dispune „ca Principatele să fie în acelaș timp și „unite și neunite“ ¹⁾.

La 3 Noembrie Dumitru Brătianu iscălește „profesiunea de credință“ a partidului național ²⁾, dar nici de data asta n'are răgaz să facă o lungă campanie electorală căci prezența lui în Apus e din nou necesară.

Din ziua întrevederii dela Plombières Napoleon al III-lea și Cavour au pregătit războiul în contra Austriei. Dânșii așteaptă primul pretext favorabil și, în taină, caută să-și asigure colaborări cât mai numeroase și mai puternice. În special Cavour lucrează la răscularea popoarelor din Orient împotriva Austriei ³⁾.

Partidul național din Muntenia a prins de veste de asemenea planuri și se gândește să profite de situație spre a-și realiza țelurile în ciuda Convențiunei din 19 August. Cine poate fi mai indicat pentru a conlucra cu conspiratorul încoronat și cu Primul Ministru conspirator decât fostul conspirator dela Londra ?

La 16 Decembrie Dumitru Brătianu e la Torino și în cursul unei lungi întrevederi cu Cavour îl asigură că Principatele sunt gata să vină în ajutorul Românilor din Banat, Bucovina și Transilvania dacă aceștia se vor răscula împotriva Austriei ⁴⁾.

La Paris, câteva zile mai târziu, Dumitru Brătianu e primit în chipul cel mai cordial de către Napoleon al III-

1) V. No. CCXLIII.

2) *Acte și Documente*, Vol. VII, p. 738

3) Al. Marcu, *op. cit.*, p. 129.

4) *Ibid.*, p. 136.

lea ¹⁾, dela care aude „cuvinte de speranță“ ²⁾. Impăratul Franței se arată atât de binevoitor, încât fostul colaborator al lui Mazzini își zice „Bine că nu l’am văzut „pe când conspiram în contra lui, căci poate m’ar fi „înving!“ ³⁾.

Benzi, fostul Comisar sard în Principate, care, la Turin, a prezentat lui Cavour pe trimisul partidului național, îi scrie, aflând de rezultatul fericit al întrevederii cu Napoleon: „*Ayez foi en Dieu et en nous qui ne „vous abandonnerons jamais, comme nous comptons „nous mêmes sur vous frères bien aimés pour le jour „du réveil“* ⁴⁾.

XVII

Dumitru Brătianu se întoarce la timp în București pentru a lua parte, la 24 Ianuarie 1859, la votul unanim care, prin alegerea Domnului Moldovei, realizează Unirea de fapt. Dânsul intră, ca Ministru de Externe, în primul guvern al lui Cuza în Muntenia.

Grație relațiilor sale cu bărbații politici britanici, cu Napoleon al III-lea, cu Cavour, noul Ministru de Externe ar putea ține un loc de frunte în ajunul importantelor evenimente ce sunt pe cale să se producă în Apus.

Benzi îi scrie la 11 Februarie: „*Préparez vous sans „bruit, car si je ne me trompe pas vous êtes destinés „à jouer bientôt un grand et noble rôle. Au reste ce „qui se passe actuellement en Occident vous dit plus „que je ne pourrais le faire moi-même“* ⁵⁾.

Dar Guvernul Filipescu, în care Nicolae Golescu și Dumitru Brătianu se găsesc alături de Barbu Catargi,

1) v. No. CCXXXVI.

2) *Acte și Documente*, Vol. VII, p. 1380.

3) D. Brătianu, *Napoleon III*, (București, 1873).

4) No. CCXXXVI.

5) No. CCXXXVII.

n'are nici o unitate și nu e merit să aibe viață lungă. Majoritatea Adunării se teme de oamenii din 48, și Dumitru Brătianu, al cărui prim act de guvernământ a fost consecvent cu tot trecutul său, suprimând cenzura „instituție străină acestei Țări“¹⁾ — este învinuit de deslănțuirea necuviințelor presei.²⁾

În orice caz doi Miniștrii de Externe sunt prea mult pentru o singură țară și Domnitorul ia în mâinile sale conducerea politicii externe, pe care o va păstra de fapt și după unificarea Ministerelor. Politica sa o face în acel moment, la Paris, prin mijlocirea Moldoveanului Alexandri. Iar Ștefan Golescu, trimis în Franța de către prietenul său Ministrul de Externe al Țării Românești, pentru a face o comandă de arme și a cere trimiterea în Principate a unei misiuni militare franceze, nu poate juca acolo primul rol³⁾.

La 25 Martie Dumitru Brătianu îi scrie: „Ni s'a zis „că Principele Napoleon are de gând să ne trimită pe „generalul Klapka. Găsește ocazia să-i arăți cu meș- „teșug că am dori mult să ne trimită pe altcineva, un „francez de s'ar putea, căci Klapka cu tot talentul lui, „în calitatea sa de Ungur ar fi bănuît Românilor, și „departe de a ne putea servi o să devie un mare „embarras pentru Guvern“⁴⁾.

Dar chiar în aceeași zi, Cuza primea la Iași pe Klapka, emisarul lui Cavour și al Principelui Napoleon⁵⁾, neglijând să întorzeze pe Ministrul său de Externe din București despre această misiune al cărei scop era organizarea răscoalei contra Austriei în Ungaria și Transilvania.

Dumitru Brătianu nu prea are însă prilejul să repro-

1) No. CCXXXIX.

2) A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, Vol. I, p. 83.

3) No. CCXL, CCXLI, CCXLI bis, CCXLII.

4) N. CCXLI.

5) v. Al. Marcu, *op. cit.*, p. 183-184.

șeze Domnitorului asemenea proceduri anti-constituționale căci, la 27 Martie, Ministerul din care face parte este silit să demisioneze.

Fostul Ministru de Externe nu se odihnește, însă mult timp. La mijlocul lui Mai, este trimis de către Guvernele Țării Românești și Moldovei la Paris pentru a realiza un împrumut și pentru a face cumpărături de armament. În memorandumul ce-l înaintează cu acest prilej lui Walewski¹⁾, dânsul nu uită să atingă și chestiuni mai abstracte și-i atrage serioasa atențiune asupra primejdii ce o prezintă întârzierea înfăptuirii unirei de drept. Dar în August, Dumitru Brătianu, arătând lui Cuza că guvernul francez e gata să accedeză — după rezolvarea chestiunii investitiei — la cererile ce i-a prezentat, declară totodată că renunță la misiunea cu care a fost însărcinat.

De sigur dânsul ține să fie în țară, unde începutul noii Domnii umple de grije inimile celor care au sperat atâtea.

La prima aniversare a alegerii din 24 Ianuarie, Dumitru Brătianu adresează Domnitorului o lungă scrisoare²⁾ în care urările iau formă de sfaturi afectuoase. Fostul Ministru de Externe previne, între altele pe Domnitor că „fiecare cabinet va încerca a acorda „al său patronaj Domniei Măriei Tale. Un asemenea „patronaj de ar fi primit, Domnia Principatelor-Unite „ar deveni o dependență a Cabinetului preferat de ea, „și într'acelaș timp și-ar atrage asupra-și ostilitatea celorlalte Cabinete. Din contra, o politică română dibace „și energică, o politică curat, adevărat națională, nu „numai va evita României dominațiunea exclusivă a unei „Puteri și inimițiia colectivă a celorlalte, ci încă va „aduce toate Puterile a face ele curte României, a căuta „ele să câștige a ei amicițiie...“.

Peste câteva luni i se dă prilejul să colaboreze cu

1) Nr. CCXLIII.

2) No. CCXLV.

Domnitorul la punerea în practică a sfaturilor ce i-a dat. La 27 Mai 1860, Cuza încearcă un minister compus din oameni înaintați ¹⁾. Dar Guvernul N. Golescu din care Dumitru Brătianu face parte ca Ministru de Interne alături de fratele său, de C. A. Rosetti și de Vasile Boerescu nu ține nici 40 de zile, căzând cu prilejul discuțiunii la Cameră a validărei lui Bolliac. Apărând pe fostul lor tovarăș de exil, acuzat de abuz de încredere, Ion Brătianu și C. A. Rosetti pronunță dela Tribună unele vorbe grele la adresa Austriei și a Turciei și Domnitorul cere demisiunea Cabinetului.

Dumitru Brătianu și prietenii săi nu mai ocupă apoi nici o funcțiune politică în timpul Domniei lui Cuza. Dâșii se despart treptat de Domnitorul care părăsește calea constituțională.

Cu prilejul celei de a doua dizolvări a Adunărei, în Ianuarie 1861, criticele opoziției trec peste capetele miniștrilor și ating direct pe Domnitor ²⁾. "Românul" publică la 24 Februarie 1861 un articol în care Dumitru Brătianu nu cruță pe Suveranul care abuzează de prerogativele sale.

În curând între Domnitor și extrema-stângă, reprezentată prin frații Brătianu, C. A. Rosetti și Nicolae Golescu ³⁾ toate podurile sunt rupte. Nici măcar anunțarea marelui reforme rurale nu modifică atitudinea vrăjmașă a foștilor revoluționari care nu pot admite un regim personal. Improprietărirea le apare ca o diversivune provocată de Domn care „văzând că a ajuns la „marginea prăpăstiei, pare dispus să provoace un rășboi social, să ridice țărani contra proprietarilor, nădăjduind în urmă să învingă pe unii prin ceilalți și să devie stăpânul țarei, fără să vază că nu are stofă de

1) A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, p. 152.

2) *Ibid.*, p. 188

3) *Ibid.*, p. 267

„dictator și că nu va isbuti decât să prăvălească țara „în prăpăstie.....“ 1)

Mulți i-ar sprijini dela început în lupta lor contra Domnitorului, dacă nu ar exista temerea ca disparițiunea lui Cuza să nu însemne și suprimarea Unirei, care pe numele lui s'a realizat. Dar încetul cu încetul lumea politică capătă convingerea că, dacă domnia lui va continua, țara se va demoraliza și se va pierde “nu numai “unirea dar chiar totul poate...” 2)

Prințul străin, cerut de Divanurile ad-hoc, apare oamenilor politici din toate partidele ca singura salvare și reprezintă programul pe baza căruia se înfăptuește coaliția care dă la o parte pe “fiul răsfățat al națiunii”.

XVIII

Pe drumul care duce pe Principele Carol de Hohenzollen Sigmaringen spre Palatul Domnesc din Podul Mogoșoaiei se înșiră oameni din 1848.

Pe vapor, la Baziaș, îl ajunge, venind în grabă dela Paris, Ion Brătianu, cu care debarcă la Turnul Severin. La Pitești îi ies în cale Nicolae Golescu și Ion Ghica. Și îl întâmpină la Băneasa, cu cheile orașului pe o pernă de mătase roșie, Dumitru Brătianu, Primarul Bucureștilor.

Mulțimea adunată repetă cu entuziasm strigătul de ura ! cu care Primarul își sfârșește „vorbirea plină de foc“ 3) :... „Ți-am dat coroana lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai Viteazul, de astăzi înainte Străbunii Tăi, redă-i și Tu „antica sa splendoare. Fă din această frumoasă țară „sentinela înaintată a libertăților moderne, bulevardul „nebiruit al Civilizației Occidentale“ 4).

1) *Lui C. A. Rosetti*, p. 389 (scrisoarea din 5 Mai 1863 a lui Rosetti către Bataillard).

2) *Ibid.*

3) *Memoriile Regelui Carol I al României* de un Martor ocular v. I, p. 45.

4) *D. Sturdza, Autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptățiți*, *Analele Academiei Române*, Seria II, XXXVI, p. 138.

Noul Domn nu întârzie să facă apel la talentul diplomatic al aceluia care a fost de atâtea ori trimis în misiune oficială sau oficioasă în străinătate. Dumitru Brătianu e primul care merge „să asigure sprijin Cărmuirii celei nouă”¹⁾. Dânsul este însărcinat, pe la sfârșitul lui Mai 1866, să meargă la Belgrad spre a se informa despre planurile Turciei, care pare decisă să intervină pe calea armelor pentru a îndepărta pe noul Principe. În acelaș timp trebuie să sondeze terenul în privința intențiilor sârbești în asemenea eventualitate, precum și să comande pulbere și munițiuni²⁾.

Garashanin, Primul Ministru sârb, informează pe trimisul Principelui Carol că orice temere privitoare la ocupația turcească în Principate trebuie îndepărtată³⁾. Iar Principele mai comunică prin scrisoarea personală noului suveran al țării vecine, că „dacă Turcii trec „Dunărea, Serbia nu poate să rămâie indiferentă la acest fapt⁴⁾“.

La întoarcerea sa în București, la 17 Iunie, Dumitru Brătianu poate asemenea informa pe Domnitor că Sârbii sunt gata a-i trimite praf de pușcă și munițiuni din arsenalul dela Kraguievaț⁵⁾.

Succesul acestei misiuni îndeamnă pe Principele Carol să încredințeze în curând o nouă însărcinare diplomatică fratelui aceluia cu care a sosit în țară. La începutul lui August îl trimite la Paris spre a interveni personal pe lângă Impăratul Napoleon în vederea recunoașterii formale a noii Domnii din partea Franței — recunoaștere ce a fost întârziată de uneltirile turcești. Principele Carol e gata să meargă la Constantinopole

1) N. Iorga, *Politica externă a Regelui Carol*, București, 1923, p. 39.

2) *Memoriile Regelui Carol I*, v. I, p. 63.

3) No. CCXLVII.

4) N. Iorga, *op. cit.*, p. 39.

5) *Memoriile Regelui Carol I*, Vol. I, p. 70. N. Iorga, *op. cit.*, p. 39.

spre a recunoaște, prin prezența sa acolo, suzeranitatea Porții, dar, cerând Impăratului Franței să stăruie pentru dobândirea unor condițiuni mai favorabile, îi face cunoscut că nu poate face Turciei decât acele concesiuni ce sunt compatibile cu pozițiunea sa de Principe de Hohenzollern. ¹⁾

Prin mijlocirea pictorului Cornu ²⁾, soțul surorii de lapte a lui Napoleon al III-lea, Dumitru Brătianu e primit de Impărat. Acesta îi făgăduiește că va interveni la Constantinopol și că va cere Porții să recunoască pe Principe fără a pune nici un fel de condițiuni. ³⁾

Intors în țară la sfârșitul lunii August, Dumitru Brătianu pleacă din nou după câteva săptămâni. De astădată, toate dificultățile fiind aplanate, însoțește la Constantinopol pe Principele Carol împreună cu alți „bărbați distinși „prin naștere ca și prin influența politică:“ ⁴⁾ beizadea Dimitrie Ghica, Generalul Iancu Ghica, Vasile Boerescu, Gheorghe Costaforu.

În cursul ceremoniilor și serbărilor strălucite la care dă loc vizita oficială a Principelui, unul din membrii suitei se gândește desigur la acea zi de August a anului 1848 când a aflat, debarcând la Stambul, că guvernul revoluționar e condamnat... Cât drum s'a făcut de atunci, și cât mai rămâne de făcut!

În Martie 1867 Dumitru Brătianu intră ca Ministru de Culte, și ad-interim la Lucrările Publice în Guvernul Constantin Kretzulescu din care mai fac parte și Ion Brătianu și Ștefan Golescu.

Noii Miniștri se grăbesc a cere Camerei o lege prin care se acordă cetățenia română lui Gladstone, lui Roebuck, lui Michelet, lui Quinet, lui Bataillard. Sfetnicii Principelui Carol nu uită pe acei cari i-au ajutat în zilele de lupte, de așteptări, de speranțe.

1) *Memoriile Regelui Carol I*, Vol. II, p. 8 și 9.

2) No. CCXLVII

3) *Memoriile Regelui Carol I*, Vol. II, p. 34.

4) *Ibid*, p. 53.

Dar trecutul revoluționar al unora dintre Miniștri dă loc la intrigi. Astfel Ion Brătianu, pe care opinia publică străină îl face răspunzător de mișcarea antisemită, e denunțat Domnitorului de către profesorul francez Desjardins ca fiind în relațiuni strânse cu Mazzini.¹⁾

La sfârșitul lunii Iulie, Guvernul nu poate supraviețui demisiunii aceluia care a atras asupra capului său tunetele și fulgerile cercurilor politice filo-evreiești din Apus. În noul Guvern, prezidat de Ștefan Golescu, Dumitru Brătianu ia portofoliul Lucrărilor Publice, pe care-l deține până pe la mijlocul lui Noembrie, când o nouă misiune diplomatică îi dă prilejul să-și slujească țara și Domnitorul cu mai mult folos decât în capul unui Departament cu caracter tehnic.

Increderea personală a Principei Carol îi aduce, de această dată, o însărcinare delicată. Căci, alături de îndoita misiune oficială pe care o are de a câștiga opinia publică străină în favoarea României și de a obține abrogarea umilitoarei jurisdicțiuni consulare, Dumitru Brătianu mai trebuie să pună la cale căsătoria Domnitorului cu Principesa Margareta de Savoia.

Încă din anul precedent Principele a luat pe Dumitru Brătianu drept confident al proiectelor sale matrimoniale²⁾. De data aceasta intențiunile s'au precizat. Un portret al frumoasei Principese Margareta a „în-vârtit puțin capul“³⁾ aceluia care trăește ca un pustnic în Palatul Domnesc.

În ajunul plecării, Domnitorul încredințează trimisului său, în vederea obținerii unui sprijin în Italia, scrisori către Papă și către Secretarul său de Stat și adaogă: „*Maintenant „muni de toutes ces armes, vous pouvez engager cou-*

1) *Ibid.*, p. 54.

2) No. CCXLIX.

3) *Regele Carol I al României. Cuvântări și scrisori*, Buc. 1909, Tomul I, p. 107.

„*rageusement la lutte... Votre mission est belle, mais bien difficile ; si vous réussissez, alors le pays doit la plus vive reconnaissance aux frères Bratiano car ce seront eux qui lui auront donné le Prince et la Princesse de Roumanie et par conséquent assuré pour toujours la dynastie*“¹⁾).

Dar în momentul de a închide scrisoarea, Principele e informat că se lucrează la o căsătorie între Principesa Margareta și vărul ei primar Principele moștenitor Umberto al Italiei. Informațiunea e temeinică și logodna e anunțată oficial înainte ca Dumitru Brătianu să poată sosi în Italia... Prima Regina a României nu va fi de sânge latin.

XIX.

În Ianuarie 1868 Dumitru Brătianu e la Viena și prezintă pe Principele Carol la funeraliile Impăratului Maximilian al Mexicului, atențiune foarte bine primită în Austria²⁾. Impăratul Francisc Iosif primește pe trimisul român cu deosebită amabilitate și arată cel mai viu interes pentru Principele Carol și pentru tânărul său Stat. Se plânge, însă, de manifestațiunile ce au loc în Principate în favoarea Românilor de sub sceptrul Habsburgilor³⁾.

În cursul întrevederilor ce Dumitru Brătianu le are cu Conte de Beust, acesta recunoaște că privilegiul pe care străinii îl păstrează în Principate de a beneficia de jurisdicțiunea consulară, constituie un anachronism. Ministrul Afacerilor Străine al Austriei nu se arată dispus, însă, a consimți numaidecât la suprimarea acestor capitalațiuni și cere răgaz spre a se consulta cu celelalte Puteri.

Cererile României cu privire la încheierea unui tratat

1) No. CCL.

2) *Memoriile Regelui Carol I*, v. IV, p. 14.

3) *Ibid*, p. 29.

de comerț și la o rectificare de graniță sunt luate în considerațiune cu mai multă bunăvoință ¹⁾).

Pe la sfârșitul lui Martie, trimisul special se întoarce pentru câteva zile la București și face Domnitorului un raport verbal asupra convorbirilor sale cu miniștrii austriaci și cu șefii de misiune străini acreditați la Viena.

La 24 Aprilie Dumitru Brătianu e în Italia și ia parte la serbările ce se dau la Torino și la Florența cu prilejul căsătoriei Principelui Umberto ²⁾). Reprezentantul Principelui Carol e primit de Regele Victor Emanuel, de Primul Ministru Generalul Menabrea și de Principele Moștenitor, care a luat Princesesa destinată un moment tronului român. Convorbirea cea mai interesantă este însă aceea pe care o are cu Principele Napoleon, pe care-l cunoaște de aproape de mai mulți ani ³⁾).

Principele crede că „situațiunea României e foarte com-
„promisă ; Tronul se clatină ; desorganizarea și-a atins
„culmea, nemulțumirea generală va produce în curând
„o catastrofă“. Vărul Împăratului Franței socotește că
România ar trebui să caute sprijinul Austriei, căci
acest Stat nu vrea să-i facă niciun rău.

Dumitru Brătianu îi răspunde că patria sa nu se teme de vecinul dela Apus, dar că nu se poate sprijini pe dânsul, căci n'ar avea pe ce se sprijini, mica Românie fiind mai puțin slabă decât marele stat mărginaș ⁴⁾).

Principele Napoleon îi destăinuiește că a primit unele propuneri atrăgătoare din partea Ungurilor : i s'a oferit coroana Sfântului Ștefan. Foarte măgulit, dânsul socotește acum că o mare confederațiune ar fi cea mai bună soluție a chestiunei răsăritene ⁵⁾). Aceste planuri

1) *Ibid.*

2) No. CCLI.

3) v. Al Marcu, *op. cit.*, p. 137.

4) No. CCLI, v. asemenea *Memoriile Regelui Carol I*, v. IV, p. 43.

5) *Ibid.*

aduc, desigur, aminte fostului membru al Comitetului Democratic European de visurile deșarte ale lui Mazzini.

Dumitru Brătianu are în curând, la Viena, altă întrevedere cu Principele Napoleon. Acesta îi vorbește din nou de Unguri, de puterea lor numerică, de foloasele ce le-ar putea dobândi România căutându-le sprijinul. Trimisul român îi arată că puterea Ungariei e închipuită, că Ungurii sunt actori care știu să se pună în valoare prin propagandă lăudăroasă ¹⁾.

În Iunie Dumitru Brătianu e la Paris și discută chestiunea suprimării jurisdicțiunei consulare cu Marchizul de Moustiers, Ministrul Afacerilor Străine al lui Napoleon al III-lea ²⁾. Fostul Ambasador francez la Constantinopole e departe de a avea pentru cauza română simpatiile pe care stăpânul său le arată cu orice prilej, și convorbirile cu dânsul nu pot duce la mare rezultat.

Împăratul primește pe trimisul Principelui Carol, la 31 Iulie ³⁾ și-i spune: „Mi-ați pricinuit multe griji, multe „necazuri. Mă temeam să nu vă pierdeți răbdarea, să „nu apucați pe o cale greșită, stricându-mi planurile și „compromițându-vă viitorul. Doriți independența, vi-o „doresc și eu și sper că o veți avea; dar lucrurile nu „trebuie să pripite. Încercați să vă întăriți și să nu vă „lăsați târați în aventuri care ar putea să turbure pacea „Europei și să vă înstrăineze simpatiile lumii civilizate“.

În curând activitatea diplomatică a lui Dumitru Brătianu e întreruptă. Guvernul Golescu demisionează la 16 Noembrie 1868 și, după un scurt răgaz, partidul liberal adoptă o atitudine de fățișă opoziție față de Guvernul D. Ghica.

Între Domnitor și fruntașii partidului relațiunile devin din ce în ce mai reci. După serbările ce au loc cu prilejul întoarcerii la București a tinerei perechi princi-

1) No. CCLII.

2) No. CCLIII.

3) *Memoriile Regelui Carol I*, v. IV, p. 57.

are, în urma cununiei dela Neuviéd, Domnitorul notează în carnetul său, la 18 Noembrie 1869: „Partidul liberal „s'a abținut dela demonstrațiile de simpatie. Numai „Golescu și D. Brătianu au venit la noi“¹⁾.

La începutul anului următor, Dumitru Brătianu spune Principelui, fără înconjur, că situațiunea e foarte gravă.²⁾ Ii arată prăpastia în spre care se teme că noii sfetnici ai Tronului târăsc pe Domnitor.³⁾

Peste câteva săptămâni Dumitru Brătianu află că Principele Carol s'a plâns altora de cuvintele fostului său Ministru. Dânsul scrie Domnitorului: „Imi închipuiam că la Palat, unde se găsec atâtea persoane „cari nu încearcă decât a place, se găsea loc și pentru „cei ce vreau să fie folositori... Nu sunt și nu voi fi „niciodată un curtezan. N'aveam nimic de cerut Al-teței Voastre; voiam numai să-i fac omagiul devota-„mentului meu, pe care n'a voit să-l primească.“⁴⁾

BCU Cluj / Central University Library Cluj

XX

Timp de mai mulți ani relațiunile sunt cu totul întreprupte între Principe și bărbații politici care au contribuit atât la aducerea lui în țară.

În „coalițiunea dela Mazar-Pașa“ pe care opozițiia extraparlamentară o formează în 1875 în contra lui Lascăr Catargi, Dumitru Brătianu se află alături de fratele său, de C. A. Rosetti, de Kogălniceanu, de Ion Ghica, — vechi tovarăși de lupte — și alături de reprezentanții unei generațiuni noi: Dimitrie Sturdza, Gheorghe Vernescu.

Guvernul conservator cade în primăvara anului 1876. La alegerile ce au loc în Iunie, Dumitru Brătianu e ales

1) *Ibid.* Vol. V. p. 66.

2) *Ibid.* Vol. V. p. 77.

3) No. CCLV.

4) *Ibid.*

deputat de Ilfov, dar nu-și poate împlini mult timp sarcinile mandatului parlamentar căci, în Noembrie, Guvernul prezidat de fratele său mai mic îl trimite în misiune specială la Constantinopole.

Situațiunea e gravă în Balcani: populațiile din Bosnia și Herzegovina s'au răsculat în contra dominațiunei turcești, în Bulgaria mii de creștini au fost măcelăriți de bașibuzuci, Serbia și Muntenegrul au declarat război Puterii suzerane. Rusia stă gata să-și reia vechiul rol de apărătoare a populațiunilor creștine de sub dominațiunea otomană și adună trupe în Basarabia. Marile Puteri făcând o ultimă încercare pentru a împiedeca războiul au convocat o conferință în capitala Turciei

Trimisul român are misiunea de a obține la Constantinopole consacrarea statutului politic al Principatelor printr'o garanție specială privitoare la neutralitate. Dar Marile Puteri nu sunt doritoare să complice situațiunea luând în considerațiune chestiuni care nu figurează la ordinea de zi a deliberărilor lor. De altfel, în Ianuarie 1877, Conferința își întrerupe lucrările fără să fi putut ajunge la vre-un rezultat.

La 28 Ianuarie Dumitru Brătianu e primit de Principele Carol. Ii arată că Turcii au reușit să-și alieneze simpatiile Guvernului britanic și că au făcut jocul Rusiei¹⁾. Războiul nu mai poate fi înlăturat.

La alegerile senatoriale, ce au loc în Aprilie, Dumitru Brătianu este ales în trei județe. În calitate de Vice-Președinte al noului Senat, dânsul va fi în curând chemat să prezideze ședințele solemne ce se vor ține cu prilejul zilelor înălțătoare ce se pregătesc.

Războiul ruso-turc creiază o situațiune nouă în care se pot realiza aspirațiunile de independență ale Românilor. În primele momente, oamenii de Stat români au păreri deosebite asupra politicei de urmat. Pentru întâia dată frații Brătianu nu sunt de acord. Pe când Preșe-

1) *Memoriile Regelui Carol I*, Vol. IX, p. 31.

dintele Consiliului dorește intrarea în acțiune alături de Ruși, fratele său mai mare e partizan — împreună cu mai toți ceilalți oameni politici — al unei atitudini de neutralitate.

Dumitru Brătianu își expune ideile într'o broșură¹⁾ în care, vorbind de tratatul de alianță cu Rusia, arată că „tratatele încheiate între o putere foarte mare și o putere foarte mică devin adesea o cursă „pentru cei slabi“. Dânsul se ridică în contra voturilor repetate ale Camerei în chestiunea independenței, căci „Independența nu se votează, nu se decretă, ea se face“.

În discursul ce-l ține, ca răspuns la mesagiul Tronului, Vice-Președintele Senatului spune Domnitorului la 25 Aprilie: „Sunt momente atât de grave, atât de solemne în viața națiunilor, încât mintea cea mai înțeleaptă nu poate pune o stavilă evenimentelor, rațiunea omenească cea mai prevăzătoare se oprește în fața necunoscutului. Atunci Popor și Tron, Camere și Guvern, Țara întreagă nu mai au decât o singură „cugetare, un singur strigăt, o singură îngrijire : mântuirea Patriei“²⁾...

Dumitru Brătianu nu este acela care să adopte o atitudine negativă în momente hotărâtoare pentru soarta țării. Când se iau deciziunile definitive, el renunță la orice opoziție, la orice atitudine de critică. La recepțiunea solemnă ce are loc în sala Tronului în ziua de 10 Mai, Vice-Președintele Senatului salută anticipat pe Principe ca pe întâiul Rege al României³⁾.

După terminarea războiului Dumitru Brătianu este din nou trimis la Constantinopole. Pe când, la Berlin, se iscălește tratatul care proclamă independența României, bărbații de stat turci se arată dornici de o apropiere

1) D. Brătianu, *O datorie de conștiință către țara mea*, București, 1877.

2) Lui C. A. Rosetti, p. 50.

3) *Memoriile Regelui Carol I*, vol. XIV, p. 84.

de fostul stat vasal și-și exprimă dorința și speranța ca Bulgaria să fie alipită României!).

În Octombrie 1878 se dă un caracter permanent misiunii lui Dumitru Brătianu. Dânsul e numit în capul Legațiunii din Constantinopole. Domnitorul îi remite scrisorile de acreditare cu deosebita mândrie și satisfacțiune de a fi de acum înainte suveran egal cu Sultanul ²⁾).

La sfârșitul anului Dumitru Brătianu pleacă în misiune oficială la Paris și la Londra pentru a stăruie în vederea stabilirii reprezentățiunii diplomatice oficiale ³⁾. Dânsul se întoarce apoi la postul său dela Constantinopole pe care nu-l părăsește decât la 5 Aprilie 1881, când primește vestea neașteptată că fratele său a demisionat și că e chemat a-l înlocui ca Președinte al Consiliului.

Prietenii noului șef al Guvernului nu lipsesc a-i arăta din primele zile că, pentru a se menține la putere, trebuie neapărat să ceară disolvarea și să caute a-și constitui în noile alegeri, o majoritate compusă din oameni personal devotați. Dar Dumitru Brătianu nu e dispus să întrebuințeze procedee de un constituționalism dubios pentru a-și asigura puterea. Dânsul răspunde prietenilor săi că trebuie să încerce a governa cu majoritatea care l'a desemnat.

Din noul Minister fac parte E. Stătescu la Interne, Generalul Slăniceanu la Război, M. Pherekyde la Justiție, Colonelul Dabija la Lucrări Publice, D. Sturdza la Finanțe și V. Alexandrescu-Urechia la Culte.

Dumitru Brătianu își asumă o sarcină grea luând portofoliul Externelor în momentul în care România se află, în chestiunea Dunărei, într'o situațiune defavorabilă care dă loc la cele mai vii discuțiuni în Parlament.

1) *Ibid*, p. 40 și 49.

2) *Ibid*, p. 88.

3) *Ibid*, v. XV, p. 31.

La Cameră, dealtfel, noul Președinte al Consiliului se isbește din primele zile de ostilitatea abia reținută a majorității. La 9 Iunie, după abia două luni de guvernare, dânsul se hotărăște să demisioneze și sarcinile puterii cad din nou asupra fratelui său mai mic.

Camera, care n'a vrut să acorde un sprijin sincer lui Dumitru Brătianu, aduce probității sale politice omagiul ajejerii la scaunul prezidențial.

În timpul scurtei guvernări soarta — pe care unii o pot considera ca ironică — a vrut ca fostul tovarăș al lui Mazzini să prezideze la serbările Incoronării. Dar chiar Mazzini, dacă ar mai fi fost în viață, ar fi felicitat pe colegul său de altădată, căci și dânsul se declarase gata cândva să „subordoneze principiile sale „republicane chestiunii de existență națională“¹⁾.

Refuzând rând pe rând cele mai importante posturi de Ministru în străinătate ce i se oferă, Dumitru Brătianu reia în viața politică internă locul de la care l'au îndepărtat numeroasele misiuni. Dar nu îi era scris să mai joace un rol de conducere în această țară pe care generația lui o făcuse unită și independentă.

Între Dumitru și Ion Brătianu se ivesc, în chestiuni politice, neînțelegeri care provoacă hotărârea fratelui mai mare de a refuza să fie reales Președinte al Camerii în sesiunea de toamnă a anului 1882. La începutul anului 1884 dânsul își dă demisiunea din Camera revizionistă aleasă în anul precedent.

Între cei doi bărbați pe care îi unește, alături de legătura de sânge, legătura suferințelor îndurate pentru un ideal comun, dușmănia politică ia o formă acută și-și atinge culmea în momentul în care Dumitru Brătianu ia loc, alături de Lascăr Catargi și de Vernescu, în capul „opозиției unite“.

Împăcarea nu se produce decât după căderea dela

1) L. Kossuth, *Souvenirs et échos de mon exil*, Paris, 1880, p. 56.

putere a lui Ion Brătianu în 1888. Cei doi frați reiau atunci relațiuni afectoase și lucrează de comun acord la reîntregirea partidului care are misiunea să desăvârșească opera renașterii române.

Ales șef al partidului liberal în 1891, după încetarea din viață a fratelui său mai mic, Dumitru Brătianu continuă, în ultimul an al vieții sale, opera de reorganizare, și moare la 8 Iunie 1892, cu conștiința împăcată de a lăsa în urma lui un partid unit și disciplinat.

XXI

Un coleg mai tânăr al lui Dumitru Brătianu ne-a lăsat despre dânsul o schiță care merită să nu fie lăsată uitării :

„Parcă-l văd la Cameră cum stătea demn în banca „I-a alături de Kogălniceanu. Intre capetele tinerilor „se putea distinge un cap albit de zăpada anilor, ce „încet, încet s'a cernut peste el“.

„Și-ți impunea respect acel bătrân. Potrivit, cu talie „mlădioasă de femeie, îmbrăcat întotdeauna în negru, „părul capului făcea astfel un contrast foarte artistic. „Frunte mare, ochii vii și neastâmpărați se roteau în „toate părțile cu nervozitate. Nas subțire și lungăiat, „față nesbârcită cu toată vârsta-i înaintată; a știut „să-și păstreze acea frumusețe caracteristică fraților „Brătieni. Pas sigur și mândru ca și conștiința lui curată și nepătată. Mers drept și liniștit, prestanță în „poziție, Dumitru Brătianu când intra în hemiciclul „ședințelor era anturat, liniștea se făcea numaidecât și „cu toții fără deosebire se duceau să-l cerceteze ca pe „un sfânt din alte vremuri“.

„Intotdeauna gânditor, dânsul vorbea puțin... când „lua cuvântul în Cameră era foarte ascultat. În ultimul „timp vorbea numai la ocazii solemne. Vorbea repede, „frază nervoasă sacadată și întretăiată. Înșepător, ba

„chiar casant, dânsul nu cruța pe nimeni. Voia și avea
„dreptul să-ți pretindă să fii sincer, corect și cinstit.
„Deputații se strâneau împrejurul tribunei și însăși
„guvernamentalii găseau drepte observațiunile lui.

„Incăpățânat și îndărătnic ca un copil când era vorba
„de hafăruri și transigențe și mulți ani vor trece încă,
„când pe buzele fiecăruia va reveni vorba : „Hoții la
„pușcărie, bănuții la carantină și oamenii cinstiți la
„lucru“.

„... .. Cumpătat în viața privată, fastul era exclus
„din casa lui Brătianu. De multe ori iarna în viscolul
„cel mal mare târziu noaptea îl puteai întâlni pe Bră-
„tianu, numai în pardesiu și cilindru, venind singur și
„tiptil pe lângă ziduri, dela Cameră, nepermițându-și
„acest sfânt apostol nici luxul unei birje măcar“.

„Sfânt, da în puterea cuvântului. Modest până la
„nebunie... ..“).

Acesta a fost Dumitru Brătianu..... Dacă nu i-a fost
dat să se bucure mult de ameițoarea voluptate a pu-
terii, a avut în schimb suprema satisfacțiune de a duce
o viață pe care n'a pătat-o nici un compromis dubios,
nici o tranzacțiune cu propria lui conștiință.

Viața întreagă i-a fost închinată unui ideal de liber-
tate și de mărire a patriei sale. A luptat când toți o-
bosiseră. A sperat când toți își pierduseră nădejdea.
Și a avut fericirea, în viață fiind, să vadă înfăptuin-
du-se rând pe rând mai toate aspirațiunile naționale
și sociale ale tinereței sale. La aceasta au contribuit,
mai mult decât se știe, activitatea sa neîncetată din
timpul exilului, scrierile sale, intervențiunile sale necon-
tenite pe lângă oamenii de stat din Apus a căror prie-
tenie știuse să și-o dobândească.

Inteligența, puterea de muncă, tăria de caracter, îl de-

1) Em. Costinescu, Articol publicat în *Românul* din 14/1 Iunie
1892.

semnau ca un fruntaş al vieţii politice. Totuşi acest veşnic visător nu avea noţiunea realităţilor, nici simţul practic de care nu pot fi lipsiţi oamenii de guvern.

Acela care, fiind Preşedintele Camerii, ura în public Suveranului deabia aşezat pe noul tron regal, să domnească dela Nistru până la Tisa, era un apostol, nu era un om de guvern. Dar apostolii sunt tot atât de preţ unei naţiuni ca oamenii de guvern. Dela ei porneşte impulsivitatea, fără de care toate ar rămâne în loc. Dânşii se aruncă primii în luptă, fără a se uita nici în lături, nici înapoi. Bărbaţii de Stat vin apoi şi clădesc încet, cu chibzuială, cu prudenţă.

Din oamenii dela 1848, singur Ion Brătianu a avut sau a dobândit mai târziu toate însuşirile omului de Stat. Dumitru Brătianu, Rosetti, fraţii Goleşti au fost şi au rămas, până la sfârşitul vieţii, apostoli.

Nimeni nu le poate nega un loc de frunte printre oamenii mari ai ţării. Nimeni nu poate pune la indoială partea hotărâtoare pe care au luat-o la regenerarea României. Iar dacă vreodată opera lor ar fi primejduită dacă drepturile şi libertăţile acestui popor ar fi ameninţate din afară sau dinăuntru, avem credinţa că se vor ivi alţi Brătieni, alţi Goleşti, alţi Rosetti, care să lupte, să sufere şi să învingă.

A. CRETZIANU

ACTE ȘI SCRISORI

ACTELE ȘI SCRISORILE PUBLICATE ÎN PREZENTA LUCRARE
PROVIN, ÎN AFARĂ DE INDICAȚIUNI CONTRARII, DIN
ARHIVA LUI DUMITRU BRĂȚIANU, AFLATĂ ASTĂZI ÎN
PĂSTRAREA FIULUI D-SALE, D-L DR. DINU BRĂȚIANU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DUMITRU BRĂȚIANU LA VÂRSTA DE 16 ANI.

(Desen în sepia de Negulici)

I.

Ion C. Brătianu către Dumitru Brătianu.

30 Mai/12 Iunie 1840.

Iubitul meu și scump frate,

Oare știam eu că vizita lui Niculae Crețulescu ¹⁾ o să-mi aducă o așa mare bucurie? Câtă surpriză îmi făcu îmbrățișarea lui Maior Crețulescu, cu câtă mulțumire mă uitam la omul acesta care de puțin te văzuse, cu câtă plăcere îl ascultam fiindcă îmi vorbea de scumpul meu frate. Cu toate acestea, vream a isprăvi cu dânsul ca să pot vorbi nițel chiar cu tine. Cu adevărat nițel am vorbit cu tine, dar am înțeles multe; am înțeles ce doream eu, adică că mă iubești. Și unde gândești că am citit scrisoarea ta? Intr'o strămtoare de uliță, căci până acasă ar fi fost prea mult și într'alt loc era peste puțină fiindcă uitătura oamenilor nu mă lăsa slobod de a răsufli de bucuria ce o simțeam și cu câtă dragoste strâng la pieptu-mi semnul tău de dragoste. Iubite frate, câtă bucurie simții aflând că tu nu încetezi de a te interesa atât de mult de soarta rudelor, prietenilor, și a patriei, cu care te dovedești că ești așa precum noi toți avem cea mai mare dorință ca să fii și în care acum suntem siguri că o să găsim pe

1) Niculae Kretzulescu (1812-1900), nepotul lui Iancu Câmpineanu, era student la Paris în acelaș timp ca Dumitru Brătianu și făcea parte, ca și dânsul, din grupul de tineri munteni și moldoveni cu tendințe liberale care au jucat apoi un rol de frunte în revoluția din 1848.

ruda cea bună, pe prietenul nostru și pe bunul nostru compatriot și cât de fudul sunt că am asemenea frate, de a căruia frăție am cea mai mare dorință a mă face vrednic. Tu îmi zici, iubite frate, ca să jertfesc vreme de de a-ți scri; și care altă vreme socotești că am mai câștigată de cât când îți scriu? Dar fiindcă nu ți-am scris decât o scrisoare de când ai plecat, care nu știu dacă ai primit-o, acea este pricina de mă dojenești. Inșă ce eram să-ți scriu; nenorociri peste nenorociri și alt nimica, care crezui că ți le scria fratele nostru și care socoteam de prisos a ți-le mai aduce aminte, fiindcă îmi închipuiam cât trebuia să-ți strângă inima în străinătate niște vestiri nenorocite. Acum însă, iubite frate, cu mila lui D-zeu suntem toți sănătoși, te dorim. Fratele nostru cel mare a intrat iarăși în slujba ostășească; toți prietenii sunt sănătoși și te iubesc. Cunoștința Crețuleștilor am făcut-o și o să mă căznesc a le face și prieteșugul, fiindcă sunt vrednici de prietenie și mai vârtos că au fost și curteni. Pentru mine n'am nimic a-ți însemna de cât că te iubesc și că sunt al tău cu tot și iubitor și doritor frate.

I. Brătianu

Tatăl nostru s'a făcut clucer mare încă de o jumătate an. Tatăl Florescului ¹⁾ este să vie acolo și este poruncit de Vodă să vadă duhul tinerilor de acolo; de aceea nu te destănuiești lui ce gândești.

1) Manolache Florescu, al cărui fiu Ion Em. (mai târziu General, Prim Ministru, etc) își urma studiile militare la Paris.

II.

Ion Ghica ¹⁾ către Dumitru Brătianu.

20 Jermyn Street
St. James's Street
[Londra]

24 Juin 1840.

Ici j'ai trouvé des lettres de chez nous, entr'autres une de Camp. ²⁾ (ne dis à personne qu'il a pu écrire) par laquelle il me charge de quelques commissions. Il désespère tout à fait de recouvrer sa liberté de si tôt. Il t'écrit à toi et à Golesko ³⁾ des compliments et il nous souhaite à tous le bonheur, dit-il, de conserver des principes et la conscience intacts, chose la plus rare chez nous. Fais quelques articles et envoie-les moi ici pour les insérer dans les journaux anglais. J'ai déjà parlé au *Sun*, on m'a promis de me faire la connaissance d'un rédacteur du *Times*; ce sont les seuls journaux qu'il faudrait faire parler car ce sont les seuls importants et influents. Bell ⁴⁾ le Circassien est déjà à Londres depuis une semaine, c'est un homme de

1) Scrisoarea de mai sus ca și cea de la No. III sunt semnate *Ghyka*. Ion Ghica adoptase, probabil, această ortografie în timpul studiilor sale la Paris.

2) I. Câmpineanu fusese închis la Mărgineni la 15 Martie 1840.

3) E vorba, desigur, de A. G. Golescu (Negru), care înființase la Paris, la 11 August 1839, împreună cu D. Brătianu și Ion Ghica, „Societatea pentru învățătura poporului român“.

4) v. *Scrisori ale lui Ion Ghica către V. Alexandri*, București, 1884, p. 145; „În chestiunea vixenului capturat de Ruși pe coasta „Circasiei pentru că ducea arme și munițiuni de rebel lui Abi Melek „și lui Șamil, el (D. Urquhart) luase partea fraților John și George „Bell, proprietarii corăbiei, și dusesse lucrurile până la o ruptură „între Rusia și Anglittera...“ v. asemenea P. P. Panaitescu. *Planurile lui Ion Câmpineanu pentru unitatea națională a Românilor. Legăturile lui cu emigrația polonă*, Cluj, 1924, p. 39-40 (scrisoarea din 22 Decembrie a lui I. Câmpineanu către Bell) și p. 41 (scrisoarea lui I. Ghica din 4 Decembrie 1839 către Woronicz).

beaucoup d'influence, surtout dans le cas où le ministère changerait, ce qui est très probable. C'est un homme extrêmement vénérable; j'ai fait sa connaissance chez son frère, il prend beaucoup d'intérêt à notre cause. Il nous reproche de n'avoir pas fait parler la presse anglaise. Si tu trouves quelques occasions, envoie-moi quelques articles que je ferai traduire en anglais par quelqu'un ou même que vous pouvez faire là-bas si vous connaissez vous autres quelques anglais. Tu m'enverras les lettres que je puis avoir chez toi ou bien chez le maître de la maison où je logeais. Envoie-les moi le plus tôt possible. J'espère en avoir déjà de Constantin Cretzoulesko.¹⁾ Je resterai à Londres au moins deux mois. Donnez-moi aussi vous autres quelques conseils de ce que l'on peut faire encore ici.

Ghyka

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ion Ghica către D. Brătianu.

20 Jermyn Street
St. James's Street
[Londra]

Mardi 7 Juillet 1840.

En même temps que cette lettre, je viens de mettre un numero du *Times* d'hier lundi. A la page 7 tu trouveras un article. Je t'ai envoyé les deux feuilles pour te donner une idée de ce que c'est qu'un journal anglais, c'est comme leur bifteak, énorme. Il y en aura un autre bientôt et plus tard un troisième, c'est le journal le plus influent. Je serai forcé de quitter Londres le plus tôt possible. Je ne resterai pas plus de deux semaines encore. J'ai dépensé énormément d'argent et je ne pouvais pas faire autrement; tout est si cher.

1) Fratele mai mare al lui Nicolae Kretzulescu.

Avant-hier, en sortant de chez moi, j'ai rencontré Zamoiski ¹⁾, je lui ai parlé, il m'a engagé d'aller chez lui ce matin et de lui donner une petite note sur les dernières affaires de Camp. ²⁾ et j'ai compris que c'était pour la donner à Lord Palmerston ³⁾. Je n'ai fait ni l'un ni l'autre, cependant il est possible que je le fasse, néanmoins à regret, car je ne voudrais pas qu'il se donne pour l'avocat de notre cause. Mais que faire nous autres pauvres jeunes gens, que pouvons-nous faire dans ce monde stupide avec ces grands seigneurs : Ducs, Princes, Erles, Barons, etc., qui vous regardent de haut en bas et desquels, pour vous faire entendre et écouter, on est obligé de vous conseiller à leur inspirer de la pitié. La première question est si je suis neveu du Prince. A la réponse oui, ils rayonnent de joie et sont contents de ce que ce n'est pas un vilain qu'ils recoivent. Si quelquefois vous jugez quelqu'un pas assez stupide pour tenir à votre nom, mais encore assez bête pour croire que le neveu d'un infâme, d'un traître, ne peut pas être un honnête homme, un homme de coeur, et que vous leur dites que vous n'avez pas la moindre parenté avec le Prince, ils se trouvent humiliés et tâchent de vous expédier le plus tôt et pour la On serait 100 fois plus heureux de recevoir le fils d'un prince que son neveu et 10.000 fois

1) Probabil acelaș Conte Zamoiski, de care vorbește N. Kretzulescu în *Amintiri istorice*, București, 1895, p. 48: „Cunoșteam „mai mulți dintre ei (emigrații poloni) care veneau să ne vadă în „rue St. Hyacinthe. Contele Zamoiski, om foarte distins prin cunoștințele sale variate și prin caracterul său. Nepot al prințului „Czartoriski, el fusese Șef de Stat Major în armata poloneză“. Asemenea Ion Ghica spune că Ion Câmpineanu a fost în strânse legături cu un Conte Zamoiski (*Opere complete*, Vol. IV, p. 63).

2) Ion Câmpineanu.

3) Lord Palmerston era Ministru al Afacerilor Străine în Cabinetul liberal Melbourne (1835 - 1841).

de recevoir le prince même lâche et traître qu'un homme probe et digne.

On appelle cela ici des hommes, des grands hommes, on les admire et on leur crie houra sur les places publiques, au théâtre et partout, et on appelle cela une société. Il faut être un homme de génie ou être un homme qui ait fait pour son pays ce que Campiniano a fait, pour pouvoir percer la croûte du préjugé. Encore ce dernier on le flatte pour employer l'influence qu'il a en leur faveur¹⁾. Néanmoins crois-moi, les grands ici sont encore ce qu'il y a de mieux, ils conservent une dignité, un caractère chevaleresque; les bourgeois sont des misérables qui sont méprisés sans s'en plaindre et qui n'aspirent qu'à devenir très riches pour mépriser les autres. Il y a parmi [?] plusieurs qui sont républicains comme Keene, très exalté, mais c'est quand il rencontre un grand avec une belle voiture, c'est qu'il voudrait en avoir une comme cela et il... désespérément... pendant 30 ou 40 ans pour être riche un jour et grand. Les ouvriers anglais ne sont pas les ouvriers français intelligents et pleins d'un feu sacré, des hommes dont le cœur vibre à l'unisson des mots patrie, liberté et Marseillaise. Le cœur de ceux-ci ne bat que pour le *crown*²⁾; hors de là peut être pour la Reine et le Duc de Wellington. Ils sont lourds et brutes. Je ne parle pas des paysans, je ne les connais pas. Un individu, s'il n'a pas de titre, ne manque pas de vous dire que quoiqu'il n'en ait pas, cependant le père de son je ne sais quel

1) Cămpineanu fusese la Londra la începutul anului 1839 spre a pleda cauza națională și avusese întrevederi cu Palmerston și cu mai mulți bărbați politici. În privința călătoriei lui Cămpineanu la Londra, v. Ion Ghica, *Opere complete*, Vol. IV, pag. 63; I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic*, București, 1915, p. 111 și P. P. Panaitescu, *Planurile lui Ion Cămpineanu pentru unitatea națională a Românilor. Legăturile lui cu emigrarea polonă*, Cluj, 1924, p. 20.

2) 1 Crown = 5 shillingi.

bisaieul a été noble, a été à telle bataille, portait tel titre — héritier de tel majorat, mais il l'a perdu pour telle et telle raison. Je voudrais pour l'honneur de l'humanité qu'une maladie détruise les Anglais jusqu'au dernier et que l'on conserve leur terre et les choses qu'ils ont fait. En voilà du bavardage, mais si tu savais ce que je ressens pour les Anglais, tu l'excuserais.

J'attendais de l'argent. Pas un sou. Vendredi concert spirituel à l'Eglise Catholique..... Seulement 3 shillings. J'irai dans le cas où je ne serais forcé de ne pas y aller.

Ton ami
Ghyka

Quand tu écriras, écris-moi si Maurocordato a écrit. Bien des choses à tous les Moldaves, membres de notre société et particulièrement à... et à toute la Moldovachie Parisienne de guérir s'il est possible du mal de déguerpir, cela compromet la réputation nationale.

Ecris-moi si quelqu'un a payé.

IV.

Ion C. Brătianu către Dumitru Brătianu.

14/26 Martie 1841.

Iubite frate,

O bucurie neexprimată simții la aflarea prin scrisoarea d-tale dela 16 către tată-mi că ești sănătos și că ai bunătatea de a cerceta pentru noi întodeauna. Inșă îmi pare rău că perderea scrisorii mele către d-ta negreșit că ți-a dat o idee urâtă pentru sentimentele mele, cu toate că știi că mă iubești și așa negreșit nu te vei fi îndoit și pentru mine. Fratele nostru a fost aici sănătos și acum se află acasă iubindu-te precum și toate surorile noastre și rudele. Ghica, care îmi spune că a fost prea legat cu d-ta, este și cu mine, fiindcă

este singurul tânăr de acolo care corespunde cu toate dorințele unui bun român. Eu de un an mă căznesc să viu acolo la Paris, a fost peste putință. Acum tată-meu îmi făgăduiește să mă trimită după Paște în Germania și cred ca să dobândesc dorința mea, fiindcă știi tată-meu (cât) este de bun. Adio, iubite frate, rugându-te ca să corespunzi cu dragostea iubitului tău frate.

Ioan

V.

Ion Ghica către Dumitru Brătianu.

[1841]

Dans cette lettre je ne ferai qu'énumérer certains faits et tu ne chercheras ni ordre ni rédaction; tu la liras et tu chercheras à tirer le meilleur parti possible. Si Maillefer¹⁾ est revenu d'Espagne tu le trouveras soit dans la rue du 29 juillet, No. 12, ou bien dans la rue St. Honoré, 317, en face St. Roc. S'il n'est pas revenu tu t'adresseras à Mr. Veaulabelle, tu lui diras que l'article t'a été envoyé par moi. Tu trouveras Veaulabelle à la rédaction du National. Tu pourras parler à Michel Ctz. ou bien faire l'article et le lui envoyer comme de ma part, au cas que tu ne le vois pas ici. J'entends l'article qui a trait à la partie judiciaire, il le fera insérer dans la Gazette des Tribunaux.

Le Prince, pour satisfaire son avidité insatiable qu'il a pour l'argent, a voulu mettre de côté tous les hommes d'une certaine probité. A ce sujet je te citerai un acte arbitraire qu'il a exercé sur un député qu'il connaît hostile à ses projets d'exaction. Dernièrement on devait s'occuper à l'Assemblée générale de l'affaire Hatzi-

1) Redactorul pentru politica externă a ziarului „Le National“.
(v. Ion Ghica, *Scrisori către V. Alexandri*, p. 142).

moscou¹⁾ dans laquelle le Prince est pour quelques millions et comme il savait que Balliano était homme à lui demander compte de cet argent, il lui fit dire de ne pas aller à l'Assemblée le jour où l'on discuterait cette affaire, mais Balliano y alla tout de même et le Prince indigné de l'audace de ce député, le fit exiler sans avoir à alléguer aucune raison pour cet acte arbitraire. Mais il fut obligé, quelques jours après, de le rappeler et de le réintégrer dans toutes ses fonctions. Ce député rentré dans l'Assemblée générale voulu à tout prix se venger du Prince et un beau jour il proposa à l'Assemblée d'accorder au général Kisseleff, gouverneur russe dans les deux Principautés de 1830—1834, la naturalisation. Michel Ghika s'indigna, fit observer à l'Assemblée ce qu'on dira dans l'opinion publique dans le pays et à l'étranger. „Qu'en dira le National“, s'est-il écrié dans un mouvement oratoire. Cette proposition remplit les membres de l'Assemblée d'indignation, Mais comme on n'ose pas ici se mettre en évidence contre la Russie, car on craint la prescription et l'exil, et ils ont de nombreux exemples, personne n'osa attaquer ouvertement la proposition. Ils firent observer seulement à Balliano que la proposition n'était pas dans les règles et que l'Assemblée ne pouvait pas la prendre en considération, mais le Prince, qui cherche tous les moyens pour montrer son dévouement à la Russie, fit faire la proposition par ses ministres et que de plus on devrait lui faire aussi une récompense honnête. Il proposait pour cela de lui acheter une terre. La proposition passa à l'unanimité, on vota la naturalisation et une somme de 50 mille ducats pour lui ériger un monument. L'aveuglement a

2) Falimentul bancherului Hagi-Moscu pusese pe Alex. Ghica într'o situație dificilă, fiind dat că se imprumutase cu trei milioane de la Hagi-Moscu cu prilejul candidaturii sale la tron și nu înapoiase această sumă.

été si grand et le vote escamoté de telle manière que plusieurs d'entre eux ne savaient pas, en sortant de la séance, qu'ils venaient de voter un acte de naturalisation, mais ils avaient cru qu'il n'avait... que du droit de Bourgeoisie. Les plus grands champions de la proposition furent deux aides de camp du Prince. Stirbey occupa la tribune pendant plus d' $\frac{1}{4}$ d'heure, mais comme toujours, personne à la fin de son discours ne put en tirer aucun sens.

Comment interprètera-t'on en Europe cet acte honteux de l'Assemblée générale des Valacs. L'opinion publique en France et en Angleterre aura-t'elle le droit d'accuser les Valacs de l'Assemblée générale de lacheté, quand ils ont fait des actes de courage et ils ont donné des preuves de leur amour pour le pays, lorsqu'ils ont cherché à s'appuyer de l'Angleterre, lorsqu'ils voient que malgré les efforts de Mr. Colquhoun ils ne sont parvenus à rien, qu'ils voient que l'un de leurs collègues est en prison pour avoir osé se montrer hostile aux vues de la Russie. Malgré la corruption qui règne dans cette classe, néanmoins on a vu paraître des caractères beaux et chevaleresques, mais, que voulez-vous, les Valacs sont entourés d'ennemis puissants, la France et l'Angleterre les délaissent et le Consul de cette puissance n'a pas pu réussir à faire comprendre au cabinet Melbourne la haute mission que l'Angleterre avait à remplir dans cette partie de l'Orient.

Dernièrement, à la seule nouvelle du traité contre la France, il s'est formé une conspiration contre le gouvernement et on ne peut douter de la réussite de cette tentative, car nulle part le paysan n'est plus facile à insurger, car nulle part ils n'est plus opprimé qu'ici. Si le gouvernement de Ghika tient, c'est seulement parce que l'on craint la Russie comme un ennemi puissant et qui ne demanderait mieux qu'une

occasion pour s'introduire dans le pays et, d'autre part, on a par trop de preuves de l'indifférence des autres cabinets. Le complot fut découvert, on arrêta beaucoup de monde dans le courant du mois d'octobre dernier ¹⁾. Parmi eux on distingue Mitika Philippesko et Baltzesko le *iuncâr*. Le Prince nomma arbitrairement une commission composée de quatre membres pour instruire l'affaire et dresser les procès-verbaux. Ils ont tous et tout nié dans le premier procès-verbal. On leur a fait faire un deuxième et même un troisième. Je ne décris pas les procédés qu'on a employés à leur égard, ils me paraissent si lâches et si infâmes. Une fois que l'affaire a été instruite, le Prince a donné un autre office par lequel il convoquait deux divans réunis : le Divan Criminel et Suprême (... ..) et ce papier était rédigé de telle sorte que l'on devait entendre que ces divans réunis n'avaient qu'à lire les procès-verbaux et de prononcer la peine. Il avait nommé Nicolas Golesko avocat général pour cette circonstance seulement. Lundi dernier on présenta Marinika, un des principaux accusés, on lui montra son procès-verbal. Il répondit avec fermeté que ce procès-verbal et toutes les dénonciations lui avaient été extorqués de la manière la plus lâche et la plus infâme. Il a parlé pendant plusieurs heures, mais tout se passe à huis-clos. Les juges, ayant trouvé que l'instruction n'avait pas été faite dans les règles et voyant qu'ils avaient à constater, ont voulu procéder à l'audition des témoins.

Le procureur, un aide de camp du Prince, protesta en disant que le Divan n'était pas compétent, car l'office du Prince portait qu'ils n'avaient qu'à prononcer la peine. Il y eut une longue discussion, l'on passa

1) In privința complotului din Octombrie 1840, v. I. C. Filitti, *Turburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840—1843*, Analele Ac. Române, Seria II, Tomul XXXIV, 1911—1912, București, 1912, p. 215—222.

au vote et il y eut 7 voix pour l'observation du procureur et 5 contre et il fut décidé que le Divan n'avait qu'à constater la peine. On fit venir ensuite la second accusé, Telegesko ; on lui dit qu'il fallait reconnaître son procès-verbal. Celui-ci dit la même chose et ajouta qu'il ne pouvait rien dire des moyens, car le Capitaine Costaky, qu'il a appelé le bourreau, était à côté de lui. Pour Baltzesko, on a trouvé trois procès-verbaux dans le dossier. Dans le 1-er il niait tout, dans le 2-ème il avouait faire partie de la société secrète, il avouait avoir été chez Vaillant, qu'on y avait parlé d'insurrection et qu'un soir on y fit venir Mitika Phillippesko, mais que ce dernier y allait pour la 1-ère fois et qu'après avoir pris connaissance de leurs travaux, il taxa cela de folie et d'entreprise hasardée ; enfin dans 3-ème il avouait que Mitika faisait partie de cette société, qu'il avait assisté à toutes les séances. On l'obligea à s'expliquer sur la contradiction qu'il y avait dans ses dépositions. Alors il dit qu'on lui avait fait écrire tout ce qu'ils avaient voulu, qu'il protestait contre la manière dont on avait instruit le procès et qu'on l'avait forcé d'impliquer Mitika Phillippesko. Très prochainement je vous écrirai le dénouement.

Bolliak vient d'être exilé à Poiana Merouloui, il avait été arrêté sous la prévention qu'il était l'auteur des paroles à la Marseillaise que les Troubadours *lautari* ont joué pendant toute la durée des vendanges à la *Casa Francezului* et dont le refrain était :

*Aideți frați la Mărgineanul
Să scăpăm pe Câmpineanul*

A propos de Campineano¹⁾, il est toujours prisonnier²⁾.

1) I. Câmpineanu, fiind bolnav, fusese transferat în August 1840 la Plumbuita, de unde a fost eliberat la sfârșitul lui Martie 1841.

2) Scrisoarea de mai sus nu e semnată, dar scrisul e acelaș ca al scrisorilor de la No. II și III.

VI

Dumitru Brătianu către Ion C. Brătianu (concept).

[Paris, 1841]

Iubite Iancule,

Intr'adevăr nu m'am îndoit nici odată de dragostea scumpilor mei frați și de aveți curajul să-mi scriți așa de rar, pricina negreșit este că, aflându-vă în sânul dragii noastre familii, nu puteți prețui destul cât mângâere aduce scrisoarea unui frate aceluia care de mai mulți ani se află singur în străinătate. Imi zici că nădajduiești să-te duci în Germania. Mă mir că .. pentru... scriu nimic în pricina aceasta. Pentru mine sunt prea puțin mulțumit că nu vii la Paris unde mă aflu și eu. Iubesc a crede că este vre'o pricină, cu totul străină mie, pentru care al nostru tată preferă să te trimită în Germania. În Germania sunt Universități unde învățăturile se fac destul de bine, dar cu toate acestea, de erai mai tânăr și de nu aveai prințipuri statornice, ar fi fost mai bine să rămâi acasă decât să te duci să-ți faci educația în Germania. Imbrățișează pentru mine pe iubitul nostru frate, surori, rude, prieteni și cu intenție de a-mi scrie.

Al tău frate

VII.

Dincă Brătianu către Dumitru Brătianu.

Tigveni, 6 Iulie 1841.

Cu părintească dragoste dulce te sărut,

Cunoscând că Iancu are aplecare spre învățătură i-am luat voie dela stăpânire și-l trimisei și pe el aci a irece cursul învățătorei de mathimatică, pe care să-l

povățuești după cum cunoști că este mai bine să urmeze a nu fi ostenelele și cheltuelele zadarnice. In toamna viitoare aștept a-mi scrie pentru venirea-ți unde să te adăstăm..... D-zeu sănătos și sunt dorit părinte dv.

C. Brătianu

VIII.

Dincă Brătianu către Dumitru Brătianu.

București, 22 Decembrie 1841.

Cu părintească dragoste dulce vă sărut,

Două scrisori ale d. și una a d-lui le-am primit și m'am bucurat din suflet și am slăvit pe Maica precistă că vă aflați sănătoși și o rog neîncetat a vă păzi și pe viitorime de toate relele, care ne păzește și pe noi de ne aflăm în viață și sănătoși toată familia. Iar eu mă aflu venit iar aici în București la Obșteasca Adunare căzând sarcinele județului iar pe mine, cu toate că pentru mine este acum și greu și supărător și nu știu cum voi merge pe viitorime, că nu-mi iartă starea să alerg fără pregeț cum alergam, că să poci întâmpina și ale casei Iancu avea deosebită râvnă pentru învățatură. Sunt încredințat că se va și folosi. Dar pe câtă vreme vei mai fi aci, povățuiește-l pentru folosul lui și arată i că-l sărut dulce și sunt iubit și dorit părinte d-v.

C. Brătianu

IX.

Dumitru Brătianu către un ziarist francez (concept).

[Paris 1843]

Monsieur,

Je suis malade depuis plusieurs semaines, c'est ce qui m'a empêché jusqu'ici et m'empêche encore au-

jourd'hui de me présenter chez vous. En attendant donc, monsieur, que je puisse me procurer cet honneur, veuillez me permettre de vous offrir par cette lettre l'hommage de mon respect et l'assurance de toute ma gratitude pour la colonne que vous avez consacrée aux Principautés dans votre journal du 21 février. En même temps, je prends la liberté, monsieur, de vous communiquer la traduction littérale d'une note adressée récemment par le Comte Nesselrode à Monsieur Daszkow, Consul Général de Russie à Bucarest¹⁾ et de quelques passages du discours que Bibesco a adressé aux Valaques lors de son intronisation. Ce sont les seuls points qui méritent d'être portés à votre connaissance. Ils sont d'ailleurs en parfaite harmonie avec la note de St. Petersbourg.

Dieu veuille, Monsieur, que la Russie se soit trompée sur les principes et les sentiments de monsieur Bibesco, ou que monsieur Bibesco ne tienne pas parole aux Valaques et qu'il soit meilleur prince qu'il n'a été bon ministre et député.

X.

Dumitru Brătianu către Ion Câmpineanu (*Concept*).

[Paris] Octombrie Noembrie 1854.

Domnul meu,

În curgerea scurtei Dv. șederi în Franța, am avut cinste să vă cunosc și îmi voi aduce aminte totdeauna cu cea mai mare mulțumire minutele fericite ce am petrecut în societatea dv. la Paris.²⁾ De atunci vreme,

1) Nota din 12 Ianuarie 1843, în care Nesselrode spunea, între altele: „*L'importante majorité des suffrages qui s'est formée en faveur de Mr. Bibesco a entièrement répondu à nos espérances*“ (Hurmuzaki, *Suplimentul I*, Vol. IV, 1802—1849).

2) v. I. Ghika. *Scrisori către V. Alexandri*, p. 177.

întâmplările n'au făcut decât să-mi întărească credința în cultul ce-mi însuflase pentru Câmpineanu, noblețea caracterului și simțimentelor lui. Adesea am dorit, am simțit trebuința să mă recomand suvenirului dv., dar nu vă puteam scrie fără să vorbesc de interesurile Românilor și o astfel de corespondență proscrisă în fața Românilor, nu-mi era ertată mie să o deschid.

Intr'adevăr v'am fost așa de puțin cunoscut; deși v'ași fi fost mai bine cunoscut, ce am făcut ca să merit cât de puțin a dv. încredere, afară numai de mi-ați zice că ași putea merita tocmai pentru că n'am făcut nimic.

Domnul meu, astăzi sentimentul a scăpat censurii reflecții și mă silește să vă scriu câteva rânduri: Pri-miți-le vă rog cu dragoste. Am un mic proiect pentru a cărui înființare trebuie povăță și ajutor. Dați-mi dar voie să mă adresez la dv. ca la unul ce dorește, poate și face binele Românilor mai mult decât ori care altul. Sunt norocit să cunosc aici câțiva deputați mai de aproape și mi-au propus să le comunic pentru deschiderea Camerii un memoriu asupra Principatelor. Am bună nădejde. Simt însă că multe puncturi atingătoare de al meu subiect îmi sunt necunoscute. Aveți bunătate, domnul meu, să-mi însemnați cele mai principale într'o mică notă și să mi le trimiteți însoțite de ale dv. băgări de seamă. Ași dori să fac aceași pentru camerele engleze. Persoane bine informate mă incrediințează că de mă voi putea rezezi eu însumi pentru câteva zile în Englitera, nu mă voi căi. Când ați găsi-o cu cuviință și când v'ați afla în bune relații cu consulul englez, bine ar fi să-mi dobândiți dela dânsul o hârtie prin care să poci asigura persoanelor ce voi vedea la Londra, că ceea ce le arăt este adevărata poziție: Descrierea credincioasă a driturilor, trebuințelor și a dorințelor Moldo-Valachiei. De socotiți înțelept să nu-mi răspundeți, mulțumiți-vă vă rog să mă cinstiți cu trimiterea hârtiilor ce iau libertatea să reclam dela al dv. patrio-

tism. Ași voi să le am cât mai curând, pentru anul nou de se va putea.

Ertafi-mi îndrăsneala, Domnul meu, și binevoii să primiți expresia sentimentelor mele cele mai sincere de respect și de recunoștință.

XI.

D. Pilette ¹⁾ către Dumitru Brătianu.

[3 Martie 1846]

... Notre journal ²⁾ prend un assez bon nombre de mes soirées. Je ne vais plus à la L.: ³⁾ avec la même régularité qu'autrefois. Caracasch ⁴⁾ et moi nous sommes

1) D. Pilette (1817—1871), avocat și ziarist francez, a fost, încă din prima sa tinerețe, un republican convins. În 1845 a fondat, alături de Louis Blanc, revista „Le Journal des Ecoles”. A luat parte la revoluția din 1848 și a fost numit Comisar General al departamentului Nordului. Atitudinea sa de opoziție față de reacțiunea de dreapta care a urmat revoluțiunii i-a pricinuit condamnarea la un an închisoare în 1849 și la doi ani în 1851. Pilette a rămas toată viața sa un prieten devotat al lui D. Brătianu și i-a lăsat biblioteca prin testament.

2) Ziarul „Les Ecoles”.

3) Printre documentele păstrate de Dumitru Brătianu, se găsește și un „Tableau des Membres composant la R.: L.: de la Rose du Parfait Silence. Or.: de Paris”. Printre membrii acelei loje masonice figurează: Bataillard, archiviste-paléographe; D. Bratiano, étudiant en droit, rue de l'Ouest, 54 bis; J. Bratiano, militaire, rue de Beaux Arts, 9; Cretziano, étudiant en droit, rue de l'Ouest, 54 bis; Pilette, Docteur en droit, rue de Tournon, 17; Rosetti, homme de lettres, rue de l'Ouest, 54 bis. În tabloul demnitarilor lojei sunt menționați: Pilette, I-er Surv., Bratiano, P.: E.:; Rosetti, Secr.: Adj.‘.

4) Grigore Caracaș (1823—1888), prietenul intim al lui Ion Brătianu, cu care fusese camarad de arme. Caracaș a fost exilat după 1848. Mai târziu a fost Prefect, Deputat și Consilier la Curtea de Apel.

fait recevoir M.; Bataillard est comp... Vous êtes, comme vous le voyez, un peu en retard. L'autorité s'est émue de nos conférences socialistes. Le préfet de police a exigé du G. O. la dissolution de la L. de l'honn. Franc., dont Maggiolo était le Vén. Cela, du reste, n'est pas encore terminé...

XII.

D. Pilette către Dumitru Brătianu ¹⁾.

Paris, ce 10 mars 1846.

Mon cher Bratiano,

Les journaux de l'opposition ont répondu pour moi à la dernière de vos excellentes lettres. Vous avez pu lire dès hier dans la Réforme ou dans le National qu'une liste de souscription était ouverte au journal „Les Ecoles.“²⁾ Du reste nous ne sommes pas les seuls qui ayons eu cette idée; et l'on peut dire que toute la presse démocratique a pris simultanément l'initiative de cette mesure. Nous avons l'espoir de recueillir au moins dix mille francs dans les Ecoles.

J'ai vu hier les dignes Smolikowski et Ostrowski. Ils m'ont apporté une lettre que le général Rybinski³⁾ se propose d'adresser aux deux Chambres et que j'ai revue avec beaucoup de soin, tout en m'efforçant de conserver à cette pièce semi-diplomatique sa couleur locale. Vous ne vous figurez pas l'enthousiasme que

1) Această scrisoare, ca și cele cu No. XIII, XIV și XV sunt adresate la Dijon.

2) Vezi No. XI.

3) Patriot polonez (1784—1874). A luptat în rândurile trupelor polone din armatele lui Napoleon. Cu prilejul revoluțiunii din 1830 a fost făcut general. După căderea Varșoviei, Dieta l'a numit comandanț în șef. Rybinski n'a putut continua lupta și a trecut în Prusia, unde a capitulat. A petrecut restul vieții sale în Franța.

l'insurrection polonaise a excité parmi toutes les personnes que j'ai rencontrées. C'est avec des larmes d'admiration qu'on parle de l'héroïsme de ces braves Cracoviens et c'est avec l'anxiété la plus profonde qu'on attend chaque jour les récits de leurs combats. Pauvres Polonais ! Ils tournent leurs regards vers nous ; ils ont encore foi dans un peuple qui s'est mis à la queue de toutes les nations. Ils croient que les hommes qui nous gouvernent diront le grand mot de salut ! Mais, du moins, s'ils tombent, les sympathies de la France ne leur auront pas manqué et, en définitive, ce ne sera que notre roi qui les aura délaissés. Ils le comprendront sans doute et ils ne nous maudiront pas ! — Je souffre, je voudrais pleurer, cela me ferait du bien et je ne pleure pas. Oh ! comme j'en veux à nos maîtres, d'abord, puis à toutes ces nations qui pourraient si aisément étreindre, dans une révolte unanime, la Russie, l'Autriche et la Prusse. Les Cosaques, les Hongrois, les Lombards et tant d'autres ne comprennent donc rien ! Ce ne sont pourtant point des poltrons !...

Au revoir, mon cher Bratiano. Remuez-vous là-bas en faveur de la Pologne comme nous nous remuons ici. Excitez le zèle du Dijonnais. Voyez les étudiants, faites, en mot, tout ce qui vous sera possible. J'ignore quelles personnes composeront ici le comité pour la réception des fonds. Mais ce ne pourront être que des hommes très recommandables. Ecrivez-moi dès que cela vous sera possible. Présentez mes compliments affectueux à M. Ragon ; et aimez toujours.

Votre frère qui vous aime.

D. Pilette

Smolikowski et Ostrowski vous font leurs compliments.

XIII.

D. Pilette către Dumitru Brătianu.

Paris, ce 24 mars 1846.

Les détails que vous me donnez sur les sympathies qu'a su exciter à Dijon la sainte cause de la Pologne m'ont vivement intéressé. Il serait bien désirable que cet enthousiasme se maintint et surtout qu'il se manifesta égal dans toutes les villes de France. Le gouvernement finirait, bon gré, mal gré par céder à l'opinion publique. Une chose qu'on devrait aussi tâcher d'insinuer aux électeurs, ce serait d'imposer à leurs commentants l'obligation de prendre parti à la Chambre en faveur des Polonais. En un mot, il faudrait que les candidats à la députation consacraient un paragraphe de leur profession de foi à exposer leurs idées sur l'attentat que la Russie, l'Autriche et la Prusse, de complicité avec l'Angleterre et la France, sont en train de consommer en ce moment...

Avec quelle joie j'ai lu ce que vous m'avez communiqué de la lettre de M. Michelet et combien je suis fier des éloges qu'il vous adresse et que vous méritez si bien. Il faut absolument que vous conserviez la copie de la lettre ¹⁾ dont vous êtes l'auteur et qui vous a valu de la part du grand professeur une réponse si aimable...

D. Pilette

1) Nici scrisoarea lui Dumitru Brătianu către Michelet, nici răspunsul acestuia nu s'au găsit printre hârtiile lui Dumitru Brătianu.

XIV.

C. A. Rosetti către Dumitru Brătianu.

[Paris] 3 Aprilie 1846. 12/2 ore după amiază.

Era unu când eşiam din casă ca să mă duc la Barthelemy şi-mi dete scrisoarea ta, portăreasa. Mi-a părut bine de dojeana ce-mi faci fiindcă este dreaptă şi pentru că eu am răspuns mai înainte de a o primi. De nu primiseşi până mercuri răspunsul meu, vina a fost iar a lui Caracaş. I-am dat lui bani ca să ia o poliţă şi să ți-i trimiță. Acum ceri ca sâmbătă să primeşti răspunsul; nu se poate, fiindcă nu am voit să-mi las cursul pentru tine şi acum nu mai este vreme.

Mai vârtos că peste câteva minute o să-mi vină profesorul de verburi. O vei primi, dar, duminică. Şi întrădevăr că așa se şi cuvine fiindcă duminică este zi de serbare pentru noi, nu sâmbătă. În adevăr, că am fost foarte gelos de biletul ce ai primit. Eu nu am asistat la lecția lui¹⁾ din urmă, ştiu însă că a citit o scrisoare şi a zis: „de vă voi citi-o în întregul, zidurile vor cădea“²⁾. De acea fac socoteala că acea scrisoare era a ta. Inşă de ce ai făcut să-ți tănuiască el şi numele

1) J. Michelet

2) În'un articol de amintiri privitoare la D. Brătianu, publicat în „Românul“ din 16/28 Iunie 1892, Vintilă C. Rosetti povesteşte scena de mai sus în modul următor: „Intr'o zi Michelet își începu „cursul său la Collège de France, dând cetire unei scrisori ce primise. Profesorul adăose: „Orice v'aş spune, ar fi mai puțin folositor, mai puțin interesant de cât cele conținute în această „scrisoare“. Auditorul aplaudă cu frenezie pe Michelet, care nu făcea alta decât a reproduce cugetarea celui ce-i scrisese. Când sfârși, profesorul spuse: „Domnilor, dacă acela care a scris „aceste rânduri ar putea să vorbească, flacăra şi limbagiul său „plin de sinceritate şi focul cel sacru al convicțiunei ar face ca „zidurile acestui colegiu să fie chiar ele zguduite din temelie şi „să cadă asupra noastră“. Tânărul care scrisese era Dumitru „Brătianu“.

și nația. „Un italian“¹⁾, a zis. Sau te temeai că mă voi mândri eu, carele avui cinstea de a mă crede unic, prietenul tău? Dar înadevăr că m'ași fi mândrit foarte. De ași fi fost în curs cine știe dacă ași fi avut putere să nu strig: „*C'est mon ami celui qui sait sentir ainsi*“.

Dar afară de acest rău ce mi-ai făcut mie, ai făcut altul și mai mare. Modestia este frumoasă, o înțeleg; admir și iubesc sufletele ce o au. Însă, pentru noi, dragul meu, nu este bună; ce zic, pentru noi în unele din împrejurări este și rea păgubitoare. Dacă îți voi zice eu un adevăr, o să mă crezi tu, însă de ți-l va zice Michelet, o să-l crezi mult mai mult. Ba încă uneori de nu-ți va părea drept, o să zic mai lesne că tu nu știi vedea că el s'a înșelat. Aceasta o faci tu, dar poporul, dar oameni cei întunecați, dar cei luminați în crimă; dacă misia noastră ar fi să propagăm o hoție, ți-ai zice du-te, spune fără elocvență și toți te vor crede, toți te vor urma; însă acum este cu totul altfel, acum trebuie pe lângă dovezile ce vei da, pe lângă purtarea ta, pe lângă elocvența și știința, să ai oarecare autoritate, să fii cât se va putea mai stimat, mai puternic, voi să zic. Domn, deocamdată, nu ești decât pe inima mea, așa și el. Știu că am împins astă credință până acolo încât să hotărâsc ca să plătesc gazeta lor ca să laude pe câte unul din voi. Trebuie să sfârșesc, că m'ai înțeles. Zic numai că, dacă Michelet îți spune numele, noi facem un pas spre lumină, și un pas foarte mare; gândesc că te unești cu mine. că vezi că ai greșit și deaceia nu dovedesc ceace am zis. De ai putea face ca la deschiderea cursului să zică că a fost cel puțin un român cela ce a scris, este lesne de făcut aceasta și te rog cu dinadinsul să o faci negreșit.

Șederea ta acolo a ajuns de nesuferit. Avem aci o mulțime de trebi și nu mai am pe nimenea, mai vârtos

1) v. No. XV.

decât bietul Golescu zace. Vino te rog, te rog, Vino. Primesc ca să zici în tine că ai făcut o jertfă pentru mine, numai vino și pentru economie trage la mine. Poți ședeă până ți-ai lua casă fiindcă am antreul și odaia de culcare a lui Rosental¹⁾ goale, fiindcă vestitul artist se află în familiile cele mai mari din Londra. Cum? Câte lucruri n'ai suferit fără să știi pe cum. Suferă și aceasta deocamdată. Mi se pare că ți-am răspuns la cele ce-mi scrii. Orșicum te las deocamdată, fiindcă peste puține momente va suna vânzătorul de participii și eu cumpărătorul, risipitorul, ca să zic așa, fiindcă sunt un cumpărător carele nu are nimic din cele ce cumpără, eu dar risipitorul, te las pe tine ce te iubesc pentru dânsul cel urăsc. Nu este astfel bine și nu este vina mea.

Fă un mijloc să spue Michelet că tu i-ai scris, de nu vei voi sau nu vei putea, fă cel puțin să spue că ești român. Tu nu știi ce mare pagubă ne-ai făcut cu această taină. Nu știi fiindcă nu știi, că Michelet plângea, că a făcut scrisorii cele mai mari laude ce se poate face. Trimite-mi-o și mie, te rog, și cu voia să o citesc și la alții și să spui că tu ești puterea. Aștept cu nerăbdare scrisoarea și vestea ce o să vie curând aci unde Michelet te adastă ca să-ți dea mâna și eu.

1) Pictorul Rosental, prietenul intim a lui C. A. Rosetti. Rosental a jucat un rol însemnat în 1848 și a fost arestat împreună cu capii mișcării după prăbușirea ei. Fiind liberat de silă ca cetățean austriac, dânsul a protestat, arătând că fusese încetățenit de guvernul provizor și declarând că „dacă tovarășii săi au meritat „o pedeapsă ca revoluționari, el a meritat-o nu mai puțin decât „ei prin dorințele cât și prin cea mai activă cooperare a sa“. Rosental a continuat a colabora cu patrioții exilați și s'a sacrificat pentru cauza revoluției. În 1851, a fost prins de poliția austriacă pe când răspândea scrieri de propagandă printre Românii transilvăneni și după câteva zile a fost găsit spânzurat în temnița sa. (v. C. A. Rosetti, *Note Intime*, Vol. II, p. 79—80).

Ce rău este când cineva dă cuiva inima, atunci nu mai are ce să dea când îl revede.

De la Iancu ¹⁾ a primit Caracaș o scrisoare în care îi zice că în Aprilie va fi aci.

XV.

C. A. Rosetti către Dumitru Brătianu.

1/13 Aprilie 1846.

Zicea frate-tău că duminică o să primesc un răspuns dela tine. De unde știam? Nu crez că o să faci astă întrebare. Apropo de frate-tău a venit... pentru dânsul este foarte sănătos, adică că acum nu are dureri mari și umblă mai puțin cocoșat. El avea de gând să se întoarcă în țară, însă, văzând că sănătatea merge mai spre bine și având nădejde că va merge tot așa de încurajat, întărit, sprijinit, santifiat prin vederea mea, se mută astăzi la Rue de L'Ouest, 54 bis. Se mută geamantanul lui, că din nenorocire el este mutat de vr'o 3—4 zile. Am zis el, dar am greșit, el este tot la Caracaș unde trăsesese în gazdă. Stomacul lui, însă, l-a mutat la mine și nu destul atât, ci pentru desăvârșirea peirei, nu e destul că punga mea este însărcinată să arunce cărnuri în acel haos ce se numește stomacul lui, ci mi-a adus și pe tovarășul lui să i-l hrănesc și încă, tot ce este și mai rău, că mi l-a adus sub nume de bucătar, și tot este mai rău decât tot răul, că la adus sub nume și sub profesie de bucătar; și așa face la pilafuri care derapănă punga ce se golește pentru a lui clădire și stomacul ce se încarcă cu a lui primire. Fiindcă am început a-ți vorbi de oameni de aici, să urmez a-ți trimite lista ce îmi ceri. Caracaș face negoțuri imagine cu Brăiloiu Iorgu cu pădurile oamenilor de prin țară; un Golescu

1) Ion Brătianu.

este bolnav, boala lui nu știu cum se chiamă, dar celălalt știu că a înebunit, căutând și plângând pe cel bolnav; acum însă a scăpat de orice primejdie. Cornescu este bine în toate. Singurul cusur al lui este că te iubește pe tine, iar nu pe frate-tău. Mă silesc, însă, în astă săptămână a vacanței, să-l fac să vadă lumina cea adevărată și să înțeleagă că nu ești de iubit când te vom pune în comparație cu frate-tău. Moangă a venit de vreo câteva ori pe la mine și mi-a cerut și bani împrumut, însă socotesc că a făcut-o întradins, că întâia dată a venit și mi-a cerut 5 franci. Acuma mai are unul carele își va împlini locul, unul prieten al d. Brătianu cel mic și anume d. Marin profesor. Vârnab¹⁾ este tot cum era, știi când ne sileam să facem societatea acea de acum trei ani, adică în veci cu noi, adică în veci vorbind și făcând bine. Acum, însă, a făcut și mai mult. Romalos iarăși ca atunci, silindu-se să ne oprească și stându-ne împotriva.

Eu prieten cu toți Moldovenii, făcând vizite la toți Românii și primind pe ale tuturilor. Este și Ghica și Cogălniceanu aici. Noi am făcut o societate pentru aducerea tinerilor săraci în Paris. Pedici avurăm cum știi, dar Vârnab a stăruit și a făcut o danie de 400 galbeni, care danie a stabilit întreprinderea. Lucrul s'a împins atât încât am și scris la doi tineri ce i-am ales să vie: Zane²⁾ din București și Ionescu³⁾ din Iași, îndatorați a fi *licenciés ès lettres*.

Acum suntem în facerea statutelor. Inchipuește-ți câtă trebuință am avut de tine, fiiind singur, neavând

1) Scariat Vârnab a fost casier al Societății Studenților Români (de sub patronajul lui La martine), înființată la Paris la 25 Iulie 1846. C. A. Rosetti era Secretarul Societății, iar Ion Ghica Președintele ei.

2) Alexandru Zanne (1821—1880) a luat parte mai târziu la revoluția din 1848 și a fost exilat la Brussa.

3) Poate, Nicolae Ionescu (1820—1905), mai târziu profesor de istorie la Universitatea din Iași și Ministru de Externe (1876-77).

pe nimeni afară de Vârnăv în care să mă încrez, căci Golescu era bolnav tare. Că ești și tu prenumerar cu 10 franci pe lună dela formarea ei, o socotesc de prisos a ți-o spune. Mi-e lene să mai urmez pomelnicul. Rosental este în London. Indată ce am primit scrisoarea ta, m'am dus la Michelet. Nu am fost în stare să-i vorbesc, căci ideea că vorbesc cu dânsul și că fiecare minut care-i fur este o pagubă omenirii și că abuz de delicateța lui, mă face să tremur. I-am lăsat acolo scrisoarea ta. Când i-am spus că ești Român a zis că-i pare mult mai bine, fiindcă cu Italienii sunt obișnuiți a simpatiza. Când însă i-am zis că n'ai decât 28 ani, s'a minunat foarte. A venit fii-sa în casă: „*Voilà l'ami de Monsieur Bratiano qui veut bien nous communiquer une lettre. Il est valaque et non italien*“..... I-am spus câte ceva din țară, că suntem Români, că avem obiceiuri antice încă, că noblețea nu se moștenește și că frații se împart deopotrivă după legile lui Justinian și că aceasta a fost la noi de când lumea. S'a mirat foarte, foarte. Acum nu mă mai mir, zise, de ce simpatizați cu noi. Insfârșit de nu altceva, știu că ziua de eri au pus o mare sarcină asupra ta și asupra mea. Ziua de eri a fost în adevăr ziua învierii, fiindcă te-a înviat: „*Votre ami est un grand écrivain, vous devez l'engager à écrire*“¹⁾. Eu nu socotesc că trebuie să mai adaog nimic, zic numai că, de nu vei scrie, nu înțeleg cum o să poți să te culci cu cugetul tău într'o casă; și eu trebuie să ți-o spui: eu pe toată ziua în care nu vei scrie nimic te voi numi vinovat. Scrisoarea ta dela 19

1) v. C. A. Rosetti *Note intime*, Fascicula II, Paris, 1846, publicată de Vintilă Rosetti, București, 1902. C. A. Rosetti scria, la data de 1 Aprilie 1846: „Astăzi în adevăr fu învierea fiindcă „pentru întâiași dată vorbii cu un Christ, vorbii cu Michelet. Am „fost la dânsul. I-am zis ceva. El mi-a răspuns: „Indeamnă-l pe „prietenul D-tale, Brătianu să scrie, căci este păcat de a nu face „aceasta, fiindcă scrie în perfecție“.

Martie am mai recitit-o de mai multe ori, a citit-o și frate-tău și o am totdeauna pe lângă mine, fiindcă ași dori să-ți răspund la dânsa, dar nu poci pentru că încă trebuesc toate cele ce îmi lipsesc pentru ca să-ți răspund. Imi aruncai ochii și zării „România cunoaște pe fiul ei“. Care mumă nu cunoaște pe fiul ei? Inșă când fiul începe a se cunoaște pe el, atunci cunoaște datoriile œe are către maică-sa. Eu le cunosc acestea, mă cunosc și pe mine, îmi cunosc și datoriile și una din cele mai mari suferințe ale mele este că văz ce mult sunt dator și ce sărac sunt în adevăr. Eu îmi fac datoria de a lucra spre a mă îmbogăți. Inșă plânge mama România, ai zis. Când maica plânge, e vai de fiul acela. Nu mai poci arăta, prietene, sunt gol, am mușcat mărul carele este Franța, mi-am văzut goli-ciunea și nu mai cutez să mă arăt înaintea ei. Mă chiamă ea zici, o înșă gol, o mai zic, nu cutez a mă arăta. O iubesc, căci trebuie să iubesc locul unde mama s'a jertfit ca să mă crească pe mine. Ași voi să fac lumea să cunoască câte jertfe a făcut mama mea și pentru ca să fac aceasta trebuie să fiu eu bun și vrednic de dânsa. Le știu aceste, le simț, mă silesc prin studii să dobândesc mijloacele de a mă face folositor celorlalți, dar înșă tot rămâne adevăr cecece ți-am zis. Că acum perd zile întregi, în vreme ce atunci nu le perdeam. Aveam în mine un ce carele îmi da puterea de a rezista la orice atracție, acel ce a perit. „Ne văd“, zici, „din ceruri“. De câte ori am zis că ei ne văd, de câte ori am dorit să fie așa, dar sunt momente în care ași voi ca ei să poată să vază în inima mea. Dar înșă nu se poate. Nu este adevărat că ei ne văd. Pământul este așa de plin de suferințe, încât dacă ei ar putea să compătimizească cu lutul nostru atunci ei ar fi acolo într'o eternă suferință, și asta, nu se poate. Dacă rugăciunile noastre ar putea îndupleca dumnezeirea, eu astăzi ași fi întâiu arhanghel, socotind

una din călduroasele rugi ale mumă-mi. Și dacă sufletele celor ce se duc de aici ar mai avea compătimire cu ale celor ce mai rămân, dacă ele ne-ar îngriji, ne-ar priveghea, eu astăzi nu ași suferi aceea ce sufer. Sunt amețit ori de câte ori mă gândesc la aceasta și mai totdeauna mă contrazic, căci și acum o să zic, cum că o crez, că maica mă privește și mă îngrijește ori de câte ori îmi aduc aminte că am lăcaș în colț al inimii tale.

XVI.

Contele de Montalembert ¹⁾ către D. Brătianu.

Le 10 mars 1847.

Monsieur,

Je reçois avec une très vive reconnaissance les beaux volumes que vous m'avez fait l'honneur de me transmettre, avec votre lettre de ce jour, au nom de vos compatriotes présents à Paris.

Je suis confus de voir des services aussi faibles que les miens recompensés bien au delà de ce qu'ils méritent : mais je n'en suis que plus touché de l'extrême indulgence qui vous a dicté cette démarche.

Je lirai avec intérêt le livre de M. Vaillant qui m'apprendra sans doute une foule de choses que j'ignore. Mais veuillez croire que, par instinct autant que par conviction, j'éprouve une profonde sympathie pour la cause des Moldo-Valaques, pour l'indépendance et la dignité de ces belles provinces, si intimement liées à la dignité et à l'indépendance de l'Europe civilisée.

1) Contele Charles de Montalembert (1810—1870) era unul din cei mai de seamă oratori din *Chambre des Pairs* și, alături de Lammenais și Lacordaire, unul din fruntașii Catolicilor liberali.

Aussi suis-je bien résolu à ne négliger aucune des occasions où il me sera possible de servir cette cause.

Recevez, Monsieur, et veuillez transmettre à vos compatriotes, avec mes remerciements les plus humbles, l'assurance de mes sentiments dévoués et distingués.

Ch. de Montalembert

XVII.

Contele de Montalembert către D. Brătianu.

Paris, ce 23 Mars 1847

Monsieur,

Je vous remercie beaucoup de m'avoir donné communication du nouveau progrès que vient de faire votre pays dans la voie de la civilisation ¹⁾. Je ne pouvais manquer de m'y intéresser vivement comme à tout ce qui tend à améliorer le sort de ces belles provinces, j'espère bien que votre patrie continuera à marcher dans cette voie de sage progrès dont elle vient de donner un noble exemple, et vous y contribuerez sans doute de tous vos moyens à votre retour chez vous. Là, vous retrouverez ce que vous avez ici à Paris incessamment sous les yeux : la lutte du mal contre le bien ; vous aurez en outre sans cesse à combattre l'influence d'une domination étrangère qui s'acharne à asservir, à détruire vos croyances et vos libertés. Puisiez vous, avec tous vos jeunes compatriotes qui étudient comme vous à Paris, défendre la vérité et la liberté contre ceux qui les persécutent sans cesse ; puis-

1) E vorba, probabil, de legea votată de Adunare în Muntenia, la 11 Februarie 1847, prin care s'au desrobit fără indemnitate Țigani mitropoliei, episcopiiilor, mănăstirilor și așezămintelor publice (v. I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic*, p. 349).

siez vous animer votre patrie contre les funestes envahissements de ses soi disant protecteurs, et lui épargner le triste sort que vient de subir la malheureuse république de Cracovie.

Recevez, Monsieur, l'expression de ma considération très distinguée,

*Ch. de Montalembert*¹⁾

XVIII

Studentii români din Paris către Lamartine.²⁾ *(concept scris de D. Brătianu)*

[1847]

Monsieur,

Vos sentiments humanitaires, qui vous ont acquis le respect et l'admiration du monde entier et qui ont en même temps permis aux hommes de toute nation de se croire des droits à vos sympathies, nous ont fait prendre la liberté, l'année dernière, de solliciter de vous votre patronage pour la Société des étudiants roumans, et, cette fois, nous donne la hardiesse de venir prier notre illustre patron de vouloir bien faire présenter à monsieur le Ministre de l'Intérieur notre pétition et le règlement de notre société, que nous avons l'honneur de joindre à cette supplique.

Nous ne demandons pas au gouvernement français de nous accorder les faveurs dont il a comblé les jeunes arméniens et les jeunes égyptiens résidant à Paris ;

1) v. și scrisoarea lui Montalembert din 8 Februarie 1848. publicată în *Anul 1848 în Principatele Române*. (Vol. I, p. 136).

1) Pe concept nu figurează numele adresantului. Se poate deduce, însă, din prima frază, că e Lamartine, căci Societatea Studenților Români din Paris, era pusă sub patronajul poetului francez (v. *Anul 1848*, Vol. I, p. 17).

sans doute, nous lui sommes moins connus, et, peut être, ne méritons-nous pas des sympathies au même degré. Aussi, nous nous bornons à solliciter humblement de lui la simple autorisation de nous réunir dans le local de la bibliothèque roumane pour nous occuper des intérêts de notre Société et conférer sur notre langue et notre littérature nationales.

L'ambassadeur ottoman, le seul qui puisse nous représenter à Paris, d'une manière indirecte, il est vrai, saura apprécier la bienveillance dont nous aurons été l'objet de la part du gouvernement français et verra, nous aimons à le croire, dans la mesure que le gouvernement aura prise en faveur des Principautés Danubiennes que des traités solennels rattachent depuis des siècles à la Porte, une nouvelle preuve de la sollicitude de la France pour la prospérité et la grandeur de l'Empire ottoman.

La Providence, nous osons l'espérer, Monsieur, nous réserve à nous aussi de meilleurs jours dans l'histoire de l'humanité. Un jour viendra, peut-être, où nous serons mieux connus de la France ; où son gouvernement voudra compter notre nation parmi ces nations deshéritées de l'Europe qui ont mérité son généreux appui par leurs souffrances, par leurs efforts et leur résignation. Alors, sans doute, il nous offrira de lui-même plus que nous n'osons lui demander dans ce moment ; alors les hommes de coeur, tous les Français, viendront au devant de nous et relèveront cette main épuisée, humiliée, qu'aujourd'hui nous n'avons pas même la force de leur tendre.

Ah, Monsieur ! S'il était donné à l'homme de pénétrer la mystère qui enveloppe la nationalité roumane ; si vous pouviez découvrir les liens secrets, ces fils providentiels qui rattachent la Roumanie à la France ; si vous saviez que les Moldo-Valaques, sans avoir vu la France, sans avoir jamais vu son drapeau, jamais

entendu sa voix, ont appris par une force toute intuitive à la connaître, à la comprendre, à l'aimer, oui, à l'aimer autant que ses meilleurs enfants; si vous saviez que, dans notre barbarie, à sept cents lieux de la France, séparés d'elle par des états et des nationalités divers, à son insu, nous avons transplanté au milieu de nous l'âme de la France; si vous saviez la puissance d'attraction, le prestige que ce nom de France exerce sur nos âmes; si vous saviez au prix de quels sacrifices nous faisons notre pèlerinage de Paris; si vous connaissiez les épreuves terribles, les tortures que nous endurons; si vous connaissiez les difficultés sans nombre qui feraient reculer un héros et que l'enfant rouman doit vaincre; si vous saviez que de barrières nous avons à franchir, de résistances à rompre, d'affections à refouler; si vous saviez tout cela, Monsieur, votre coeur se briserait.

Ah, si vous voyiez les petits enfants de la Roumanie s'arracher avec la foi des premiers martyrs aux bras de leurs mères et s'embarquer pour cette terre promise qu'ils savent être bien loin, bien loin, au bout du monde; si vous voyiez cet enfant, avec quel héroïsme il résiste pendant la traversée aux mille tentations des arts et des sciences qui étalent pour la première fois leurs merveilles à ses yeux et qui voudraient l'arrêter à chaque pas! Mais entre toutes il s'offre à lui une tentation terrible, cruelle; on lui dit: Reste ici, je te donnerai la science pour rien et, par dessus la marché, tous les ans je te ferai voir ta mère. Pauvre enfant! Il ne sait s'il doit remercier ou s'il doit maudire. Il regarde en arrière, il pleure, mais il avance, il avance toujours, et ne s'arrête pour essuyer ses larmes qu'au coeur de la France.

Arrivés à Paris, si vous saviez les luttes meurtrières que nous livrons jour et nuit à nos corps et à nos âmes, si vous saviez à quel prix nous gagnons ce

morceau de pain de l'âme que notre patrie n'a pu nous donner. Beaucoup d'entre nous l'obtiennent au prix de leur vie ; pour l'avoir tous les jours ils doivent escompter leur avenir tous les jours, ils doivent spéculer sur les aliments indispensables à l'existence de l'homme. Ah, si vous pouviez connaître l'état des âmes de nos pauvres mères ! Si vous les voyiez, toujours obsédées par des augures sinistres, toujours poursuivies par des rêves affreux, toujours en larmes, toujours tremblantes, toujours craignant de mourrir trop tôt ou plutôt de ne pas mourrir assez tôt. Hélas ! Combien de fois les premières et les dernières nouvelles venues de France, qui devaient apprendre aux unes l'arrivée à bon port de leurs enfants, aux autres le retour prochain de jeunes triomphateurs, leur apprennent aux unes et aux autres une seule et même chose Je n'ose le dire.....
Pauvre mère ! L'espoir même de déposer un fleur arrosée de tes larmes sur la tombe de ton bien-aimé, on te l'a ravi.

CCU-Cluj / Central University Library Cluj

Que vous êtes à plaindre, chers compagnons d'infortune que nous conduisons, hélas, beaucoup trop souvent, et toujours avant l'âge, dans les cimetières de Paris ! Mais qu'il est à plaindre celui-là surtout, qui après avoir tant souffert, tant enduré, tant bravé, s'en va chercher, pour prix de ce long martyr, un baiser de ses père et mère, et réparer par ses caresses les ravages qu'ont faits durant son absence ces torrents de feu et de douleur que l'âme du père et de la mère ne pouvant plus contenir, rejetait sans cesse au dehors par les yeux du corps transformés en cratères. Dans son pays natal, l'infortuné ne trouve plus qu'un morceau de terre froide qu'il devra mouiller toute sa vie de ses larmes .. Pour expier .. un exil, j'allais dire volontaire .., le crime de parricide ..

Oh ! c'est trop de douleur !... La Providence échappe à l'homme... le coeur se brise.

France, France, soit toujours puissante ! Toujours grande ! Dans nos plus mauvais jours, c'est encore toi qui feras luire aux yeux de nos âmes une étincelle de chaleur et de lumière, un rayon de consolation et d'espoir !

Veillez agréer.

Monsieur,

l'expression profonde de nos sentiments les plus respectueux de dévouement et de reconnaissance.

Vos très humbles et
très obeissants serviteurs.

XIX.

Act de constituire a unei Societăți în vederea înființării de școli în Principate.

Paris, 27 Noemvrie 1847.

Astăzi în douăzeci și șapte ale lunii lui Noemvrie, anul 1847, o mie opt sute patruzeci și șapte, noi cei mai jos iscăliți juri Români, privind că cultivarea limbii este desvoltarea naționalității, și că cel mai bun chip de a cultiva limba este întocmirea de școli române, unde finerimea să poată lua o educație română, și că au socotit de datoria ei ca una ce represintă nația în viitor a se ocupa de această chestiune. Pentru aceea au hotărât :

1. Ca fie care să sacrifice din venitul său pe fie care an o a douăzeci parte pentru întocmirea de școli române.

2. Că aceia din noi care se vor găsi capabili de

fondatorii societății, să se însărcineze a face în acele
așezăminte ori ce funcție fără nici o retribuție.

(ss) N. Bălcescu	I. Dimitresko	G. Coradini
Ventura	Alexandru Lapaty	N. Quinez
G. Arghiropol	V. Arcescu	S. I. Ghica
G. P. Perez	G. Comăneanu	A. Marin
A. Jaura	A. Kogălniceanu	V. Pangal
N. Ionescu	D. Brătianu	Cretzianu
I. C. Brătianu	S. Burelli	
K. Isvoranu	C. A. Rosetti	
K. C. Zinidic	S. V. Vârnab	

XX.

Convocare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Au citoyen

Ratiann Demetreat¹⁾, Etudiant
r. Ouest 54 bis

Citoyen,

Vous etes prié de vouloir bien vous rendre à la
Réunion qui aura lieu Dimanche 12 Mars, à 11 heures $\frac{1}{2}$
précises, rue de Madame, à l'Ecole des Filles, à l'effet
de nous concerter sur les Elections de la Garde natio-
nale qui doivent commencer le 18 de ce mois.

Paris, le 10 Mars 1848.²⁾

Le présent avis servira de Carte d'entrée.

1) Este vorba desigur de o convocare adresată lui Dumitru
Brătianu. Dânsul locuia, în acea vreme, 54 bis, rue de l'Ouest.

2) Revoluția izbucnise la Paris, la 22 Februarie.

XXI.

D. Brătlanu către Lord Palmerston ¹⁾ (*concept*).

le 6 Décembre 1848.

Milord,

La Lieutenance Princièere de la Valachie, gouvernement reconnu par la Grande Bretagne, au moment même où les Turcs commençaient à faire leur entrée dans la ville de Bucharest, m'a chargé d'une mission importante auprès de Votre Seigneurie. Depuis, je le sais, ce gouvernement a été renversé et une double occupation militaire s'est appesantie sur la Principauté de Valachie; et c'est à raison de ces faits extraordinaires, surtout, que je viens prier Votre Seigneurie de m'accorder l'honneur d'une courte audience.

Le droit violé à l'égard des Principautés danubiennes, ou tout au moins leurs malheurs, la récente et noble protection que la Grande-Bretagne a accordée dans des circonstances difficiles aux habitants de Bucharest par l'organe de son consul général, et aussi la bienveillance avec laquelle j'ai été reçu par les ministres des autres puissances, sont, sans doute, autant de titres pour moi à votre propre bienveillance et des motifs pour espérer que j'obtiendrai sans peine la faveur que j'ose demander de Votre Seigneurie.

Étant venu à Londres pour cet unique objet, et pressé que je suis par les circonstances, j'éprouverais un vif desir que ma supplique fut honorée d'une réponse et qu'elle ne fut point oubliée.

Milord,

daignez agréer mes excuses pour la liberté que j'ai

1) Palmerston era pe atunci Ministru al Afacerilor Străine în Cabinetul liberal al Lordului John Russel (1846—1851).

DUMITRU BRĂȚIANU IN 1848.

prise de vous écrire et l'expression du profond respect avec lequel j'ai l'honneur d'être,

Votre très humble et très obéissant serviteur.

XXII.

Foreign Office către D. Brătianu.

Viscount Palmerston presents his compliments to Monsieur D. Bratiano and will have the honour of receiving him on Friday December 8 at 5 o'clock at the Foreign Office.

Foreign Office.

Thursday Dec. 7 1848.

(Traducere)

Viconteles Palmerston prezintă complimentele sale D-lui D. Bratianu, și va avea onoarea de a-l primi Vineri 8 Decembrie la ora 5 la Foreign Office.

Foreign Office.

joi 7 Decembrie 1848.

XXIII.

Louis Blanc ¹⁾ către D. Brătianu.

Londres, le 23 décembre 1848.

Mon cher Monsieur,

Je regrette vivement de ne pas m'être trouvé chez

1. Louis Blanc (1811—1882), membru de stânga al Guvernului provizor francez din Februarie 1848, fusese obligat să se refugieze în Anglia după înfrângerea revoltei lucrătorilor, din Iunie 1848. D. Brătianu cunoștea pe Louis Blanc din timpul când colabora la ziarul „*Les Ecoles*“, care era sub președinția nominală a lui Blanc (v. în această privință: L. Ulbach, C. A. *Rosetti*. Extrait de la *Revue Politique et Littéraire*, Paris, 1885).

moi, quand vous vous êtes donné la peine d'y passer. Dans la journée même, j'étais allé voir votre ami, pour le prévenir qu'il m'était impossible de me rendre à son aimable invitation, et ce n'est qu'à onze heures du soir, en rentrant chez moi, que j'ai trouvé votre carte et votre lettre.

Je pars ce soir pour la campagne. Je compte être de retour ici lundi ou mardi. Y serez-vous encore ? Je le souhaite, afin que vous ne quittiez pas Londres, avant que je sois allé vous serrer la main.

Votre bien dévoué,
Louis Blanc

XXIV.

D. Brătianu către Lord Palmerston ¹⁾

16 Ianuarie 1849.

Memoriul asupra Principatelor Dunărene. (traducere din limba engleză).

Mylord,

Excelența voastră știe prea bine că națiunea valahă a format scutul cel mai puternic al civilizațiunii și al Creștinătăței împotriva numeroaselor invaziuni ale barbarilor asiatici și împotriva violențelor fanatismului mahomedan. Excelența Voastră cunoaște luptele cumplite și glorioase care constituie viața acelei națiuni și care au adus atâta folos celorlalte națiuni europene ; acum însă existența ei este mai precară și soarta ei mai nenorocită ca vreodată. Excelența Voastră știe de-

1. La 25 Ianuarie 1849, Foreign Office a confirmat, din partea lui Lord Palmerston, primirea unei scrisori a lui D. Brătianu, din 16 Ianuarie, împreună cu un memorandum privitor la Principatele Turcești.

asemenea că, cucerii de mai multe ori de către Turci, Valahii *) au obținut întotdeauna de la acei Impărați, care au făcut să tremure întreaga Creștinătate, păstrarea autonomiei lor, dreptul de a face război și de a încheia pacea și deplina suveranitate, și că nu au consimțit să recunoască supremația Porții și să-i plătească un tribut decât cu condiția de a fi apărați în contra dușmanilor lor externi. Excelența Voastră cunoaște deasemenea activitatea neobosită a diplomației ruse, care, de mai mult de un veac, persecută pe bieții locuitori ai Principatelor, care s'au sărăcit pentru a hrăni armatele rusești, adică a unei nații de acelaș crez și așa zisă prietenă.

Spre a atrage atențiunea Excelenței Voastre asupra gingașei chestiuni a Principatelor Dunărene, va fi destul să enumăr în câteva cuvinte evenimentele care s'au succedat în Principate în ultimii ani și să arăt că acele Capitulațiuni ale Valahilor cu Sultanii Bajazid I și Mahomed al II-lea fac și azi parte integrantă din dreptul public european, dând poporului valah locul pe care ar trebui să-l ocupe printre națiunile suverane ale Europei. Cu toate că Rusia, în toate Tratatetele ei cu Turcia, a menționat Principatele Valahiei și Moldovei, aceasta nu poate invalida Tratatetele încheiate de Valahi cu Poarta, cu atât mai puțin cu cât Rusia, în ultimul său tratat da la Adrianopole, amintește și recunoaște acele Capitulațiuni.

A trecut mai mult de un veac de când Rusia a pus ochii pe Principatele Dunărene; la început cu moderațiune și în mod timid, dar întotdeauna subtil, a profitat de orice prilej, chiar neînsemnat, pentru a se amesteca în relațiile dintre Poartă și Principate, gășind chiar pretexte de a se amesteca atunci când nu exista nici-o

*) Sub acest nume vom indica de acum înainte pe locuitorii ambelor Principate, adevăratul lor nume de Români fiind mai puțin cunoscut (*Nota lui D. Brătianu*).

neînțelegere între ele. Intr'adevăr, dela 1811 încoace, cu toate că nu a avut loc decât un singur război între Turcia și Rusia, s'au încheiat 5 tratate între aceste țări, toate referindu-se la acelaș subiect: chestiunea Principatelor. Dar, în curând, chiar încheierea de tratate păru prea puțin Rusiei pentru realizarea proiectelor sale; începu deci să intervie în afacerile interne ale Moldovei și Valahiei, modificând Constituțiile lor, dictând legi organice, edictând regulamente financiare și administrative, supunând tribunalele lor, numind pe Principii lor și sfârșind prin a le invadea și a le trata ca o națiune cucerită.

Dela 1828, în special, Rusia a început să atace cu îndoită putere existența politică și națională a Principatelor. În cursul ultimei sale campanii în Turcia, întărită prin titlul de Protectoare ce își dăduse ea singură și încă mai întărită prin faptul că avea 100.000 de baionete în Principate, Rusia decretă, — în Adunări convocate de dânsa și prezidate de Consulul General Minciatky, și din care fuseseră excluși prin exil toți Deputații bănuți de a fi patrioți, — două Coduri de legi politice și administrative, numite cu modestie legi organice. Aceste legi impuse prin forță nu au fost, însă, recunoscute nici de către Anglia, nici de către Franța, Valahii supunându-se lor fără, însă, să le accepte. Își dăduseră seamă la acel moment că era preferabil să fie resemnați decât să creeze noi dificultăți Turciei, ale căror răni mai sângerău, sau să distrugă într'un moment atât de nepriincios echilibrul european cu riscul de a provoca alte nenorociri asupra lor; aceasta cu atât mai mult cu cât, pe de altă parte, aveau convingerea că vor putea, până la sfârșit, să-și adapteze pre-viziunile acestei legi, respingând pe acele care se împotriveau drepturilor lor, și că vor reuși a crea o stare de lucruri mai favorabilă prin mijlocul unor reforme graduale și succesive și o dezvoltare normală a vechilor instituțiuni fără a recurge la măsuri violente.

Valahii încercaseră, fără succes, a face unele modificări, dar în 1838, Rusia și-a complectat opera de distrugere, silindu-i să însereze în așa zisa Lege Organică o dispozițiune potrivit căreia nu se putea face nici o schimbare fără consimțământul ei. Dar chiar această nouă lovitură nu a putut micșora răbdarea Valahilor care, conform unor îndelungate și constante principii de prudență, nu vroiau să recurgă la mijloace violente cât timp nu vor fi întrebuițat toate mijloacele pașnice. Astfel fiind, ei îndreptară plângeri către Poartă, dar Poarta, care ajunsese un instrument fără voință în mâinile Rusiei, le-a răspuns prin firmane amenințătoare. Valahii s'au adresat atunci Europei apusene care le-a răspuns în sensul maximei: „Ajută-te însuși și Dumnezeu te va ajuta“ sau „Dați semne de viață și vă vom ajuta“. Chiar Turcii, dându-și seamă că Rusia îi silea să joace un rol primejdios, au început a arunca vina în noi, spunându-ne: Ați acceptat protectoratul Rusiei; în toate războaiele simpatiile voastre sunt de partea Rusiei“.

În acest timp Rusia își continua acțiunea ei de dezorganizare în Principate, cu o violență și o îndrăzneală de nedescris. Principele Ghica fu detronat de dânsa fiindcă combătuse cu energie și înăbușise, contrar dorințelor Împăratului Nicolae, răscoala Bulgarilor din portul valah Brăila. Adunarea legislativă fu suspendată de dânsa, fiindcă îndrăznise să refuze unei Societăți rusești monopolul bogatelor mine din Principate. Cu prilejul noilor alegeri, Rusia violă legea electorală în favoarea Principelui Bibescu. Dânsa întrebuiță apoi mijloacele cele mai revoltătoare în scop de a face ca autoritățile religioase din Valahia să depindă de Sinodul din St. Petersburg. Rusia publică un ukaz în virtutea căruia se constituia ca judecător suprem al tuturor litigiilor ce s'ar putea ivi cu privire la mănăstirile moldo-valahe, ale căror venituri erau pe nedrept încă-

sate de către călugării Sfântului Mormânt. Rusia suprimă limba valahă în învățământ și, neputând pentru moment să o înlocuiască cu limba rusă, o înlocui în mod timporar, cu cea franceză. Vara trecută, luând ca pretext o manifestațiune ce avusese loc în Moldova împotriva Principelui Sturdza, Rusia trimise un comisar, pe generalul Duhamel, după care veni și Taalat Effendi. Comisarul turcesc ca orice comisar care vine în Moldova, n'a avut alt rol decât acela de a favoriza gândurile rusești și de a compromite guvernul Otoman *).

Generalul Duhamel a fost fără milă. A poruncit în București ca un stăpân și ca un stăpân rusesc : Din ziua sosirii sale, toate drepturile Valahilor au fost călcate în picioare ; toate legile lor violate ; scrisorile erau deschise ; intrarea în țară a ziarelor străine era împiedicată ; presa era suprimată ; pașapoartele pentru străinatate erau refuzate și multă lume, chiar, era împiedicată să călătorească în interiorul țării.

Nici domiciliul nu mai era respectat ; întruniri particulare consistând din mai mult de cinci persoane erau oprite. In acelaș timp se prezenta boerilor spre semnare o petițiune tinzând să cheme pe Ruși în Principate.

Așa dar, fiind pe deoparte împinși de asigurările pline de încurajări ale Europei civilizate, cât și de reproșurile turcești și de starea de părăsire în care îi lăsa Poarta și mai ales de sistemul de despotism care devenise îndoit de arbitrar de la sosirea generalului Duhamel în București și temându-se că boerii vor fi siliți să iscălească o cerere în vederea chemării Rușilor în Moldo Valachia, iar pe de altă parte, văzând că societățile

*) Trebuie recunoscut, totuși, că Taalat Effendi a consimțit să primească la București o delegațiune care trebuia să-i prezinte un memoriu și să-i expună nemulțumirile țării și că a făgăduit să raporteze guvernului său, dar toate acestea au fost în zadar.

(Nota lui D. Brătianu).

constituite își examinau situațiunea și că toate națiunile — cu Imperiul Turcesc în frunte — își reformau instituțiunile, Valahii au socotit că ar însemna a se răzvrăti în contra spiritului timpurilor și în contra voinței lui Dumnezeu, dacă n'ar păși și dâșii pe cale cea largă pe care Providența o deschisese omenirii. În ziua de 11/23 Iunie ei se puseră pe lucru și modificară legile lor fundamentale.

Revoluțiunea pașnică a Valahilor n'a fost decât o impunătoare manifestațiune națională — o declarațiune de principii — o mare fraternitate, și a fost efectuată fără violență și fără luptă. Principele domnitor acceptă noua Constituțiune și, apoi, împins de consulul rusesc, abdică în timp ce conducerea treburilor era preluată de către un Guvern provizoriu. În două rânduri, dușmanii fericirii publice au încercat să turbure armonia națională și cu toate acestea, nu s'a deplorat decât pierderea a 7 inși, căci națiunea era într'atât de unanimă încât nu nu era cu putință nici-o luptă. Guvernul provizoriu, în loc de a pedepsi cu toată rigoarea legilor pe șefii conpirațiunii (prinși cu armele în mâini), le-a procurat pașapoarte și pază sigură spre a-i feri de primejdie. Iar, în a doua zi după încercarea reacționară, se aflau în închisorile Statului un număr de deținuți inferior chiar aceluia obișnuit în ziua după aceea în care Principele își exercita prerogativa dreptului de grație. Dovezile de moderațiune, de cinste și de mărinimie prin care această revoluțiune s'a distins, vor părea de necrezut acelor care n'au încredere în intențiunea divină cu privire la marile manifestațiuni ale omenirii. În toiu revoluției, în clipele în care se deslănțuesc pornirile cele mai violente al oamenilor, în clipele în care poporul învingător nu recunoaște ca superior decât pe Dumnezeu, chiar atunci Valahii s'au abținut de a formula vre-o plângere în contra Rusiei și n'au uitat un singur moment condițiunile ce le erau impuse de tra-

tate. Dimpotrivă ei s'au grăbit să trimită Porții tributul lor, strigând: „Libertate“ „Constituție“, și în acelaș timp și: „Trăiască Sultanul! Trăiască bunul nostru Suzeran!“.

Poarta, — fiind prost informată în privința caracterului revoluțiunii valahe sau, poate, fiind silită, ca în cele mai multe cazuri, să lucreze într'o direcțiune opusă propriilor sale dorinți, — le-a trimis un Ministru plenipotențiar, Suleiman Pașa, însoțit de o armată turcă și ducând o scrisoare violentă pe care primise porunca a le-o citi în numele Sultanului. Deși au protestat în contra unei asemenea scrisori — pe care Sultanul va dori să o uităm pentru binelé onoarei sale — Valahii au mers înaintea lui Suleiman Pașa și au fraternizat cu Turcii. Excelența Sa, Suleiman Pacha, cu acel spirit de conciliațiune pe care îl posedă într'un grad atât de înalt, a obținut, fără mare greutate, din partea Valahilor, ca să consimtă a înlocui guvernul provizoriu printr'o „Locotenentă Domnească“ (Lieutenance Princière), compusă la început din 6 și apoi din 3 membrii; și recunoscă în numele Porții acest guvern care fu recunoscut, potrivit îndemnelui său, și de către consulii diferitelor țări străine. Și atunci, cu toate că în virtutea drepturilor lor de autonomie, Valahii nu erau ținuți a da socoteală de nici o lege pe care voiau să și-o dea, dânșii au consimțit a discuta diferitele puncte ale Constituției lor cu ministrul turc, a modifica mai multe din acele puncte și a trimite o deputațiune la Constantinopole spre a prezenta Sultanului Constituția astfel modificată și recunoscută în numele dânsului de către Plenipotențiarul trimis de dânsul.

Spre a face cauza valahă cât mai puțin simpatică cabinetelor europene, s'a spus că dânșii au proclamat republica și că au introdus comunismul. Nici nu e nevoie a desminți asemenea afirmațiuni; de altfel Poarta a răspuns anticipat unor asemenea calomnii odioase, recunoscând,

după unele mici modificări, înțelepciunea Constituțiunii lor. Chiar de ar fi fost nevoie de a face alte modificări, Valahii nu s'ar fi opus, căci dânșii nu cereau decât protecțiunea naționalității lor, atât de grozav primejduită, căci revoluțiunea lor avea un caracter pur național. Ei cereau atunci ceea ce cer acum, adică să se pună în deplină vigoare Capitulațiunile lor, astfel încât, fiind adăpostiți în contra oricărei influențe străine potrivnice bunei lor înțelegeri cu Turcii, și conduși fiind de legi liberale și înțelepte, să-și poată îmbunătăți agricultura, comerțul, instrucțiunea publică și astfel să ajungă prin etape la ameliorarea stărei morale și materiale a orașelor și ținuturilor lor.

Este de prisos a reaminti aci toate exagerările conținute în manifestul Împăratului Nicolae privitor la Valahia și Moldova. Europa cunoaște acel manifest și știe cum să-l aprecieze ; cât despre noi, nu vom vorbi de acest subiect, căci sunt scrieri care, prin chiar natura lor, exclud orice comentarii și dispensează pe cineva de nevoia de a le răspunde. Lăsați numai Rusia să-și retragă protecțiunea acordată Valahilor din cele două Principate, lăsați-o numai să-i părăsească în voia nenorocitei lor soarte ; dânșii, în schimb, nu s'ar arăta nerecunoscători, căci numai atunci se va putea recunoaște puritatea sentimentelor ei, pe care ar trebui să o afirme cu mai puțin sgomot, cel puțin acuma când, fără niciun motiv, îi face să sufere cea mai crudă persecuțiune.

Oricât de monstruoasă să fi fost purtarea Rusiei, Valahii au fost mai puțin surprinși de o asemenea purtare decât de atitudinea Porții care a distrus cu propriile sale mâini edificiul pe care-l ridicase în ajun ; care a refuzat să primească pe delegații trimiși la Constantinopole potrivit propriii sale invitații ; care a dezavuat pe propriul ei Ministru, ce lucrase în numele ei, cu depline puteri și conform instrucțiunilor ce i le dăduse ; care a permis Generalului Duhamel, din a

cărui pricină se produsese răscoală, să insulte teritoriul valah prin prezența sa. Iar în timpul acela Poarta trimetea în Valahia pe Fuad Effendi cu instrucțiuni de a răsturna, de acord cu Comisarul Rusesc, pe acel guvern pe care, cu câteva zile mai înainte, îndemnase pe Valahi să-l adopte și care fusese recunoscut în mod solemn de către dânsa și de către toți consulii străinii aflători în București, silind astfel pe Valahi să se întoarcă la starea de lucruri anterioară și să-și renege revoluția după ce se bucuraseră în pace timp de trei luni de binecuvântările ordinii și a libertății ce le asigurase.

Este drept că Turcia declară a avea cele mai bune intențiuni, iar Valahii nu se îndoiesc de sinceritatea acelor declarațiuni, pentru care îi aduc sincere mulțumiri; dar, ca dânșii să aibe o încredere deplină în declarațiunile ei, ar trebui să le arate buna sa voință sprijinându-i cu energie în contra atacurilor repetate ale Rusiei. Tare prin armatele sale, tare prin simpatiile Valahilor, tare prin dificultățile pe care Rusia le-ar avea cu siguranță în interior în caz de război dar, mai cu seamă, tare printr'o cauză dreaptă, Turcia n'ar risca, probabil, nimic, dacă și-ar proclama sus și tare admirațiunea față de moderațiunea cu care Valahii s'au prevalat de dreptul lor de autonomie, și dacă ar declara că-și poate dovedi mulțumirea în chipul cel mai nimerit, recunoscându-le Constituțiunea.

Dar ce e de făcut? Poarta mărturisește că n'are curajul să întreprindă nimic — nici de a-și manifesta propria voință — dacă nu e sprijinită de diplomație; căci se știe că a bătut în zadar la toate ușile.

La Constantinopole, s'a spus deputaților valahi: „Poarta recunoaște dreptatea cererilor d-voastre dar, „pentru moment, fiind părăsită de Marile Puteri, nu „poate face nimic. Dânsa se vede chiar silită să re- „cheme pe Suleiman Pașa și să vă trimită un alt Co-

„misar cu instrucțiuni mai severe. Cu toate acestea, să
„nu vă alarmați, căci Poarta nu vrea să facă uz de
„violență față de d-voastră. Continuați a vă apăra
„drepturile cu fermitate și moderațiune; evitați orice
„coalițiune; fiți răbdători. Se va parlamenta încă mult,
„se va scrie încă mult la Constantinopole. Timpul va
„trece și va veni poate ziua când, sprijinită de o Mare
„Putere, Poarta va putea vorbi cu hotărâre și vă va
„convinge că Turcii vă sunt prieteni“.

Trei săptămâni după aceea, în timp ce guvernul valah își continua lucrările în mod regulat, liniștea domnind în țară, s'a prezentat înaintea Bucureștilor o armată turcească, a căror șefi declarau, și probabil cu drept cuvânt, că nu fuseseră trimiși decât spre a evita orice pretext de intervențiune din partea Rusiei și spre a împiedica intrarea Rușilor în Principate. Incredându-se în cuvântul și în onoarea Turcilor, mai mult de 100.000 de cetățeni*) porniră înaintea lor, la 29 Septembrie, în haine de sărbătoare și în cap cu preoțimea, spre a le ura bun venit. Fuad Effendi, Comandantul armatei turcești, i-a invitat atunci să trimită o deputațiune la tabăra sa, astfel în cât să le poată comunica instrucțiunile sale. Dar, îndată ce deputațiunea i s'a prezentat, în conformitate cu porunca sa, membrii ei au fost luați prizonieri (cei mai eminenți dintre ei au reușit să scape numai acum de curând, după ce au suferit tot felul de mizerii și de umilințe). În acelaș timp armata lui Fuad Effendi s'a aruncat în marș forțat asupra Bucureștilor, călcând sub copitele cailor pe locuitorii pașnici care eșiseră spre a întâmpina pe Turci ca prieteni, rupând drapelele lor, distrugân-

*) Numărul mare de cetățeni care au mers în întâmpinarea Turcilor reprezenta nu numai orașul București, ci aproape tot Principatul, căci vre-o 50.000 de oameni au venit la București din județe cu intențiunea de a asista la ceea ce credeau că va fi o solemnitate. (Nota lui D. Brătianu).

du-le crucile, bombardând o cazarmă pe care o întâl-
niseră în drum, precum și o parte întreagă a orașului,
trăgând în soldații valahi care se găseau în cazărmi,
silindu-i să capituleze și să-și depună armele, omorând
pe bolnavi și, după ce au ajuns în oraș, dedându-se
la prădare, la măcel și la alte fapte îngrozitoare ¹⁾). Este
drept că locuitorii orașului București ar fi putut ușor
să pună pe fugă pe cei 16.000 de Turci care au comis
aceste atrocități, deoarece o singură companie de pom-
pieri valahi care, întorcându-se la cazarmă, a fost în-
conjurată de Turci și în care s'a tras fără somațiune
prealabilă de predare, s'a apărat în mod eroic, a omorât
patru sute de Turci și a capturat două tunuri. Dar, în
primul rând, Valahii credeau că Turcii le erau prieteni,
și în al doilea rând, ei s'au abținut de a opune o re-
zistență oarecare în scop de a împiedica orice pretext
de intervențiune din partea Rusiei. Din nefericire greșeau
de două ori. Am văzut care au fost procedurile Turcilor,
ale căror mișcări erau, de fapt, conduse de Generalul
Duhamel, Comisarul rusesc care se afla în tabăra tur-
cească. Pe de altă parte, a doua zi după intrarea
Turcilor în București, s'a făcut cunoscut violarea teri-
toriului valah de către trupele rusești, printr'o procla-
mațiune a Generalului Lüders.

1) Această descrițiune a evenimentelor din 13 Septembrie 1848
a avut în special darul să nemulțumească pe Eliad și pe acei
emigrați care voiau să ducă o politică cât mai servilă față de
Turcia. V. adresa din 12/24 Martie 1849 a foștilor Locotenenți
Domnești către D. Brătianu. Asemenea v. I. Eliade, *Epistole și
acte ale oamenilor mișcării române din 1848* (Paris, Preve et Co.)
p. 22: „... Văzurăm apoi o broșură publicată la Londra asupra
„Turcilor și nu făcurăm decât a o considera ca un efect al unei
„indignații despre cele întâmplate la cazarma de la Spirea, indig-
„nație prea firească și binecuvântată pentru orice Român ce nu
„știa că acela fu pui adevărat eșit numai din niște creeri ca a
„unui Comisar al Czarului, faptă adică demnă de Duhamel și de
„stăpânul lui. Așa crezurăm și astă broșură ca o necuviință copi-
„lărească și ne nevoirăm a face pe autor a-și retracta cele scrise.“

Aceste din urmă trupe au comis, de partea lor, atrocități care ne-au făcut să uităm curând excesele soldaților turci; ele n'au respectat nimic în drumul lor, peste tot au arestat pe funcționarii publici, târându-i în urma armatei cu picioarele goale și încărcăți cu lanțuri, au pustiit câmpiile, răpind cirezi întregi de vite și punând mâna pe tot ce întâlneau în cale, și apoi își vândeau prada la mezat pe piață, ca și cum ar fi fost într'o țară cucerită. La sosirea lor în capitalele de județe au pus mâna pe sumele de bani conținute în caselle Statului, sub pretext de a plăti cheltuelile făcute de armată, dar într'adevăr ofițerii superiori și-au apropiat acești bani și au impus locuitorilor contribuțiuni în natură. Istovindu-se astfel în câteva zile toate disponibilitățile țării, Comisarul turc a atras atențiunea Comisarului rusesc asupra acestui fapt, arătându-i că foametea amenință Principatele și că împăratul Nicolae ar trebui să urmeze exemplul Sultanului, luând în sarcina și cheltuelile armatei. Și atunci, Țarul, spe a-și mări influența asupra Principatelor, le-a deschis îndată un credit la Tezaurul Imperial din Sf. Petersburg, silindu-le să ridice din acel cont sumele necesare întreținerii unei armate străine și dușmane, venită spre a le supune țara jugului moscovit și gata să pornească în contra Germaniei și a Italiei sau spre Constantinopol după voia împrejurărilor.

Comisarul rus și cel turcesc, împreună cu Constantin Cantacuzino*), un om câștigat Rusiei, și care, de formă, fusese numit locotenent domnesc (*Lieutenant du Prince*), au fost instalați în locul guvernului; un Pașă a fost numit Comandant militar al orașului București,

*) C. Cantacuzino, fără indoială indignat de excesele comise de Ruși în Principate, sau, poate, decepționat în speranțele sale de a obține ca guvernul din Sf. Petersburg să-l sprijine candidatura la tronul Valahiei, și-a schimbat, se pare, în bine, gândurile sale și s'a apropiat de politica otomană (*Nota lui D. Brătianu*).

toți oamenii cum se cade au fost dezarmați sau exilați ; un jug de fer a apăsas asupra Valahilor, li s'a luat orice libertate și teroarea și-a întins influența amorfitoare asupra țării. Un singur om, Magheru, Comandantul în șef al trupelor ungurești, care se retrăsese la poalele munților, mai era armat și protestă în contra acestor proceduri sălbatice. Dar și dânsul a fost silit să se retragă dincolo de munții Carpați, în urma sfaturilor de persuasiune ale Consulului General britanic, care i-a arătat că prezența armatei sale ar paraliza acțiunea diplomatică, și că țara va fi în curând iar așezată pe drumul cel bun.

Urgia turcească, în ziua intrării în București, a fost mare, desigur, dar n'a ținut decât o clipă, pe când cea rusească mai continuă și crește din zi în zi. Arestări zilnice au umplut închisorile Principatelor; la cea mai mică denunțare Cazacii arestează pe oricine ; oamenii cei mai onorabili au fost răpiți din sânul familiei lor când au îndrăznit a se plânge de regimul de teroare care, cu toate greutatele anotimpului, a silit populațiuni întregi să-și părăsească satele și să caute scăpare în munți. Muscalii sunt așa furioși încât urmăresc pe Valahi și dincolo de granițele țării lor; într'adevăr Rusia a cerut tocmai acum să i se predea pe acei care, reușind să scape, au emigrat în Transilvania sau la Constantinopole.

Purtarea Turciei nu poate fi scuzată. Chiar dacă Poarta ar chema la răspundere pe Fuad Effendi care s'a făcut agentul de execuție a tuturor acelor acte de cruzime, — dacă ar acorda o întreagă și deplină amnistie Valahilor care au fost exilați și care și-au riscat viața în scop de a așeza pe temelii mai puternice puterea Imperiului Otoman, dacă ar erta Principatele pentru câțiva ani de plata tributului anual spre a da acelor țări timpul de a se vindeca de rănille adânci ce i s'au făcut, dacă ar recunoaște și ar respecta

dreptul lor de suveranitate națională și de autonomie apărându-le în mod eficace în contra planurilor rusești, — nici măcar aceste reparațiuni tardive dar drepte n'ar fi suficiente spre a se da uitărei greșelile de care guvernul turcesc s'a făcut vinovat față de Principate și a-i asigura redobândirea stimei europene și a afecțiunii Valahilor, a căror resemnare i-a apărut atât de bine în contra urmărilor exceselor ce le-a comis în contra lor dintr'o slăbiciune care n'are scuze. Se poate, într'adevăr, spune că această resemnare a Valahilor a salvat Turcia, căci o răscoală în Principate ar fi dat semnalul unei răscoale generale în Turcia, ceea ce ar fi însemnat dărâmarea Imperiului Otoman și desigur că, în asemenea împrejurări, Valahii nu ar fi atras asupra capetelor lor nenorociri mai mari decât acelea pe care le îndură astăzi ca preț al fidelității lor.

Rusia dorește, fără îndoială, Valahilor o reparațiune mai importantă decât cea pe care o datorește Turcia. Dar nu intră în obiceiurile Rusiei de a fi dreaptă, și numai atunci se abține de a comite nedreptăți când e constrânsă. Acum trebuie să fie constrânsă, căci nu e atât de invulnerabilă cât îi place să fie considerată. Să bage de seamă. Modul ei obraznic de a sfida Europa întreagă și civilizațiunea în Principatele Dunărene, nu va rămâne nepedepsit. Ora dreptății e gata să sune. Acestea sunt faptele. Să examinăm acum chestiunea, lăsând la o parte asemenea evenimente dureroase. Dacă se adoptă un punct de vedere drept se va vedea, pe deoparte că Valahii și-au rezervat dreptul de autonomie și întreaga suveranitate în capitulațiunile lor cu Turcii și că, dându-și o nouă Constituție la 11/23 Iunie n'au făcut altceva decât a face uz de acele drepturi pe care le-au afirmat de mai multe ori în adunările lor naționale și, pe de altă parte că, trecând granițele Moldo-Valahiei, Rușii și Turcii au comis un act odios de agresiune, violând în mod flagrant drepturile locui-

torilor; căci rușii n'aveau dreptul să ocupe un teritoriu neutral — un teritoriu pe care Marea Britanie l'a declarat neutral în 1844 — și nici Turcii nu posedau vre-un drept, căci capitulațiunile Moldo-Valahilor cu ei le-o interziceau în mod expres.

Este de prisos de a vorbi despre tratatele dintre Rusia și Turcia, căci nu e de crezut că s'ar găsi cineva în Anglia, care să-și însușească argumentele rusești și să susțină că numai pe acele tratate se bazează existența politică a Principatelor Dunărene. Valahii n'au intrat niciodată în tratative cu Rușii, iar Poarta n'a primit niciodată mandat de a trata în numele lor. Astfel fiind, Valahii nu pot fi legați prin dispozițiunile unor tratate încheiate de terți, fără cunoștința lor, fără participarea lor și împotriva lor. Dacă am fi logici, admitând sistemul rusesc de argumentare, ar trebui să spunem că, în cazul încheierii între Rusia și Turcia a unui tratat prin care s'ar declara că Principatele Dunărene sunt provincii rusești, un asemenea tratat ar fi valabil față de Valahi și i-ar supune knutului. Vom merge, însă, încă mai departe și vom dovedi, întrebuintând chiar tratatele Rusiei, chiar propriile ei argumente, că Valahii s'au sprijinit pe drepturile lor, pe când Rușii și Turcii au violat în mod flagrant dreptul ginților.

De fapt, tratatul din Adrianopole amintește și recunoaște capitulațiunile care au stabilit suveranitatea Valahiei și a Moldovei, iar convențiunea explicativă a tratatului din Kainardgi — singurul titlu în virtutea căruia Rusia s'ar putea intitula garanta Principatelor — spune numai că fiecare Principat va avea la Constantinopole un agent oficial (*chargé d'affaires*), bucurându-se de dreptul ginților și că Rusia nu-și va întrebuinta dreptul de intervențiune decât în favoarea Principatelor și spre a le apăra în contra Turcilor în cazul când privilegiile lor ar fi amenințate.

Aşa dar Rusia, în calitatea ei de simpiă garantă, nu avea dreptul să intervină în Valahia sau Moldova decât în cazul când ar fi fost chemată de Valahi spre a-i sprijini în contra Turcilor. Departe de a fi fost astfel cazul, Valahia a protestat, din contra, împotriva intervenţiunei ruseşti care s'a produs în ciuda ei şi a Turciei. Turcia mărturiseşte, cel puţin, trista necesitate care a silit-o să facă o intervenţiune pe care nu o dorea : a fost silită de Rusia şi nu a intervenit decât pentru a împiedica intervenţiunea rusească.

Dar la ce foloseşte a discuta chestiunea de drept, fiind dat că însăşi Ruşii şi Turcii ştiau prea bine că violau un teritoriu neutral când au trecut graniţele Principatelor ?

Ceeace urmează va dovedi acest lucru şi va explica, în acelaş timp, de ce Rusia n'a trimis trupe în Valahia în Iunie, când a izbucnit revoluţia şi când Impăratul Nicolae spunea, în mod ridicol, că se teme pentru posesiunile sale; precum va explica de ce Rusia a găsit de cuviinţă să năvălească în Principate, fără nici-un motiv, tocmai trei luni după izbucnirea revoluţiei, când guvernul fusese recunoscut de Turcia şi când toate mergeau bine. Cheia misterului este următoarea : Ruşii, ştiind că nu au dreptul de a interveni şi temându-se ca un asemenea act de agresiune să nu-i atragă într'un război plin de primejdii pentru Impărăţia Țarilor, au încercat înainte de toate să găsească un pretext în vederea unei intervenţiuni şi au uneltit spre a fi chemaţi în Valahia de către boeri. Nereuşind, au trecut Prutul cu sfială, apoi s'au prefăcut că se retrag şi s'au resemnat timp de două luni să privească cursul paşnic al revoluţiei din Valahia. Numai atunci s'au hotărât a o înăbuşi când, liniştea perfectă domnind în Principate, Rusia a putut să şi dea seama, pe de o parte că manifestul ei, ameninţările ei şi presiunile ei asupra Divanului nu pricinuiau nici o

opозиție din partea celorlalte guverne, și pe de altă parte că ambasadorii Marilor Puteri la Constantinopole nu dădeau ascultare apelurilor Valahilor și arătărilor Poartei. Rusia s'a hotărât numai atunci când a constatat, în sfârșit, cu plăcută surprindere, că acele Puteri de care se temuse în mod stupid, se temeau ele însăși de dânsa și că îi era, deci, îngăduit să îndrăznească fără primejdie să facă ceea ce dorea.

Turcii au căzut astfel, din imprudență, într'o cursă, pe care desigur o prevăzuseră, dar pe care, din nefericire, n'au știut cum s'o evite, iar Divanul nu ascunde că ar protesta în chip sgonotos în contra intrării Rușilor în Principate dacă ar fi sprijinit de către *una* din Marile Puteri.

Trebuie menționat aci că, de curând, Rușii au urmărit pe un ofițer valah chiar în locuința Comandantului în șef al trupelor turcești din București. Omer Pacha și Fuad Effendi au protestat cu curaj, iar Poarta, aflând de noua insultă adusă steagului ei, a hotărât cu energie să poruncească trupelor sale de a trece înapoi Dunărea, spre a nu mai fi responsabilă de crimele odioase comise de Ruși în Principate. Poarta a hotărât, în acelaș timp, să adreseze Marilor Puteri o protestare solemnă, însoțită de un memorandum amănunțit cu privire la tot ce se petrecuse în Principate. Dar Sir Stratford Canning a intervenit și Poarta n'a putut decât să se liniștească.

Deasemenea ar fi potrivit a se aduce aminte Excelenței Voastre că d-l Colquhoun (care dealtfel a dovedit o mare inteligență și un sens adânc al dreptăței și al omeniei) a primit, în calitatea sa de Consul General al Mării Britanii, la intrarea Turcilor în București, fâgăduiala solemnă a lui Fuad Effendi și a lui Omer Pacha că membrii deputațiunei valahe arestate în lagărul turcesc, vor fi duși îndată în Transilvania, fiind puși în libertate la graniță. D-l Colquhoun, la rândul

său a garantat prin propriul său cuvânt sinceritatea făgăduielii turcești¹⁾. Totuși, evenimentele ulterioare au contrazis, din nefericire, această promisiune. La cere-rea Generalului Duhamel cei arestați au fost duși din închisoare în închisoare și, în cele din urmă, și-au dobândit libertatea prin fugă. Cu toate acestea, d-l Colquhoun, deși simpatiza în mod vădit cu cei arestați, nu s'a crezut autorizat a protesta. Cred că povestirea scurtă și fidelă pe care Excelența Voastră m'a autorizat a o face, va dovedi violarea flagrantă și neprovocată a dreptului ginților în Principate, în disprețul tuturor legilor naturale și morale pe care se părea că civilizațiunea le asigurase pentru totdeauna națiunilor europene.

Resemnarea neîncetată a Valahilor, care ar fi trebuit să ducă la înlăturarea speranțelor lor, n'a fost apreciată niciodată și suntem expuși tot timpul la cele mai revoltătoare excese din partea Turcilor, excese care, trebuiesc atribuite influenței tiranice exercitate fără frână de către cabinetul din St. Petersburg asupra divanului. Spre a nu omite nimic, voi adăoga că, ame-

1) v. *Anul 1848 în Principatele Române*, Vol. IV, p. 452 : Extras dintr'o scrisoare a Consulului englez Colquhoun către unul din capiil revoluționari din Țara Românească :

„Je me suis empressé de voir Fuad Eifendi hier soir sur le sujet de votre extradition de la frontière valaque en Transylvanie. S. E. m'a entièrement rassuré à cet égard, et je dois donner foi à ce qu'il m'a dit, ses dernières paroles en me quittant étaient : „Monsieur le Consul Général, je vous donne ma parole d'honneur qu'ils seront escortés en parfaite sûreté à la frontière de Transylvanie et de là ils seront libres d'aller où ils voudront“. Après une déclaration de cette nature, si obligatoire entre gentilhomme et gentilhomme, et surtout entre l'Envoyé de la Porte et le Consul général d'Angleterre, je manquerais à toutes les règles de la bienséance, si je me permettais de douter de la parole ainsi donnée, Fiez-vous y aussi en toute confiance, je vous prie,.....“

(R. Colquhoun a fost Consul General al Angliei la București dela 5 Noembrie 1834 la 8 Iulie 1859).

nințând Turcia, Impăratul Nicolae a insinuat în acelaș timp că Poarta și-ar mări puterea în Principate dacă i-ar urma sfaturile cu prilejul dificultăților actuale. Astfel Poarta, nefiind destul de puternică spre a se împotrivi amenințărilor, se lasă influențată de vorbe care măgulesc vanitatea ei, deși nu le dă crezământ.

Agresiunea Rusiei și toate atrocitățile care au însoțit-o sunt de natură, fără îndoială, să deștepte indignarea în sufletul oricărui om cinstit, dar nu vor mira pe toți aceia care cunosc politica Rusiei; din contra, ar fi fost mult mai surprinzător dacă, din simple scrupule de legalitate, dânsa s'ar fi abținut de a pune mâna pe punctele importante care se află în Principatele Dunărene. Ceeace pricinuieste, însă, mirarea tuturor (o mirare care nu e decât un nou omagiu adus puterii Mării Britanii) este ca Guvernul britanic să fi arătat atât de puțină simpatie pentru cei oprimați, și prin urmare o oarecare deferență față de opresori, — ca Marea Britanie să nu fi luat inițiativa într-o chestiune în care era sigură că va avea colaborarea întregii Europe, ca dânsa să nu fi socotit că a sosit timpul de a lua la Constantinopole pozițiunea ce i-o oferea Poarta și care-i aparține de drept, mai cu seamă atunci când toate celelalte Puteri erau nevoite a sta la o parte, fiind măcinate de revoluțiuni și contra-revoluțiuni care aveau loc în teritoriile lor la fiecare 15 zile.

Sper din toată inima că Excelența Voastră nu va lua în nume rău scurtele observațiuni pe care le-am făcut, căci, fără îndoială, sunteți cel d'întâiu care dezaprobă pe acei care pretind că chestiunea Principatelor nu prezintă interes pentru Marea Britanie și că guvernul britanic nu-și poate angaja politica, creându-și noi dificultăți din pricina Valahilor. Căci, dacă un om puternic ar tolera ca unul mai slab sau un copil să fie maltratată în prezența sa, dânsul ar fi de îndată perdut în fața opiniei publice — și se petrece acelaș lucru cu

națiunile ca și cu indivizii. Mai este, atunci, nevoie să observăm că chestiunea noastră nu este o chestiune de demnitate și de ascendent moral, dar una de mare interes politic pentru Marea Britanie? Și nici nu e nevoie să demonstrăm cât de amenințătoare pentru Europa este ocupațiunea rusească a Principatelor. Nu, căci Excelența Voastră cunoaște mai bine ca noi pozițiunea însemnată a Principatelor și știe ce primejdie prezintă pentru libertatea mondială, nu numai anexarea, dar chiar și ocuparea lor de către Rusia. Excelența Voastră știe prea bine că o armată rusească aflătoare între Dunăre și Carpați se găsește ca într'o fortăreață dominând Răsăritul și Apusul: intrând în Principate se găsește în inima Imperiului Otoman, iar stăpânind Carpații își îndreaptă aripa dreaptă spre Germania și cea stângă spre Italia.

Fiind îndeajuns la adăpostul iluziunilor patriotice, pot să afirm cu siguranță că, în afară de importanța pozițiunii lor geografice, Principatele au o valoare intrinsecă considerabilă și că, odată ce li s'ar reda libertatea, ar putea fi de un neprețuit folos comerțului și industriei britanice. De fapt, întinderea teritoriului lor fiind îndesulătoare pentru o populație de patru ori mai mare ca cea actuală, Principatele ar putea oferi o largă ospitalitate unui număr însemnat de coloniști; natura solului ar putea face din acea țară un hambar bogat din care Anglia s'ar putea aproviziona fără nici o cheltuială, căci Valahii neavând propriile lor fabrici, ar fi bucuroși să schimbe produsele solului lor cu acelea ale industriei britanice; iar Principatele având nevoie de lucrări și ameliorări de toate soiurile și având nevoie de bani, capitalul britanic ar putea fi întrebuințat cu folos la construcția drumurilor, săparea canalurilor și construcția căilor ferate, la clădirea fabricilor sau la exploatarea bogatelor mine de argint, aur, aramă și mercur ce se găsesc în Munții Carpați.

Intreprinderile care s'ar însărcina cu aceste lucrări ar

fi asigurate de succes, căci aurul, lemnul și mâna de lucru sunt eftine în Valahia, iar Valahii ar fi doritori de a-și da tot ajutorul, căci își dau seama de toată însemnătatea ce l'ar avea pentru dânșii interesul ce i s'ar arăta de către o mare putere ca Anglia.

Principatele fiind ținute sub sechestru de Rusia, în momentul de față, bogățiile lor continuă a nu fi de folos pentru nimeni. Exportul a devenit iluzoriu, căci Rusia a impus o taxă de 9 % asupra exportului vitelor, cerealelor, grăsimii vinurilor și altor produse mai importante, peste taxa fixată de Regulamentul Organic de 3 % pentru toate articolele; și s'a grăbit apoi a atribui proastei calități a produselor moldovalace, scăderea exportului ce s'a produs ca rezultat a acestor taxe enorme. Mulți proprietari, fiind dispuși a se încrede în afirmațiunile rusești, au încercat să amelioreze toate articolele de comerț; dar Rusia, de partea ei, a făcut tot posibilul spre a neutraliza asemenea sforțări: reparațiunea drumurilor a fost părăsită, legea privitoare la canalizarea râurilor n'a fost executată, tariful a fost în curând urcat la 10¹/₂ %, produsele Principatelor suferind o scădere de 40 % din valoarea lor. Mai trebuie asemenea menționate și dificultățile pe care le-a mai adăogat Rusia comerțului valah, interzicând încărcarea și descărcarea vaselor la Sulina, unde a ridicat o forțăreață acum câțiva ani, fără a întâlni rezistență din partea celorlalte Puteri.

Astfel, negocianții care ar face afaceri cu Principatele ar avea de plătit cu 18 % peste ceea ce ar plăti în Rusia, sau cu alte cuvinte: Pe când agricultura rusească va fi câștigat 6 %, aceia a Principatelor va fi pierdut, în împrejurări absolut similare, 12 %.

Așa dar, orice concurență devine o imposibilitate pentru Valahi. Rusia va fi fost condusă, fără îndoială, în toate acestea, de interesul ce-l prezintă comerțul provinciilor sale dela sud; dar dânsa dorește mai cu seamă

să excludă pe Englezi din Principate. Relațiunile comerciale ar produce în curând idei similare și interese comune; deaceea Rusia s'a împotrivit, îndreptând comerțul în altă direcțiune, iar cei câțiva negocianți britanici, care îndrăzniseră să se stabilească în Moldova și Valahia, au fost ruinați mulțumit piedicelor și șicanelor rusești.

Dar chiar guvernele din Londra și Paris au contribuit, cu știință sau fără știință, la spolierea Moldo-Valahiei acum câțiva ani. Intr'un tratat de comerț, încheiat cu Poarta în 1830, au considerat, Principatele ca formând parte integrantă a Turciei și, ca atare, le-au supus la aceleași prohibițiuni de export ca acelea impuse provinciilor turcești. Anglia și Franța au violat astfel drepturile Moldovei și ale Valahiei, în dauna propriului lor comerț, în dauna comerțului Principatelor și numai în folosul Rusiei.

Dacă, în afară de considerațiunile de mai sus, ne aducem aminte de energia cu care Anglia a silit pe Ruși să părăsească Moldova și Valahia într'o epocă mult mai puțin critică ca cea actuală, putem fi, cu drept cuvânt, îngrijorați de rezerva excesivă a politicei ei actuale. Iar dacă ar persevera în asemenea rezervă, s'ar putea da crezământ părerei că Anglia sprijină proiectele Rusiei. O astfel de părere este, cu siguranță, neîndreptățită; cu toate acestea, dacă ar lua consistență, ar fi fatală prestigiului Mării Britanii în Orient și ar distruge ultimile speranțe ale nenorociților locuitori din Principate.

Nu ne vom permite a face sondaje cu privire la calculele politice ale Mării Britanii și nici a-i arăta care trebuie să fie politica ei. Totuși suntem convinși că intervențiunea ei în chestiunea moldo-valahă n'ar putea da loc la război căci ar fi suficient să vorbească spre a fi ascultată; căci Rusia se teme de război mai mult ca oricare altă Putere și sgomotul ce-l face e

numai destinat a-l evita prin intimidarea celorlalte Puteri. Chiar îndrăzneala ei excesivă, care pare a sfida Europa întreagă, trebuie atribuită mai puțin încrederii ce o are în puterea sa, decât părerii greșite asupra resurselor sale pe care a reușit să o impună în Apus.

Adevărul e că nu numai Impăratul Nicolae nu e în stare să ducă un război mai important, dar că în cazul intrării sale în război ar risca cele mai frumoase părți ale Imperiului său. De fapt, Turcia, care posedă acum o flotă destul de însemnată și bine echipată, o artilerie bună și o armată regulată de 200.000 de oameni bine instruiți, nu așteaptă decât prilejul de a scutura jugul rusesc, iar Valahia, Moldova și Serbia ar putea oferi un contingent de 100.000 de oameni, care ar lupta cum luptă aceia cari luptă pentru independența lor.

Asemenea Circasienii n'ar mai continua să stea în defensivă și ar ataca Rusia cu energia lor bine cunoscută. În câteva cuvinte, Rusia ar fi urmărită de ura tuturor națiunilor europene, — o ură care nu poate fi întrecută decât de barbaria moscovită care a pricinuit-o. Să ne întoarcem acum privirile asupra situației interne a Imperiului rusesc: vom observa nenumărate cauze de slăbiciune, nenumărate elemente de disolvare, — fără a mai menționa acea rană mortală, Polonia, care ar fi suficientă pentru a necesita concentrarea tuturor puterilor ale Imperiului. Cazacii dela Don, cărora li s'a suprimat de către Țar privilegiile acordate în vederea actului lor de supunere; Basarabia precum și provinciile rusești dela sud și cele germane, așteaptă cu o nerăbdare arzătoare să-și recucerească libertatea.

Armata rusească, departe de a fi arătat, măcar asupra Turcilor, acea superioritate ce i s'a atribuit pe nedrept, a dat dovezi repetate ale inferiorității și ale slăbiciunii sale, în toate campaniile cu Circasienii, cu Polonia și cu Turcii. Eșecurile continue pe care Rusia

le suferă în Circasia sunt bine cunoscute, și se știe bine din ce motiv Polonia nu a triumfat; iar campania din 1828, care a ridicat întru câțva faima militară a Rusiei, ar putea, de ar fi cunoscută mai bine, să arate starea de neputință a armatelor sale — lașitatea soldaților săi care erau conduși la luptă ca criminalii spre ultima pedeapsă: li s'au citit slujbe religioase și dâșșii plângeau pe când porneau din Principate înspre Turcia.

Când s'a deschis celebra campanie, Turcia își perduse tocmai flota la Navarin și își distrusese forțele de uscat prin suprimarea corpului Ienicerilor, care era tot atât de primejdios pentru Sultan ca pentru dușmanii Imperiului. Astfel dânsa n'avea flotă, iar armata ei era compusă numai din recruți. Intrigi de serai neutralizaseră activitatea Pașei dela Scodra și a celor treizeci de mii de Albanezi ai săi și, pe de altă parte, reformele lui Mahmud, a căror realizare deabia începuse, aruncaseră întregul Imperiu otoman într'una din acele crize îngrozitoare care lovesc ori-ce societăți în momente de mari reforme politice sau sociale.

Cu toate aceste neajunsuri de partea Turcilor, cu toată simpatia de care s'a bucurat în Principatele Dunărene și cu toate resursele pe care le-a găsit în Principate pentru a duce războiul, Rusia nu și-a datorit la urmă isbânda — după doi ani de luptă fără deciziune și după ce a pierdut mai mult de o sută de mii de oameni pe câmpul de luptă — decât unui extraordinar concurs de împrejurări, care n'ar fi de folos a se relata aci, dar care n'a avut nimic a face cu tăria armatelor sale.

Ori care au putut fi în alte vremuri, disciplina, valoarea și dorința de cuceriri ale armatei rusești, starea ei actuală disperează pe generalii ei. Ofițerul rusesc nu mai crede, ca pe vremea bătrânului Suvaroff, că a lupta pentru gloria țarului însemnează a lupta pentru gloria lui Dumnezeu. Dânsul știe că țarul este un stă-

pân aspru și nedrept, și nu ține de loc să se sacrifice pentru a-i satisface pofta de răzbunare sau ura. Ofițerii ruși, fiind de obicei oamenii cei mai luminați ai societății, sunt preocupați în mod constant de liberarea națiunii lor și de propria lor liberare.

Prin urmare, dâșii visează mai puțin despre cuceririle externe decât despre cele interne și speră să vadă în curând domnind la ei în țară acea libertate pe care stăpânul lor ar dori ca ei s'o sugrume în țări străine. Impăratul Nicolae, cu sistemul lui de a interzice și de a persecuta tot ce seamănă a politică, departe sau aproape, a reușit așa bine a provoca interesul ofițerilor săi pentru toate ideile politice și sociale ale zilei de astăzi, încât întregul corp ofițeresc seamănă cu o societate de conspiratori care așteaptă semnalul exploziei la momentul oportun, adică acela în care Rusia va fi angajată într'o luptă serioasă. Iar cât despre soldatul de rând, prost plătit, prost hrănit, demoralizat prin tot felul de maltratări și prin gândul că perioada cea lungă și aproape fără sfârșit a serviciului militar îi va permite numai de rare-ori să vadă pe cei pe care îi iubește, — dânsul a ajuns într'o stare de cumplită desperare : cu sutele se numărau în Moldova, vara trecută, acei care dezertau, cu arme și bagaje, din taberile armatei de ocupație rusească ; iar unii ofițeri ruși ofereau să pună corpurile lor de trupă la dispoziția acelor care le-ar plăti o anume sumă.

Pe de altă parte, finanțele rusești stau foarte prost, cu tot excedentul tezaurului imperial, a cărui existență o afirmă Impăratul Nicolae, cu toate milioanele cu care se preface că nu mai știe ce să facă și pe care le dă cu împrumut Băncii Franței și Băncii Angliei, pe care le oferă Austriei, pe care silește să le primească Moldova și Valahia — ce e drept pentru întreținerea trupelor sale. Căci un guvern poate prea bine să pretindă că are o bună situațiune financiară, ba și oarecare

splendoare, chiar când nu dispune decât de sume neînsemnate, când e vorba de o țară, ca Rusia, în care Statul nu întreprinde lucrări pe contul său și nu plătește decât de rare-ori pe funcționarii săi civili și militari. Cu toate acestea, milioanele pe care Impăratul Nicolae le-a împrumutat unor bănci străine nu sunt produsul sistemului economic rusesc, care nu e aplicabil în caz de război și care, în timp de pace, consistă precum am văzut mai sus, în a scuti Statul de a întreprinde orice lucrare costisitoare, chiar dacă e absolut necesară în interesul general, și în a sili pe funcționarii publici să trăiască pe contul prietenilor lor sau din produsul abuzurilor oficiale. Țarul a obținut acele milioane prin mijlocul unei emisiuni fără frâu de hârtie-monedă pe care Rușii au fost siliți să o accepte — precum trebuie să accepte tot ce primesc în numele Impăratului — și prin mijlocul unor împrumuturi foarte oneroase pentru Maestatea Sa; dar dânsul dorea, cu orice preț, să dea Angliei și Franței o părere excelentă despre bogăția rusească, spre a putea desminși știrile ce se răspândiseră cu privire la situațiunea defavorabilă a finanțelor rusești.

Această operațiune, deși proastă din punctul de vedere financiar, a fost excelentă ca manoperă politică. În această împrejurare, ca și de ori câte ori se răspândesc în Apus noțiuni în contrazicere perfectă cu adevărul, succesul guvernului din St. Petersburg a fost atât de mare încât, în ziua de azi, există la Londra și la Paris persoane ocupând pozițiunile cele mai înalte — și astfel în măsură de a ști tot ce se petrece în Imperiul Țarilor — care ar protesta sgomotos dacă am vorbi de dificultățile financiare ale Rusiei; pe când, într'adevăr, sărăcia guvernului rusesc este așa de mare încât, la St. Petersburg, unde nu este îngăduit a nu crede ceace Impăratul dorește să fie crezut, oamenii bine informați din toate cercurile mărturisesc că Rusia nu ar putea suporta cheltuiala unui război, chiar dacă acel război n'ar ține decât câteva luni.

Nu vom încheia această scurtă dare de seamă asupra bogățiilor rusești sau, mai bine zis, asupra dificultăților ce le-ar întâmpina Rusia în caz de război, fără a spune un cuvânt cu privire la întinderea granițelor sale, pentru a căror pază e silită să consacre două treimi din armata ei. Dar Țarul e obligat să ție garnizoane nu numai pe graniță, dar și în nenumărate locuri în interiorul țării căci, dacă dânsul a reușit să împiedice penetrațiunea civilizației în Rusia, nu a fost, totuși, în stare să ascundă servilor săi măcelurile din Galiția. Se pare că acești nenorociți nu mai pot rezista la ispitirea de a încerca să procedeze la fel față de stăpânii lor.

Pentru a reprima asemenea porniri este nevoie de a se trimite trupe în fiecare localitate, ceea ce micșorează numărul oamenilor cu care Rusia ar putea începe o campanie.

Am omis într'adins să menționăm flota rusească, deoarece Impăratul Nicolae s'ar feri să primejduiască în timp de război cele 50 foarte frumoase vase de linie pe care e atât de încântat să le arate când marea e liniștită. Dânsul știe prea bine că prima escadră — fie britanică fie franceză — ce ar întâlni flota rusească, ar suprima fără multă ceremonie acele vase care deși inofensive când sunt mânuite de Ruși, fac mult efect în muzeul maritim al Maestăței Sale.

In Rusia toate se petrec la fel ca în privința flotei ; totul este făcut spre arătare. Dânșii fiind doritori, ca orice suflete mici, de a părea să fie ceea ce nu sunt, au părăsit opera de civilizație, acel mare edificiu social a cărei fundațiune fusese pusă de marele monarh, și s'au consacrat unor ocupațiuni frivole și unor lucrări ușoare, întrebuițând mucavaua ca material de clădire. Aceste lucrări ușoare și fragile li se potrivesc de minune. Lor le-au consacrat toată activitatea și toate resursele Imperiului, și au reușit atât de bine, au făcut atât de mari progrese în materie de iluziuni și de arti-

ficii, încât chiar dânsi s'au lăsat uneori a fi înșelați. Intre timp, prin neglijarea complectă a oricărei ramuri a economiei publice, Rusia rămâne în urmă; căci Rușii de azi nu sunt nici mai puțin barbari, nici mai puțin înapoiți ca acei de acum cizeci de ani. Dânsii nu diferă de predecesorii lor decât prin numeroase vicii care, pe atunci, erau necunoscute. Ceeace s'a spus mai sus se poate aplica tuturor păturilor sociale moscovite, excepând câțiva tineri în stare de a avea sentimente generoase. Chiar la Curte, formele exterioare sunt singurele care seamănă cu acele ale țărilor civilizate și totuși nu sunt utilizate decât de la egal la egal, căci, față de nobilii de un rang superior, nobilii ruși sunt mai josnici decât servul cel mai inferior, iar față de inferiori se poartă cu o cruzime care aduce aminte de aceia a strămoșilor lor, Mongolii sălbatici.

Actualul Impărat a sacrificat, mai mult decât oricare din predecesorii săi, totul aparențelor, utilizând peste tot decoruri de teatru. În același timp, a pus să se povesteasca atâtea minuni despre dânsul și despre Impărăția sa — și Europa (trebuie s'o mărturisim) s'a arătat gata a crede și a admira — încât Rusia, așa cum e înfățișată în clipa de față în Apus, nu e decât un basm, care n'are nimica real și care nu seamănă în niciun fel cu țara locuită de Ruși sau Moscoviți. Puterea enormă, bogățiile fabuloase atribuite Imperiului rusesc, nu se poate compara decât cu acele umbre gigantice care se micșorează și dispar pe măsură ce ne apropiăm de dânsese, cu acele fantome care, de la distanță, pricinuesc surprinderea și teamă, dar de aproape numai râsul. Ingrozitorul Colos al Nordului, la care deabia îndrăznește cineva să se uite din depărtare, se va dovedi a fi un castel clădit cu cărți de joc, pe care o suflare îl poate răsturna, îndată ce o Putere va fi trecut granițele iluzorii ale Rusiei, acele regiuni fantasmagorice în mijlocul cărora Țarul a reușit, spre propria sa mirare, să-și ascundă slăbiciunea și să pară a fi inexpugnabil.

Trebue s'o spunem încă odată : Anglia nu riscă nimic intervenind în favoarea unei cauze pe care e silită a o apăra din motive de umanitate și din interes politic, iar, pe de altă parte, își compromite demnitatea și interesele printr'o atitudine prelungită — din nefericire prea prelungită — de ne-intervențiune în favoarea cauzei dreptăței și a justiției. Suntem convingși că, dacă o Mare Putere ar fi ținut un limbaj hotărât, dânsa ar fi obținut tot ceea ce Guvernul din St. Petersburg pare a refuza azi. Și suntem deasemeni convingși că, dacă Marile Puteri ar fi luat de la început o atitudine mai energică, Rușii n'ar fi îndrăznit să treacă granițele moldo-valahe, căci este în caracterul lor, mai mult ca în a oricărei națiuni de a fi tot atât de sfioși față de cei care știe să le reziste, cât sunt de aroganți, și chiar obraznici, față de cei ce au nefericirea de a se arăta slabi și șovăitori.

Atitudinea hotărâtă ce ar adopta Guvernul britanic ar produce cu atât mai puțină mirare și ar cântări cu atât mai mult, cu cât s'ar sprijini pe pildele trecutului. Căci Marea Britanie a mai silit odată pe Ruși să evacueze Principatele, în 1834, când dânsi se aflau acolo, s'ar putea spune, în mod firesc, la sfârșitul unui război cu Turcii. De ce ar ezita, prin urmare, acum când Rușii au intrat în Principate fără nici-un drept sau motiv, cu toate protestările Valahilor și ale Turcilor și fără nici-o necesitate recunoscută de Rusia însăși? În afară de aceasta, Țarul și-a satisfăcut dorința de răsbunare când a răsturnat în mod brutal (precum am și arătat) Locotenența Princiară a Valahiei, adică guvernul ales de întreaga națiune și recunoscut de Poartă și de toate celelalte Puteri, când a aruncat în închisoare pe toți oamenii mai de seamă a țării pentru că nu-i arătasera decât puțină simpatie, când a răspândit o asemenea teroare în sufletul fiecăruia, încât locuitorii țării s'au ascuns în zăpezile munților spre a scăpa de knutul Cazacilor.

Pentru a asigura deplina eficacitate a acțiunii sale binevoitoare, Anglia, ar trebui să nu se mulțumească a pune în vederea Rușilor de a se retrage îndată dincolo de Prut, ci să-i împiedice în acelaș timp de a aduce o vătămare posibilităților viitoare ale Principatelor, trecând în contul acelor țări suma dată cu împrumut de către Împăratul Nicolae pentru întreținerea armatei rusești. Este îndeajuns de a fi luat toți banii și toate mijloacele de subsistență și de a fi adus pe locuitorii acestui teritoriu, atât de bine înzestrat de natură, în stare de a se hrăni cu scoarța arborilor. Dar, înainte de toate, ar fi necesar de a-i sili, înainte de retragerea lor, să revoace decretelor de proscricțiune, să pună în libertate pe toți Valahii ce au fost arestați și să înceteze acel sistem de teroare care paralizează și dezorganizează toată țara și care consistă în a nu tolera alegerea Principelui sau convocarea Adunării sau, pe scurt, în a nu tolera nici un act legislativ în timpul ocupațiunii străine.

Dacă s'ar proceda într'alt fel s'ar repeta ceea ce s'a întâmplat în timpul ultimei ocupațiuni rusești: Rușii ar aduna un număr oarecare de persoane, sub preșidenția generalilor lor și ar înconjura această adunare cu baionete, silind-o să voteze ceea ce le-ar conveni, de exemplu o a doua ediție a legii organice — acea lege de dolii, care singură a pricinuit nenorocirile ce au lovit Principatele. Ar crea astfel în favoarea lor un nou pretext — pe care l'ar numi un drept — de a interveni în afacerile interne ale Valahilor, perpetuând astfel, chiar după retragerea lor, puterea lor supremă față de orice act al Guvernului sau al Adunărilor Valahiei și Moldovei.

A cere Rușilor să evacueze Principatele și a îngădui, în acelaș timp, ca dânși să repună în vigoare acea lege organică, ar însemna că nu s'a făcut nimic. Am putea spune, chiar, că dânșii ar fi bucuroși să se retragă în asemenea condițiuni, căci ocupațiunea militară este prin natura ei, vremelnică, și nu are alt efect decât a ațâța

sufletele în potrive Rusiei, pe când influența administrativă și legislativă, pe care o dobândesc prin acea lege, le asigură toate foloasele ocupațiunii permanente și a dominațiunii și face din Țar stăpânul absolut al Valahiei și Moldovei.

Ar fi de dorit, pe de altă parte, ca Poarta să fie sfătuită de a erta Principatele de orice tribut, cel puțin pe doi ani, astfel încât să poată să se vindece de starea de sărăcie extremă în care au fost adâncite de îndoita ocupație care-i nenorocește; și aceasta înainte ca Rusia să fi dictat acest act de dreptate, făcând pe generoasa în contul Turciei, astfel cum a mai făcut în fiecare dată în care a ocupat Valahia. Ar fi necesar, asemenea, de a sprijini Poarta în contra Rusiei, în vederea menținerii Constituției pe care a și recunoscut-o prin mijlocirea plenipotențiarului ei Suleiman Pașa; de a sprijini planul de unire a celor două Principate într'un singur Stat, — o unire care ar întări Guvernul Moldo-Valahiei și i-ar permite să realizeze foloase însemnate în fiecare ramură a administrațiunii superioare; de a mări prestigiul Guvernului prin numirea unui Insărcinat cu Afaceri britanic având un caracter eminentemente politic, precum și a agreea trimiterea la Londra a unui Insărcinat cu Afaceri valah, care ar avea misiunea de a ține Guvernul britanic la curent cu situația din Moldo-Valahia și cu uneltrile Guvernului din St. Petersburg; în sfârșit de a încheia un tratat de comerț cu noul Stat, spre a da un nou punct de plecare mai favorabil comerțului acestuia și a-l proteja în potrive influenței dezastruoase a Rusiei.

Ar fi de asemenea necesar de a încuraja sentimentele de bună voință pe care Poarta începe a le arăta Valahilor precum și de a o îndemna: să între fără șovăială pe calea legalității, să respecte capitulațiile și să le pună în aplicare cu bună credință, să declare că are intențiunea de a le observa cu sfințenie în viitor și că, prin urmare, se va mulțumi cu tributul și cu supremația

asupra suveranității Principatelor și că se va lipsi de orice amestec în actele legislative ale acestor țări. Ar trebui să se dovedească Turciei că numai procedând astfel își va asigura, în orice împrejurare, colaborarea sinceră și devotată a Valahilor și va împedica orice intrigi rusești. I s'ar aduce totodată aminte că nu a câștigat vreodată ceva nerespectând acele capitulații, pe când a fost umilită de Rusia fiecare dată când le-a violat, propria ei existență fiind de mai multe ori amenințată. Pe lângă acestea, ar fi necesar de a observa Divanului că, atâta vreme cât se amestecă în treburile interne ale Valahiei, Rusia va proceda la fel și că atâta vreme cât vre-o clauză cât de neînsemnată a Capitulațiilor nu va fi observată cu sfințenie, Rusia nu va înceta de a crea tot felul de dificultăți și de șicane. Ca și în trecut, Rusia, de multe ori, va îndemna sau chiar va sili pe Turci să violeze drepturile Valahilor, în scop de a da naștere la ostilități între dânșii și de ași crea un pretext de intervențiune. Iar de alte ori, Rusia va invoca capitulațiunile, pretinzând că apără Principatele, și va sili pe Turci să semneze orice stipulațiuni îi va conveni să impună, și apoi va pretinde că are calitate de parte contractantă și va susține că numai pe acele stipulațiuni se pot baza existența politică a Moldo-Valahiei și relațiunile ei cu Turcia și că nici una din acele țări nu este îndreptățită a întreprinde ceva fără consimțământul ei. Va face astfel legile Turciei și ale Moldo-Valahiei și, la urmă, le va anexa Imperiului ei nemărginit.

Deaceia este evident că Poarta trebuie împinsă înainte pe calea legalității. Ar trebui chiar silită, dacă mai șovăește din pricina amenințărilor neconținute ce o asaltează. De fapt, fiind dat că Guvernul din St. Petersburg o silește să comită zilnic fapte care o vor duce fatalmente la pieire, de ce n'ar îndrăzni Guvernul din St. James, sau de ce ar avea scrupule de a întrebuița,

la nevoie, oarecare constrângere spre a o opri la marginea prăpastiei ?

Pe lângă aceasta, asemenea măsuri extreme ar folosi mai mult Poartei în vederea îndeplinirii proiectelor sale, decât i-ar face violență ; căci, în prezent, membrii Divanului precum și oricare alt Turc luminat, știe prea bine că starea precară a Principatelor Dunărene a fost totdeauna cauza, mai mult sau mai puțin directă, a tuturor acelor răsboaie atât de costisitoare pentru Imperiul Otoman, care a avut de plătit milioane și milioane de ducate ; a fost cauza desmembrărilor teritoriale pe care Turcia le-a suferit la sfârșitul fiecărui război ; și a fost în sfârșit, cauza tratatului din 3 Iulie și al conferinței din St. Petersburg care stabilește patronajul exclusiv și a tot puternic al Țarului asupra Turciei — un patronaj care însemnează că Imperiul Otoman și șeful său au fost predați Rusiei și care are ca urmare demoralizarea completă a înalților funcționari ai Imperiului și înjosirea demnității Sultanului în ochii propriilor săi supuși.

În caz de război, Principatele Dunărene, acele aliate ale Turciei, ar putea, dacă ar fi bine organizate și ar fi liberate de influența răufăcătoare a Rusiei, să ridice și să organizeze, la fel cu Belgia și chiar cu mai mult folos o armată de o sută de de mii oameni.

Căci Moldo Valahia are o populațiune egală ca număr cu cea a Belgiei, dar superioară ei prin înșușirile războinice, și posedă un teritoriu tot atât de fertil, dar mult mai întins decât al Belgiei, un teritoriu egal cu suprafața a două sau trei regate de importanță mai mică.

Independența Moldo Valahiei prezintă importanță nu numai din punctul de vedere al comerțului european, nu numai din punctul de vedere al apărării Turciei și a Germaniei în contra tendinței cotropitoare a puterii rusești, dar și din punctul de vedere al civilizațiunei

mondiale. Căci Valahii, prin cultura, obiceiurile, origina și tradițiunile lor, prin relațiunile lor cu națiunile civilizate ale Europei, prin limba lor, prin pozițiunea geografică a țării lor sunt, în mod firesc, destinați a transmite societății orientale civilizațiunea Europei apusene făcând astfel legătura între Răsărit și Apus.

Dacă Anglia nu vrea să-și asume răspunderea de a lua singură o hotărâre asupra acestei grave și gingașe chestiuni — cum ar fi dreptul și datoria ei — de ce ar refuza onoarea de a lua o glorioasă inițiativă ? De ce n'ar convoca o conferință a Marilor Puteri la Londra, sau într'altă capitală însemnată, spre a se da chestiunii Principatelor Dunărene o soluțiune definitivă și demnă de efortările inimoase ale acelor țări ; spre a pune Imperiul Otoman la adăpostul primejdiilor care-l amenință la fiecare zece sau cinsprezece ani și a stabili o garanție suplimentară în vederea păcii generale a Europei ?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Celelalte Puteri — suntem autorizați a o spune — s'ar grăbi a răspunde la asemenea apel. Franța, mai interesată în chestiune decât Anglia, s'a pronunțat totdeauna în contra intervențiunei rusești în Turcia și în Moldo-Valahia, iar Principatele prezintă un interes încă mai mare pentru Austria, care a mers până a declara războiu Rusiei în 1836, Prusia și Germania. Dunărea constituind, pentru Germania, cheia Răsăritului, prezența Rușilor în Principate reprezintă o primejdie iminentă, nu numai pentru comerțul ei, dar și pentru libertatea ei și propria ei existență. Germania știe prea bine că Rușii n'au intrat în Valahia, în număr așa mare și cu asemenea pregătiri războinice, numai pentru a lupta în contra Valahilor, care păstrează o liniște perfectă. Germanii își dau seamă că Rușii duc lupta în contra libertății și a regimului constituțional și nu în contra Valahiei și că dacă ocupația rusească va mai fi tolerată

încă câțva timp, Rușii vor întreprinde împotriva Germanilor ceea ce au întreprins acum în contra Valahilor.

Ca concluzie, vom repeta că este în acelaș timp o datorie și o necesitate pentru Anglia de a apăra Turcia și Principatele în contra ambițiunii Țarului. Nu, Anglia nu va putea să mai tolereze mult timp starea de lucruri actuală, fără a se coborî dela pozițiunea înaltă pe care o ocupă, fără a renega politica ei afirmată în mod constant de a rezista cu energie în contra intervențiilor rusești. Protestarea ei în contra tratatului din 3 Iulie mai subsistă încă și o silește să reacționeze.

Am luat libertatea de a spune Excelenței Voastre, — când m'a onorat cu o audiență și mi-a îngăduit a-i comunica acest memorandum, — că perfecțiunea instituțiilor britanice și înțelepciunea guvernului căruia Excelența Voastră servește de stâlp puternic, au asigurat Imperiului Britanic o forță pe care celelalte State n'au fost în stare a o păstra. Dar Providența nu și-a acordat favoarea Imperiului Britanic decât spre a-l utiliza în vederea îndeplinirii gândurilor sale. O națiune pierde din lipsă de ajutor; un cuvânt al Excelenței Voastre îi poate reda viața; dar ajutorul trebuie dat acuma, căci mâine va fi, poate, prea târziu.

Cuvintele de încurajare pe care Excelența Voastră a binevoit a mi le adresa, și care pentru noi reprezintă fapte, m'au convins că va fi suficient de a expune Excelenței Voastre situațiunea Principatelor spre a obține să li se facă dreptate. Am, prin urmare, plăcerea de a fi încredințat că misiunea mea pe lângă guvernul Majestății Sale Britanice nu va fi fost fără rezultat și că, în curând, ecourile binecuvântărilor a patru milioane de locuitori redați vieții și libertății vor răsuna, împreună cu numele Excelenței Voastre în inimile oamenilor de bine din toate țările și că Istoria, acel mare arhitect

al omenirei, va ridica un monument nepieritor Marei Britanii și Ministrului care o va fi dus pe calea gloriei¹⁾.

(Urmează apoi : *Tratate și capitulațiuni ale Valahilor cu Turcii și extrasele privitoare la Principate din Tratatele și Convențiunile Rusiei cu Poarta*).

1) Memorandumul lui D. Brătianu către Palmerston a dat loc la vii discuțiuni între emigrați. În această privință v. C. A. Rosetti. *Scrieri din Junime și Exil* (București, 1885) Tomul II, p. 45. (Scrisoare către Eliad și Tell): ... „Și fiindcă suntem în London, „spuneți-mi de ce națiune și de ce caracter sunteți, când ziceți „că memorandum lui D. Brătianu face rău țărilor și atacă „ubluma „Poartă? Spuneți, nu este D. Brătianu și memorandum său care „trase către noi pe Lord Palmerston și pe mulți din Englejii cei „mai eminenți? N'ați văzut singuri că lord Palmerston îl primea „ca pe reprezentantul unei națiuni? Nu este memorandum acela „și multe articole publicate în jurnale (deși plătite foarte scump „traducerile) ce ne făcură cunoscuți într'o țară unde chiar exis- „tența noastră era problematică? Nu este el numai care arată „revoluțiunea noastră oarecum sub adevărata-i facietă? Nu făcu „el un bine Porții și Românilor, arătând și dovedind c'acel colos „ce se numește Rusia, ale cărei arme și flotă sperie lumea, este „o umbră numai, ce se va desființa cu o sigura suflare a Engli- „terei? Nu zise el că furăm, suntem și voim a fi uniți cu imperiul „otoman arătând, spre mai multă dovadă, mijloacele prin care „Turcia ar putea să câștige amorul Principatelor, s'anuleze pla- „nurile Rusiei, și să consolideze puterea sa? Putere ce, în loc „s'o micșoreze s'o anuleze defăimând-o ca voi, când ziceți pretu- „tindenți și prin toate hârțile că este slabă și tremură de Rusia „ca robul sub biciul tiranului, el a arătat-o în toată splendoarea „ei și subt toate facetele, dovedind că, dacă Turcia a fost biruită „în toată campania cea satirată de d-ta, p icina fu pozițiunea cea „critică și excepțională în care se afla atunci Turcia, mai dove- „dind încă că Rusia nici astfel n'ar fi putut birui, de nu era „trădare“...

XXV.

Lord Dudley Stuart ¹⁾ către **D. Brătianu.**

34 St. James's Place, ce 26 janvier 1849.

Monsieur,

J'ai eu l'honneur de recevoir votre lettre ainsi que le mémoire sur la question Moldo-Valaque que vous avez adressé à Lord Palmerston ²⁾ et dont vous avez bien voulu m'envoyer une copie. J'ai lu cet écrit avec infiniment de plaisir et avec beaucoup de profit. Il serait fort à désirer qu'il fut traduit et publié dans la langue anglaise. Le public a besoin d'être éclairé sur ce sujet si important et jusqu'à présent si peu compris.

Agréez, Monsieur, l'assurance de mes sentiments de considération très distinguée.

Dudley Coutts Stuart

BCU Cluj / Central University Library Cluj

XXVI.

Lord Dudley Stuart către **D. Brătianu.**

34 St James's Place, ce lundi 5 Février 1849.

Monsieur,

J'ai eu l'honneur de recevoir votre lettre — je désire beaucoup d'avoir le plaisir de vous voir et de causer encore avec vous — et puisque vous voulez bien m'engager à fixer une heure, je serai charmé de vous rece-

1) Lord Dudley Stuart (1803—1854) fiul Lordului Bute, a fost deputat liberal în Camera Comunelor, dela 1830 la 1837 și dela 1847 până la moarte. Lord Dudley Stuart s'a distins în Parlament prin atacurile sale în contra politicei rusești și prin discursuri în favoarea Poloniei.

2) v. No. XXIV.

voir demain (Mardi) à 3 heures p. m. si cela peut en tout point vous convenir.

Agréé, Monsieur, l'assurance de ma considération distinguée.

Dudley Coutts Stuart

XXVII.

D. Brătianu către Lord Dudley Stuart (concept).

le 7 février [1849]

Milord.

Je reçois à l'instant même avec une profonde reconnaissance le billet d'introduction que vous m'avez fait la bonté de m'envoyer ; demain j'aurai l'honneur de me présenter chez Lord Beaumont¹⁾. Mes compatriotes de Paris ont été instruits de l'entrevue que vous avez daigné m'accorder hier ; leur réponse ne se fera pas attendre, dès que je l'aurai reçue je prendrai la liberté de vous l'aller communiquer.

Vous avez bien voulu me permettre, Milord, de vous donner connaissance des quelques mots que je crois devoir adresser au Parlement et je m'empresse de le faire. Milord, laissez-moi je vous prie, saisir cette occasion pour vous remercier de nouveau au nom des Valaques résidant à Paris et de tous les habitants des Principautés du vif intérêt que vous ne cessez de nous témoigner. Les débats qui vont s'engager dans les deux Chambres sur la question Moldo-Valaque et qui auront, sans doute, de l'éclat, grâce aux soins et à l'influence de Votre Seigneurie, en supposant même qu'ils ne détermineront pas le Cabinet Britannique à prendre une attitude plus ferme vis-à-vis de la Russie, auront en-

1) Vezi No. XXXIV.

core un résultat immense ; ils seront à la fois une consolation nécessaire et un encouragement puissant pour les malheureux habitants des Principautés qui se voient abandonnés de tout le monde, et l'histoire présentera avec orgueil aux générations futures l'exemple de l'homme de bien qui aura tant fait pour alléger les souffrances d'une grande portion de l'humanité.

Agréez, je vous prie, Milord, l'expression de mes sentiments les plus respectueux.

XXVIII.

Lord Dudley Sturt către D. Brătianu.

34 St. James's Place, ce vendredi 9 février 1849.

Monsieur,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Si vous voulez bien vous donner la peine de passer demain matin chez Sir Harry Verney¹⁾, Membre du Parlement, et de lui présenter la billet ci-inclus, vous le trouverez disposé à s'entretenir avec vous sur la question Moldo-Valaque. Vous m'avez dit désirer voir quelques membres de la Chambre des Communes. C'est pourquoi je vous fais la proposition ci-dessus

Agréez, Monsieur, l'assurance de ma considération distinguée.

Dudley Coufts Stuart

Sir Harry Verney sera chez lui demain matin de 9 à 10 heures.

D. S.

1) Sir Harry Verney (1801—1894) a fost deputat liberal în Camera Comunelor dela 1833 până la moarte.

XXIX.

D. Brătianu către Lord Palmerston (*concept*).

le 15 février [1849]

Milord,

La bonté indulgente dont j'ai été constamment l'objet de la part de Votre Seigneurie, me donne aujourd'hui la hardiesse de venir l'importuner de nouveau, et de lui demander non pas un acte de politique mais un acte d'humanité. Vous n'ignorez pas, sans doute, Milord, que les Russes, dès leur entrée en Valachie ont opéré contre le gré de la Porte un grand nombre d'arrestations. Je tiendrai parole, et je ne ferai point de la politique; je n'examinerai pas s'ils avaient le droit d'agir ainsi, si les personnes arrêtées étaient coupables de quelque crime. Le fait est, que les vrais coupables, si coupables il y a, ont tous quitté le pays au moment même de l'arrivée des Russes; et que ceux qu'on a arrêtés, hommes d'ailleurs fort honorables, n'ont joué aucun rôle dans la révolution Valaque; leur unique crime a été d'avoir témoigné de leurs sympathies pour les nouvelles réformes et de s'être réjouis du bonheur de leur patrie. Beaucoup d'entre eux, enfermés dans des lieux humides, succombent déjà à d'affreuses maladies qu'engendre toujours un long emprisonnement; parmi les détenus on compte plusieurs chefs des principales maisons de commerce de la Valachie, et leur détention plus longtemps prolongée entraînerait nécessairement dans la ruine de leurs fortunes la ruine de toute la Principauté.

Tous les jours je reçois des plaintes de ces infortunés; mais que puis-je faire pour eux, si ce n'est d'en référer à Votre Seigneurie et d'implorer en leur faveur votre

puissante intervention? Quelques paroles de votre ambassadeur à Constantinopole, Milord, vaudraient, peut-être, la liberté à des centaines d'innocents.

Me serait-il permis d'espérer que Sa Seigneurie daignera prendre en considération ma supplique, et que les souffrances de tant de malheureux, au nom desquels je viens invoquer sa protection, feront excuser la liberté que j'ai prise de lui écrire.

Milord, je sens combien j'abuse de vos bontés et je tremble, mais en même temps un sentiment de joie et de secrète jalousie m'est inspiré par le bonheur que je fais éprouver à celui que j'importune ; car des importuns comme moi lui rappellent, sans doute, sa puissance merveilleuse de régler d'un trait de plume le sort des nations, sa haute intelligence qui lui donne ce pouvoir, et l'excellence de son coeur qui lui dit toujours l'usage qu'il en doit faire ¹⁾).

J'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect, Milord, le très humble et très obéissant serviteur de votre Seigneurie.

XXX.

Lord Dudley Stuart către D. Brătianu.

34 St. James's Place, ce jeudi 15 février 1849.

Monsieur,

En renvoyant l'interpellation que j'avais annoncée pour mardi passé, je l'ai fixée pour mardi le 27.

Permettez-moi, en vous faisant cette communication,

1) La 16 Februarie 1849, Foreign Office a confirmat lui D. Brătianu, în numele lui Lord Palmerston, primirea acestei scrisori din 15 Februarie, fără a lua, însă, nici-un angajament cu privire la o eventuală intervențiune în sensul dorit.

de vous engager instamment de hâter autant que possible la publication de votre brochure. Il est essentiel dans l'intérêt de la question Moldo-Valaque que les Membres du Parlement soient instruits sur les faits.

Il est impossible d'obtenir, même d'un nombre très restreint, surchargés comme ils sont pour la plupart d'affaires d'un intérêt plus proche, de chercher les informations. Il faut les leur procurer, et ceci dans une forme facile et commode.

Veillez, Monsieur, pardonner à mon importunité ; je prévois que sans faire des efforts ces 10 ou 12 jours passeront, et que le 25 nous serons de nouveau pris au dépourvu comme avant.

Il serait fort à désirer que la brochure puisse être distribuée au commencement de la semaine prochaine. Je vous envoie quelques lettres pour des membres qui s'occuperont de la question si vous les y engagez.

Agréez, Monsieur, l'assurance de ma considération distinguée.

Dudley Cou tts Stuart

XXXI.

Lord Dudley Stuart către D. Brătianu.

34 St. James's Place, ce 17 février 1849.

Mon cher Monsieur,

Je vous porte le mémoire sur la question valaque. Je l'avais prêté à un ami qui, lui aussi, s'occupe d'une brochure sur la question tout à fait dans notre sens — il en a grandement besoin, mais puisque je vous l'ai promis, je le lui ôte pour vous le remettre — je vous engage pourtant de le lui renvoyer au premier moment ; et si cela pourrait être demain matin ce serait fort à désirer car il a l'intention de consacrer demain à ce travail.

Je vous prie donc de le faire remettre dès que vous le pourrez à l'adresse suivante :

Wm. Ll. Birkbeck Esq
6 Stone Buildings
Lincolns Inn

Je profiterai de la 1-ère occasion pour appuyer votre demande auprès de Ld. Palmerston.

Agréez, Monsieur, l'assurance de ma considération distinguée.

Dudley Coutts Stuart

XXXII.

Circulară semnată de Eliade, Tell și N. Golescu ¹⁾

Paris, 8/20 Februarie 1849.

Domnului Dimitrie Brătianu

Circulară

Luni la 24 Ianuarie s. v. s'a făcut adunanza de emigrați români din Paris în care s'au înfățișat D. D. Eliade și Tell ca trimiși plenipotenți din partea emigraților din Transilvania și recunoscuți locotenenți spre a lucra în cauza română din preună cu colegul D-lor D. N. Golescu.

Numărul celor de față emigrați la această ședință a fost de 18 și anume : D. D. Ștefan, Nicolae, Alex. G. Golescu, I. Voinescu, Eliade, Tell, Gr. Grădisceanu, Pleșoianu, Christofi, Rosetti, N. Crețulescu, Paleologu, Teulescu, Petre N. Ionescu, G. Crețeanu, Magheru (cel june) și I. I. Filipescu.

După mai multe desbateri s'au făcut două propoziții ; una de D. D. Rosetti și Crețulescu, și cealaltă de D. D. Ștefan Golescu și Voinescu.

1) Ion Ghica a primit la Constantinopole un text identic al circularăi (*Amintiri din pribegia după 1848*, București, 1889, p. 647).

Cea d'întâi cuprinde cele următoare :

„Noi nu recunoaştem de şefi cârmuitori ai emigraţiei „şi ai cauzei române pe cei trei Români aleşi de „emigratia din Transilvania, ci voim a se face altă „alegere“.

Cea din urmă precum urmează :

„Noi nu putem face altfel de cât a recunoaşte „alegerea făcută de un mai mare număr de cât acela „al emigraţilor de aici din Paris. De aceea recu- „noaştem pe persoanele alese, însă provizoriu până „ne vom înţelege cu emigraţii din Transilvania, căci „am socotit de cuviinţă că ar fi mai bine să avem un „Guvern compus numai de o singură persoană cu un „Consiliu de alţi patru sau cinci“.

În urmă, aceste propoziţii s'au pus la balotare, şi cea d'ântâi a avut numai voturile celor ce au propus-o, iar cea de a doua a unit majoritatea.

Prin urmare s'au primit de capi ai emigraţiei române D. D. N. Goleşcu, I. Eliade şi Ch. Tell, cari vor lucra în cauza română. Această numire se face D-tale cunoscută spre a recunoaşte în viitor de Guvern al emigraţiei, până la a doua punere la cale, pe aceste trei persoane, către care şi numai te vei îndrepta la orice împrejurare ce ar cere deslegare.

Chr. Tell, I. Eliade, N. Goleşcu

XXXIII.

Eliade, Tell şi N. Goleşcu către D. Brătianu ¹⁾.

Paris, 8/20 Februarie 1849.

Dreptate, Frăţie.

Domnule,

Ca să se poată pune pe un drum cât ar sta prin pu-

1) Ion Ghica a primit o adresă identică în calitatea sa de reprezentant la Constantinopole (*Amintiri din pribegia după 1848*, p. 649).

tință mai energic și să se apere pe la diferențele cabinetelor drepturile Românilor călcate în picioare, emigrații români din Austria au aflat cu cale și au investit cu deplină putere neprecurmată pe subînsemnații, iar cei din Franța provizoriu, ca să lucreze în cauza română spre a se da o soluție conformă cu drepturile ce ne consacră tractatele și vechile noastre datine exprimate prin proclamația revoluției. Dar ca josînsemnați să poată da curs însărcinării ce li s'a pus, văd necesitatea a consulta și lucrarea ce vei fi făcut D-ta lângă cabinetul unde ai fost acreditat. Prin urmare te invită să bine voești a ne comunica cât mai fără întârziere toate actele ce formă lucrările D-tale acolo.

Credem de prisos, Domnule, a adăoga că gravitatea împrejurărilor nu suferă amânare la răspunsul ce se așteaptă de la D-ta și încă, că deslușirile ce ne vei da vor cuprinde și o relație mai întinsă asupra politicii acelu cabinet ca să ne putem orienta în calea pe care voim a pune lucrările noastre.

Tot odată te rugăm a primi ca și d'acum înainte să binevoiești a fi reprezentantul drepturilor Românilor pe lângă acel cabinet, și ați păstra misiunea cu care ai fost trimis.

Politica josînsemnaților este tot aceea ce au avut adevărații Români de la început și în tot cursul revoluției de a renoui, adică, vechile noastre legături cu Inalta Poartă și de a o convinge în toate lucrările ce vom face despre a noastră sinceritate și credință.

Acesta este drumul ce ne am tras și o abatere dintr'însul din partea D-tale va fi nu numai dezavuată ci supusă la răspundere înaintea tuturilor Românilor, cărora mântuirea țării le este atât de scumpă.

Salutare și frăție.

Chr. Tell, N. Golescu, I. Eliad

XXXIV.

Lord Beaumont către D. Brătianu.

Londres, le 24 Février 1849.

Monsieur,

J'ai l'honneur d'accuser réception de votre lettre et je vous assure que je ferai tout mon possible pour soutenir la politique de la Sublime Porte, et maintenir les privilèges des Valaques.

J'aurai une entrevue avec Lord Palmerston, après laquelle, si je trouve que cela puisse être utile à votre cause, j'interpellerai le ministre à la Chambre au sujet de la Moldo-Valachie.

Agréez l'expression de ma considération la plus distinguée.

Beaumont

BCU Cluj / Central University Library Cluj

XXXV

D. Brătianu către Tell, Ellade și N. Golescu. (concept)

[Londra] 25 Februarie 1849.

Dreptate, Frăție.

Domnilor,

Am primit cu recunoștință hârtiile dv. dela 8/20 Februarie însemnate una cu numărul 3 și cealaltă cu numărul 9, prin care ați bine voit să-mi faceți și mie cunoscut rezultatul adunanței din Paris dela 24 Ianuarie. De aș fi fost față la acea adunanță, de aș fi luat și eu parte la dezbateră ei, nu știu care ar fi fost opinia mea. De s'ar fi produs, însă, o propunere care să fi unit glasurele tuturilor celorlalți, pe acea negreșit aș fi îmbrățișat-o cu ochii închiși, incredințat fiind că numai prin unire vom putea învinge greutățile ce ne împresoară. Mă

bucur că v'ați pus pe lucru și că sunteți în relații cu emigrații români. Poimâine Marți, la Camera Comunelor, o să se facă interpelații asupra chestiei noastre ¹⁾. Aștept acele interpelații ca să răspund la întrebările ce-mi adresați și ca să vă dau o relație deslușită de lucrările mele aici. Nădăjduesc că și dv. veți avea bunătața să-mi comunicați ceace lucrați acoloa, precum și știrile ce primiți din țară, din Transilvania, de la Ghica și Maiorescu. De m'ați fi cunoscut mai bine, negreșit ați fi socotit de prisos să-mi aduceți aminte că sunt răspunzător de actele mele înaintea Românilor.

XXXVI.

Adresa lui D. Brătianu către Parlamentul Britanic ²⁾. (traducere)

Februarie 1849

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Domniilor lor Lorzilor clerici și laici și Domniilor lor Deputaților Regatului Unit al Mării Britanii și Irlandei adunați în Parlament.

Domnilor Lorzi și Domnilor,

Suut autorizat în mod oficial de către Locotenența Princiară din Valahia să fac apel la Domniile Voastre în mod supus, în numele națiunei valahe, osândită martirului și celei mai barbare invaziuni pentru singura crimă de a fi urmat exemplul glorios al Mării Britanii,

1) v. No. XLV.

2) Adresa de mai sus împreună cu memorandumul către Palmerston (No. XXIV) au fost publicate în broșură, în Februarie 1848, la librăria E. Detkens, 8 A Dav es Street, Londra, sub titlul : „*Documents concerning the question of the Danubian Principalities, dedicated to the English Parliament by D. Bratiano, entrusted with a special mission by the Princely Lietenancy of Wallachia to the Government of Her Majesty The Queen of Great Britain*“.

încercând, împinsă de simțământul justiției și de conștiința drepturilor sale, de a împiedica vărsări de sânge prin introducerea, pe calea unei revoluțiuni pașnice, a unor legi mai umane și a reformelor cerute de spiritul și de nevoile timpului. Dar urmarea a fost violarea flagrantă a drepturilor omului din partea asupritorilor noștri care au comis crimele cele mai îngrozitoare în Principatele Dunărene. Necăjiți peste măsură de aceste calamități, nu putem face apel la judecători mai competenți și mai luminați ca Domniile Voastre, Domnilor Lorzi și Domnilor; deoarece puterea Domniilor Voastre nu este egalată decât de cumiștenia prin care ați putut obține și consolida acea putere.

Marea Britanie a fost leagănul instituțiilor liberale din timpurile moderne: a învățat lumea libertatea și în acelaș timp a dat un exemplu luminat a modului cum trebuie întrebuintată acea libertate. Virtuțile poporului său și marea cumiștenie a legislatorilor săi împiedicând totdeauna prin efectuarea la timp a unor reforme înțelepte, convulsiuni politice violente, au făcut din Marea Britanie cea mai puternică și cea mai bogată dintre națiuni. Divina Providență, noblețea de caracter și eminentele talente ale Domniilor Voastre au făcut din Domniile Voastre arbitrii unei mari națiuni, Guvernul Mării Britanii trebuind să urmeze sfaturile Domniilor Voastre și neputând face nimic fără consimțământul Domniilor Voastre; fiind deci arbitrii Mării Britanii sunteți și arbitrii lumii.

Cauza pe care o supun Domniilor Voastre este atât de dreaptă și atât de aproape legată de demnitatea Mării Britanii, de comerțul ei și cu pacea Europei, încât, spre a obține ce avem dreptul a aștepta dela echitatea și înțelepciunea Domniilor Voastre, va fi destul de a vă atrage atențiunea asupra aci alăturatului memoriu ¹⁾ — ce am avut onoarea a-l adresa E. Sale

1) V. No. XXIV.

Vicontelui Palmerston, Principalul Secretar de Stat pentru Afacerile Străine al Maestăței Sale — și asupra documentelor și tratatelor care-i dovedesc temeinicia. Sunt încredințat că examinarea lor vă va convinge de necesitatea de a face cauzei noastre onoarea de a o supune deliberărilor Domniilor Voastre și că mărimosul verdict al Domniilor Voastre va deveni o lege pentru toți, dând un nou titlu de glorie Marii Britanii și nobilor săi reprezentanți.

XXXVII.

Lord Dudley Stuart către D. Brătianu.

34 St. James's Place, ce luni au soir 26 Fevrier 1849.

Mon cher Monsieur,

Tout bien pesé j'ai pris la résolution, quoiqu'avec regret, de différer l'interpellation sur la question Moldo-Valaque encore d'une dizaine de jours.

Dans l'interim votre brochure ¹⁾ aura fait son effet. Celle de M. Birkbeck, qui n'a pas encore paru, sera aussi dans les mains des Membres et la question, étant mieux comprise, sera mieux débattue et l'interpellation produira plus de retentissement; aussitôt que le jour sera fixé j'aurai l'honneur de vous en faire part.

Agréez, Monsieur, l'assurance de ma considération distinguée.

Dudley Coutts Stuart

XXXVIII.

C. A. Rosetti către D. Brătianu.

[Paris] 26 Februarie [1849]

Am primit eri scrisoarea de la Krețulescu prin care îmi zice că Românii trebuie să fie un trup cu Turcii,

1) V. No. XXXVI.

că Mehmet s'a jeluît foarte de memoarul tău și că el Krețulescu este de părere că tu să pleci îndată din Londra și că el o să te dezavueze prin jurnaturi. I-am răspuns îndată cele ce credeam eu că i-se cuvine, zicând între altele că mă pricep și eu să scriu în jurnaturile englezești și că voi face pe toată ziua câte un articol în care voi spune tot ce se cuvine împotriva Turcilor, lăsându-l pe d-lui să judece ce va eși din acest galimatias. O! Brătienne! când ai ști în ce tristă stare suntem, când ai vede cu ochii mei lucrurile, tu ai muri de durere.

Alt n'am ce să îți scriu de cât să-mi spui dacă îți mai trebuie acea traducție ca să ți-o trimit. Intârzierea a fost fiindcă d. Danielewski abia mai alaltăieri mi-a adus-o și furăm bolnavi amândoi trei zile. Am să te mai rog că luând acele 50 de livre să-le ții la tine întregi până voi veni însumi sau îți voi scrie. Cățelul este bine și încă mai este potae.

La revedere.

C. Rosetti

Cuvântul cel fabricat în ceruri l-am căpătat iarăși; mișelul de frate-tău, neobișnuit fiind a umbla cu lucrurile cele sfinte, îl pierduse. S'a găsit în sfârșit, n'ar fi bine să-l publici într'un jurnal?

XXXIX.

D. Brătianu către Directorul ziarului "Morning Herald".
(concept)

28 février 1849.

Monsieur l' Editeur,

Quelques uns de mes amis m'ont observé que certains passages concernant la Turquie dans le pamphlet que je viens de publier sur les Principautés Danubiennes

pourraient être interprétés d'une manière défavorable¹⁾.

Pour prévenir tout équivoque et empêcher les ennemis de mon pays et de la Turquie, qu'à l'aide de fausses interprétations ne fassent croire à des sentiments qui ne sont pas les miens, j'ai recours à votre estimable journal pour dire combien je regretterais si le moindre doute pouvait naître sur ma véritable pensée, et que les Valaques pleins de reconnaissance pour l'énergique sollicitude avec laquelle la Sublime Porte défend leurs droits à Constantinople et à Bucharest, sont bien décidés à mettre en toute éventualité leurs fortunes et leurs vies au service de la Turquie, convaincus qu'en combattant pour leur Suzeraine ils combattent pour eux-mêmes.

Un des plus beaux résultats de notre révolution, et l'unique compensation aux maux dont nous accable l'occupation russe, est précisément ce sentiment réciproque de respect et d'amitié qui a pris de telles racines dans les coeurs des Turcs et des Valaques et que rien désormais ne saurait vaincre ni altérer.

Faites-moi, je vous prie, la faveur, Monsieur l'Editeur, d'insérer ces quelques lignes dans le plus prochain numéro de votre journal, et croyez à la haute considération avec laquelle j'ai l'honneur d'être,

Votre dévoué serviteur.

XL.

R. Colquhoun către D. Brătianu.

[9 Martie 1849] ²⁾

Mon cher Monsieur,

Monsieur Simpson vient de me montrer une petite brochure ³⁾ de votre main sur les affaires de la Valachie

1) v. No. XXIV și XXXVI.

2) Data poștei.

3) v. No. XXXVI.

J'ai taché de l'avoir mais je n'ai pas pu y parvenir encore. Pourriez vous bien m'indiquer l'endroit où j'en puis en avoir un exemplaire?

J'ai l'honneur d'être votre très obéissant serviteur.

R. Colquhoun

XLI.

C. A. Rosetti către D. Brătianu.

rue de Tour, 69, 15 Martie [1849]

Sunt 11¹/₂ din noapte, soția mea se duse să se culce, și închizând volumul al 2-lea a lui Michelet, hotărî să petrec câteva minute cu tine. Cântă cocoșii! De când nu mai auzirăm noi dulcele lor cântări! N'am făcut nici odată o trădare; nu m'am lepădat nici de frică nici de interes de ceea ce am iubit și prin urmare cântarea lor îmi aduce o plăcere și un dor de țara mea și neputând vorbi cu dânsa, hotărî cel puțin să vorbesc cu tine, carele ești fiul ei cel mai iubit; ași fi dorit să-ți răspund la scrisoarea ta, însă nici acum nu poci, pentru că este în geamantan mestecată între multe hârtii de unde îmi este greu s'o gădesc. Dar îmi aduc aminte că zici că văzând omenirea de aproape ești în primejdie de a pierde iubirea. Oricine altul afară de noi este în drept să zică acest blestem, noi însă nu putem pentru că ni s'a dat fericirea de a cunoaște, de a iubi și a fi iubiți de ființe care ele singure sunt destule, dacă toată omenirea a fi rea, s'o răscumpere. Nu ai tu un frate plin de amor și de credință? Nu cunoști pe Vinterhalder carele este destul să șteargă urătenia a jumătate neamului omenesc. A! dacă ei nu sunt chipul lui D-zeu, sunt cel puțin oglinda lui. Și apoi noi formăm omenirea? A! noi nu suntem decât burianul ce crește împrejurul trandafirului; omenirea este poporul și el este frumos și în totul, și fiecare individ luat în parte. Când s'a făcut în Bucu-

rești reacția dela 19 ¹⁾, eu am alergat la palat. Soția mea, care deabia născuse de 13 zile, era singură acasă și auzise oarecare sgomot. Fratele tău, fără să spuie, trimite la mine și cere o pereche de pistoale ce aveam. Feciorul intră repede în casă, ia pistoalele. Il întreabă ce este. El nu răspunde și fuge cu pistoalele. În astă agonie se afla ea și nimenea, nici prietenii, nici chiar eu, nu ne gândeam în ce primejdie o lăsăm. Dar un om din popor, pe care îl cunoscusem la 11 Iunie, a alergat călare la dânsa, a intrat cu sfială în camera ei și i-a zis : „Fii liniștită, soțul dumitale este bine și nu „este nici o primejdie. Se va sfârși totul cum este bine. „Fii dar liniștită, mă duc lângă D-lui“. Și plecă. Mai zi că omenirea este urâtă, mai fă acest păcat tu care ai avut fericirea de a cunoaște oamenii frumoși, chiar și din cei ce nu sunt în popor. Cum ți-am zis, mai zic, la al cărui nume mai adaog pe Rosental și chiar și pe mine, căci cu toate defectele mele, sufletul meu este frumos, căci deși puțin încă, însă tot seamănă cu al muma-mi și o rază chiar este destul ca să-l facă frumos. Când eram tânăr aveam o mare iubire și încredere pentru oameni și în oameni. Fratele-meu, carele ajunsese în misantropie, îmi zicea : „Toți oamenii buni ? „Toți oamenii prieteni ?“ Atunci nu înțelegeam acele cuvinte, mai în urmă le-am înțeles atât de mult încât dacă nu vă cunoșteam pe voi eram să fiu astăzi misantropul cel mai desvârșit. Dar am scăpat de această nenorocire și acum sunt mai scăpat decât întodeauna. Să vezi fetița mea ; iartă-mă dacă îți vorbesc de lucruri indifferente, poate, pentru tine ; să vezi cu ce amor se uită la potretul mamei. În plâns chiar când se află, de-l va zări începe a râde, îi vorbește, o strigă, îi râde, ochii ei scânteiază de fericire și inima îi palpită de bucurie. Ce să fie oare pricina ? De ce acel chip

1) Mișcarea militară neisbutită a Colonelilor Odobescu și Solomon din 19 Iunie 1848.

aspru, serios cel puțin, îi inspiră bucurie și amor? Nu știu nimic. (Este un secret pe care nu-l poți devina). Aceeace știu este că îmi scoate lacrimi de bucurie și durere; uneori mi se pare că sufletui ei în raport cu al mumă-mi, nu este făcut să stea mult timp în temnița sa de aci, mi se pare că-i zice: sufletul meu te cunosc, tu ești maica mea, te cunosc, te iubesc și mă grăbesc să sbor în sânul tău, căci îi întinde mâinele și vrea să meargă la dânsa și atunci am lașitatea s'o smulg de lângă potret. Înțelegi tu cât de slab este omul? Crez în acele momente că vorbesc sufletele lor, crez că vor, că trebuie să se unească și eu nu voiesc, și-o smulg de lângă portret simțind în mine puterea de a o smulge chiar din brațele lui D-zeu, de ar veni s'o mi-o ia. De ce noi Românii nu simțim acea putere când vedem România în brațele morții, când negreșit am smulge-o și ar trăi pentru eternitate. În toate acestea nu sunt criminal înaintea mumă-mi, căci ea mi-a zis odată că m'ar smulge de lângă D-zeu ca să mă ție lângă dânsa și avea dreptate. Dacă mama nu este D-zeu, apoi nu crez în existența lui. Dar despre ce vorbesc?

Așa dar nu ai dreptate să urăști omenirea, pentru că chiar între cei ce nu sunt popor, ai găsi oameni sfinți, nu ai dreptate s'o urăști pentru că, crede-mă pe mine, numai tu ești fiul României. Nu este o lingușire, nu este nici o părere din parte-mi, este un adevăr pe care, dacă nu-l vei crede, vei face un păcat și nu mă tem să nu caz în mândrie, nu pentru mândria de a fi fiul unei mame virtuose, sublime, și nenorocite și în loc să fie un viciu să fie o virtute. Crede dar că ești fiul ei, împlinește-ți sfintele datorii și fii mândru cât vei voi, căci încă odată mândria de fiu este un levier puternic și eu îi sunt dator puținul bun ce sunt. Dacă dar mândria de a fi fiul unei femei virtuose te face bun, mândria de a fi fiul nații române nu te face

un erou? Căci eu fac o mare deosebire între mândrie și vanitate.

XLII.

C. A. Rosetti către D. Brătianu.

16 Martie [1849]

Ce zici tu de biată țara noastră! Nu știu de ce eu cu toată ticăloșia noastră, cu toată reacția ce domnește lumea și oștirile ce o înjunghe, crez că va fi liberă în curând și o crez așa de mult încât nu mai poți hotărî să mă așez în mobilele mele. Am primit astăzi o scrisoare dela Grant ¹⁾ din care îți copiez cea ce îți trebuie: „mais que vous dire de la pauvre patrie! „Les intentions des Russes sont tellement enveloppées „de mystère que nous, pauvres gens qui ne sommes „ni Russes ni boyards, nous ne respirons pas... vu „l'atmosphère où vivent les commissaires et gens „impériaux. Aussi nous savons fort peu de ce qu'ils „font, ce qu'ils veulent faire! On dit qu'on doit mo- „difier le Règlement, ce qui équivaut à le rendre plus „insoutenable que jamais, d'autant plus que l'on n'ig- „nore pas que la chancellerie russe travaille nuit et „jour à traduire un code des lois qui régit les serfs „moscovites et qu'on doit appliquer aux malheureux „compagnons de la Roumanie. Quelles que soient les „modifications méditées, elles mèneront sans doute à un „résultat, dont tous les actes des Russes depuis leur „entrée dans la province démontrent les tendances, „savoir la prépondérance d'influence sur la cour suze- „raine dans leurs relations avec ces contrées. Non content „d'un Mavros pour être à la tête des quarantaines, le „Czar, dans sa sollicitude magnanime, a bien voulu „ordonner qu'un officier russe expérimenté (en quoi?)

1) Fratele Doamnei Maria C. A. Rosetti.

„soit nommé dans chaque quarantaine des échelles
„moldovalagues pour veiller au strict maintien des lois
„sanitaires. C'est un petit pas, mais quelques petits
„pas font une enjambée qui mène bien loin“.

Spune-i Turcului¹⁾ până când o să fie turc, fă și
vre'un articol, însă numele lui Grant nu va figura în
publicații, are frică de jurnaturi. De ce nu-mi trimiți și
mie numerele ce vorbesc de noi? Alt n'am ce nou să-ți
mai spun, căci crez că frate-tău ți-o fi spus trista stare
în care ne aflăm și că cum suntem și în dueluri cu
Bălcescu,²⁾ cu Filipescu,³⁾ Krețulescu. Dimitrie, cu Bi-
bescu și încă doi moldoveni. Să vedem de s'or face
cum s'or face. Acum voi să-ți vorbesc de cea ce mai
interesant este acum mai mult decât totdeauna. Vrem
să publicăm cuvântul tău, însă m'am socotit dator mai
înainte de al publica să ți-l trimit să-l mai citești odată
și să-ți spun și părerea mea.

Eu îl înțeleg cuvântul tău și fără să fie vanitate din
parte-mi, îți spun că dacă ași fi putut să-l scriu eu,
așa l-aș fi scris, însă cela ce citește scrisorile unui a-
mant, când el nu iubește, în părțile cele mai sublime
râde, sau adoarme, pentru că nu le înțelege sau pentru
că nu simte, dar știu că sunt ocazii, în care entusias-
mul coprinde sufletele noastre și atunci simțim și în-
țelegem tot. Dar, cu toată puterea amorului tău, putea-vei
inspira acel entusiasm sacru recilor tăi cititori, putea-
vei să-i faci să fie sfinți în minutul când beau cafeaua
ori citesc jurnalul? Chiar în adunare citindu-l, improvi-
zându-l tu, dacă adunarea nu va fi de 10—15 mii de
oameni, nu .. suferi asemenea adevăruri fără să se re-
volte, afară numai de adunarea nu va fi compusă de
oameni de geniu, și din nenorocire știu că sunt săraci

1) Mehmet Pașa, Ambasadorul Turciei la Londra.

2) Constantin Bălcescu, fratele mai mare al lui Nicolae Bălcescu.

3) C. Filipescu. fostul Ministru de Finanțe al Guvernului pro-
vizoriu.

de geniu în acest an. Apoi ai uitat caracterul Franțuzilor? Nu-ți aduci aminte că Napoleon îi numea îngeri dumnezei și numai astfel le lua viața și libertatea. „40 siècles vous contemplent, etc“. Nu zic să-l schimbi mult, nu zic să nu i dojenești, dar crez că ar trebui ca fiecare dojană să fie și poleită ca să o poată înghiți. Înălță-i ca să le fie greu să cadă din înălțime și sfârșește cu un fel de tămâire. Ba încă tu ai împins lucrul până i-ai degradat cu totul și i-ai biciuit cu.. ce avură. Iartă-mi un proverb cam trivial, dar care exprimă bine ideia mea: „Pe chel nu-l atinge la chelie“. Nu mă lovi unde este bubă coaptă, nu coborî pe om că este laș și rămâne în noroi, urcă-l sus căci este poltron și-i vine greu să sară jos. Așa dacă vrei să mă crezi pe mine, pune ici colo câte o tămâire, scoate atingerile cele directe, sfârșește-l mai altfel și trimitemi-l cât mai în grabă, căci acum este timpul de a se publica. Dacă nu vrei să-l sfârșești astfel, zi cel puțin cam în felul acesta: „Ne reculez plus car vous êtes le génie du peuple et le peuple de France ne recule jamais“.

Crez că n'o să-mi faci insulta de a crede că nu înțeleg cuvântul tău și nu-l prefer astfel, crez că nu veji crede că judec pe munteni¹⁾ de pe inima mea. Eu, un asemenea cuvânt pe mine m'ar ridica în ceruri, dar ca să ridicăm pe oameni în ceruri trebui și întrânșii o scânteie măcar divină și știu că nu te adresezi la fii ai poporului: „Il faut ménager notre pauvre nature“, mi-a zis odată medicul Louis¹⁾.

1) Deputații francezi republicani cu tendințe radicale ședeau în băncile de sus ale adunării și li se dăduse numele de „Montagnards“, ca reminiscență a Convențiunii din timpul Revoluțiunii franceze. „Cuvântul“ lui D. Brătianu, de care vorbește C. A. Rosetti în scrisoarea de mai sus, era, desigur, adresa pe care o reproducem în mod fragmentar la No. XLIII.

2) Pierre Louis (1787—1872), medic francez, membru al Academiei de medicină, celebru prin Încrările sale asupra tuberculozei și a febrei tifoide.

**D. Brătianu către deputații francezi din grupul
„La Montagne“. (concept)**

Une tristesse profonde, un grand deuil s'est répandu dans toutes les âmes. On voit partout l'idolâtrie en honneur, les vrais croyants persecutés — partout des victimes, partout des pleurs, partout des cris, partout du sang; Dieu partout échappe à l'homme. Le coeur rempli d'effroi je cours en toute hâte pour arriver sur cette terre sainte de France, où, il n'y a pas un an, j'ai vu pour la première fois l'image de Dieu; mais là aussi le sang du martyrs avait coulé. J'aperçois la Montagne, j'y monte, j'atteins à ces regions où la terre semblait devoir toucher au ciel, j'invoque la divine Providence, je prie, je cherche qu'un rayon d'en haut vienne éclairer mon âme et me révéler le mystère terrible qui couvre de douleur l'humanité entière. Hélas ! ici encore Dieu m'échappe; j'y trouve les mêmes ténèbres, les mêmes inquiétudes, le même abîme.

A mes côtés, je vois quelques hommes. Comme moi, sont-ils étrangers à cette terre? Comme moi, sont-ils venus verser des larmes stériles et pousser des cris qui n'ont point d'écho? . . . — Non, ces hommes se trouvent ici au milieu de leur temple, ils sont revêtus d'un grand sacerdoce, ce sont les hommes de la Montagne, les dépositaires de la révolution de février, les exécuteurs des volontés divines, les représentants de la France... Eh bien, je m'adresse à vous qui vous dites les hommes de la Montagne, et vous demande: Qu'avez-vous fait du dépôt sacré que Dieu et la France vous ont confié? Qu'avez-vous fait, hommes de la Montagne, de la révolution du 24 février?

Et j'ai le droit de vous le demander, car elle n'est pas seulement votre oeuvre, elle est aussi la mienne, elle est l'oeuvre de l'humanité, l'oeuvre de Dieu; français,

roumains, polonais, italiens, allemands, américains, nous l'avons tous pétrie de notre sang et de nos âmes. Le 24 février, soldats, laboureurs, bourgeois, ouvriers, français, étrangers, nous n'avions qu'un seul sentiment, nous avons tout oublié pour ne nous rappeler que de la fraternité; les princes même, ce jour de grâce divine, se sont fait hommes, des princes égyptiens ont senti que le Dieu qui se révélait alors à l'homme n'était pas le Dieu d'une nation, le prophète des chrétiens, mais le Dieu de l'univers, et se sont jetés dans la mêlée. Oui, cette révolution n'a pas été votre oeuvre, mais l'oeuvre de l'humanité, l'oeuvre de Dieu, — vous le savez; car vous vous rappelez combien était belle la journée du 24 février: les vieillards s'étaient fait jeunes, les femmes avaient la vigueur des plus vaillants combattants, les hommes la tendresse des femmes; et tous nous courions à la victoire avec la spontanéité, l'insouciance, la candeur des enfants. Ah! Que de beautés, que de grandeurs en un seul jour! Quelle harmonie! On aurait dit un chœur d'anges descendus du ciel pour chanter la gloire du Seigneur qui était alors sur la terre de France, et pour annoncer au monde la redemption de l'esprit humain.

Le lendemain de la révolution, lorsque, comme le lendemain d'une grande bataille, le peuple victorieux s'était étendu sur son lit de gloire, et que ses ennemis, qui sont aussi les vôtres, le surprenaient dans ces moments de quiétude et d'extase; le circonvenaient, lui parlaient de richesses, de biens matériels, et l'entraînaient vers la terre, vous les directeurs, qu'avez-vous fait pour l'arracher à la terre et le pousser vers le ciel? Quel aliment avez-vous offert à son âme, qui ayant participé de l'âme de Dieu avait soif de grandes choses et aspirait à monter toujours plus haut?

Au lieu de grandir avec lui, vous vous êtes effrayés de ses forces, vous avez donné la main à vos ennemis,

et vous l'avez repoussé vous-mêmes vers la terre ; il vous fallait de l'ordre, disiez-vous ; comme si la vie était un désordre ! Comme s'il y avait eu à aucune époque dans Paris plus d'ordre, plus de sécurité que pendant les journées de février ! Au lieu de commander le respect à l'ennemi, vous vous faisiez petits, vous injuriez votre mère, vous répétiez après lui que vous vouliez une révolution honnête ; comme si jamais révolution avait manqué d'honnêteté !

On se plaint du peu de confiance qu'on a dans la révolution, et comment n'en serait-il pas ainsi lorsque vous en avez si peu, vous, ses premiers magistrats ! L'on dit que le peuple de France n'est pas républicain. Le peuple ne peut pas être républicain à priori, il ne se passionne point pour des abstractions, pour de vaines formes ; et ce qu'il veut, lui, c'est d'être respecté, c'est d'être grand. Et qu'avez-vous fait pour qu'il aimât, la république, qu'avez-vous fait pour sa grandeur ? Qu'avez-vous fondé pour élever l'enfant du peuple dans la foi et dans le dogme républicain ? Alors la république serait pour lui une religion, alors il aimerait la république, il sacrifierait tout à sa religion ; car le peuple est éminemment religieux.

A cette grande époque de synthèse, lorsque l'Allemagne elle-même fait trêve avec ses controverses et descend dans la lice, et se met à l'oeuvre, vous avez cru passionner le peuple qui veut et doit toujours agir, toujours réaliser, le peuple le plus pratique du monde, cette création continuelle, vous avez voulu passionner la France république avec vos systèmes et vos théories ? Non vous n'avez pas eu la vue des choses saintes ; non, non, vous n'avez pas compris Dieu. Au lieu de vous faire France, de vous absorber en elle, de vous armer de son génie puissant et de paraître comme les premiers champions au grand duel dans lequel se trouvaient engagées et votre honneur et l'honneur de l'esprit humain,

vous avez tout oublié pour ne vous souvenir que de vos individualités ; vous avez usé vos forces et les forces de la révolution dans de vaines disputes, vous avez introduit parmi vous le guerre civile, vous êtes allés jusqu'à vous provoquer les uns les autres en duel et pour des questions d'amour-propre personnel. Eh bien, la France se révolte contre vous et ne veut vous suivre.

Le 24 février, à peine avions-nous proclamé ici à l'Hôtel de Ville la république française, la république européenne, le salut du monde, que, les hommes de toutes nations, nous nous sommes répandus sur la surface de l'Europe ; comme autant de fils électriques nous avons traversé les âmes de nos peuples. Partout la lumière a brillé, partout on a levé la tête, partout on a salué la république ; de toutes parts on vous a tendu la main, et vous, vous avez retiré la vôtre. Que nous importe le monde, avez-vous dit, occupons-nous de nos affaires ?

Comme si cette grande expansion, cette grande initiation, comme si la grande fraternité, c'est le nom de la France, comme si la France isolée de l'humanité, en dehors du monde, pouvait être la France ! Comme si la révolution amoindrie, resserrée dans le cercle étroit que vous lui aviez tracé, pouvait vivre et prospérer ! Non, non, vous n'avez pas eu les instincts de votre peuple. Le peuple, cependant, vous en a averti ; et vous ne l'avez point écouté, et vous avez souffert que des misérables appelassent des hommes payés ceux qui criaient en Pologne ! Le mois de juin vous avez reçu un nouvel et terrible avertissement ; des coeurs généreux, beaucoup, sans doute, égarés, mais tous manquant d'air, se sont jetés en désespérés dans la rue ; et vous, hommes de la Montagne, vous n'avez su que faire gronder le canon et répandre la mort autour de vous ; tandis qu'une seule étincelle d'amour sortie de vos coeurs aurait épargné tant de malheurs,

purifié l'atmosphère, donné de l'air à des millions d'hommes, et sauvé les libertés du monde ¹⁾.

La révolution de février avait fait monter partout les eaux de la mer, partout les peuples avaient mis à flots la fortune de leur patrie. A l'instant même le génie du mal déchaîne contre eux tous les vents et souffle la tempête; mais les hardis navigateurs avançaient toujours dans leurs frêles embarcations. Comme des nouveaux Colombs ils luttèrent avec confiance contre la fureur des vagues, car leur foi était grande; ils croyaient apercevoir au dessus de leurs têtes l'arc-en-ciel de la liberté, le drapeau aux trois couleurs. Leur intrepidité désarmait delà l'orage et le faisait reculer... ²⁾

XLIV.

E. Grant către C. A. Rosetti ³⁾.

Bucurest, ce 18 Mars 1849.

Mon bien cher ami,

Je t'ai écrit les premiers jours du mois passé. Depuis ce temps-là j'ai séjourné en Transylvanie ⁴⁾ spectateur

1) Răscoală provocată de socialiști, la 23 Iunie 1848, în urma suprimării Ateierelor Naționale, a fost înăbușită în sânge de către generalul Cavaignac, care primise puteri dictatoriale din partea Adunării Constituante.

2) Partea finală lipsește.

3) C. A. Rosetti trimitea adresa, în original, lui D. Brătianu, spre informare, scrisorile ce le primea din București sau din Iași.

4) Grant era, probabil, trimis în Ardeal de către Consulul Angliei, Colquhoun, pe lângă care îndeplinea funcțiunile de Secretar. Într'adevăr, într'un raport din 18 Aprilie 1849 către Drouyn de Lhuys, Ségur spune următoarele: „Le Consul général d'Angleterre, qui avait envoyé ces jours passés un homme à lui en Transylvanie, vient de me faire remettre un pli, que le Général Bem avait confié à cet homme pour m'être remis. . .” (Hurmuzaki, *Documente*, Vol. XVIII).

des grands évènements qui viennent de s'y accomplir. J'ai été témoin oculaire du combat livré par les Russes aux Hongrois, à quelque distance de Hermanstadt ; j'ai vu la défaite des Russes, le triomphe des Hongrois, leur entrée dans la capitale de la Transylvanie et finalement, le lendemain, j'étais invité par un aide de camp du Général Bem à honorer Son Excellence d'une visite. Je m'y suis rendu et j'ai trouvé le Général tout ce que mes sympathies pour le héros d'Ostrolenka m'avaient fait pressentir en sa faveur. C'est un charmant brave et habile vieillard, un militaire consommé et un homme à qui principalement est dû le succès des armes hongroises en Transylvanie. Je me suis étonné de la modération de ses troupes — mais ce bon et digne guerrier comprend fort bien qu'aux troupes irrégulières, la discipline est plus que jamais nécessaire. Enfin, mon cher, j'ai vu ce défenseur de la cause des peuples — j'en suis fier. Et quelquefois, lorsque nous serons encore réunis dans le salon confortable de ta chère comtesse, je te raconterai les sujets d'entretien qui ont fait passer les heures comme des minutes avec l'Idole de ses soldats, aujourd'hui le gouverneur de la Transylvanie, Bem. Depuis mon départ de Hermanstadt, (escorté je vous prie de le croire, par un officier et six Hussards de Kossuth !) j'ai appris que les troupes kaiserlich ont été tellement démoralisées en apprenant la prise de Hermanstadt par Bem, pendant qu'eux étaient à sa recherche, qu'ils se sont dispersés, officiers et soldats partout, et que Puchner (l'ex Commandant de la Transylvanie) s'est réfugié en Valachie avec les débris de son armée et les restes des Russes — pauvres Russes ! Ils avaient pourtant tant parlé, tant vanté ce qu'ils feraient. Je crains que Nicolas n'en devienne fou, ce serait bien triste, n'est-ce-pas ? 1)

1) Partea inițială a scrisorii de mai sus a fost reprodusă, a-

Maintenant que te dire de ton pays? Je n'y vois rien de saillant, si ce n'est que les Russes sont toujours Russes et maîtres ici, et qu'aujourd'hui même, ils ont arrêté un pauvre diable qui venait de rentrer, il y a quelques jours, dans le pays. Il est vrai que, par contre, ils ont donné la liberté à quelques uns des malheureux prisonniers de Vacaresti et de Coltza — mais malheureusement il y en a toujours beaucoup qui gémissent enfermés et parmi ce nombre se trouve encore notre bon, notre digne Winterhalder — j'avais tant espéré le trouver libéré à mon retour — mais non, il est toujours à Coltza, quoique on ait tant de fois fait espérer à sa soeur qu'il serait incessamment libre.

Cher ami, tu as bien souffert pendant ton voyage sur le Danube. Et sans doute tu auras bien de fois pesté contre les Turcs — mais aujourd'hui il faut les bénir qu'ils t'aient fait partir — car quoique tu as enduré pas mal de souffrances et d'injures sur ta couche de boulets, cependant il est mieux pour toi, pour ta femme et ton enfant, pour tous ceux qui t'aiment, que tu ne sois pas resté ici, c'est ceux qui sont restés qui ont le plus souffert — d'abord les prisonniers de corps et d'âme — ensuite ceux qui aiment ton pays et qui le voient gémir. Mais espérons que tout ira encore à nos souhaits — les nouvelles de Constantinople sont très satisfaisantes et nous donnent de la consolation. Le nouveau changement au Ministère aussi doit porter ses fruits — Riza destitué — remplacé au Séraskiérat par Mehmet Ali Pasha, (beau frère du Sultan), ex-Capoudan Pasha (grand-amiral), poste qui vient d'être confié à Suleyman Pasha, le tant aimé des Roumains. De sorte qu'il faut croire que la Porte montrera de la fermeté et de la dignité, comme il

proape in întregime, de către Bataillard in „Le Temps“ din 13 Aprilie 1849 (v. Olimpiu Băitoș, *Paul Bataillard et la révolution romaine de 1848*, Paris, 1930, p. 83–84).

convient à un Empire, appuyé et secondé par deux Puissances telles que la France et l'Angleterne. Si la Turquie ne vacille pas, l'évacuation aura lieu bientôt, si la Porte voudrait encore défaire demain ce qu'elle a accompli aujourd'hui à si grands frais, il ne faut pas compter sur la patience de ses deux soutiens, car ils sont déjà plus que las de cette versatilité qui caractérise les 1).

XLV.

Lord Dudley Stuart către D. Brătianu.

34 St. James's Pl. ce mardi soir 20 mars 1849.

Mon cher Monsieur,

L'Interpellation, ou comme nous disons en anglais, la *Motion* sur les Principautés Danubiennes aura lieu sans faute Jeudi 22 courant 2). En la rappelant aux membres du Parlement de votre connaissance, vous rendrez un service important.

Si vous venez à la Chambre Jeudi soir sur les 4 h. et $\frac{1}{2}$ je trouverai à vous placer.

Recevez, Monsieur, l'assurance de ma considération distinguée.

Dudley Coutts Stuart

1) Partea finală a scrisorii lipsește.

2) Interpelarea Lordului Dudley Stuart a avut loc într'adevăr la 22 Martie 1849. Textul ei figurează în „Hansard Parliamentary Debates (3 rd series) Vol C. III, March 22/49“ (citată de W. G. East în *The Union of Moldavia and Wallachia, 1859*). S'a publicat asemenea într'o broșură, editată de E. Deikens, 8 a Davies Street, Londra (1849), textul debaterilor la care a dat loc „moțiunea“ lui Dudley Stuart:

Lord Dudley Stuart a început prin a face istoricul evenimentelor de la 1848, arătând în ce condițiuni a avut loc intrarea trupelor rusești în Principate și dovedind, pe baza stipulațiunilor

XLVI.

Tell, Eliade și N. Golescu către D. Brătianu.

Paris, 12/24 Martie 1849.

Dreptate Frăție.

Domnului Dim. Brătianu.

Jos însemnații, văzând broșura D-tale publicată la Londra, ca împuterniciți din partea mai a tuturilor emigraților români spre a lucra în numele lor, socotesc de a lor datorie a arăta D-tale că în câteva locuri se află niște expresii inspirate, firește, de prima impresie a celor întâmplare în București la 13 Sept. trecut. Lipsa D-tale în dată dela hotarele patriei ca să poți afla de unde și cum s'au unelțit și preparat acele scene deplorabile, te-a făcut a te abate oarecum din calea ce proclamația mișcării Românilor a tras tuturilor

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tractatelor în vigoare între Rusia și Turcia, că ocupațiunea rusească constituia un act ilegal și arbitrar. Oratorul a insistat apoi asupra interesului primordial — de ordin politic și economic — ce-l are Anglia în menținerea integrității Imperiului otoman și a încheiat, exprimând convingerea că ocupațiunea rusească nu ar fi avut loc în Principate dacă Guvernul Britanic ar fi adoptat de la început, cu energie, o atitudine ostilă. Lord D. Stuart a cerut, în acelaș timp, să se comunice Camerei Comunelor documentele diplomatice privitoare la acea chestiune.

Colonelul Thompson a vorbit apoi în acelaș sens.

Lord Palmerston a răspuns că nu poate comunica acte făcând parte dint'o corespondență diplomatică neîncheiată, dar că se grăbește a asigura pe Lord D. Stuart că socotește că subiectul tratat de dânsul prezintă o mare însemnătate din punct de vedere britanic și european și că e de acord cu dânsul în ce privește importanța menținerii integrității Imperiului otoman. Ministrul Afacerilor Străine a arătat apoi că Guvernul Britanic a făcut convenitele intervenții pe lângă Guvernul din St. Petresburg în privința ocupațiunii Principatelor și că a ajuns la convingerea că Rusia nu are nici o intențiune de a atinge integritatea Turciei, fiind dat că chestiunea pendintă între Turcia și Rusia și celelalte

ce au luat parte în această mișcare, adică din nestrămutata hotărâre a celor buni Români întru a nu su-păra la nimic nici interesele, nici demnitatea, nici amo-rul propriu al Turcilor, fireștii noștrii amici și voitori de bine.

Cu mulțumire au văzut apoi jos însemnații că D-ta singur ai cunoscut această abatere și neplăcutele urmări ce s'ar naște în paguba Românilor și singur ai retrac-tat și ai desființat tot ce ar fi putut fi în contra hotă-rării și dorințelor celor buni Români.

Ca unul ce ai binevoit a rămâne în Londra spre a reprezenta interesele Românilor, atât cât pot fi primite plângerile și arătările lor, jos însemnații te poftesc și te roagă ca atât în numele lor cât și al emigrațiilor

„puteri europene este o chestiune de timp, și nefiind vorba de „intențiuni ulterioare“.

Au vorbit apoi în favoarea „moțiunii“ lui Dudley Stuart urmă-torii deputați: Anstey, D. Urquhart, I. O'Connell, Sir Harry Verney și I. A. Smith. Impotriva moțiunii s'a pronunțat Disraeli, care a afirmat că cele mai de seamă calități ale Impăratului Rusiei erau simțul politic și magnanimitatea și că toată atitudinea Rusiei în această afacere s'a caracterizat prin moderațiune și indulgență. A cerut să nu se pună „moțiunea“ la vot, fiind dat că negocierile mai sunt în curs și că va mai fi timpul unei intervențiuni a Ca-merei Comunelor în cazul când politica Rusiei s'ar arăta potrivnică intereselor britanice.

În replică, Lord Dudley Stuart a relevat cu ironie afirmațiunile lui Disraeli, adăogând că, după cum cineva judecă un pom după fructele sale, tot așa poate ajunge la concluziuni privitoare la intențiunile rusești aducându-și aminte de cele săvârșite în Polo-nia, în Crimeea și în Turcia. A insistat din nou asupra faptului că Rușii au intrat în Muntenia fără a fi fost chemați de nimeni. În ce privește afirmațiunea lui Palmerston că retragerea Rușilor din Principate e numai o chestiune de timp, Dudley Stuart a amintit că, între timp, locuitorii Principatelor erau obligați să plătească întreținerea unei armate rusești de 60.000 oameni. Totuși, față de declarațiune Ministrului Afacerilor Străine că publi-carea documentelor ar putea produce daune negocierilor în curs, Lord Dudley Stuart a tacheiat, spunând că renunță a cere să i se pună moțiunea la vot.

români, și faptele și scrierile și vorbele D-tale să se bazeze pe nedespărțita noastră unire cu Turcia, pe credința noastră de vasali către legitimul nostru suveran, și pe neatinsul nostru drept de autonomie, stipulat și consacrat prin tractate și întărit de atâtea secole.

Jos însemnații sunt siguri și de sentimentele D-tale și de matura cugetare și de cunoștința adevăratelor interese ale Patriei; însă, oricând sau împrejurările sau punctul de vedere din care vei putea d-ta vede lucrurile, te vor face a eși din drumul ce, nestrămutat, și-l a tras mișcarea Românilor, atunci ești poftit a scrie, ori a lucra, ori a vorbi în numele D-tale, iar nu într'al Românilor sau al jos însemnaților. Atunci misiunea D-tale din partea lor, pe cât ei pot a da o misiune, încetează.

Salutare și frăție

Chr. Tell, N. Golescu, I. Eliade

BCU Cluj / Central University Library Cluj

XLVI bis.

D. Brătianu către Tell, Eliade și N. Golescu.

Aprilie 1849

Salutare și frăție

Domnilor,

Scrisoarea d-v, dela 12/24 Martie, cu care ați avut bunătațe să mă onorați, am primit-o la 10 st. n. ale acestei luni.

Domni mei, de a-ți fi avut traducția fidelă a broșurei mele, care face subietul scrisorii d-v, ați fi văzut că sentimentele dv. sunt ale mele, că și eu voi respectul capitulații noastre și o unire sinceră frățească între Români și Turci; că nu ignoram, când am scris acea broșură, cum s'a uneltit și pregătit măcelul dela 13 Sept. și că, prin urmare, n'am retractat nimic, pentru

că nu aveam ce retracta. Articolul de jurnal ¹⁾ ce am publicat, și la care negreșit faceți aluzie, nu este o retractație, ci o explicație, o confirmare a sentimentelor ce au prezidat la redacția acelei broșuri²⁾.

Domnii mei, nădăjduesc că dragostea patriei ne va feri de nenorocirea de a călca pe căi deosebite, dar chiar de s'ar întâmpla altminterea, nimeni nu-mi poate hrăpi dreptul de a vorbi și a scrie ca Român în numele Românilor, precum și dv. asemenea nimenea nu vă poate contesta dreptul de a critica ideile mele, când le veți socoti greșite și a arăta care sunt în părerea dv. adevăratele sentimente și trebuințe ale Românilor.

Precum v'am mai scris la 25 ale trecutului Feb, primesc cu bucurie a fi în relație și în corespondență cu dv. și mă voi sili să mă țin de vorbă. Inșă, de veți socoti că un alt corespondent v'ar putea sluji mai bine, vă rog dați urmare părerei dv. și nu considerați întru nimic mâniarea ce o să-mi pricinuiți. Eu unul sunt hotărât să șed aici și să fac ca și până acum, cum voi găsi că e mai bine ca să câștig cauzei române favorul publicului și guvernului englez.

Domnii mei, precum vedeți, observațiile dv. mi s'au părut nedrepte. Cu toate astea, le-am primit cu dragoste, pentru că negreșit mi le-ați făcut cu cea mai bună intenție; priviți dar și dv. pe ale mele cu ochii de prieteni și primiți-le cu aceeași dragoste.

Salutare și frație.

1) v. No. XXXIX.

2) Ceeace nu împiedică pe Tell, Eliade și N. Golescu să scrie în raportul lor din 15/27 Decembrie 1849 către emigrații din Brusa: "... Întâmpinarăm spre a face la timp pe Dl. D. Brătianu a-și retracta cele publicate în contra Turcilor în broșura sa..." (Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, București, 1889).

XLVII.

I. Ellade către D. Brătianu.

Paris, 12/24 Martie 1849.

Iubitul meu Domn,

După cum am vorbit la plecarea noastră din Londra, și ne-am înțeles, nu plecăm din Franța fără a-ți îndrepta adresa ce, cu învoirea D-tale, ai primit a-ți scrie.

Asemenea scrisori, venite din inimi ce se înțeleg și se cred, sunt bune, și cred că și D-ta vei face tot asemenea a ne onora cu observațiile D-tale când vei crede că ne amăgim sau eșim din drumul ce ni l-am prescris. Dela Constantinopole ne vom face o datorie a-ți scrie spre a te ține în relație de cele întâmplare. Asemenea scrie-ne și D-ta și fii în corespondență cu D. St. Golescu în Paris, ce are aceiași misiune ca D-ta, ca să fiți în înțelegere.

De vei vedea pe E. S. Mehmet Pașa, pe Lordul Stuart, pe D. D. Urcart ¹⁾ Birberc ²⁾, Sulcewski și alții, arată-le mă rog închinăciunile mele și ale D-lui Tell.

La revedere, iubitul meu, onorează-mă cu încrederea și stima ce am și eu către D-ta.

Te îmbrățișez

Salutare și frăție.

I. Eliade

1) D. Urquhart (1805-1877), diplomat și publicist englez filo-român (v. I. Ghica, *Scrisori către V. Alexandri*. București, 1877, p. 144-148). Dânsul a luat parte la războiul pentru independența Greciei și a fost atașat pe lângă Stratford Canning în 1831, iar în 1833, a fost însărcinat cu o misiune secretă de natură comercială în Turcia. D. Urquhart a dirijat pe rând revistele *Portfolio* *Free Press* și *Diplomatic Review*, și a fost membru al Camerei Comunelor din 1847 până în 1852 (v. No. XLV, nota No. 1).

2) W. L. Birkbeck (v. No. XXXI).

XLVIII.

D. Brătianu către Lord Palmerston (*concept*).

(24 Martie 1848)

Milord,

Ma raison me disait que je devais me taire, et cependant un désir invincible me poussait à vous écrire. Après deux jours de combats intérieurs, je me sens la main forcée et, malgré moi, je prends la plume. Pardonnez-moi donc, je vous prie, cette nouvelle importunité, cette nouvelle hardiesse, ou plutôt cette faiblesse de mon âme.

Je voudrais, je devrais vous faire connaître les sentiments de reconnaissance de tout un peuple et je me sens impuissant de vous exprimer mes propres sentiments. Votre coeur, Milord, vous dit, sans doute, mieux que ne sauraient le faire mes faibles paroles, tout le bonheur que le discours de Votre Seigneurie à la Chambre des Communes a deversé dans mon âme et dans les âmes de tous les Roumains, car nous n'ignorons pas les nobles espérances, la volonté irrésistible, les généreux efforts du Ministre des Affaires Etrangères de la Grande Bretagne, en faveur de notre nationalité et de nos libertés, que couvraient vos éloquentes paroles d'avant-hier au soir. Bientôt, grâce à la haute protection de Votre Seigneurie, la nation roumaine pourra s'exprimer librement. Alors elle parlera et le monde sera rempli de la gloire de notre nom.

Milord, qu'il me soit permis de saisir cette occasion pour vous supplier d'engager, par l'entremise de votre ambassadeur à Constantinopole, la Porte Ottomane à ne pas souffrir qu'on fit aucun acte législatif en Moldo-Valachie durant l'occupation étrangère. Ma prière trahit une crainte qui m'est inspirée par des lettres de Bucharest, lesquelles m'apprennent, d'une manière tout

à fait certaine, que la chancellerie russe dans cette ville travaille activement à la confection d'un code de lois, copié en grande partie sur les lois qui régissent les serfs de la Russie, code que le cabinet de St. Petersbourg se propose d'imposer aux habitants des Principautés.

Milord, daignez, je vous prie, honorer d'une petite place dans votre bibliothèque l'album moldo-valaque¹⁾ que je prends la liberté de déposer chez Votre Seigneurie.

J'ai l'honneur d'être, Milord, avec un profond respect, votre très humble et très obéissant serviteur.

XLIX.

Ștefan Golescu către D. Brătianu.

Paris, 8 Aprilie 1849.

Frate Brătiene,

De am fi făcut alianța ofensivă și defensivă cu Franța, precum zici tu, negreșit că interpelațiile făcute în Camera Comună, chiar de ar fi avut un rezultat și mai bun de cât acela ce-l afirmi tu, prea puțin ne-ar fi interesat, ci fiindcă, departe de a face o alianță așa de strânsă, astăzi guvernul Franței combate pretutindenea orice mișcare republicană, și de aceia nu ne vede și pe noi cu ochi buni, am sperat mult, ca la cea din urmă și singură speranță, în rezultatul acestor interpelații făcute la Londra, și poate că și de aceia acest rezultat ni s'a părut nouă neînsemnat, însă scrisoarea ta m'a convins că, ori și cum s'or întoarce trebile, tot nu cred să fim mai rău de cât cecece am fost,

1) La 26 Martie, Foreign Office transmite lui D. Brătianu mulțumirile lui Palmerston pentru „foarte interesantul“ album ce i-a trimis. Este vorba, desigur, de albumul publicat de revista *l'illustration* în 1848 (v. N. Iorga, *Histoire des relations entre la France et les Roumains*, Paris, 1918, p. 203).

dacă odată Englitera găsește în Principate interese materiale.

Eu nu desesperez de viitorul României, dar văz cu desgust, amărăciune că absolutismul și tirania iar o să predomină, câți-va ani încă, Europa. Italia a căzut. Singuri Maghiarii mai resistă încă, dar ce o să facă împotriva armelor austriace unite cu ale Rușilor. Speram mult că craiul Prusiei va primi imperiul Germaniei, și din aceasta credeam că Austria și Rusia ar fi fost silite, sau să schimbe politica lor, sau să aibă împotriva lor pe toată Germania, la care ar fi putut... uni prin o alianță ofensivă și defensivă Franța; căci ea nu poate să aibă o alianță mai naturală decât cu Germania. Dar și craiul Prusiei, precum se vede, este unit cu ceilalți doi, căci condiția ce o pune la acceptarea tronului german, este peste putință de a se realiza, căci cere ca toate staturile ce compun Confederația germană să adereze la accepția lui. Unele din jurnalele de aici merg și mai departe și zic că chiar cabinetul Franței este ostil, și că ar fi gata să proteste dacă craiului Prusiei i-ar fi venit velleitatea de a primi coroana Imperiului german.

Apoi ce mai speri dela asemenea diplomați! Eu mai aștept să văz rezultatul alegerii Camerei Legislative din Franța și, dacă va fi așa de ticăloasă precum este Camera Constituantă de astăzi, apoi părăsesc Franța și mă duc ori unde mă va lumina Dumnezeu, dar aici nu mai șez, căci mi s'a scârbit cu totul de Francezii de acum.

Din țară n'avem nici o știre; un întrădăns trimis de aici și care s'a întors, ne-a dus prin grai vorbe dela unii de ai noștri, că îndată ce se va deschide resbelul în Rusia, toată țara este în picere. Spune-le aceste lui Mehmet Pasha, spune-i să nu piarză Turcia ocazia asta, căci nu mai o găsește în viitor ca să spele toate ofensele ce a suferit până acum dela Rusia și ca să scape,

atât ea cât și noi, de protectoratul ei. Adevărat Englitera și Franța nu vor resbel între Poartă și Rusia și întrebuițesc toate mijloacele ca să ajungă la acest sfârșit, dar când Poarta va începe resbelul, este peste putință ca Franța și Englitera să nu ia parte pentru dânsa; aceasta o vede chiar copilul din fașă.

Știrile dela Agram sunt că Croații se gătesc să se scoale împotriva Austriei și să-și dea mâna cu Ungurii. Această nuvelă este pozitivă. Dea Domnul să nu piarză vreme până când Ungurii încă se luptă voinicește. Acum se află cinci ceasuri departe de Pesta.

Bietul Vinterhalter ¹⁾ a murit în închisoare; moartea lui se trage din chinurile ce a suferit, se zice și că l'au otrăvit. Consulul englez a protestat. Dar D. Duhamel a luat înscrisuri dela ticăloșii noștrii că a murit de moarte obișnuită. Această poți să o scrii în jurnalui.

Salutare și frăție.

Stefan Golescu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

L.

Lord Dudley Stuart către Lord Normanby ²⁾.

34 St. James's Place, May 16 th 1849.

My Dear Lord Normanby,

Permit me to introduce to you by this letter Mr. Bratiano, a Wallachian nobleman, who has resided here for some time, and is now proceeding to Paris. His principles are patriotic and he belongs to the same

1) Pe baza unei știri inexacte, primite la sfârșitul lui Martie 1849, exilații din Paris au crezut, timp de 3 săptămâni, că Winterhalder murise în închisoare (v. *Note intime*, scrise zilnic de C. A. Rosetti, adnotate și publicate de Vintilă. C. A. Rosetti, București, 1 16, V l. II, p. 41 și 45).

2) Lord Normanby a fost Ambasador al Angliei la Paris din 1846 până în 1852.

party as M. Eliade and Gen. Tell whose names and history, as they have resided at Paris, cannot be unknown to you.

M. Bratiano, has had the honour of being received several times by Lord Palmerston, and has met with much kindness from his Lordship.

M. Bratiano may afford you some useful and interesting information and I feel assured that you will not be displeased with me for seeking to present him to you.

Believe me to be, my dear Lord Normanby, your's sincerely.

Dudley Coutis Stuart ¹⁾

Traducere.

Scumpe Lord Normanby,

Dați-mi voie să vă prezint prin această scrisoare pe Dl. Brătianu, un nobil valah, care a stat aici câtva timp și care pleacă aeum la Paris. Dânsul are principii patriotice și face parte din acelaș partid ca și Dl. Eliade și Generalul Tell, ale căror nume și istorie nu vor fi necunoscute de D-voastră, fiind dat că au locuit la Paris.

D-l Brătianu a avut onoarea a fi primit în mai multe rânduri de Lord Palmerston, care i-a arătat multă amabilitate.

D-l Brătianu ar putea să vă procure informațiuni folositoare și interesante și sunt sigur că nu veți lua în nume rău dorința mea de a vi-l prezinta.

Credeți, etc.

1) Scrisoarea de mai sus, ca și cea de la No. LI, au fost păstrate de D. Brătianu, nefind utilizate.

LII.

Lord Dudley Stuart către Generalul Bem.

Londres, ce 16 Mai 1849.

Mon Général,

Monsieur I. Mariosse Boghos, Valaque de Bucarest, désire avoir l'honneur de servir sous vos ordres et prendre part à la guerre que vous faites si glorieusement aux Autrichiens et aux Russes. Il est frère de Mr. Bratiano qui demeuré (*sic*) quelques mois à Londres comme représentant des intérêts du parti patriotique de la Valachie ¹⁾.

Je n'ai pas l'honneur de connaître personnellement Mr. Boghos, mais j'ose vous adresser ces peu de mots en sa faveur, à la demande de son frère, que j'ai eu l'avantage de voir souvent pendant son séjour en Angleterre.

J'ose, mon Général, réclamer vos bons offices pour Monsieur Boghos et je ne doute pas qu'il s'en montre digne.

En réitérant mes vœux les plus ardents pour votre succès, qui est celui non seulement de l'Hongrie, mais encore celui de votre patrie et de l'Europe entière.

1) Succesele lui Bem treziseră speranțe atât de mari printre exilații români din Paris, încât Ion Brătianu se gândea, probabil, a un moment dat, să se înroleze în armata lui. C. A. Rosetti a avut și el, tot pe atunci, intențiunea să plece în Transilvania, dar starea sănătății l'a împiedicat (v. *Note intime* etc. Vol. II, p. 45 și 55). Ion Brătianu n'a plecat în Transilvania decât cu un an mai târziu, când, bine în eles, recomandăția către Bem numai putea folosi. (Asupra călătoriei lui I. Brătianu în Transilvania, v. Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, București, 1889, p. 541 și 547; asemenea și *Ion C. Brătianu*, Conferință ținută la 27 Aprilie 1896 de Ion T. Ghica, București, 1896, p. 25).

J'ai l'honneur d'être, mon cher Général, votre très dévoué serviteur.

Lord Dudley Coutts Stuart

LIII.

D. Brătianu către Ledru-Rollin ¹⁾ (concept).

le 10 juin ²⁾ [1849]

Citoyen Représentant,

Le citoyen Edgar Quinet a déposé la six de ce mois sur le bureau de l'Assemblée législative la protestation des Roumains contre la convention de Balta-Liman et contre tous les crimes de lèse-nation et de lèse-humanité qui l'ont précédée et qui pourraient la suivre en Roumanie ³⁾. Les membres du Comité démocratique roumain se sont adressés plus particulièrement à cette partie de l'assemblée qui est la vraie représentation du peuple français et de tous les peuples qui souffrent pour la liberté; aussi voulaient-ils remettre leur protestation entre les mains de l'éloquent et courageux chef de la Montagne. Votre indisposition ne leur a pas permis de vous rencontrer, ni à la Chambre ni chez vous.

L'humanité entière, citoyen représentant, attend avec impatience vos interpellations de demain. Les Roumains n'ignorent point combien vous leur êtes sympathique;

1. Ledru Rollin (1807-1874), unul din fruntașii Revoluției din 1848, era, în acel moment, șeful grupului de 180 deputați republicani de stânga a Adunării Legislative, poreclii „Montagnards” (v. No. XLII și XLIII).

2. D. Brătianu se întorsese la mijlocul lunii Mai 1849 la Paris, unde a stat până în Aprilie 1851.

3. În privința dificultăților și certurilor (între D. Brătianu și C. A. Rosetti de o parte și A. G. Golescu de cealaltă) la care a dat loc redacțiunea acelei adrese de protestare: v. *Notele intime* ale lui C. A. Rosetti (1848-1859) p. 49-50.

car, pour leur bonheur, vous savez mieux que personne quelle est la foi dans votre glorieuse révolution de février et dans leur révolution de juin et que, les premiers, ils se sont levés en Orient au nom des immortels principes que vous avez proclamés ici.

Je n'ai donc qu'une seule prière à vous adresser au nom de mes collègues du Comité et de tous nos frères qui souffrent le martyr en Roumanie : d'inscrire dans vos notes pour demain le nom de la Roumanie. Ce nom vous rappellera à la tribune notre protestation, nos souffrances et nos efforts, et l'éloquent défenseur de l'Italie, de l'Allemagne, de la Pologne, de la Hongrie, sera aussi le défenseur de la Roumanie.

Agréez, citoyen représentant, l'expression profonde de mes sentiments de respect et d'admiration.

LIV.

Ion C. Brătianu către D. Brătianu¹⁾.

20 Iulie [1849].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Rosetti scrie că îl doare pieptul mai rău și că are o înecăciune care îl dispozează a tuși și poate doarește ca să consultăm pe Louis²⁾). Să-i spună numele lui, aducându-i aminte că ședea atunci la Passy.

Să-l rogi să facă rețeta în latinește, fiindcă englezii spițeri nu știu franțuzește³⁾).

Bieții Unguri merg foarte prost. Nu știu cum o s'o scoată la căpătâi. Se vede că generalii nu sunt vrednici, fiindcă într'altfel nu poci a-mi explica biruințele Muscalilor.

Rosetti vrea să meargă în Ungaria⁴⁾), așa dar dacă

1) Scrisoarea de mai sus ca și cele dela No. LV și LVII sunt expedite dela Saarlouis. Ion Brătianu era oaspele familiei Gálhau la Vaudrevanges, lângă Saarlouis.

2) v. No. XLII.

3) C. A. Rosetti se afla atunci la Plymouth.

4) v. *Note int.me*, Vol. II, p. 54—55.

el o găsi bani, scrie-i să îmi dea rendezu la Cologne.

Am tremurat amarnic noaptea pe drum. Aci m'au primit cu bucurie și mi-au zis că de ce n'ai vrut să vii și tu. Aci se fac alegeri, dar fiindcă au desfigurat legea, democrații nu vor să ia parte și sunt în proporție de 60 la sută.

Al tău frate.

I. C. Brătianu

LV.

Ion C. Brătianu către D. Brătianu.

27 Iulie [1849]

Văzui în presă că 60 Polonezi au primit poruncă să iasă din Franța în 3 zile, că această măsură este luată împotriva a mai multor străini. Imi este teamă să nu te supere și pe tine. De aceea ar fi bine să te muți dela Pilette. Eu aștept cu nerăbdare banii ca să poci a mă întoarce; mi s'a urât să trăiesc între reacționari. Imi scrie că a venit Cantacuzino al II-lea; cu toate că este o secătură, însă, dacă te-ai întâlni cu dânsul, arată-i prieteșug fiindcă mi-au scris din țară că ni se arată prieten și nu ar fi rău să-l trațem în partida revoluționară pe cât se poate. Scrie-mi mai curând ca să mă liniștesc că nu te-a supărat cinstita poliție.

Al tău frate.

Ion C. Brătianu

LVI.

C. A. Rosetti către D. Brătianu.

28 Iulie 1849 ¹⁾.

Nu ți-am răspuns, fratele meu, pentru că n'am ce

1) Scrisoarea e expediată din Plymouth, unde C. A. Rosetti a stat din Iunie până în Septembrie 1849 (v. *Note intime*, etc. 1848—49, p. 50).

să-ți zic. Știu bine că o epistolă ți-ar face plăcere dar nu pot scrie nici un rând, când, cu toată dorința ce am de a convorbi cu tine, nu găsesc nici o materie sau, ca să zic mai bine, nu poci vorbi despre nici o materie, când mintea, inima, sufletul sunt în cea mai desăvârșită stârpiciune, vina oare a mea este dacă tac? Nu crez și prin urmare nu mă recunosc culpabil.

Și eu, ca tine, aștept învierea, cu deosebire numai că tu o aștepti, peste 5—6 luni și eu în toate diminețile mă pui la fereastră cu inima palpitândă și aștept aducătorul scrisorilor, iar înainte smulg din mâna-i jurnalul, rup învelișul și arunc ochiul pe articolul de fond: „*Projet de loi*“. Un suspin și-mi repui speranța la mâine.

Fi-voi oare ursit a lăsa viața fără să văz acel sfânt mâine? Nu crez, dar mă tem.

Am primit cu plăcere noutățile tale. Ași dori să citesc cuvântul lui Știrbey — vezi nu vei putea oare să mi-l trimiți — și spre răsplătire, căci tu nu faci nimic fără plată, iată ceva care te va face să plângi de bucurie și de durere. Dar nu sunt eu numai care mi-aduc aminte de acea zi, ci mulți Români adevărați care serbează în inima lor acea zi. Câtiva tineri alcătuiră *un petit festin entre eux pour célébrer ce jour mémorable*. Și, după regulă, acest proiect fu denunțat la poliție, care găsi de cuvîntă a arunca în temniță pe acești amici ai poporului. O asemenea parte avu o adunare de ovrei. Se adunară în templul lor și rabinul făcu un cuvânt în care, între alte multe, zise: „Astăzi „este ziua cea mare care ne dă glorioasa constituție, ce „ne făcu cetățeni cu locuitorii acestei țări, care ne puse „într'un acelaș grad cu ceilalți pe noi care întotdeauna „furăm meprizați și subjuțați. Acum deja și deocam- „dată speranțele noastre cele mai frumoase par a fi „stinse. Tot sperăm, însă, că nu este departe ziua în „care vor renaște, cu libertatea României, și mai june

„și mai frumoase decât mai înainte“. Acești nenorociți israeliți nu mai eșiră liberi din templul lor.

LVII.

Ion C. Brătianu către D. Brătianu.

2 August 1849.

Se vede că ai intrat și tu în vre-o societate secretă, fiindcă într'alt fel nu m'ai întreba cam câți bani îmi trebuie ca să mă întorc.

Ași vrea să mă întorc, dar, dacă nu au venit banii, mai aștept aici vre-o două săptămâni, fiindcă mă apucă groaza când mă gândesc la calicia care mă așteaptă acolo. Voiesc să nu mai trag la rue d'Enfer, prin urmare unde voi trage nu o să am credit.

Mi-ai trimis o scrisoare dela Boerescu din țară, care îmi cere răspuns tot prin canalul prin care mi-a venit scrisoarea. Așadar ți-l trimit acel răspuns, ca să-l dai aceluia ce ți-a dat scrisoarea. Gândesc că Saulescu ți-a dat-o. Rosseti nu-mi scrie, nu știu cum îi mai este.

Al tău frate.

I. C. Brătianu

LVIII.

E. Grant către D. Brătianu.

Bucarest, ce 7 aout 1849.

Cher ami,

Vous m'excuserez si je ne vous ai pas écrit plus souvent — mais la raison en est que je n'ai eu ni le temps ni le coeur de correspondre non seulement avec mes amis, mais même avec ma famille. D'ailleurs, à quoi bon vous communiquer de mauvaises nouvelles qui ne manqueraient certes d'arriver jusqu'à vous — comme tout ce qui est sinistre.

Votre frère ¹⁾ m'a fait remettre les cent ducats il y a trois jours. Je m'empresse donc de vous en envoyer le montant dans une traite de L. 46. 6.6, pour laquelle vous trouverez un cours de change très avantageux à Paris. Il m'a prié en même temps de vous faire parvenir une lettre que je renferme également sous ce pli.

Je n'ai point de nouvelles à vous donner sur le pays ; tout reste dans un état de stagnation insupportable. Je ne sais pas s'il en sera autrement lors du retour du Prince de Constantinople, mais actuellement on ne s'occupe que des événements qui ont lieu sur la frontière en Transylvanie et plus loin en Hongrie. D'après mes dernières correspondances de Constantinople, les affaires allaient au mieux avec les Madgyars qui, depuis que le nouveau plan de Dembinski a été adopté (de concentrer les forces en masse et fondre ainsi sur l'ennemi de point en point), commencent maintenant à repousser les Austro-Russes, et leur causer de vives pertes. Partout les Honveds se battent comme des lions, mais il y a un terme à tout, et j'espère qu'avant peu ces braves Hongrois trouveront enfin cette sympathie et l'appui moral que leur longue et vaillante lutte mérite de la part des gouvernements libéraux. Du reste, je n'attends rien que de l'Angleterre et elle aussi se tient tellement dans l'inaction que je commence presque à en désespérer.

Le corps de Lüders, en Transylvanie, ne se fait pas trop briller par ses exploits. Les seuls avis que nous en avons sont de nombreux blessés qui ne cessent de venir en masse remplir les hôpitaux qui regorgaient déjà de malades et blessés. Lüders a perdu un de ses meilleurs généraux, Scariatine, aide de camp de l'Empereur. En somme l'horizon, madgyar ne se rembrunit pas, mais si la lutte devait continuer longtemps, les for-

1) Theodor Brătianu.

ces colossales que l'amour-propre de Nicolas ferait jeter en Hongrie ne pourront définitivement que remporter. Mais il est de l'honneur des autres Gouvernements à ne pas laisser aller les choses à ce point et de faire des remontrances énergiques, si non en faveur de la cause madgyare, du moins au nom de l'humanité.

Rappelez-moi au bon souvenir amical de votre frère et de tous nos amis, écrivez-moi un mot m'accusant réception de la traite et croyez-moi toujours, cher ami, votre ami bien dévoué.

E. Grant

LIX.

C. A. Rosetti către D. Brătianu.

[Plymouth] 24 August 1849.

Am plâns și plâng ca și tine, însă eu mă consol mai lesne decât tine, căci am libertatea mai în ochi mei și când încă și se lipește pe sânu-mi, credința se coboară în inima mea și cred că voi triumfa. Voi veni, dragul meu, îndată ce voi avea bani ca să mă urnesc. Am primit astăzi această scrisoare de la Grant, pe care cu ertăciune am deschis-o, am citit-o și, nu destul atât, le-am copiat pe amândouă și îndată le voi porni la frate-tău. Rămâne dar, de-i vei scie, să-i vorbești numai despre a vătafului pe care, după cum vezi, n'am violat-o. Nu știi de ce, dar, cum ziceam astăzi fratelui tău, știrea că a căzut Ungurii¹⁾ nu mi-a făcut o durere mai mare decât recea scrisoare a Maiorului.

Dacă congresul ce voești să faci este grabnic, scie fratelui tău să vie, căci pentru mine este lesne, în orice minut poci veni și apoi aștept. Sper că curând voi primi bani dela București. Fă-mi un bine. Treci

1) Capitularea de la Vilagos avusese loc la 13 August.

pe la Mad. Bonjour și vezi, din vorbă în vorbă, nu vei putea s'o aduci să ne mai dea apartamentul, fie tot vremelnicește ca mai înainte, adică să fie liber a-l închiria, de va găsi preț mai mare. Poci să-i dai și 80 de franci pe lună de va voi să pună un pat și în odaia de alătura ca să culcăm pe De vei isbui arvinește-o începând luna dela 10 Septembrie ¹⁾). Crede-mă că sufăr atât de mult astăzi încât nu pot vorbi nici cu tine. Maria mea zice că nu crede că au căzut Ungurii. Facă cerul să fie așa. Am trimes fratelui tău și scrisoarea ta, căci mi s'a părut frumoasă ca sufletul tău.

La revedere.

Rosetti

De nu ai cui trimite polița în Englitera, trimete-mi-o mie, căci eu am escontat aici una, tot ca a ta, și am plătit, mi să pare, vr'o 6—7 șilingi. Să nu ai frică, nu-ți beau banii, că nu am cu cine bea și apoi eu sunt vicios numai când sunt cu tine. Maria mea este tot bolnavă, însă îmi zice să-ți scriu că tot te iubește. Răspunde-mi pentru casă.

LX.

Emigrații din Brusa către Emigrați din Paris.

Brussa, 8/20 Decembrie 1849.

Dreptate și Frăție.

Fraților Emigrați,

Cu mare durere vedem că este o fatalitate ce ne persecută neîncetat pentru a menține discordia între

1) C. A. Rosetti s'a întors la Paris la inceputul luni Septembrie 1849. La data de 17 Septembrie 1849 scria în notițele sale zilnice: „In această lună plecai din Plymouth, îndată ce aflai căderea Ungurilor. De ce? Nu știu, dar știu că-mi era greu să stau în acel loc de moarte“. (*Note intime* etc. 1848—1859, p. 56).

noi, în emigrațiunea noastră. Din ce în ce, cu creșterea certurilor particulare, pe cari unii vor a le mesteca, a le înveli cu cauzele publice, disperarea noastră crește și mai mult de a vedea odată realizată între noi și concordia, numai prin care am putea abia corespunde la nemărginitele datorii ce ne-am impus asupra-ne pentru salvarea patriei și națiunii noastre. D. D. Grădișteanu și N. Pleșoianu, printr'o scrisoare a d-lor îndreptată către emigranții din Brussa și Constantinopole, solicită adeziunea acestora pentru a rezolva prin ea cearta dintre D. D. Tell și N. Bălcescu. ¹⁾ Noi, prin adresa noastră către D. D. Tell și N. Golescu ²⁾ cu ocasiunea procesului între D. D. Ghica și Eliade, am declarat voința noastră de a nu ne amesteca nici odată în cauze particulare; aceasta o repetăm și acuma. Cât pentru duelul ce se zice că este a se face între D. D. Tell și N. Bălcescu, noi nu procedăm nici pentru, nici contra; aceasta ca o cauză de onoare a d-lor. Noi extragem din scrisoarea mai sus numită și din cele alăturate pe lângă ea, două copii după scrisorile D. D. Tell și N. Bălcescu, numai ce se atinge de interesul comun. În acele hârtii, noi vedem că niște persoane din emigrațiunea noastră, care au avut asupra-le bani publici, se acuză unele pe altele de injuste între sine, sforțându-se fiecare parte a arăta prin alte vorbe, un fel de desonestare în cealaltă, pentru că nu au vrut a-și da unul altuia cont despre adoperarea acelor bani. Așa, dacă am plecat a cugeta din acest punct de vedere, că ori care individ din emigrațiunea noastră, care a avut bani publici asupra lui, este desonest, pentru că n'a vrut a da cont despre ei ori cui i-ar fi cerut, atunci am presupune desonești

1) În privința diferendului dintre N. Bălcescu și fosta Locotenentă Domnească, în chestiuni bănești, v. I. Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, p. 651-655 și 660-666.

2) *Ibid*, p. 763.

În această emigrațiune, mai mulți decât un individ. Noi însă până acum cugetăm altfel. Noi credem astăzi că nici unul din emigrații noștri, care au avut bani publici asupra-le, este desonest, deoarece, în dezordine în care a fost și este emigrațiunea de la începutul ei și până acum, nu putem ști desigur în ce chip a dispus fiecare de suma ce a avut asupra-i.

Aceasta o credem astfel, zicem și pentru că, de la emigrarea noastră până acum, nu știm să se fi format vre-un comitet aprobat și recunoscut de majoritatea emigrațiunii ca cap al ei, la care tot emigrat român să fie dator a da cont de faptele sale publice, și prin urmare și de sumele publice; și acela care s'ar descoperi de desonest să se denunțe emigraților de astfel prin comitet. Din partea emigrațiunii, asemenea, nu știm să se fi făcut, ori când, vre'un apel, pentru a provoca pe cei cu sume publice a-și da contul despre cheltuirea lor. Dacă comitetul format, fără nici o regulă, din membrii ex-locotenenței pretinde a avea dreptul de a cere asemenea conturi, acest comitet trebuie să fie, cel puțin, expresiunea majorității emigraților, și atunci emigrațiunea noastră ar fi într'o stare mai unită, mai bună de cât cea actuală. Noi vedem, însă, că emigrațiunea se află în dezordine, în anarhia cea mai completă; de oare ce afară de cele două comitete cu partizanii lor, este o mare parte de emigrați care nu cunoaște nici pe unul, nici pe altul. De unde concludem că comitetul compus din membrii ex-locotenenței domnești nu este expresiunea majorității emigrațiunii și, prin urmare, nu poate pretinde la dreptul mai sus zis, ca cap al emigrațiunii, ca parte din acesta.

Așa dar, fraților emigrați, fiindcă, după cum vedeți, din cearta D. D. Tei și N. Bălcescu, a eșit pe tapet cauza sumelor publice eșite din țara noastră; adică a se da emigrațiunii un cont despre cheltuirea lor, vă rugăm ca, împreună cu noi, să concurgeți spre a numi

o comisiune provizorie care să fie încărcată de a lua cont de la toate persoanele din emigrațiune, câte vor fi cunoscute că au avut bani publici asupra-le. Această comisiune trebuie să fie compusă de oameni cu încredere publică, și care să nu fi avut asemenea sume asupra lor. Ea, după ce va termina luarea contului și va primi în custodia sa toți banii ce vor fi mai rămas, pentru a-i ține până la numirea unui comitet recunoscut de majoritatea emigrațiunii, prin o circulară a sa să anunțe emigraților toate lucrările sale întru aceasta.

Noi subsemnații invităm pe Domnul Dimitrie Golescu a arăta această hârtie fraților emigrați din Paris, și trimitem tot odată voturile noastre pentru membrii comisiunii, în plicul aci alăturat care se va deschide de D. Dimitrie Golescu împreună cu alte două persoane ce se vor însărcina de aci din Paris a strânge voturile tuturor pentru aceasta. Aceste trei persoane sunt invitate a face cunoscut această cauză și celorlalți emigrați de la Viena, Triest, etc., pentru a-și trimite voturile la Paris.

Salutare și Frăție.

G. Adrianu, Alexandru Golescu, Dumitru Florescu, C. Racoviță, P. Cernetescu, Radu Golescu, I. Deivos, Al. Zane, C. G. Florescu, C. Pădeanu, C. Sergiade, Jorannu, I. Magheru, I. Ionescu, I. Simion, Al. Manno, Cesar Bolliac, P. P. Perez.

LXI.

Emigrații din Brussa către Asociațiunea Românilor emigrați în Paris.

Brussa, 19/31 Ianuarie 1850.

Dreptate, frăție.

Asociațiunii Românilor emigrați în Paris.

Am primit apelul Asociațiunii îndreptat către emi-

grații români prin care suntem toți provocați a concurge la organizarea emigrațiunei noastre'). Suntem încântați că această idee de care am fost ocupați chiar de la eșirea noastră din patrie, acum după imperioasa necesitate simțită mai de toți emigrații noștrii, a intrat pe calea realizării și credem că mai atinge de termenele ei. Noi subsemnații aprobăm formarea asociațiunei și dorim a face parte din ea, însă cu modifi cațiunile următoare ce credem necesar, în timpul present, a se face statutelor ei.

I) Asociațiunea lucrând pentru unirea și fericirea celor două Principate, pentru venitoriul Românilor, va avea de bază a politicei sale autonomia Principatelor și suzeranitatea Porții otomane.

Pentru ca asociațiunea ținându-se de tractatele cele vechi încheiate între Principate și Turcia, să poată lucra în timpul present sub o formă mai legală pe lângă Puterile ce ar voi să proteagă cauza națiunei române și care au garantat integritatea Imperiului otoman, pentru ca comitetul emigrațiunei să poată avea totdeauna un drum în Turcia, punct principal al lucrărilor sale, și să poată aspira la vre-un ajutor din partea-i, când timpul ar fi propiciu, pentru ca, în fine, să se poată astupa gurile celor care ar calomnia de inamică Turciei această organizare a emigrațiunei, etc; pentru toate acestea și altele, asociațiunea poate cunoaște cât este de indispensabilă adoptarea celor două principii de mai sus.

II) Comitetul *) va avea un president sau cap cu vot

1) v. Ion Ghica, *Amintiri din pribegia dnă 1848*, p. 795--801: adresa din 6 Decembrie 1849 a Emigraților din Paris către cei din Brussa însoțită de Statutele Asociațiunei române, adoptate la 2 Decembrie 1849.

*) Alegerea capului și comitetului se face după modul espus în apelul trimis d'aici în 5/17 Decembrie 1849 pentru organizare (Nota exilaților din Brussa). A se vedea, în această privință: Ion Ghica, *op. cit.* p. 776--783.

deliberativ, care va fi ales de membrii comitetului și dintre membrii.

A avea comitetul un prezident este necesar, atât pentru o mai bună unitate în lucrările sale și a întregii asociațiuni cât și pentru ținerea de relațiuni secrete cu capii altor emigrațiuni și cu guvernele sau cu ori care persoane cu influență în starea politică, care s'ar interesa la cauza noastră; deoarece se poate întâmpla de multe ori ca cineva să nu voiască a se înțelege în cauze politice de cât numai cu o persoană.

III) Comitetul va fi compus numai de trei membrii, dintre care unul va fi cap sau prezident. Acest număr de trei ni se pare a fi mai convenabil, mai avantajos pentru starea noastră actuală, considerând neajungerea ce este în emigrațiunea noastră de oameni cu capacitate politică, considerând imperioasa necesitate de a avea agenți dintr'acești oameni pretutindeni unde se cuvine.

IV) Comitetul va fi numit pe timp ilimitat, totdeauna, însă, când el ar perde încrederea asociațiunei, când aceasta ar crede necesar a-l destitui în total sau în parte și a-l ramplasa prin alte persoane, se va face o nouă alegere parțială sau totală după aprobarea majorității membrilor asociațiunei. În propunerea pentru destituire, se va urma după art. VIII al acestor modifițiuni. Noi credem bun acest mod pentru a nu adopta în principiu nestabilitatea comitetului prin alegerea periodică; pentru a nu face ca asociațiunea, comitetul, să nu se ocupe de cât de existența lor; adică de dezorganizare și reorganizare chiar când n'ar fi necesitate, și astfel a perde tot timpul fără a putea lucra în cauza aceea pentru care emigrațiunea are interes de a fi organizată, de a avea un comitet. Afară de acestea, unul din inconvenientele cele mai mari ce provin din deasa schimbare a comitetului cu alegerea periodică este dificultatea ce fiecare comitet nou va trebui să încerce pentru a

intra în relațiunile politice începute de comitetul vechi cu guvernele, etc. Cel puțin această schimbare care, după cuvintele de mai sus, se poate considera despre o parte ca o fatalitate, să nu fie ocazionată de cât de o necesitate; adică când comitetul n'ar corespunde misiunii sale, datoriiilor sale; când el ar perde încrederea asociațiilor.

V) În locul rezidenței comitetului se va face o adunare cel puțin pe fiecare lună, unde să se dezbată diferitele materii politice atingătoare de cauza română, unde comitetul să dea consiliurile și să facă propunerile ce ar crede necesarii.

VI) Fiecare membru al asociațiunii având ceva mijloace pecuniare în dispozițiunea sa, este îndatorat a contribui pe tot anul cu cât va voi și cât va putea din averea sa. Această contribuțiune se trimite comitetului care dispune de dânsa după cum crede mai avantajos pentru cauza națională.

VII) Comitetul va da cont asociațiunii pe fiecare an odată de sumele ce are în dispozițiunea sa, de cele cheltuite și de toate lucrările sale din cursul anului; afară de acelea pe care circumstările politice n'ar ierta a se divulga.

VIII) Statutele asociațiunii se vor modifica totdeauna când va fi necesitate. Propunerea pentru aceasta, susținută de trei membrii, se îndreaptă comitetului care, convocând o adunare cel puțin de 2/3 din asociații aflați în locul rezidenței lui, o examinează, și numai dacă este aprobată de majoritatea acelei adunări, o comunică la toți ceilalți membrii ai asociațiunii, iar de nu, propunerea acelor modificaliuni rămâne jos. Adoptarea sau neadoptarea modificaliunilor va fi decisă numai după majoritatea votanților asociațiunii. Ni se pare a fi nedrept modul ca cei mulți să fie supuși legilor stabilite de cei puțini; adică ca adoptarea modificaliunilor să fie determinată numai prin două a treia din

asociați ce s'ar afla în ședința făcută în locul rezidenței comitetului; de oarece se poate întâmpla ca această ședință să fie compusă atunci de un număr foarte însemnificativ pe lângă totalitatea asociațiunii.

N. B. Toți ce'alți articoli ai statutelor asociațiunii, de care nu s'atinge aceste modificațiuni, se înțelege că sunt adoptate de subsemnații.

Salutare și frăție.

C. Adrianu, D. Florescu, Al. Zane, C. Racoviță, Jorannu, C. Pădeanu, C. Sergiade, I. Deivos, P. Cernătescu, Al. Manno, Radu Goleșcu, Al. Goleșcu, Ioan Magheru, G. Vâlleanu, C. G. Florescu, S. Simon, Marin Serghiescu.

Drept propunere de modificații la Statutele Asociațiunii Române.

Catargi, Bolliak, Ion Ghica, P. Pérez.

LXII.

D. Brătianu către Al. C. Goleșcu¹⁾ (concept).

Paris, jeudi le 7 février 1850.

Mon cher Alexandre,

Je voudrais parler avec toi aujourd'hui et je ne sais quoi te dire: le contraste qui existe entre le brillant et beau peuple roumain et ses tristes représentants? Combien nous sommes misérables, malheureux? Mais ne le sais-tu pas aussi bien que moi, ne te le répètes-tu pas, pauvre Alexandre, tous les jours? Je me bornerai, donc, à t'entretenir de l'adresse que vous nous avez envoyée de Brousse²⁾.

1) Al. C. Goleșcu (Albul) făcea parte din grupul de exilați dela Brussa.

2) E vorba de adresa din 5/17 Decembrie 1849 prin care emigrații din Brussa propuneau emigraților din Paris să se reorganizeze emigrațiunea, alegându-se un comitet de cinci persoane care la rândul său să aleagă „capul” emigrațiunii, acesta urmând apoi

Vendredi dernier ton cousin Démètre m'a fait parvenir la dite adresse ainsi que la petite lettre dans laquelle vous nommez pour vos délégués ici, Etienne Golesco, Démètre Golesco et moi, ou, en mon absence — sans doute vous ne me croyez pas à Paris—Bolintiniano ¹⁾).

Samedi, à notre réunion hebdomadaire, qui était assez nombreuse, j'ai averti la réunion que nous avions à fixer un jour pour entendre une communication importante de la part des émigrés de Brousse et pour pouvoir faire partir notre réponse par le courrier d'aujourd'hui. Nous avons pris la décision de nous réunir à cet effet le lendemain, dimanche, décision que j'ai fait connaître aussi aux émigrés qui ne se trouvaient pas présents à cette séance. Néanmoins, le lendemain, comme la plupart du temps, la réunion a été peu nombreuse. Je lui ai donné lecture de votre lettre et de votre adresse, et j'ai provoqué une longue et sérieuse discussion sur cette adresse. La réunion, tout en rejetant à l'unanimité la proposition d'un *cap* de l'émigration, a prononcé, par esprit de conciliation, la dissolution d'une commission de 5 membres qu'elle avait précédemment nommée, et vous propose la formation d'un nouveau comité exécutif de trois membres, comme vous le demandez, mais tous les trois avec des attributions et des pouvoirs égaux. Elle m'avait chargé de vous faire une adresse en son nom et en réponse à la votre; mais sur mon observation que, dans une affaire pendante entre les émigrés de Brousse et ceux de Paris, je ne pouvais pas être à la fois le représentant des uns et des autres, elle a chargé de la rédaction de cette adresse une Commission composée de Nicolas Balcesco, de Marghiloman aîné et de Rosetti.

a desemna doi membrii ai Comitetului de 5, spre a forma cu dânsii un Comitet responsabil de 3 membrii (v. Ion Ghica, *op. cit.* p. 776—783).

1) *ibid.* p. 783.

Voici cette adresse, que nous avons signée hier dans une nouvelle réunion et le procès-verbal de nos deux réunions, que vous êtes priés de communiquer à nos frères de Brousse.

En ma qualité de président et de votre délégué, j'ai dû m'occuper exclusivement de bien diriger les débats et d'éviter de les influencer en émettant mes propres opinions. Je dois donc te dire pourquoi, moi aussi, j'ai voté contre un *cap* de l'émigration. D'abord en principe la direction d'un seul me répugne et je ne la souffrirai qu'en cas de force majeure ; en cas de guerre lorsque j'entendrai sonner la cloche d'alarme. Puis, dans les circonstances actuelles, le gouvernement d'un seul serait une chose non seulement nuisible, mais inutile, nuisible car nous n'avons point un Mazzini ou un Kossuth qui personnifie en lui toute la révolution, et que, dès lors, trois noms auront toujours plus d'autorité aux yeux du pays que le nom d'un seul d'entre nous ; de plus, les membres du Comité, s'ils ont des droits et des devoirs égaux, agiront nécessairement avec plus de circonspection et plus d'ardeur que si la responsabilité pèse sur un seul membre. Je dis inutile, car un chef, tout comme un comité d'une émigration quelconque, ne peut que diriger d'une manière plus ou moins secrète l'action commune, sans prétendre de pouvoir traiter avec les cabinets en sa qualité de chef révolutionnaire. Les ministres actuels des grandes puissances personne, ne pourra les aborder, crois-moi, que muni de bonnes recommandations et en sa qualité seulement d'homme privé, d'homme de bien ; et pour attirer leur attention il n'y a qu'un moyen, c'est de les convaincre que les intérêts de leur politique et de leur commerce sont intimement liés à la cause qu'on plaide devant eux. Quant à la pénurie d'hommes capables, que vous alléguiez dans votre adresse, si elle était vraie, rien

n'empêcherait les membres du comité de se rendre eux mêmes, selon les circonstances, à Londres, à Paris et partout où besoin serait. Je finirai cette petite argumentation en ajoutant que l'organisation de toutes les émigrations présentes et passées milite aussi en faveur de l'opinion que je viens d'émettre¹⁾.

Tout me porte à croire, mon cher Alexandre, que vous ne repousserez pas la main fraternelle que nous vous tendons et que bientôt, unis et forts, nous serons à même d'acquitter une partie de notre dette envers notre pauvre patrie.

Adieu, au revoir, mon bon ami. Je t'embrasse un million de fois, embrasse, je t'en prie, pour moi ton frère, Ghyka et tous nos camarades de Brousse et de Constantinople, et écris moi. Tu pleures souvent et tu espères beaucoup, je le sais. Eh bien, envoie moi quelques pages mouillées de tes larmes de douleur et d'amour, j'y mêlerai les miennes et, tout en pleurant, je me sentirai heureux.

Ton frère.

P. S. Voici un article du journal „La Voix du Peuple“ du 4 de ce mois. J'oubliais de t'observer que Cretzianu²⁾ et Berindey³⁾, quoiqu'ils ne soient pas à proprement parler des émigrés, prennent part à tous nos travaux ; car, comme nous, ils ont fait la révolution et ils ont déclaré qu'ils veulent partager à l'avenir notre sort.

1) În privința desbaterilor la care a dat loc, printre emigrați din Paris, propunerea emigrațiilor din Brussa, v. C. A. Rosetti, *Note intime*, Vol. II, 1848—1859, p. 61—93.

2) Gheorghe Cretzianu (1829—1887), mai târziu magistrat, Ministru al Justiției și autorul volumelor de poezii „Melodii intime“ și „Patrie și Libertate“, își făcea, pe a unci, studiile de drept la Paris. Dânsul luase parte la revoluția din 1848, dar nu fusese cuprins în firmanul de exilare, fiind numai de 19 ani.

3) Dumitru Berindey (1831—1883) își făcea studiile de arhitectură la Școala de Belle Arte din Paris.

LXIII.

J. Michelet către D. Brătianu.

27 mars 1850.

Banlieue de Paris — aux Thernes, rue Villiers, 43.

Je vous remercie, Monsieur, de votre belle lettre¹⁾, si noble, si sage, si magnanime. J'en remercie la nature humaine. Il est très beau que ce soient les plus maltraités du sort qui se chargent de justifier les voies de la Providence. Cette magnanimité vous portera bonheur, Monsieur, à vous, à votre patrie.

La France, même, si cruellement humiliée dans cette circonstance doit reconnaître la vérité de vos affections. Oui, il fallait qu'il en fut ainsi, pour l'émancipation du monde. Si la France gardait l'ascendant, le monde ne deviendrait pas France.

Je crois bien pourtant que, si ce peuple comprend bien le coup qui lui a été porté, il redeviendra l'un des plus capables de seconder la mouvement général. Il a une avance considérable, comme *expérience*. Et les *facultés de spontanéité, d'instinct, d'inspiration* y sont très communes, et très éminentes, surtout dans les classes pauvres.

La grande affaire est que nous tous, éprouvés diversement, nous devenions meilleurs et *dignes* pour les jours qui ont venir — une politique ne peut s'appuyer que sur une morale forte. La révolution française a péri par là — ne connaissant de morale que *l'intérêt public, le salut public, le droit au bonheur*, etc., elle a sans cesse flotté, et n'a pas su se défendre. Elle

1) Michelet răspunde la o lungă scrisoare din 20 Martie 1850, în care D. Brătianu analiza rezultatele negative ale revoluțiunii din 1848 în Franța.

eût vécu si elle eut su son vrai nom, qui est *la justice*, le droit fondé sur le devoir.

Votre lettre, Monsieur, est pour moi une grande espérance. Jamais je ne fus plus sûr de la rénovation, de la grandeur de votre pays, — d'un pays si jeune qui a déjà de tels citoyens.

J. Michelet

LXIV.

D. Brătlanu către Eliade (concept).

24 Mai 1850.

Domnul meu,

Alaltăeri când te-am invitat să-mi răspunzi banii ce mă însărcinează să iau în primire de la d-ta Româniilor de la Brussa, mi-ai zis, de am bună memorie, că acei bani d-ta nu i-ai primit, că sunt încă la Constantinopol și că, prin urmare, cu rău cuvânt s'a cerut celor ce i-au subscris plata pentru transportul lor de la Constantinopol la Paris. Pentru a mă pune bine în regulă găsii cu cuviință a-ți repeta astăzi prin scris invitația mea .. de alaltăeri și a-ți trimite tot de o dată copia scrisorii Românilor de la Brussa în ce privește mandatul ce-mi dau să iau de la d-ta cinci mii șapte sute douăzeci și șapte lei turcești ¹⁾.

1) În urma unui apel făcut de Eliade în toamna anului 1849, emigrații din Brussa îi trimisese o sumă de bani în vederea înființării unui ziar la Paris. La 22 Februarie 1850, Eliade le-a făcut cunoscut că nu poate primi acești bani, între altele fiindcă „nu știu care este cauza d-voastră, pentru că nici o dată nu v'ați pronunțat. Ne dați astă vară în luna lui Mai imputernicire a susține principiile Autonomiei și Suzeranității, apoi vă puneți sub steagul celui ce a vrut să ne vândă ca pe vite la Unguri“ (adică N. Bălcescu).

La 18 Aprilie 1850 emigrații din Brussa au scris lui D. Brătlanu însărcinându-l să primească de la Eliade suma subscrisă și să o

Domnul meu, trimite-mi te rog, astăzi chiar, de se va putea, răspunsul d-tale ca să-l trimit și eu cu curierul de poimăine la Brussa. Și așa suntem scurt de acum la ori ce pricină de vorbă.

Salutare și frăție.

LXV.

E. Grant către C. A. Rosetti.

26 Mai 1850.

J'ai à te remercier, cher frère, de ta lettre du 12. Quant aux frères Bratiano, je suis très aise de recevoir l'assurance de leur amitié. Ce sont de braves garçons que j'aime et avec lesquels je voudrais vivre. Leur lettre pour Piteshti a déjà été expédiée. En voici une à leur adresse qui m'a été remise par leur fermier, à ma dernière visite à Goleshti. . .

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Les nouvelles du pays sont celles ci: 1, Le Sénat sera convoqué dans 3 jours pour examiner les comptes pour élever le chiffre de la milice de 4 à 6 mille, qui seront tous concentrés et ne seront plus employés pour maintenir le cordon sanitaire. Un nouveau corps, qui sera organisé, sera affecté à ce service spécial. Il comptera 6 mille environ qui n'auront d'autre emploi que la garde des frontières. On s'occupera d'améliorer les piquets, de les rapprocher d'avantage et de les faire occuper par un plus grande nombre de gardes. Ensuite viendra un nouveau corps qui sera porté sur les cadres à 10 mille C'est un corps de gendarmerie, choisi ou recruté parmi les anciens militaires et Dorobantz. Cette gendarmerie aura pour but le maintien de

intrebuințeze peniru publicarea scrierilor interesând cauza română, lucrând în acord cu A. G. Golescu și N. Bălcescu (v. Ion Ghica, *op. cit.* p. 852—861).

l'ordre et de la sécurité publique dans les districts. Voilà les projets du moment. A propos de troupes et troupiers, le Spatar Ghika vient de mourir hier.

Je suis avec beaucoup d'anxiété la question sur la loi électorale; il me semble y voir un orage.

Effingham Grant

LXVI.

Al. G. Golescu către D. Brătianu.

Marlenbad, ce 25 Août 1850.

Cher Bratiano,

Fais-moi le plaisir de m'écrire deux mots à Vienne, *poste restante*, pour me donner des nouvelles de Bataillard. Je veux lui écrire et je ne sais comment lui faire parvenir ma lettre. Est-il de retour à Paris ou bien se trouve-t'il toujours en Italie? Si je m'y étais pris à temps je t'aurais envoyé un mot pour lui et pour Madame Bataillard, mais comme je n'ai plus que quelques moments avant le départ de Monsieur Cojesco qui te portera cette lettre, je me borne à leur présenter mes amitiés et je termine en te renouvelant ma prière de m'envoyer leur adresse.

A propos, puisque grands et petits *ciocoi* de Bucarest pillulent (*sic*) dans les rues de Paris, que n'ouvrez-vous pas une souscription en faveur de la Société des étudiants roumains?

Entends-toi à ce sujet avec les Golesco et chauffe bien l'affaire; cela vous réussira.

Mes amitiés à Rosetti, ainsi qu'à Madame Rosetti et à tous nos amis sans exception.

Ton bien dévoué.

A. G. Golesco

N'oublie pas de m'envoyer par la même occasion l'adresse de Dessus. Où puis-je lui écrire, soit à Paris soit en province?

LXVII.

D. Brătianu către J. Michelet (*concept*).

[Octombrie 1850]

Aujord'hui je vous parlerai donc de la Roumanie. Quel beau pays ! C'est mon pays, monsieur. Vous qui connaissez la vie de l'humanité presque entière, qui, par la puissance de votre coeur avez assisté à la création de toute chose, vous ignorez cependant complètement la Roumanie ; c'est que pour la science elle est encore orpheline c'est un enfant trouvé ; mais elle n'en est que plus belle, car elle s'est retrouvée toute seule et, dans sa forte vitalité, elle a appris que sa mère s'appelait Rome et qu'elle a créé et gouverné le monde. Non, vous ne connaissez point mon pays, et vous êtes forcé de me croire sur parole ; mais n'ayez aucune crainte. Oh ! monsieur, Rasurez-vous, j'aime trop ma patrie.

Je voudrais vous la faire voir telle qu'elle est, telle qu'elle a toujours été, dans toutes les phases de son existence. Je vous la montrerais bien dans son sommeil, car elle s'est beaucoup fatiguée ; mais elle n'a jamais dormi. Je vous la montrerais bien dans sa colère, car a souffert beaucoup d'injustices ; mais elle a toujours été sereine. Je vous la montrerais bien dans son désespoir, car elle a toujours eu un pied dans l'abîme ; mais elle n'a jamais désespéré. Je vous la montrerais bien dans ses jours de fêtes parée de fleurs et couverte de pourpre, car elle a remporté beaucoup de victoires ; mais elle n'a jamais eu de fêtes. Ah ! Je voudrais vous la pouvoir montrer telle que je l'ai toujours vue, toujours rayonnante de beauté, toujours déchirée, ensanglantée, couronnée de la couronne de martyr.

Avec vous je voudrais remonter le cours des siècles,

vous faire assister au premier jour de sa formation et la suivre jour par jour dans ses développements successifs. Sous vos yeux, je voudrais déchirer l'épais voile qui couvre le mystère de sa vie, vous la faire voir au milieu d'une mer orageuse de cent peuples d'origines, de moeurs, de langues, de religions, de civilisations différentes, toujours debout, comme un rocher vivant, contre lequel, semblables à des vagues en furie, ils se sont tous brisés pour aller porter au loin leurs ravages sur l'Occident énérvé. Je voudrais vous faire voir comment les Romains de la Dacie, une poignée d'hommes, ont su sauver, de cette longue tempête de dix-neuf cents ans, la grande image de leur nationalité et lui conserver tous ses traits aussi purs, aussi profonds, aussi vivaces que le jour où ils furent tracés de la main de Dieu. Je voudrais vous faire voir ce globe de feu, cet astre moral de l'Orient moderne, ce petit monde rouman éclairant de sa lumière tant de mondes terribles par leur grandeur et leur obscurité.

Vous connaissez Rome l'antique et ses mâles vertus ; mais pour connaître la dernière expression de sa puissance, pour connaître le fruit par excellence de cette mère de géants, il vous faudrait voir cette vigoureuse branche détachée du vieux tronc romain, nourrie du sol vierge de la Dacie et grandie sous les rayons vivifiants du christianisme. Je voudrais vous faire voir ce type romain que vous admirez tant dans les imparfaites peintures des anciens historiens ; oui, je voudrais que vous vissiez de vos yeux en Roumanie ce vieux type romain, ce caractère de fer, que rien n'a pu rouiller et qui est encore brillant comme la lame que le soldat romain fit brandir pour la première fois sur la terre de la Dacie. Pour bien connaître la force du monde rouman, il vous faudrait voir en Orient comment un homme de cette nation, comment un seul rouman

impose à toute une contrée son costume, ses moeurs, sa langue. Pour bien connaître les sentiments de probité, de paternité, de dignité du peuple rouman, il faudrait avoir assisté à l'incendie qui dévora, il a quelques années, la partie la plus populeuse, la plus commerçante de la ville de Bucharest¹⁾; le lendemain du désastre, la femme du Prince régnant parcourut la ville en cendres pour soulager les malheureux, et pas un homme ne lui tendit la main, pas une maison de commerce ne manqua à ses engagements. Pour bien connaître quelle est la force du sentiment de l'ordre, du droit, de la justice, chez les Roumans, il faudrait les avoir vus en 1847, lorsque la famine affligeait l'Europe presque entière. Tandis que vos populations civilisées de l'Occident se jetaient en désordre et pillaient les convois de grains, dans les villages roumans, les anciens se réunissaient en conseil, faisaient arrêter les convois de grains que les accapareurs avaient amassés, faisaient mesurer les denrées sur la place publique, en constataient la quantité et les distribuaient aux habitants selon leurs besoins, et les payaient au prix des mercuriales. Pour bien connaître la douceur, la sainteté des moeurs du peuple rouman, il faudrait savoir que jamais Rouman n'a consenti à être bourreau et que la peine de mort est depuis longtemps abolie dans ce pays barbare. Lisez sans crainte ses statistiques; le crime ne viendra affliger votre oeil que tous les 15 ou 20 ans, et le criminel sera toujours un homme blessé dans l'objet de ses affections. Oh! Monsieur, dans ce pays les brigands mêmes ont un coeur et une conscience. Les rares brigands roumans ne s'attaquent jamais qu'aux riches auxquels, en leur prenant ce qu'ils considèrent comme du superflu, ils délivrent des reçus, car ils ne veulent pas, disent-ils, jeter le trouble dans les familles

1) Marele foc care a distrus o parte din București în noaptea de Paști 1847.

et les relations commerciales de ceux qu'ils ont dépouillés, et le butin, ils le partagent toujours avec la veuve et l'orphelin de leurs villages ou avec le voyageur pauvre qu'ils rencontrent sur leur chemin. Pour bien connaître les sentiments de l'égalité des Roumans, il faudrait les entendre parler : du même nom ils appellent leur prince et l'homme de la plus humble condition. Pour bien comprendre leur aversion pour la tyrannie et leur amour de la liberté, il faudrait savoir que dans leur langue ils n'ont qu'un seul mot pour désigner le roi et l'homme sans aveu ; il faudrait connaître leurs vieilles institutions démocratiques et leurs belles républiques florissantes déjà au 12-ème siècle ; il faudrait savoir que les Roumans n'ont jamais connu l'hérédité du privilège ; qu'ils étaient tous libres tandis que vous étiez serfs depuis des siècles, et que le servage a continué à peser sur vous longtemps après qu'il eut cessé chez eux. Pour bien connaître l'amour des Roumans pour la patrie, il faudrait savoir que jamais Rouman n'a quitté son pays sans esprit de retour, qu'il n'y a pas d'exemple qu'un homme de cette nation ait pu vivre loin de sa chère patrie, de cette patrie tant de fois désolée par le fléau des invasions ! Une Roumane enlevée par les Turcs devint sultane et, toutes les fois qu'elle tombait malade, elle envoyait chercher son remède au ruisseau de son village — la guerre éclata, la sultane tomba malade et mourut ; car la source vitale avait tari pour elle. Pour bien connaître la conscience que tout Rouman a de sa force, il faudrait lui demander : Qui es-tu ? Et entendre avec quel fierté il vous repondra : „Je ne suis point russe, allemand, anglais, pas même français, je suis rouman, *cives Romanus sum*“. Les Roumans, lorsqu'ils se rencontrent, ne se demandent pas : „Comment te portes-tu ?“ Ils se disent : „Vaillant ? Est-tu vaillant ?“ Et lorsqu'ils veulent manifester à un étranger leur admiration pour une

grande action d'éclat, ils lui frappent l'épaule et ils lui disent : „Quel Rouman tu fais !“ Pour bien connaître les vertus guerrières des Roumans, il faudrait les avoir vu luttant toujours un contre dix et humiliant, tour à tour, Charles I-er de Hongrie, Sobieski, Jean Albert, Bajazet, Mahomet II et tous les grands capitaines qui ont osé se mesurer avec eux. Pourquoi ne puis-je pas faire défiler sous vos yeux, à la tête de leurs légions, Jean Huniade, Mirtchéa le Vieux, Etienne-le-Grand, Michel-le-Brave, Sherban Bassaraba, Horia et ses frères d'armes, Vladimiresco et ses *olteni*, Dinca et ses pompiers, Janco et ses montagnards du Banat et de la Transylvanie !

Avec vous je voudrais m'embarquer sur la Theiss, où commence le pays rouman, puis descendre le Danube et vous donner le merveilleux spectacle des hautes cîmes et des fertiles plaines qui bordent le roi des fleuves jusqu'à la Mer Noire, la limite orientale de la Roumanie. Là, nous aborderions la terre roumane et, pour vous faire admirer les dix millions de Roumans, identiques les uns aux autres, parlant la même langue et avec la même pureté, comme s'ils appartenaient tous à la classe lettrée des habitants d'une même ville. nous parcourerions les belles contrées qu'ils habitent depuis la Hongrie jusqu'au mont Pindus et qu'ils ont sanctifiées de leur sang et illustrées de leurs victoires. Nous visiterions, en Roumanie, les grandes voies romaines, le port de Trajan, la tour de Sévère, la ville de Caracala et les mille champs de la gloire roumane, qu'aujourd'hui encore l'étranger ne peut contempler sans frissonner. En Transylvanie nous verrions la plaine de Peterdorff, en Valachie la vallée de Călăgăreni, en Bucovine le appelé par les Polonais *tumulus polonorum*, en Moldavie le monastère de Niamtzo. A Niamtzo, vous entendriez dans les airs :

„Stefan, Stefan, voivoda,
Ese înarmat din Suceava,
Bate Tătari și Ruși
Turci, Unguri, si Lehi“. *)).

C'est la ballade d'Etienne-le-Grand, que le garde répète du haut des remparts à la vue de l'étranger. Là, je vous montrerais le d'où la mère de ce grand prince interdit l'entrée de l'enceinte à son fils en lui disant: „Je te veux toujours vainqueur, retourne sur le champ de bataille et meurs en Rouman“. Je vous montrerais encore la porte par où sortit la garnison de cette forteresse après avoir soutenu un siège de plusieurs jours contre le grand Sobieski et ses huit mille Polonais: les assiégés, ayant fini leurs munitions, capitulèrent et obtinrent de sortir avec les honneurs militaires; les Polonais se rangèrent en bataille et, l'arme au bras, ils virent défiler au milieu d'eux six hommes et une femme, emportant avec eux leurs morts et leurs blessés — en tout, ils avaient été dix-neuf.

Sobieski ne put plus se contenir et voulut enfreindre la capitulation en s'écriant: „Ce ne sont pas des soldats“ — „Respect Sire“, lui dit un de ses maréchaux, „ce sont des héros“. Et à ces hommes l'histoire ne conserve pas d'autres noms.

Après avoir visité les monuments de l'antique gloire roumane, nous irions voir des lieux non moins sacrés: nous visiterions le champ de la liberté de Blaj, où en 1848 soixante mille Roumans de la Transylvanie, en présence du livre des Evangiles et de la bannière du grand Trajan, le patron de la Roumanie, invoquaient les Dieux de leurs pères et offraient la communicn chrétienne aux Hongrois encore païens. Nous visiterions

*) Etienne, Etienne, le voïvode, sort armé de Sutziaava; bat les Tatares et les Russes, les Turcs, les Hongrois et les Polonais. (Nota lui D. Brătianu).

aussi le champ de liberté de Bucarest où, quelques mois après, plus de cent mille hommes, femmes, enfants, parés de cocardes tricolores et portant des branches vertes en signe de réconciliation, accouraient tous les jours pour entendre les tribuns du peuple qui leur enseignaient la religion de leurs pères. Puis tous ces hommes, la veille opprimés et oppresseurs, se donnaient le baiser fraternel au pied de l'autel de la patrie et juraient de mourir ensemble pour leur chère Roumanie. J'aurais voulu pouvoir vous montrer encore au milieu de cette ville la grande statue de la liberté, oeuvre d'art grossière, mais rayonnante de force et de majesté, car elle était couverte des baisers et des larmes des milliers d'hommes qui, à toutes les heures de la journée, allaient se jeter à ses pieds et lui rendre des actions de grâce.

Pourquoi n'étiez-vous pas parmi nous, il y a deux ans; alors le ciel était ouvert et vous auriez vu briller l'étoile de la Roumanie; le Rouman était libre et vous auriez vu son amour et son héroïsme, et votre joie aurait été grande comme l'avenir de cette terre d'épreuves. Vous auriez vu avec quelle éloquence nos députés paysans racontaient leur long martyre et avec quel amour ils disaient à ceux qui les avaient opprimés toute leur vie: „Maintenant la lumière s'est faite, nous „avons tous reçu le baptême de la fraternité; oublions „les misères du passé, donnons-nous la main, vivons „en paix et mourons en Roumans“...

Vous auriez vu les hommes et les femmes de toute conditions lutter de dévouement et de sacrifice; les fonctionnaires renoncer à leurs traitements, la femme du pauvre déposer sur l'autel de la patrie l'anneau de ses fiançailles et les femmes riches se faire ouvrières et sanctifier leurs offrandes de la sueur de leur front. Vous auriez vu nos prêtres, la croix à la main, parcourir les villes et les campagnes et prêcher la sainte

croisade au nom de l'immortelle devise : justice, fraternité. Vous auriez entendu le tocsin dans la nuit où l'on crut à Bucarest à un attaque des Turcs et vous auriez vu ce que c'est qu'une prise d'armes chez les Roumans.

Il vous aurait semblé assister au plus beau jour de votre heroïque France ; vous vous seriez expliqué d'avance les miracles que vous rencontrerez à chaque page de l'histoire roumane et, de même que nous appelons la France notre seconde patrie, de même la Roumanie serait, aujourd'hui votre patrie d'adoption. Pourquoi ne puis-je pas vous donner la représentation vivante des actes de grandeur dont le peuple rouman a illustré sa révolution. Ah!.. Pourquoi ne puis-je pas m'arracher le coeur ! Je pourrais du moins vous montrer les théâtres des mille scènes de la belle révolution, l'archevêché, par exemple : Là tout était prêt pour un grand sacrifice ; un peuple immense, des prêtres revêtus de leurs habits pontificaux, entouraient un grand bûcher qu'on avait dressé au milieu de la cour. Un bruit sourd et profond se fait entendre, les rangs s'entrouvrent, on voit arriver un brancard funèbre, suivi d'un nombreux cortège ; le bûcher s'allume soudain, un paysan sort de la foule, jette sa veste, se précipite sur le brancard, arrache deux gros livres que couvrait le linceul. C'étaient le code noir imposé par les Russes et le livre des privilèges. Il s'écrie : „Ici, je serai le grand sacrificateur, c'est mon droit“. Et il jette les livres au feu au milieu des cris de joie de tout un peuple, des chants des prêtres et du glas des cloches ; et du haut de son balcon, l'archêveque métropolitain promenait par dessus les flammes le symbole de l'égalité et lançait l'anathème sur ceux qui tenteraient de faire revivre à l'avenir ces livres impies sur la terre roumane. En vérité, je ne pourrais pas quitter la ville de Bucharest, sans vous faire monter au Dialou Spiri et vous montrer la porte de la caserne par où entrèrent

à la baïonnette les pompiers roumans après avoir culbuté l'armée turque et sa formidable artillerie qui dominait toutes les hauteurs et embrasait la terre sous une nuée de bombes : ils étaient cent soixante et les Turcs, douze mille.

Sortis de la ville, nous ferions quelques excursions dans nos riantes campagnes et, un jour de dimanche, nous irions trouver les braves paysans dans leur petit forum à la porte de l'église du village. Là, un de ces hommes héroïques — la simplicité de leurs moeurs vous rappellera les plus belles pages de l'histoire des hommes — vous fera croire à l'âge d'or rêvé par les poètes. Leur gravité vous rappellera l'antique Rome, leur sobriété vous rappellera Sparte, leur éloquence facile vous rappellera Athènes, la sagesse de leurs maximes vous rappellera les sages de l'antiquité, leurs danses vous rappelleront les danses romaines, leurs jeux vous rappelleront les jeux de la Grèce, leurs chants héroïques vous rappelleront le vieil Homère chantant Ulysse et Achille.

La fête terminée, nous entrerions dans une de ces modestes habitations des campagnards roumans, dans la cabane d'un pâtre. Dans cette cabane vous trouveriez l'accueil que vous n'aurez jamais reçu dans la maison de votre père et l'on vous prodiguera des soins dont votre fille n'a jamais su vous entourer. Là vous verriez la femme biblique : une belle Roumane viendra au devant de vous, vous souhaitera la bienvenue dans sa belle langue et vous engagera à vous asseoir. Avec un vase neuf, elle courra chercher à la fontaine „*apă neînceptută*“, de l'eau à laquelle personne n'a encore touché. Elle vous l'offrira pour vous laver et elle jettera sur vos mains la toile qu'elle même a tissée et brodée d'or et de soie dans ses veillées au foyer maternel et dont elle avait entouré le jour de ses fiançailles le cou de son bien aimé. Elle vous forcera à prendre

quelque nourriture et elle vous servira la meilleure crème, les oeufs les plus frais, et les fruits les plus exquis qu'elle tenait bien cachés tout au fond du grenier pour son fils alors absent; car l'étranger est l'envoyé de Dieu et il doit avoir le pas même sur son enfant chéri. Lorsque nous serons prêts à partir, elle nous offrira à chacun un bouquet de fleurs et elle s'écriera: „Quel dommage que mon mari ne soit pas à la maison; il vous conduirait jusqu'à la sortie du pays.. et mon fils... si vous voyiez comme il est beau“. — „Où est donc votre mari?“ — „Vous apercevez là-bas dans la lointain un clocher, plus loin il y a une grande rivière et plus loin encore une montagne que couvre le nuage; il est avec notre troupeau sur l'autre versant de la montagne“. — „Mais pourquoi aller si loin? L'herbe vient si belle dans vos vastes et riches plaines“. — „Ah! je ne vous l'aurais point dit si vous ne me l'aviez pas demandé; mais je ne puis mentir; c'est que le propriétaire de cette contrée est un homme dur et, comme nous ne pouvons pas remplir les conditions qu'il nous fait, il nous faut aller grimper les rochers pour chercher la nourriture de nos bestiaux“ ¹⁾. — „Et votre enfant? il doit être tout petit, il est sans doute chez sa grand'maman“. — „Non, mes chers hôtes, mon fils aura

1) Michelet s'a inspirat din frazele de mai sus in pasagiul următor din *Legenda Română (Principautés Danubiennes. Madame Rosetti. 1848)*: „Leur aimable hospitalité accueille, cherche, revient l'inconnu. Une belle femme qui filait vient au devant de vous, elle vous salue gracieusement dans son charmant langage antique. Elle quitte tout, s'empresse, vous reçoit comme aurait fait une fille, une soeur, au frère bien aimé de retour. Elle court à la fontaine et, selon les anciens usages, vous offre „apa n'incepută“, l'eau pure à laquelle nulle main n'a touché. Vos mains lavées, elle jette dessus cette toile brillante de paillettes d'or qu'elle fit pour son mariage, pour en parer le cou de celui qu'elle aimait. Elle offre tout ce qu'elle a, sa meilleure crème, ses fruits réservés pour un fils absent; l'étranger est bien plus :

bientôt sept ans, il travaille, il aide son père ; avec son petit chien il ramène les brebis qui restent en arrière du troupeau. Depuis cette nuit je suis bien inquiète, car j'ai entendu le loup, et mon mari, vous le voyez, a laissé ici ses armes et n'a pris qu'un méchant pistolet et mon fils n'a que son coutelas ; mais Dieu est bon, tant que le père ou l'enfant ont l'oeil ouvert le loup n'osera approcher du bercail. „En nous congédiant elle nous accompagnera jusqu'au milieu de la rue, et elle nous dira : „Portez-vous bien, mes braves, et revenez-nous au plus tôt, une autre fois on vous fera meilleur accueil, sel n notre coeur ; bon voyage. Dieu fasse que les plus mauvaises heures de votre vie soient celles que vous venez de passer dans notre maison“. Et vous aurez quitté cette maison, que vous savez cependant pauvre et qui vous a comblé de bien, sans avoir rien laissé en retour, vous ne l'aurez pas osé ; je me trompe, vous y aurez laissé votre coeur ; vous serez sorti du village que vous regarderez encore derrière vous, tant que vous pourrez apercevoir le toit hospitalier, et toute votre vie vous en garderez le souvenir avec l'espoir d'y retourner un jour.

Puis au milieu d'une des longues et ardentes journées d'été nous nous arrêterions pour nous reposer dans un de ces asiles publiques que le voyageur rencontre à chaque pas en Roumanie ; car, dans ce pays, à tout bout de champs vous trouverez un chêne seculaire ou quatre piliers surmontés d'un toit pour vous abriter, une fontaine pour vous désaltérer et une croix pour prier. Bientôt vous verrez venir vers ce commun

„c'est l'envoyé de Dieu. „Ah ! si mon mari était là ; il vous „mettrait dans votre route, il serait votre guide. Il est bien loin „dans la montagne“. — „Pourquoi si loin ?“ — „Hélas, je ne vous „l'aurais pas dit... Le propriétaire est bien dur ; nous ne pouvons „pas payer, si nous ne menons nos bestiaux paître au loin, „parmi les rochers dans les terrains sans maîtres...“

et pieux asile, de l'autre extrémité du champ, un homme pensif, exténué de fatigue et, du côté opposé, une femme portant dans ses bras un enfant et un panier. Arrivé au pied de la croix, le laboureur rouman poussera un profond soupir que lui seul entendra, et puis il lèvera les yeux vers le ciel et il s'écriera „Merci à toi mon Dieu“. Car le Rouman ne se plaint jamais, il ne demande jamais rien, pas même à Dieu, et il lui rend toujours des actions de grâce. Vous êtes fort, très fort je le sais; je n'en connais pas de plus fort dans votre Occident. Eh bien, cet homme tout abimé de fatigue, lorsque il aura embrassé son enfant et serré la main à sa femme, vous n'oserez le regarder.

Et cependant, le premier, il vous parlera avec la douceur d'une jeune fille, il oubliera qu'il a faim et il vous donnera son manger; sa femme vous versera à boire; l'enfant vous sourira; il vous montrera à son enfant, il lui dira: „*Nenea dragă*“ et le poussera dans nos bras; l'enfant vous caressera de ses petites mains et, à son tour, il vous montrera à son père en lui disant: „*Puiu tatei*“. Ces mots, je ne puis les traduire, votre cœur les devinera *). Ah! dès ce moment, vous appartiendrez à la famille sainte, on ne vous oubliera plus, l'enfant vous appellera toujours. Lorsque nous aurons brisé le pain de *malaï* — galette de maïs — avec notre hôte champêtre, il nous dira: „Bonnes-gens quelles nouvelles nous apportez-vous? Vos récoltes sont-elle belles, avez-vous bonne justice, vos prêtres sont-ils les hommes de Dieu, vos guerriers sont-ils généreux envers les vaincus?... Vous venez donc de bien loin, vous avez parcouru les mers et les terres, et bien, dites, avez-vous jamais vu pays beau comme

*) Ces mots sont en effet intraduisibles; *dragă*, mon chéri, *nenea* est un terme de caresse qui ne s'adresse qu'à un frère aîné, *viu tatei*, littéralement *il est mignon, père*. (Nota lui D. Brătianu).

le nôtre ?“ — Vous lui répondrez, sans doute : — „La Roumanie est bien belle ; si elle avait de bonnes lois et si l'occupation étrangère ne pesait pas sur elle, ses habitants seraient les hommes les plus heureux du monde“. — „Hélas ! vous venez nous visiter dans des temps bien durs ; l'hiver a été rigoureux, nous avons eu les sauterelles, nous avons les Turcs, les Russes, et tous les fléaux Oh ! ami, nous avons été cruellement éprouvés depuis deux ans, mais, Dieu soit loué, ce sont les signes précurseurs d'une ère nouvelle, nous le sentons tous. Prenez courage, mes frères ; sous peu cette terre sera balayée des impuretés qui la souillent maintenant et nos lois, vous le verrez, seront justes comme nos coeurs“. — „Laquelle des deux invasions vous fait le plus souffrir ?“ — „Vous ne connaissez donc pas les barbares ? Les sauterelles comptent pas à côté d'eux“. — „Non, je veux dire lesquels des Turcs ou des Russes vous ont fait le plus de mal ?“ — „Les Turcs sont des hommes sans parole et sans foi, ils sont perfides comme tous les faibles qui veulent paraître quelque chose. Quant au mal qu'ils nous auraient fait, s'ils avaient été maîtres, on ne peut pas le savoir, car les Russes vous les mènent à la baguette — pauvres Turcs, ils respirent à peine. Ce sont les Russes et quelques traîtres (*tchiocoi**) qui font tout le malheur de ce pays. Ils ont fait main basse sur toutes nos libertés, ils nous écrasent d'impôts, ils m'ont volé la seule meule de foin qui me fut restée, et cet hiver j'ai dû nourrir ma vache d'écorce d'arbres. Les misérables Russes nous volent jusqu'aux couvées des poules. Mes boeufs, ils les ont fait périr tous les deux, et me voilà réduit à mes seuls bras pour labourer mon champ. Pourtant, vous le voyez, je ne dis rien ; c'est que le Rouman ne s'irrite pas aisément.

*) Terme de mépris qui s'applique surtout aux aristocrates dépourvus de coeur. (Nota lui D. Brătianu).

Mais s'ils continuent un beau matin vous nous entendrez crier : *pe ei copii!* — courons sus, mes enfants! — Et alors le bon Dieu n'y tiendrait, pas ce jour-là, il faut bien qu'ils disparaissent. Nous ne sommes point méchant's. Nous n'avons jamais attaqué nos voisins, nous ne sommes jamais allés leur chercher querelle. Jamais je n'ai osé tirer sur une tourterelle, mais l'ours ne m'a jamais fait reculer et plus d'une fois je suis allé le dénicher au haut de la montagne et il a toujours roulé sous ma hâche. Ah! Ils nous ont pris notre poudre et nos fusils, mais ils ne nous arracheront pas nos coeurs et nos bras. J'ai encore le fer de ma charrue et qu'ai-je besoin de fer? Lorsque je m'y mettrai, avec ce gourdin, je vous démonterai leurs batteries; et pour cela il ne faut pas être bien brave, car lorsque on a derrière soi un enfant et une patrie, on va plus vite que la flèche et l'on arrive avant que le boufet ne soit parti; alors on n'entend pas la poudre. Et si j'étais assez maladroit pour recontrer un boulet, cette brebis — en montrant sa femme — deviendrait tigresse et malheur à l'ennemi! Les Russes font beaucoup parler d'eux mais, après tout, ils ne sont pas plus malins que les Tatars et les Turcs des vieux temps, et nos femmes les ont cependant mis plus d'une fois en fuite. Mon garçon, tu connais la croix de pierre? L'enfant inclinera la tête et dira: „Où je vais tous les dimanches porter des fleurs avec maman; là ma grand'mère a été enlevée par les anges“.

„Tu as raison, car quiconque meurt pour la patrie monte toujours au ciel C'est une croix élevée en commémoration d'un glorieux combat où les femmes ont eu leur part. Vous pouvez la voir; elle est à deux pas d'ici. Vous n'avez du reste pas besoin de vous détourner de votre chemin, car dans ce pays vous recontrerez beaucoup de ces croix. Les croix de bois comme celle-ci nous les plantons pour la dévotion du voyageur; à

leur pied vous pouvez reposer et prier Dieu pour vous et les vôtres. Mais toutes les fois que vous verrez une croix de pierre, vous vous inclinerez et vous passerez à distance, car vous saurez que vous passez à côté de la tombe des saints martyrs de la Roumanie... Tenez, parlons d'autre chose, car mon cœur se serre, le sang me monte à la tête, et je ne voudrais pas encore me mettre en colère. Ma chère, tu connais mieux que moi ces choses ; raconte-nous la petite scène qui a eu lieu dernièrement dans le pays d'Oltou". „Voici", dira la femme, „ce que nous a rapporté un journalier de Mehedintzi : C'était un dimanche. Les villageois s'étaient réunis dans leur forum et avaient arboré comme d'habitude le drapeau tricolore, lorsqu'on apprend que les Russes viennent pour le leur arracher. Tout-à coup une voix dit : „*Pe ei copii!*" Nos jeunes gens jettent leurs vestes, retroussent leurs manches, et les voilà partis. Ils gagent à qui arrivera le premier et ils perdent tous la gageure ou plutôt ils la gagnent tous, car ils arrivent en même temps. A la vue des Russes ils s'inclinent légèrement, laissant siffler les balles, et se précipitent têtes baissées sur les grenadiers ; ils ne leur font pas de mal, ils les saisissent seulement par les jambes et vous les couchent par terre, et un peu bien, car ils ne se sont plus relevés, et voilà tout". „Vous direz", reprendra le mari, „que les jeunes gens ont eu tort ; soit, car dans ces temps, il ne faut pas s'amuser à des plaisanteries ; mais, que voulez-vous, la jeunesse est comme la poudre, il suffit d'une étincelle pour la faire partir. La faute est à celui qui a poussé le cri „*Pe ei copii!*". Sans doute, cet homme était un étranger ; il n'en connaissait pas la portée. Grand Dieu ! Si les hommes qui gouvernaient ce pays, il y a deux ans, nous avaient crié : „*Pe ei copii!*" S'ils nous avaient seulement laissé faire, aujourd'hui j'aurais tout autre chose à vous raconter : Les Turcs, nous leur au-

rions fait repasser la Danube à la nage, ou bien à Calougareni, ils connaissent bien Calougareni, nous les aurions envoyés rejoindre leurs ancêtres dans leur paradis de miel. Les Russes, s'ils étaient venus après nous chercher querelle, se seraient bien vite aperçu qu'ils n'avaient pas affaire à des Turcs et ceux qui seraient parvenus à gagner l'autre rive de Sireth, nous les aurions confiés aux soins de nos frères, les Polonais qui, certes, ne seraient pas restés non plus les bras croisés. Oui, les chefs de notre révolution n'ont pas voulu nous écouter. Quand j'y pense, mon coeur saigne. Si vous nous aviez vus ! Nous nous arrachions les cheveux. Mais, tout de même, nous les chérissons ces hommes, du moins ils nous ont donné nos drapeaux tricolores. Nous en conservons tous quelques lambeaux. Moi j'en possède un presque entier, il est tout aussi beau que les grands drapeaux que nous tenons cachés dans nos églises pour le grand jour. Ah ! mon pauvre drapeau ! Si vous saviez, mes frères, le bien que cela fait ! Tout rouman que je suis, parfois je m'oublie et je me sens faiblir. Eh bien ! je regarde ce lambeau de toile et, tout-à-coup, l'espoir grandit en moi et je redeviens fort. L'enfant aussi, on dirait qu'il en sait quelque chose, car lorsque la mère ne peut l'apaiser de ses caresses, je n'ai qu'à remuer le drapeau devant ces yeux et à crier : Patrie ! Et le bambin saute de joie, le saisit dans ses bras et s'endort les lèvres collées contre l'image de la patrie. Nous voudrions bien avoir des nouvelles de nos frères expatriés. Nous ne savons pas où ils sont ; mais ils doivent bien exister quelque part, car ces hommes ne peuvent pas périr. Ils vivent d'intelligence, assure-t-on avec sept langues, avec sept peuples, ils font une grande alliance. Qu'ils viennent donc ! Nous prions jour et nuit pour eux, nous les attendrons, s'ils ne peuvent pas encore arriver jusqu'à nous, qu'ils restent toujours

forts et ne conçoivent point d'inquiétude sur leur patrie, car nous sommes ici; et tout le temps qu'un sang rouman la réchauffera de son souffle, cette terre s'appellera et sera terre roumane. J'ai entendu dire que c'est écrit dans le livre de Dieu, et cela doit être; car, depuis notre père Trajan, bien des peuples puissants et de grands empereurs, qui ont fait la conquête du monde presque entier, sont venus nous disputer notre belle Roumanie et tous ont vu pâlir leur étoile sur cette terre sacrée". Et, en parlant ainsi, le laboureur baisera la terre et la mouillera de ses larmes. Nous nous lèverons plusieurs fois pour partir, et nous serons constamment retenus par les mille questions dont il nous pressera. Il ne se doutera pas que vous ne comprenez pas sa langue; vous le lui diriez qu'il ne vous croirait pas. Quand il saura que vous êtes Français, il vous saisira la main avec transport et il s'écriera: „Ah! Si nous étions voisins, nous vivrions en bien bonne amitié, car vous êtes une nation brave. Vive la France!" Avec sa femme et son enfant il vous accompagnera un grand bout de chemin et, en vous quittant, il vous dira: „Voyez-vous cette fumée, là est notre maison. Lorsque le bon Dieu vous ramènera dans ces pays vous vous en souviendrez n'est-ce pas?" — „Je vous montrerai notre drapeau, vous verrez aussi notre petite liberté, *)" ajoutera la mère, „c'est un vrai charme, toutes les mères l'aiment comme leur propre fille, elle est née le jour de la révolution". Puis tous les deux nous serreront la main et l'enfant vous embrassera. Leurs dernières paroles seront: „Bon voyage, au revoir, nos frères, nous nous attendons. Nous sommes pauvres, mais nous sommes Roumans et vous vous trouverez bien au milieu de nous, car Dieu sera avec vous".

Tel est le peuple que vous avez toujours méconnu,

*) Nom donné par les parents à leur enfant. (Nota lui Dumitru Brătianu).

que vous avez toujours voulu méconnaître. Vous êtes allés en Grèce et, vos livres à la main, vous vous arrêtiez devant des champs stériles et incultes qui n'avaient point de noms et devant des antres des bêtes et vous vous écriez : „C'est le champ de Marathon, c'est le tombeau de Leonidas!“ Et vous avez pris par la main des hommes auxquels un long et abject esclavage n'avait laissé que le nom de leurs ancêtres, et vous les avez relevés, et vous leur avez prodigué vos richesses, votre science, vos armes, votre sang, vos âmes. Et le pays où le génie romain, abandonné en France, en Espagne, en Portugal, en Italie, jusqu'au Capitole, a trouvé un refuge et s'est perpétué jusqu'à nos jours dans toute sa force pour vous rappeler à vous tous, peuples d'origine latine, si vous veniez à l'oublier, qu'avant de se fixer en Roumanie il a traversé nos âmes et nous a marqué tous du sceau de la fécondité et de la grandeur. Cette terre, qui devrait être la terre sainte à nous tous, vous ne voulez pas la regarder, vous ne voulez pas même en entendre parler. Pour vous elle n'a pas de nom, elle n'existe point ; c'est un pays barbare. Vous en avez horreur. C'est la fournaise qui a vomi sur votre Occident des essaims de barbares. Ah ! vous connaissez ceux qui s'en sont pu échapper et qui sont arrivés jusqu'à vous ; mais pourrez-vous jamais compter le nombre de ceux que la Roumanie a ensevelis dans ses flancs ? Sondez les couches profondes du sol rouman et vous verrez qu'elles sont toutes formées des ossements des ennemis de votre race et de votre civilisation, calcinés par le sang bouillant des martyrs de la Roumanie.

Vous avez glorifié les Polonais et les Hongrois ; ils vous ont sauvés de l'invasion turque et tatare. Mais avez-vous jamais regardé par dessus leurs têtes. Osez donc, regardez ; les barbares sont vaincus et vous vous sentirez fiers, car vous avez partout à l'avant-

garde des hommes parlant votre langue et ayant votre sang dans leurs veines. Vous êtes une grande nation et vous vous êtes érigés en arbitres du monde. C'est votre droit ; mais aussi votre devoir est de tout connaître avant de prononcer. Allez sur les lieux, étudiez en particulier chacun des peuples de l'Europe orientale, examinez leurs titres ; et vous verrez que dans leurs longs et sanglants démêlés, les Roumans, souvent en plus petit nombre, ont presque toujours été vainqueurs, car le bon droit a toujours été de leur côté ; et vous verrez qu'eux seuls ont su conserver un coin de terre vierge de toute domination étrangère, car ils n'ont point transigé comme leurs voisins avec l'or et les titres de l'étranger ; et, croyez-le, aucune tentation ne leur a été épargnée tous les conquérants de l'Orient ont apprécié les richesses et l'importance de la Roumanie, et l'on convoitée plus que tout autre pays. Allez, montez sur les cîmes les plus élevées des Carpathes, montez sur les Balcans, montez au haut des minarets d'Andrinople et appelez par leurs noms à haute voix les Polonais, les Hongrois, les Roumans ; et, depuis Constantinople jusqu'à Vienne, l'écho des mille champs de bataille de la chrétienté vous répondra : Roumans ! Détournez un instant vos regards de ces victoires d'un jour, et voyez la grande lumière à la lueur de laquelle tous les peuples de l'Europe orientale ont pu s'établir, se reconnaître, et s'essayer à la vie sociale. Vous ne la découvrirez point en Grèce, car les Grecs sont venus en Roumanie, la seul pays libre de l'Orient, pour apprendre la liberté, cultiver leur langue et préparer leur régénération ; et certes, vous ne la trouverez pas davantage chez les Slaves ni chez les Hongrois, qui étaient couverts de peaux non tannées et dévoraient les viandes crues à la manière des bêtes, et auxquels les Roumans ont dû apprendre jusqu'à l'art de se vêtir et de faire cuire leurs viandes. Les Roumans n'ont

eu, ni le loisir de beaucoup écrire, ni la pensée qu'il valait la peine d'annoncer à grand bruit des victoires qui se renouvelaient pour eux tous les jours, et vous qui avez l'habitude de tout parler, de tout écrire, de tout enregistrer, vous avez cru qu'ils n'avaient point d'histoire. Eh bien, puisque, pour avoir à vos yeux droit de cité dans la grande république européenne, il faut se présenter à vous avec de gros volumes écrits dans votre langue (les lirez-vous plus que vous ne lisez maintenant les petits ?), il se trouvera bien quelques invalide rouman qui vous écrira en détail avec toutes les dates et tous les noms propres l'histoire de son pays; moi même dans mes vieux jours je satisferai peut être votre factice curiosité, car il est aisé d'écrire une telle histoire; les faits portent d'eux-mêmes leur enseignement.

Je vous entends bien: Si tel est ce peuple, comment se fait-il que nous n'ayons pas eu avec lui des relations plus fréquentes? Cela devait être ainsi, Dieu le voulait; car, pour être en communion avec un peuple qui n'a vécu que de sacrifices, il fallait—et ici votre nombre et les grandes ressources dont vous avez toujours disposé ne font rien—il fallait vous en rendre d'abord vous-mêmes dignes par de grands sacrifices. Aussi bien vous le voyez, du temps des croisades vous avez pu lui donner la main. Aujourd'hui encore, si vous avancez d'un pas ferme dans la Sainte Croisade que vous avez prêchée en Février, vous arriverez jusqu'à ce poste avancé, jusqu'à cette sentinelle perdue, à l'existence de laquelle vous ne pouvez pas croire, car, durant des siècles seule, au milieu des perils, elle n'a jamais reculé, elle n'a jamais poussé un cri, tandis que vous vous aviez commencé à sacrifier au Dieu des richesses et aviez perdu l'habitude des miracles. Le peuple rouman vous a sauvé votre foi et vous l'avez oublié; cette fois encore, il vous sauvera votre

loi et vous l'oublierez de nouveau ! N'importe ! Dieu ne l'oublie pas et c'est toujours à lui qu'il réserve la gloire de vous couvrir le premier de sa poitrine contre les nouveaux barbares. Quoi ! Attendez-vous que lui aussi succombe comme la Pologne et la Hongrie pour déposer sur sa tombe vos couronnes et vos larmes ! Merci ! Puisque il a toujours su se passer de vos encouragements, Dieu, sans doute, lui épargnera vos posthumes sympathies. Je ne me plains pas de votre oubli. J'en rends grâce au ciel, au contraire ; car, qui sait vos avances auraient pu vous endormir, comme tant d'autres peuples, nous aussi, peut-être, nous serions laissés bercer par de fausses espérances et nous aurions péri. Non, je ne m'en plains point, je ne saurais me rendre indigne du nom que je porte ; ma ma mère me renierait, je serais maudit. Si je tiens un tel langage, c'est uniquement pour vous convaincre d'ignorance et d'injustice, vous qui prétendez tout connaître et tenir dans vos mains la balance de la justice divine.

Maintenant, je m'adrese à vous, l'ordonnateur des grandes revues humanitaires ; à vous historien et philosophe qui, pour l'enseignement de la posterité, étudiez et classez les individus et les peuples selon leurs oeuvres et leurs efforts ; à vous qui devancez la justice de Dieu et qui, armé de la divine lumière, de la science du coeur, plongez dans la nuit des temps et déterrez les peuples mêmes, pour ainsi dire, morts-nés, qui ont vécu dans la douleur et sont morts etouffés sans avoir pû pousser un cri, et leur donnez la parole, et les parez de l'armure de leurs souffrances, et leur faites place au banquet de l'humanité ; à vous l'interprète des desseins de la Providence, qui devinez même les instincts et les destinées de vos frères cadets dans la création ; à vous le confident des secrets de la nature qui expliquez la raison d'être,

la nature intime des êtres même inanimés; oui, je m'adresse à vous qui, dans votre amour infini, vous sentez, comme vous dites, participer à la création de toute chose, et je vous demande, comment n'avez-vous pas su trouver un seul mot pour tous ces peuples qui, sous vos yeux, remplissent l'Europe orientale des merveilles de leur héroïsme? Ignorez-vous leurs aspirations et leurs efforts? Quoi! Seriez-vous le seul à ne pas entendre le bruit des flots qui ont envahi jusqu'aux pieds de votre chaire! Non; j'ai lu votre dernière leçon. Vous avez dit, que les peuples du Danube marchaient à pas de géants, qu'ils avaient devancé votre propre révolution et vous avez mis la Hongrie sous les auspices de la France! Ah! Je connais votre faiblesse pour la Hongrie. J'ai applaudi des deux mains à vos éloquents paroles; car j'appartiens à une nation qui n'a rien à envier aux autres nations et qui se réjouit toujours des couronnes qu'on leur d. cerne. Mais, en parlant de la Hongrie, croyez-vous avoir parlé des peuples du Danube, croyez-vous avoir parlé des Slaves et des Roumans. Kossuth disait à un de mes amis, qui était allé lui faire entendre des paroles de conciliation et lui demander la formation d'une légion roumane: „Y songez-vous, vous me demandez la moitié de mes plus belles troupes“. Quoi! Pour vous aussi l'histoire des rois et des royaumes constituerait l'histoire des peuples?

Ah! Je voudrais que cette parole qui a semblé consacrer la grande injustice, que la barbarie maghyare n'avait essayé de consommer, fût à jamais étouffée sous les murs où elle a retenti; car si elle pouvait s'en échapper et arriver jusqu'à ces peuples auxquels vos élèves avaient appris à croire qu'au Collège de France il existait un homme juste par excellence, qui avait pour eux tous des entrailles de père, sous la pression

de leur profond soupir, votre parole comme une bombe retournerait à vous et vous briserait le coeur.

Je vous le confesse, cette leçon m'a fait bien souffrir, mais je suis rouman et je l'ai déjà oubliée, pour ne me rappeler que cette religion de l'avenir, cette éternelle aurore, qu'en terminant vous nous avez montrée poindre à l'horizon et que je suis constamment de mes yeux, le coeur plein d'espoir; et avec le même amour je continue à vous faire les honneurs de mon pays.

Je voudrais pénétrer avec vous dans une de nos forêts vierges de la Roumanie, dans une de ces forêts enchantées qui vous rappelleraient les bois sacrés de votre ancienne Gaule. A chaque pas, vous me serreriez la main et vous regarderiez la ciel; à la vue de la masse des arbres et de l'entrelacement de leurs branches, vous sentiriez que vous êtes le premier homme foulant aux pieds cette oeuvre du Créateur, et vous seriez saisi d'admiration et d'effroi et vous n'oseriez avancer... il vous semblerait faire un rêve.

Au moment de leur reveil je voudrais que vous surpreniez les fleurs de nos bois; car nos fleurs ne languissent point dans une continuelle somnolence comme vos fleurs de l'Occident; elles dorment la nuit et le premier rayon du soleil les trouve toujours reposées et pleines de vie. Je voudrais que vous les interrogiez, vous qui vivez d'intelligence avec les fleurs et connaissez leur langage; je voudrais vous voir respirer leur puissante et parfumée haleine et de votre regard sympathique répondre à leur éclat de joie et d'amour. Je voudrais que vous entendiez les chants de nos forêts; ce ne sont pas vos muets passereaux, mais des rossignols, de nuit et de jour, et d'une espèce toute particulière à ce pays. Pareils au derviche qui croit faire plaisir à Dieu en chantant très haut sa prière, les pauvres petits s'épuisent à chanter la gloire de celui qui bâtit leurs palais embaumés et leur donne, avec les

richesses de la terre, l'air, la lumière, l'amour et la liberté ; dans leur délire ils trouvent des accents dont la force semble tenir du chêne ou du platane qui a été leur berceau ; leur voix est forte, mélodieuse variée, pleine de mystère et de charme comme la voix de la Roumanie. Je voudrais que vous vous baigniez dans les eaux de nos Jourdain... Ah ! Si vous vous penchiez comme le paysan rouman sur les bords d'un de nos ruisseaux, et de vos lèvres si vous arrêtiez son cours pendant une seconde, avec tous ceux qui vous ont précédés dans ce pèlerinage, vous répéteriez : „Dimbovitza apa doulchè, tchiné béa nou sé mai douché (*)“. Je voudrais que vous vissiez la beauté de nos sites, la richesse de nos mines, la fécondité de notre sol, l'exubérance de nos végétaux, l'excellence de notre climat ; il vous faudrait laisser tomber vous-même sous vos pas quelques grains sur cette terre qui n'a jamais connu l'engrais ; au jour de la récolte vous appelleriez cette terre, la terre bénie entre toutes ; et vous aussi vous diriez qu'au delà de la Roumanie les rayons du soleil sont trop ardents et qu'en deça ils n'ont pas assez de force pour féconder la terre. Tenez, je voudrais encore que vous fussiez surpris dans nos plaines par un de ces terribles orages qui, comme la colère de Dieu, semblent ébranler ciel et terre, qui donnent aux moissons l'aspect des vagues de l'océan en fureur et soulèvent les fleurs des champs comme les sables du désert ; je voudrais que la terreur passât sur vous, que vous fussiez même emporté pendant un instant au milieu de la tourmente, car, en Roumanie, il faut tout voir, car dans ce pays tout, jusqu'aux orages, a sa beauté, sa grandeur et son enseignement.

Une matinée d'été je voudrais que vous ouvriez les yeux aux pieds des Carpathes, vous y verriez des

(*) Dimbovitza, celui qui boit de ton eau douce ne s'en va plus. (Nota lui D. Brătianu).

beautés que Bernadin de Saint Pierre et Chateaubriand eux-mêmes n'ont jamais entrevues. Il vous semblera vous être revéillé sur une mer de glaces; la terre entière sera couverte de petits globes de cristal, et de toutes ces larmes de joie suspendues à chaque brin d'herbe, s'élèvera vers le ciel en actions de grâce une vapeur d'arcs-en ciel. La prière terminée, commence la grande fête de la nature. Le soleil, de ses doigts de feu, attirera à lui le rideau qui s'étendait devant vos yeux. Tout d'abord la grandeur du spectacle vous éblouira; vous viendrez à vous peu à peu et vous regarderez. Autour de vous, tout semblera sortir à l'instant même du sein de Dieu; tout est jeune et riant comme au jour de la création; cette terre qui, depuis des mois n'avait vu l'ombre d'un nuage, se trouve saturée d'eux et luisante comme une mosaïque animée, car chacun des cristaux qui la couvraient un instant auparavant cachait une fleur. A la vue de la lumière, vous entendrez sortir de dessous terre des essaims de petites créatures ailées, secouer leurs ailes et frémir de joie, pousser des cris comme les petits oiseaux à la vue de leurs mères qui viennent les nourrir. Ivres d'amour, elles bourdonnent, elles sifflent, elles chantent; les folles s'élancent dans l'espace et courent après les rayons du soleil comme si elles les voyaient pour la première fois; elles montent, elles descendent, elles se balancent dans les airs, et puis, comme des fleurs volantes, elles viennent se mêler aux fleurs des champs. Les fleurs, à l'aspect de ces jolis visiteurs, tressaillent de joie sur leurs tiges et leur ouvrent leurs bouches de miel. Les rayons du soleil, tombant à flots et semblables à des courants électriques, traversent et font briller tous ces corps polis, diaprés et inondés de rosée. Chaque fleur scintille au milieu de la rosée comme l'astre de la nuit qui, de loin, semble raser les eaux de la mer. Ils se précipitent, ils glissent sur toute

chose, et comme l'acier embrasé qu'on jete à l'eau, ils crient, se brisent, et expirent contre une feuille de rose ou contre l'aile d'un papillon ; leurs derniers soupirs montent en vapeurs et enveloppent d'une gaze bleuâtre toute l'atmosphère chargée de paillettes d'or. Oh ! alors tout s'anime : les oiseaux font retentir les airs de leur chants, les fleurs exhale leurs parfums, les arbres agitent leurs feuilles humectées et répandent au loin la fraîcheur ; l'air lui-même s'anime ; sous vos yeux vous le voyez vibrer. Tout prend vie, Dieu est en nous, Dieu est partout, et la foi déborde de notre âme. Puis vous sentirez venir la fin de la fête et, avec la nature entière, vous vous recueillerez et vous vous absorberez dans la prière du soir. Un silence profond, un calme parfait se répandra insensiblement autour de vous. Les cordes de la nature se détendront peu à peu, leurs notes baisseront, bientôt vous n'entendrez plus que les échos lointains de tous ces concerts de chants, de parfums, et de couleurs ; bientôt ce ne sera plus qu'un rêve. Comme après un feu d'artifice, les fusées tomberont, la fumée montera, et un ciel serein, mat et coloré d'un rouge-pâle se déroulera devant vos yeux. Les dards embrasés n'agiteront plus l'atmosphère ; elle deviendra transparente, tranquille, immobile, fine, comme votre regard. Le soleil lui-même, privé de ses rayons, voilera sa face et ira se perdre dans les horizons lointains qui vous sembleront grandir à mesure qu'ils disparaîtront eux-mêmes. Quelque chose d'ineffable un charme semblable à l'infini gagnera tout votre être et, en fermant vos paupières, vous sentirez sur les ailes de l'amour votre âme s'en aller reposer au sein de celui qui est la source de tout amour.

Si je n'avais pas la crainte que vous ne puissiez plus vous rendormir, je suspendrais volontier un instant votre sommeil pour vous faire sentir ce vague enchanteur,

cette influence réparatrice, qui plane sur la nature en repos comme le regard d'une mère sur son enfant endormi. Je vous ferais voir le firmament inondé de lumière comme le jour et chargé de mystères comme la nuit. En Roumanie la lune est si brillante qu'on sent presque le besoin de s'en tenir à l'ombre, et elle est toujours rêveuse et solitaire, elle marche toujours seule; les étoiles, on ne les voit pas. Elle m'a toujours fait l'effet d'une jeune et belle somnambule trainant sa robe blanche et promenant sa lampe au milieu des ténèbres qui s'évanouissent sous son pas lent et léger.

Ah! Je voudrais vous faire entendre la voix de ma belle Roumanie, je voudrais vous faire toucher son coeur, faire voir son âme! Mais, tenez, j'aime mieux me taire; oubliez plutôt tout ce que je vous ai dit. Non, je ne puis comprendre ses beautés; elle est le poème des poèmes et moi je ne suis qu'un misérable critique. La moitié de ma vie je l'ai passée loin d'elle, et mon coeur de Rouman s'est desséché dans les arides écoles de votre Occident. Un de ses vigoureux enfants, qui n'a jamais quitté sa mamelle, la chantera demain, et ce jour s'appelera le jour du salut; et les hommes de tous les pays suivront du coeur la voix du Rouman comme les mages suivaient en Judée l'étoile de l'enfant Jésus, car son chant sera le chant de l'éternel amour.

Mon cher Maître, dans vos lettres vous m'avez livré votre coeur; que pouvais-je vous donner en retour? .. Acceptez le coeur de mon coeur, la Roumanie!).

1) In legătură cu scrisoarea de mai sus, v. Jean Marie Carré, *Michelet et son temps*, Paris, 1926, p. 138; „... On trouve encore dans ses papiers, annotées et en partie soulignées de sa main, de grandes lettres que lui a envoyées son élève D. Bratiano sur les moeurs et les traditions de la Roumanie.... Ainsi ce qui l'émeut, c'est le lyrisme instinctif, spontané, la douceur si longtemps résignée, la sensibilité du peuple roumain.....”

LXVIII.

D. Brătianu către un prieten polonez (*concept*).

31 Decembrie 1850.

... Quant à mon voyage à Londres, j'attends le retour de mon frère ¹⁾ pour prendre un parti, ainsi de toute manière j'aurai passé au moins une bonne partie de l'hiver à Paris.

LXIX.

J. Michelet către Ledru-Rollin. ²⁾

Banlieu de Paris — aux thernes, rue Villiers 43. 4 avril 1851.

Les temps avancent, mon cher Monsieur. La France revient à elle-même. Je vois avec bonheur approcher votre retour, celui des meilleurs citoyens.

La personne qui vous remet cette lettre est mon intime ami, M. Bratiano aîné ³⁾, l'un des fondateurs de la liberté valaque et le premier penseur de ce pays. Il était l'un des chefs de leur gouvernement provisoire.

Ce qu'ils ont osé, pour leur faible patrie, entre les

1) Ion Brătianu se afla în Transilvania (v. nota de la No. LII).

2) Ledru-Rollin se refugiase la Londra, spre a nu fi arestat, în urma eșecului mișcării de stradă ce organizase la Paris la 13 Iunie 1849. Manifestațiunea era îndreptată în contra majorității Adunării legislative care aprobase acțiunea Generalului Oudinot, Comandantul expedițiunii franceze în Statele papale, în favoarea restabilirii puterii timporale a Papei.

3) D. Brătianu a plecat la Londra la începutul lunii Aprilie 1851 (v. I. Ghika, *Amintiri din pribegia după 1848*, p. 580—584 : scrisorile lui N. Bălcescu din 26 Martie și 26 Aprilie 1851). Scrisorile de la No. LXIX până la LXXVII îi sunt adresate la Londra. D. Brătianu s'a întors la Paris pe la sfârșitul lunii Iunie 1851 și s'a stabilit apoi definitiv la Londra în Septembrie 1851.

4) Scrisoarea de mai sus a fost păstrată în copie de D. Brătianu, originalul fiind remis lui Ledru-Rollin.

deux géants qui l'écrasent, vous le savez. Jamais le droit n'inspira tant d'audace. Ils ont montré aussi une générosité inouïe, partageant tout fraternellement avec le peuple. Grâce à Dieu, leur révolution *est fondée*, quoiqu'il arrive, dans l'âme nationale. Le reste est une affaire de temps.

Je vous salue affectueusement et de coeur, cher et grand citoyen.

J. Michelet.

LXX.

J. Mazzini către D. Brătlanu.

2 Sidney Place, Brompton, 24 april 1851.

Monsieur,

J'ai reçu vos lignes et celles des Mons. Quinet. Je ne pense pas qu'il y ait le moindre inconvénient à nous rencontrer, le cas échéant, chez moi. Mais je voudrais vous voir chez vous, si le jour de demain, à quatre heures et demie, vous convient.

Votre tout dévoué.

*Jos. Mazzini*¹⁾

LXXI.

Ledru-Rollin către D. Brătianu²⁾.

le 5 mai 1851.

Citoyen,

Vous avez pris la peine de remettre à mon ancienne adresse deux lettres : l'une de notre brave et excellent

1) În urma căderii republicei romane, pricinuită de cucerirea Romei de către trupele franceze comandate de generalul Oudinot (3 Iulie 1849), Mazzini se retrugiasă în Elveția și apoi la Londra, unde constituise, în vara anului 1850, Comitetul democratic european din care făceau parte alături de dânsul, Ledru Rollin, A. Darasz și A. Ruge.

2) v. No. LXIX.

Michelet, l'autre du citoyen Testelin,¹⁾ mon ancien collègue.

Tout agréables qu'elles m'aient été, ces lettres étaient parfaitement inutiles comme recommandation. Votre nom ne vous servait-il pas de passeport?

Venez donc causer avec moi dès que vous pourrez. Je serai heureux de vous voir et de vous entendre. puisque vous arrivez de Paris.

Voici ma nouvelle adresse :

2, Russel villas, Twickenham, le premier sentier à droite après le pont de Richmond.

Vous me trouverez tous les jours, excepté le mercredi.

Salut et fraternité.

Ledru Rollin

LXXII.

D. Brătianu către D. Florescu (concept).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Londra, 21 Mai 1851.

Frate Florescule,

Am primit și eu un număr al jurnalului vostru. N'am trebuință să vă spui bucuria ce mi-a pricinuit *Junimea Română*²⁾, dacă străinii chiar, italieni, poloni, francezi, germani, toți exilații de aici, au salutat cu bucurie nașterea acestei mândre ființe a democrației. Lui Mazzini i-am dat o lecție de românește cu *Junimea Română*. O

1) A. Testelin a fost unul din membrii activi ai opozițiunii republicane în timpul lui Ludovic-Filip. După revoluția dela 1848, a fost Comisar al Republicei în Departamentul Nordului, apoi membru al Adunării Legislative, făcând parte din grupul „La Montagne”. A fost expulzat din Franța după lovitura de Stat din 2 Decembrie 1851.

2) *Junimea Română* a apărut la Paris din Mai până în Iunie 1851 (v. Dan Simonescu *op. cit.* pag. 7). Dumitru Florescu era Secretar de redacție al acelei reviste.

parte dintr'însa am citit-o împreună. Articolul ei cel d'întâi se va reproduce în revista democrației italiene, cu o notă a lui Mazzini, și în jurnalul democrației polone cu o notă a colegului lui Mazzini, Darasz. Vi le spui acestea, nu pentru încurajarea voastră, căci voi nu aveți nevoie de încurajări, ci ca să vă împărtășesc și vouă bucuria mea. Cum să nu mă bucur când văz pe fiica voastră, pe speranța mea, pe Junimea Română, lăsându-se pe brațele celui mai mare bărbat al secolului? Draga mea, d'abia ai scos un țipăt, și cele d'întâi nații ale Europei impresor leagănul tău și se întrec care de care să comunice mai nainte fiilor ei glasul tău; căci glasul tău este cântarea învierii, cântarea emancipației și a înfrățirii neamului omenesc. Deabia ai deschis ochii și o lume întregă te răsfață cu zâmbetele ei. Crește răsfațată draga mea; umple lumea de nebuniile tale; căci sfântă va fi nebunia ta; căci nebunia ta este amorul României, amorul libertății. Bucurați-vă frații mei; fiți voinici de preget să lucrăm bărbătește, fraților; căci vremile grăbesc. De azi până mâine poate începe hora voinicească, hora democrației europene; și Românul caută să înceapă el danțul, căci hora voinicească este danțul Românului. Vă îmbrățișez pe toți frățește, nu numai pe voi junii, ci și pe bătrânul Constantin și pe bătrâni noștrii; caci și ei bătrânii au inimă de Român, și ei iubesc.

Salutare și frăție.

Articolul vostru s'ar fi publicat și în limba germană de v'ar fi venit gând să pomeniți într'însul și pe Germani. În Glasul Proscrisului¹⁾ nu-l pui, ca să nu vă învrăjbesc cu poliția de acolo. N'ar fi bine să trimeteți fieștcare din voi în țară câte un număr al Naționalului de alaltăeri? Aici lucrurile curg binișor și

1) *La voix du proscrit*, ziarul publicat la Londra de către Ledru Rollin și ceilalți republicani francezi de stânga.

eu am porto franc, dar eu sunt unul și voi sunteți mai mulți, privilegiul vostru primează pe al meu și caută să plătesc scrisoarea — dracul mă puse să vă scriu — Cine o mai face ca mine ca mine să pățească.

LXXIII.

D. Brătianu către Comitetul Democratic European.

(concept)

Londres, le 10 mai 1851.

Citoyens membres du Comité démocratique européen.

La Roumanie a appris avec bonheur la création de votre comité, car elle a vu en lui l'image de la grande fraternité qui unira bientôt entre eux tous les peuples devenus libres.

Aujourd'hui, par mon organe, elle vient vous rappeler qu'en 48, une des premières, elle a inscrit sur son drapeau : Justice, Fraternité ! Et vous déclarer en même temps qu'en conséquence vos principes sont les siens, qu'elle se reconnaît, avec ses dix millions d'enfants, solidaire de ses soeurs, les nations héroïques que vous représentez, et qu'elle aussi est prête à combattre partout et toujours pour le triomphe de la démocratie européenne. La Roumanie, citoyens, veut que le concours qu'elle vous offre soit efficace, elle vous demande donc d'accueillir en frère au sein de votre comité son représentant, qui bientôt viendra travailler ensemble avec vous à la grande oeuvre de régénération que vous avez entreprise.

Citoyens, j'ai pleine confiance dans votre patriotisme et suis impatient de voir arriver le jour où je pourrai apprendre au peuple rouman que la communauté d'idées et de sentiments, qui existait déjà entre lui et les autres peuples militants, est devenue déjà une communauté d'action, que désormais de communs efforts

leurs préparent à tous de communs destins. Mon impatience est partagée des émigrés roumans de tous les pays ; car, comme moi, ils ont presque tous entendu la grande voix de la patrie.

Salut et fraternité.

LXXIV.

D. Brătianu către J. Mazzini. (concept)

[10 Mai 1851]¹⁾

Mon cher Monsieur,

J'ai vu hier Ledru Rollin. Il partage en tous points nos sentiments. Aujourd'hui, peut-être, est-il venu vous voir. Il m'a chargé de vous dire qu'il est à vos ordres, que le jour où vous voudrez convoquer le comité, il se rendra à Londres. Il aimerait que ce fut mercredi prochain sur les unej heure al divivă Boriluj de l'après midi, si ce jour pouvait vous arranger ; en tout cas il attend un petit mot de vous.

Voici l'écrit²⁾ en question. Je le recommande à votre patriotisme.

Tout à vous de coeur.

LXXV.

J. Mazzini către D. Brătianu.

Dimanche³⁾.

Mon cher Monsieur,

Je suis désolé du délai ; mais le temps m'a manqué

1) Conceptul de mai sus e scris pe aceeași coală ca cel precedent și are desigur aceeași dată, scrisoarea către Mazzini fiind destinată a însoți adresa către Comitetul Democratic European.

2) v. No. LXXIII.

3) Stampila poștei pe plic poartă data de 9 Iunie 1851.

Voulez-vous venir mardi à quatre heures au n. 2. Lancaster Place, Strand. Demandez de moi à la personne qui vous ouvrira. Je serai là avec le Comité Italien qui aura du plaisir à vous voir. J'espère alors avoir l'adresse prête avec moi.

A vous fraternellement.

Jos. Mazzini

LXXVI.

Lundi ¹⁾).

J. Mazzini către D. Brătianu.

Mon cher Monsieur,

L'adresse ²⁾ *est prête.* Seulement, à cause de je ne sais quel malentendu, le Comité ne s'est pas réuni; et j'ai attendu en vain pendant une heure à Lancaster Place. Si donc vous êtes allé, vous avez dû ne trouver personne. Veuillez m'excuser: ce n'est pas ma faute.

Peut-être aura-t-il réunion demain; peut-être non; de toute manière, je verrai L [edru] R [ollin] mercredi, jour de sa course régulière à Londres. Jeudi, je pourrai vous communiquer l'adresse.

A vous de coeur.

Jos [eph] Maz [zini]

LXXVII.

D. Brătianu către Comitetul Democratic European
(*concept*).

Londres, le 19 Juin 1851.

Citoyens membres du Comité démocratique
européen.

Je m'empresse de faire au nom de mon pays pleine

1) Stampila poștei pe plic poartă data de 17 Iunie 1851.

2) Desigur manifestul Comit-tului central democratic european către poporul român (v. Al. Marcu, *Conspiratori și cospirații în epoca renașterii politice a României*, București, 1930, p. 44).

et entière adhésion à votre belle adresse¹⁾ aux Roumains. Je vous en remercie de coeur, citoyens; dans son esprit et dans sa lettre elle admirable, digne du Comité Démocratique et de la Roumanie.

Salut et fraternité.

LXXVIII.

J. Mazzini către D. Brătianu.

Mercredi. ²⁾

Mon cher collègue.

Je ne vous ai pas envoyé l'adresse, ni averti, car je n'ai plus rien su après l'avoir écrite et remise à L. R. ³⁾. Il devait me renvoyer l'écrit; il devait venir me voir; il n'en a rien fait, je ne suis donc pas responsable. Maintenant, que faites-vous? Vous arrête-t-on? Vous chasse-t-on?

Vous vous étiez à peu près engagé avec L. R. à écrire un adresse en réponse à la nôtre. Il faudrait le faire⁴⁾. Et il faudrait dans cette adresse parler des paroles de paix aux Hongrois. Les bases que nous avons posées: solution pacifique; suffrage universel garanti et par conséquent libre expression des vœux des populations; ajournement jusqu'à la victoire et à la

1) v. Nota 2 de la No. LXXVI.

2) Scrisoarea de mai sus nu e datată, dar e scrisă evident în ajunul sau câteva zile înaintea celei de la No. LXXIX, care poartă data de 29 Iunie. Scrisoarea e scrisă pe o foiță subțire, fără plic, cu singura mențiune: M. D. Brătianu. Se vede din textul scrisoarei („... vous arrête-t-on? vous chasse-t-on?„...) că D. Brătianu se întorsese la Paris.

3) Ledru-Rollin.

4) Răspunsul Comitetului național român către membrii Comitetului central democratic european poartă data de 11 Septembrie 1851 și a fost transmis de către D. Brătianu la 24 Septembrie 1851 (v. Al. Marcu, *op. cit.* p. 54—65).

formation d'un Congrès démocratique européen—ont été acceptées par les Hongrois ; il faudrait qu'il en fût de même pour les Roumains. Nous approchons assez rapidement de la grande bataille, et il faut prouver à tous, amis et ennemis que nous sommes forts, unis, organisés et compactes. Vous nous communiquerez l'adresse avant de la publier. Et elle pourrait être signée par vous, pour le Comité National Roumain. Songez-y. On insiste ici pour le demander.

Merci pour tous vos envois. Veuillez remercier pour moi Michelet.

A vous, à la hâte. Votre frère.

Joseph Mazzini

LXXIX.

J. Mazzini către D. Brătianu.

29 Juin 1851.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mon cher Mons. Bratiano,

Enfin — voici la lettre pour Michelet. Vous avez à l'heure qu'il est notre adresse. Je ne pouvais rien y changer. Vous n'avons pas parlé des Turcs, car vous n'avez pas de danger à courir de ce côté-là. Pourvu que vous entriez avec nous en ligne de bataille contre la Russie, la Porte abandonnera gaiement le million annuel et sa prétendue suzeraineté. Le droit à l'indépendance entraîne l'émancipation complète que vous cherchez. Si nous avons parlé du Czar et de l'Empereur, c'est parce qu'ils cherchent à vous tromper. J'écrirai dans la semaine l'adresse à la Pologne. Je pense donc que je pourrai vous serrer la main bientôt.

Salut à nos frères.

A vous de coeur.

Jos. Mazzini

J. Mazzini către D. Brătianu ¹⁾

21 août [1851]

Cher frère.

Je pense que si votre action reste libre de façon à ce que vous puissiez influencer sur la presse, il vaudrait peut-être mieux de rester quelque temps encore et de vous faire chasser; mais si vous devez vous tenir caché, ou si votre présence est nuisible à vos compatriotes, vous devez venir; à vous de penser et de décider.

Soit que vous veniez, soit que vous différiez, je compte sur vous et sur le pacte qui nous lie, pour que toute polémique irritante ne se reproduise pas entre vous et les Hongrois²⁾; et pour une adresse nationale qui accepte les bases: suffrage universel — solution pacifique — ajournement jusqu'à la victoire et au Congrès Européen — que nous avons, avec votre consentement, posées³⁾. Vous ne risquez rien. Vous serez toujours à temps de vous livrer en protestant si on vous jera injustice. Ce qu'il faut aujourd'hui, c'est la „Treve de Dieu“ pour la bataille contre les despotes dans la crise suprême qui n'est qu'à distance de mois — non d'années.

Si vous ne venez pas, faites-moi avoir quelques mots d'introduction pour quelqu'un des vôtres, à Jassy ou à Bucharest. Elles sont pour quelqu'un qui ne se mêlera pas de vos affaires, mais qui, pour une mis-

1) Adresa poartă mențiunea: *Par Mons. Michelet. Pour D. Brătianu.*

2) Aluzie la polemica lui D. Brătianu cu Daniel Ira'nyi in ziarul *La Presse* (v. Al. Marcu, *op. cit.* p. 50—53).

3) v. No. LXXVIII.

sion envers la Pologne, a besoin d'avoir une connaissance à laquelle il puisse fraternellement s'adresser sur un des ces points. Avez-vous quelqu'un des vôtres — non entaché d'esprit russe — à Constantinople ou environs? Faites-ça de même.

Rakowicz¹⁾ et Manou²⁾, Roumains, à Turin, sont-ils bons? A quelle tendance appartiennent-ils?

A vous de coeur.

Joseph

LXXXI.

Ștefan Golescu către D. Brătianu³⁾.

Paris, 5 Noembrie 1851.

Iubite Brătiene,

Mă grăbesc a-ți trimite relația de câte am văzut și am făcut în voiagiul meu; de și poate cunoști o parte din câte ți-o fi scris fratele sau Rosetti.

În Berlin, Frankfurt, Maiența și Dresda m'am îndreptat în genere că toată Germania așteaptă o explozie în Franța ca să urmeze și ei. Reacția a făcut besognia

1) Constantin Racoviță, fiul lui Alexandru Racoviță și a lui Ana Racoviță, născută Golescu.

2) Tūr vorbește, într'un raport dela Torino din 27 Octombrie 1852 către Kossuth, despre „un bun prieten al meu român, Alexandro Mano, care s'a compromis în afacerile noastre din 48—49 și apoi s'a refugiat în Italia. Cum regimentele Strassoldo și Arhiducele Carol sunt formate din Români, el s'a oferit să se ducă — de îndată ce ar primi ordin, sau câteva rânduri dela Dv. Domnule Guvernator — în Lombardia și să ne comunice de acolo tot „ceceace ne-ar trebui...“ (v. Al. Marcu, *op. cit.* p. 65). E vorba desigur de Al. I. Manu, care a fost Comisar extraordinar al Guvernului provizoriu din 1848 în județul Brăila, care s'a refugiat la Brussa după prăbușirea mișcării și care a luat parte la acțiunea lui Bălcescu în Ungaria în 1849 (v. P. P. Panaitescu, *Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu*, București, 1924, p. 105; v. asemenea I. Ghica, *Amintiri din pribegie*, p. 192, 262, 264).

3) Scrisoarea e adresată la Londra, unde D. Brătianu se întorsese în Septembrie 1851 și unde a stat până în Noembrie 1853.

democrației pe jumătate. Căci constituționalii văd acum că nu au altă scăpare de cât în democrație; lucrurile stau așa de rău în Germania încât ei cred că răul nu poate încă multă vreme să domnească într'însa și că trebuie o explozie. Dar ce va aduce după dânsa, aceasta o va hotărî reușita revoluției în Franța, de care însă se tem mult, pentrucă o doresc, că ea nu va aduce rezultatul dorit, căci nu mai au încredere în oamenii politici de acum ai Franței. Și de aceia, pe câți am văzut, toți mi-au zis că o alegere pașnică de preșident în Franța la 52¹⁾ și consolidarea republicii democratice într'însa, o preferă mai mult la o revoluție la a cărei reușită nu au deplină încredere. Așa dar Germania nu numai că nu va lua inițiativa ca să se ridice popoarele, ci..... îndată după o reușită a revoluției în Franța și trecerea peste hotare a câteva mii de Francezi, și atunci puteți spera cu deplină încredere în scularea Germaniei întregi, căci altminterea nu. Chiar și dacă se va face o revoluție numai în Italia, Germania va aștepta să vadă ce va face Franța atunci.

După cum mi s'a zis, Berlinul numai are o organizație matematică de revoluție, celelalte capitale n'au nici o organizație; însă oameni influenți în partida democratică din fiecare oraș însemnat s'au înțeles între dâșii cum să urmeze la o întâmplare de răscoală. Müller Melhior mai cu seamă, mi-a dat următoarele detațiuni, adică că Germania va prezenta în timpul revoluției patru centre care vor fi cărmuite de patru guverne provizorii, că aceste patru vor alege un guvern central care va dirija revoluția până la desăvârșita ei reușită.

In Praga am găsit, nu numai o mare neîncredere

1) Conform Constituției promulgate în Noembrie 1848, Președintele Republicei franceze era ales pe patru ani fără drept de reabilitare imediată, astfel încât puterile lui Louis Napoleon urmau să expire la 10 Decembrie 1852.

despre revoluția viitoare, ci și o depreciere a membrilor Comitetului central, afară de Mazzini pe care îl stimează mult. Cu toate acestea, după multe debateri, mi s'a zis că Boemia va fi gata oricând a-și vărsa sângele pentru naționalitatea și libertatea ei și că, la revoluția viitoare, greșelile ce le-a făcut la 48 nu le va mai repeta, adică de a mai crede în Monarhia austriacă. Pe cum am înțeles, căci despre aceste au fost cu cea mai mare rezervă către mine, că sunt înțeleși cu Slavii dela miazăzi ca să se împotrivescă cu ori ce preț în contra Germanilor de vor voi să-i încorporeze în statul german. Mi-au arătat cele mai mari simpatii pentru Români și m'au încredințat că și Slavii dela miazăzi vor sprijini dreptul nostru în contra Ungurilor, pe care îi socotesc ca vrăjmași tuturor celorlalte naționalități ce compun astăzi Imperiul austriac. Ei sunt încredințați că chiar Polonii nu visează decât imperiul sau republica, însă cu hotarele lor cele vechi și că nu trebuie să credem nicidecum Ungurilor nici Polonilor, căci totdeauna ei vor fi contra unei Românie de zece milioane și că despre aceasta sunt înțeleși și cu Turcii.

La Viena am văzut pe Magheru, Papius ¹⁾, Opran ²⁾, Magiorescu ³⁾ și Laurian ⁴⁾. Cel d'întâi m'a încredințat că tot ce am făcut până acum îi sunt plăcute; că de când a văzut cele din urmă scrieri ale lui Eliad l'a cunoscut de mișel și că de atunci a încetat orice relație cu dânsul. Aflarea ta în Comitetul central pe un picior de egalitate și de frăție cu ceilalți i-a flatat mult;

1) Al. Papiu Ilarian (1828—1878), care luase parte, fiind încă student, la mișcarea din 1848 în Transilvania.

2) Probabil N. Opran, care a fost cărmuitor de Mehedinți în timpul revoluției din 1848.

3) I. Maiorescu (1811—1864), care fusese trimis de către guvernul provizoriu, în 1848, la Frankfurt, spre a prezenta Dietei germane un memoriu despre mișcarea din Principate.

4) A. Treboniu Laurian (1810—1881), fostul Vice-Președinte al Comitetului de acțiune al Românilor din Ardeal în 1848.

În genere i-am găsit mai bine de cât mă așteptam. Opran a primit și bani. Venirea mea la Viena le-a făcut mare impresie. Papius m'a încredințat că Banatul și Transilvania vor fi gata și că, îndată ce revoluția va ajunge în Viena, aceste două provincii vor fi în picioare — că acest angajament îl ia către noi. Magheru mi-a zis că revoluția în Transilvania va fi signalul revoluției țării noastre și că de aceia crede că trebuie neapărat el să se afle cu apropiere de țara noastră. Ai noștrii mereu fac propagandă trupelor române ce trec în Viena și până acum sunt mulțumiți de rezultatul lor. Din nenorocire guvernul se teme de ceva și nu îi lasă multă vreme să șază în Viena. Altă măsură infernală a lui este că astăzi nu mai există nu numai un regiment, dar nici o companie de Români, Unguri, Slavi sau Italieni; că companiile sunt așa întocmite încât într'una vezi amestecați Croați, Unguri, Români, Italieni și alte nații. Și așa se tem mai puțin de răul ce ar fi putut face, dacă un regiment compus de ostași de o singură naționalitate ar fi dezertat sau ar fi întors armele către ei. Cel puțin ai noștrii au isbutit dela ai noștrii ca la orice întâmplare armele lor să le întoarcă în contra ofițerilor străini ce-i vor comanda. Acestea mi le-a zis Magheru.

Eu cred că în Viena ca să se facă revoluție, trebuie mai întâi să pună mâna pe toată familia împărătească și să o trimită pe lumea cealaltă. Pentru aceasta n'au trebuință decât de două compănii și acum se așteaptă un regiment de trupe române și croate și o să caute să se înțeleagă cu ofițerii lor. Magheru, precum mi-a zis, este înțeles cu cei din Praga și, îndată ce va cădea Austria, o să proclame un guvern provizoriu sub denumirea de guvern al Staturilor unite ale Austriei, aceasta, cică, ca să nu provoace în contra lor ostilitatea Turciei, dar îndată vor proclama unitatea României și a Sârbilor, iar în urmă, când revoluția se va întinde peste

tot, atunci într'o unire vom face cele ce întâmplările ne vor arăta, căci și ei cred că Imperiul Otoman se va desființa dacă democrația va birui.

Câte dintr'aceste vei găsi de cuviință, le vei comunica tuturor sau unora numai din membrii Comitetului, înfățișându-le din parte-mi frățestile mele îmbrățișări.

Dacă tragerea legii dela 30 Mai, se va vota de Cameră, apoi, frate Brătien, revoluția în Franța nu mai are nici un temei de probabilitate că se va putea face¹⁾

Îți trimit jumătate de o hârtie de 250 franci și când îmi vei răspunde că ai primit-o, atunci îți trimit și pe cealaltă.

Al tău frate.

Ștefan Golescu

Mes amitiés au Capitain Rolla.

LXXXII.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Chitanță semnată de Ledru-Rollin.

Londres, le 15 Novembre 1851.

Reçu du Comité National Roumain la somme de quinze cents francs pour être affectée aux besoins de la propagande démocratique, selon l'usage que j'en ai fait connaître.

Ledru Rollin

1) Spre a-și mări popularitatea, Louis Napoleon propusese Adunării abrogarea legii electorale din 31 Mai 1850 prin care, suprimându-se sufragiul universal și reintroducându-se pe cale lăaturalnică sistemul cenzitar, se pricinuisse o mare nemulțumire în masele populare. Propunerea lui Louis Napoleon fiind respinsă în două rânduri de Adunare (la 13 Noembrie și 29 Noembrie 1851), dânsul s'a slujit de acest pretext pentru a face lovitura de Stat din 2 Decembrie 1851, disolvând Adunarea și reintroducând sufragiul universal prin decret.

LXXXIII.

N. Golescu către D. Brătianu.

Atena, 6 Martie 1852.

Iubite amice,

Am primit scrisorile tale; de nu ți-am răspuns până acum, pricina a fost că am avut pe frații mei aici și m'am dus cu ei la Smirna. De acolo, ei s'au întors la Constantinopol și eu mă întorsei iar aici la Atena, unde găsii lucrurile cu totul prefăcute. Niște scrisori ale generalului către Bul..... și Se..... s'au prins de consulul rusesc la Belgrad. S'au trimes aici și în urma acestor scrisori l'au gonit pe el și pe toți Polonezii. Noi, însă, zicem și cu toată lumea c'acele scrisori au fost făcute la 49, pe când se afla el la Corfu, iar nu de când se afla el aici. Au vrut să mă amestece și pe mine în acest complot și un jurnalist a pus un articol în sensul acesta zicând că am fost trimes de comitetul de la Londra ca să mă înțeleg cu el. Dar toate celelalte jurnale i-au dat demanti, precum și toți aceia pe care i-am cunoscut aici. Așadar, deocamdată, trebuie să facem motus. Nu-mi mai scri nimic, până când lucrurile se vor liniști. Eu sunt de părere să se trimeată altul în locul meu, căci sunt sigur că guvernul are ochii asupra mea. Sănătate, dar, și răbdare. Am uitat să-ți spun c'acum a venit și rândul Italianilor. Isgonesc și pe ei.

Nicolae

LXXXIV.

J. Mazzini către D. Brătianu,

27 Aprilie 1852 ¹⁾

Mon cher Bratiano,

Demain je n'y suis pas : voulez-vous venir jeudi à

1) Data poștei.

midi ? Je l'ai écrit à Ledru, que je n'ai pas vu. Adieu ;
tout à vous, à la hâte.

Jos. Mazzini

LXXXV.

Ștefan Golescu către D. Brătianu.

Paris, 15 Mai 1852.

... Nicu Bălcescu m'a însărcinat să-ți spui multe din parte-i. N'am nici o speranță că-l vom avea încă multă vreme între noi. In starea proastă în care l'am văzut la Marsilia, poate să afirme cineva că mai mult decât cinci, șase luni nu o mai duce ¹⁾. El însă, ca toți bolnavii de aceeași boală, când nu mai scuiță sânge speră că o să mai trăiască mulți ani încă. Mi-a zis să vă zic la toți că „nous pouvons compter sur lui et qu'il fera tout ce qu'il pourra pour poursuivre notre but“. M'am despărțit de dânsul cu durere, căci nu sper să-l mai văz pe lumea asta.

Adio, scumpul meu amic. Te îmbrățișez și doresc să aflu cât mai curând că sănătatea ți-a venit la loc, căci fără dânsa unul este legat de mâini și de picioare, adică robie.

Ștefan

LXXXVI.

N. Golescu către D. Brătianu.

Athena, 26 Mai 1852.

Iubite frate,

Imi faci adesea reproșuri că scrisorile mele sunt laonice. Starea Greciei atât libere, cât și cea subt

1) N. Bălcescu a murit la 28 Noembrie 1852.

guvernul otoman, v'am descris-o după venirea mea aici în Athena, în urma multor convorbiri ce am avut atât cu generalii cât și cu membrii comitetului. Așadar, acum n'am materii ca să vă scriu lung. Mulțumește-te, dar, cu puțin. Ceeace-mi scrii despre bani este așa precum v'am făcut cunoscut. Am arătat cererea ta și așteaptă răspuns. Omul lui Io.... nu l'am văzut până acum să vie la mine. Eu, neștiind numele lui nu-l pot căuta. Grecii au înțeles prea bine interesul lor, și scopul lor este Constantinopole, rezemându-se pe popoarele din Orient și, prin urmare, și pe noi. Italienii, dar, nu pot face, ca revoluția să prindă teren. Ce e mai interesant acum aici este că un popă prost de tot face propagandă în potriua guvernului. A câștigat atât dragostea popului că soldații cari au fost trimiși să-l aresteze au fost siliți să se întoarcă înapoi fără nici o ispravă. Și au altă armată numeroasă pe uscat și pe mare. Opinia de aici este că acest preot este negreșit încurajat de oamenii mari greci. Inșă lucrul este pentru *plapuma mea*. Iți trimit o adresă străină, prin care îmi vei scrie când vei avea a-mi face cunoscut ceva lucruri secrete: *A. Mr. Démos Georgoulas á Athènes*. Aceasta va fi adresa cea de afară, înăuntru vei avea pe a mea. Iată, prietine și scump al meu frate, tot ce am a-ți scri astăzi. Dea Dumnezeu ca lucrurile să fie atât de avansate precum le socotești tu. Ale mele frățești salutații, fraților mai mari.

Nicolae

LXXXVII

J. Mazzini către D. Brătianu. ¹⁾

Mon cher Bratiano,

Vous avez compris, cela va sans dire, que ce que j'ai écrit, dans un accès de fureur, et que je maintiens pour tous, n'a rien à faire avec vous, membre du Comité. Seulement, vous sachant à Brighton, j'ai oublié de donner votre nom en bas, et le Colonel Fenard, fidèle à la consigne, vous a dit ce qu'il dit à tout le monde.

Venez donc quand vous voulez.

Seulement, gardez le secret. J'ai besoin absolu de travailler et on m'en empêche. Tâchez de venir après quatre heures, si possible; et s'il y a du monde en bas, glissez-vous jusqu'à ma chambre en disant que vous voulez voir Saffi ²⁾).

Tout à vous. Cluj / Central University Library Cluj

Jos. Mazzini

Samedi

Je reçois en ce moment la nouvelle de la mort de ma mère. Laissez-moi jusqu'à mardi. J'ai besoin d'être seul.

LXXXVIII.

J. Michelet către D. Brătianu.

27 Août 1852.

Je n'ai pas voulu, cher ami, en écrire davantage

1) Scrisoarea nu e datată, dar se poate deduce că e din vara anului 1852 prin faptul că Mazzini vorbește în post-scriptum de decesul mamei sale.

2) Colaborator italian a lui Mazzini (v. A. Marcu, *op. cit.* p. 25). Saffi a făcut parte, alături de Mazzini și Armellini, din triumviratul care a guvernat Roma dela 29 Martie la 3 Iulie 1849.

que la lettre ostensible ¹⁾ que vous montrerez, si vous voulez, à Ledru et à Mazzini.

J'aime Ledru — il est profondément français. Il ne me reconnaîtra plus — je suis tout à fait montagnard. Voilà l'éducation du temps.

Pour Mazzini j'ai bien à m'excuser. Il m'a écrit et je n'ai pu répondre — le 2 décembre ²⁾! 3 déménagements, mon mobile foyer. Dites-lui qu'il est ma religion... o Rome! Rome! ô mère, et mère assassinée.

Pour les socialistes, Leroux ³⁾, le meilleur homme de France qui nous a tant servi, pour L. Blanc et Pyat ⁴⁾, je vous assure que tous me sont chers et sacrés.

Je suis exilé d'eux, et je regarde souvent à l'ouest. Ils ont emporté ma patrie.

Cher et très cher — que vous dirai-je à vous? A vous que j'ai aimé d'avance, à vous qui êtes maintenant la *concorde de trois mondes*... Ah! recevez mes larmes — votre rôle de pacificateur dans une discorde vous met devant mes yeux comme un objet sacré ⁵⁾.

1) v. No. LXXXIX.

2) Lovitura de stat a lui Napoleon al III-lea. a avut loc la 2 Decembrie 1851.

3) Pierre Leroux (1797-1871), unul din șefii socialiștilor în Adunarea Constituantă și în cea Legislativă, fusese proscris după 2 Decembrie 1851 și se refugiase la Londra.

4) A. F. Pyat (1810-1889), ziarist și om politic, prieten intim al lui Louis Blanc, luase parte alături de Ledru-Rollin la tentativa de răscoală din 13 Iunie 1849 și se refugiase apoi în Belgia și de acolo în Anglia.

5) D. Brătianu a aplanat unele fricțiuni în șânul Comitetului Democratic European. Dânsul a făcut o aluziune discretă la rolul ce l'a jucat în acest sens, în articolul despre Mazzini pe care l'a publicat în ziarul „Românul“ din 3 Aprilie 1872: „...Ș'apoi aduceam și eu oarecari servicii Comitetului, căci fiind mai tânăr, mă puteam strecura mai lesne, și, reprezentând o țară mică, în negocierile cu cari eram însărcinat, aveam avantajul să nu am a lupta cu rivalitățile naționale și cu chestiunile de supremație, cari adesea compromit interesele cele mai vitale ale popoarelor..“ (v. No. CCLV).

Gardez-le bien ce rôle, et devenez, par la force du coeur, une autorité sainte entre les forts. Commandez-leur. Vous avez droit. Car, vous vous appelez la *paix*... Ce sera demain la victoire.

Je vous serre, et trois fois.

J. M.

LXXXIX.

J. Michelet către D. Brătianu.

Nantes, près S. Felix, 27 Août 1852.

Cher Monsieur,

Mon refus de serment ¹⁾, m'a fait quitter Paris qui de toutes manières me devenait *peu habitable*. J'ai mis ma tente ici, sous un beau cèdre qui domine Nantes — j'y achève mon..., l'histoire de l'âge heroïque ²⁾ qui reviendra, je l'espère pour l'Europe, plus éclairé, meilleur, plus capable de fonder des choses définitives.

J'ai besoin de vous dire, cher et bien cher, ma profonde reconnaissance pour ce qu'on m'affirme que vous faites.

Eh! comment le reconaîtrai-je ?

Vous défendez la France, que tout le monde foule aux pieds! Vous faites ce que j'aurais fait si j'avais pu partir.

Qui m'a retenu? Hélas! la France encore, la nécessité de lui faire connaître son passé révolutionnaire que chacun croit connaître, et *qu'on ignore parfaitement*.

Les historiens jusqu'ici se sont passé: 1°) des régistres des Comités de Salut public et de Sûreté. 2°)

1) Refuzând să depună jurământ după lovitura de stat, Michelet fusese nevoit să renunțe la postul ce-l ocupa la Arhivele Naționale.

2) Istoria Revoluției Franceze, care a apărut, in 7 volume, dela 1847 la 1853.

des registres de la commune de Paris et des sections — c'est vous dire, en un mot, qu'ils ont ignoré *tout*.

Notez que toute l'Europe croit imiter la chose qui n'est connue *de personne*. Et demain encore, cette ineptie recommencera.

Voilà pourquoi j'ai dû rester.

Dites à vos amis que la France a subi justement l'âvilissement où nous la voyons, pour cette colossale sottise d'avoir fait le dernier *Messie* (lequel par paranthèse n'est pas français, mais italien).

Dites-leur aussi, que malgré ce ridicule malentendu, ce qu'il y a au fond des entrailles de la France, ce ne sont pas les sottises idolâtriques, — tout au contraire, le vieil esprit de fabliaux et de Noël gaulois, traduit par notre trinité : *Rabelais, Molière, Voltaire*.

Tout ceci s'écroulera demain par un immense éclat de rire. La France rira d'elle-même d'avoir espéré... dans l'ombre d'une ombre.

France, Italie et Roumanie combien je vous sais gré de garder cette identité.

Certainement, c'est la même chose... Oh! que je me remercie d'avoir senti votre génie au Collège de France. Qui vous a béni avant de vous connaître? C'est moi — tout ceci me revient¹⁾.

Cette bénédiction me revient à moi et à la France.

Je vous embrasse affectueusement, cher fils de ma pensée.

J. Michelet

Serrez la main pour moi à nos amis, M. M. Ledru Rollin, Mazzini, à la vraie France.

1) V. No. XV.

Apel către Români ardelenii din armata austriacă.¹⁾
(1852 ?)

Comitetul Național al României către frații noștrii ostași români de sub Austria.

Voinici ostași ai României de sub Austria, până când o să adăpați pământul străinilor cu sângele vostru? Români de vitejie, până când o să luptați în silă și neștiință sub steag străin pentru peirea voastră și în folosul vrășmașului, ca vita ce moare desplicând pământul sub jugul de potvadă? O robie atât de lungă și amară, atâtea suferințe, atâtea chinuri, atâtea nedreptăți nu sunt deajuns oare ca să vă lumineze? Nu simțiți că este vrășmaș lui D-zeu acela ce vă pune să măcelăriți pe frații voștrii de acelaș sânge, de aceeaș limbă și de acelaș nume? Nu vi se sfâșie inima de durere și nu vi se aprinde sângele de mânie când vă aduceți aminte că, în 48 și 49, regimentele române de pedestrime și călărie, grănicerii Ardealului și Banatului și ceilalți ostași români cari apărau Beligradul, Timișoara și Comorul, împărțiți în 2 trupuri se băteau și se omorau unii pe alții? Nu știți acum toți că Români apărau Comorul din înăuntru și că Români îi băteau din afară? Astfel și cu Timișoara, cu Beligradul, cu Bistrița și cu celelalte. Și în urmă când biruiră pentru păgânul viclean și gâde Impărat al Austriei nu i-ați văzut toți năpădind pe cei biruitori ca și pe cei biruiți, pe Români ca și pe Unguri; robind, jefuind, chinuind și secerând pe unii și pe alții, cum seceră coasa într'o ogradă străină spicul cel bun și cel rău fără milă și fără osebite.

1) Tipărit sub formă de „tract“ pe hârtie subțire, la tipografia Dehou din Bruxelles, cu litere cirilice din alfabetul de tranziție. Aceeași tipografie a tipărit, la începutul anului 1853, al doilea număr al ziarului *Republica Română* (v. Dan Simonescu. *op. cit.*).

N'ați înțeles, înșfârșit, ce este acest Impărat al Austriei pe care îl slujiți, pentru care vă dați munca și sângele, închinându-vă lui ca unui D-zeu? Nu știți că el este Sas, iar nu Român ca voi? Ați văzut prea bine că în 48, de nu îl apărați voi, îl prăpădea Ungurul? Și care vă fu răsplătirea? D'atunci încoace, ca și mai înainte, închide, jefuiește, ucide, arde și pustiază pe unde trece, el și oamenii săi, mai rău decât lăcustele, mai rău de cât toate bătăile cerului, căci ori ce Impărat este fiul peirei și biciul iadului A! Frați Români! În numele D-zeului celui adevărat, în numele suferințelor și a muceniciei noastre, în numele celui răstignit pe cruce pentru dreptate vă zicem acum când se apropie minutul învierii, al slobozeniei, al frăției, și al fericirii tuturor neamurilor, să vă deșteptați ca nu cumva rătăcirea de apoi să vă fie mai rea decât cea dintâi. Deșteptați-vă, cercetați bine lucrurile și fiți încredințați că îndată ce veți vedea adevărul în toată puterea lui, cu voi va fi biruința.

Românul, cu brațele sale cele vânjoase și cu sudoarea sa, sapă pământul și scoate din pânțele lui ferul, argintul, aurul și toate bunurile cu care trăiește Impăratul și cu ai săi, în desfrânare, și plătește până și oștirile străine prin care ne robește și ne jefuește și și mai rău.

Românul dă pâinea, aurul și sângele său pentru toți, și numai Românul n'are pâine, numai Românul nu are patrie, numai Românul n'are bani și geme în robia cea mai desăvârșită. A! cine poate înnumăra toate suferințele Românului! Pentru voi va fi deajuns de vă veți aduce aminte de acele nopți de groază umede și negre când prind pe flăcăi pentru cătănie. Ceovlica se vaită pe strașina voastră și câinele urlă în bătătură. Peste puțin un străin urât ca ciurma intră în căminul vostru, vă smulge din sânul familiei și vă dă Impăratului ca vita pentru junghiere. Muma și surorile își rup părul

răcnind, când vă văd prinși legați și puși în fiare. D'aci vă duce la Tistu, urmați de țipetele de jale ale părinților și ale rudelor. Tistu vă tunde, vă măsoară cu stâjnenul și vă pornește legați și în butuc la generalul ca să vă pornească și el cu alți nenorociți de altă limbă, cu care nu vă puteți înțelege, spre țări necunoscute unde n'o să mai auziți limba patriei și de unde n'o să mai vedeți părinți voștrii. Casa părintească, lipsită de stâlpul ei cel tare, rămâne necăutată, oițele rătăcite și mâncate de lupi, ograda nearată și drăguța cu maramă neagră pe cap. Bătrânul tată amărât se dă la băutură, muma și surorile orbesc plângând pe pălăria voastră cea largă cu panglici roșii și cu pene de păun, pe stergarele și cămășile voastre cusute cu mâna or și cântă de focul vostru cu inima zdrobită de dor :

Drăguță sfântă Mărie

Scapă rob dela robie

Și voinic din cătănie.

Robul dela robie poate scăpa, dar voinicul din cătănie nici odată. El se chinuște cu limbile străine, prin țara Neamțului, a Italianului și a Leahului, mâncând brotul cel negru ca pământul, purtând pușca cea grea pe umăr, vărsându-și sângele că să țină Impăratul în robie pe celelalte neamuri și neavând altă răsplată decât toiege pe spinare, până ce vrea Dumnezeu să moară în bătălie, să ciungească și să olobească în spitaluri sau să se gârbovească în vre'o 30 de ani de cătănie că să-l erte Impăratul ca netrebnic. Dar de ce este bun atunci bietul creștin? Când sosește acasă, nu-și mai găsește căminul părintesc. Străinul sau buruiana este în bătătura copilăriei sale; abia vecinii îi pot spune unde sunt îngropate oasele părinților, ca să se ducă să plângă pe țărâna lor; și drăguța cu cosița albă nu-l mai cunoaște. O! viață tristă și amară a Românului sub jugul Impăratului, sfârșește-te odată.

Și toate aceste chinuri pentru ce folos? De va fi cătana română cât de vitează: de va ucide el singur în bătălie o sută de alte catane nenorocite ca și dânsul, după care plâng părinții; de va lua el cu mâna lui steagu și tunuri, ce se folosește el? Ajunge-va el vre-odată general sau tist cel puțin? Părinții lui fi-vor mai slobozi, mai cinstiți sau scutiți de chinuri, de jafuri, de biruri și celelalte nedreptăți? Nu. Folosul îl ia Impăratul și cinstea generalii și tistii cei străini, cari se fac mari prin jafuri și prin bănjeneri sau fiindcă sunt rude și prieteni cu oamenii de pe lângă Impărat. Acum, însă, fraților, precum râurile când li se umple matca se revarsă în potop, astfel și noroadele ale căror inimă s'a umplut de dureri și nedreptăți, se vor revărsa în curând, și în dreapta lor mânie vor curăți pământul de nelegiuri. Legea noastră ne spune că Dumnezeu a făcut pe toți oamenii deopotrivă, că nu voiește el să fie mare și mic, bogat și sărac, stăpân și slugă și de aceea, la ziua priincioasă, unindu-ne cu toții, ne vom scula cu toții și cu armele în mână și vom face să se îplinească voia lui D-zeu pe pământ ca și în ceruri.

Frați Români! De ne veți asculta, noi vom face ca în viitor, când se va naște băiatul în familia sa, să fie o sărbătoare, vom face ca el să fie o comoară pentru casă părintească căci, cu legea cea nouă, de va fi muncitor și cinstit, el va spori averile casei, va face și el căminul său lângă cel părintesc, va face copilași și coprinsuri, va fi slobod și fericit, și va juca la horă cu drăguța sau cu soția sa și nu va lua arma în mână decât ca să-și apere patria și slobozenia sa. El nu va cunoaște nici vr'o nedreptate, și nici un fel de pedeapsă trupească, căci bătaia este numai pentru dobitoace, iar nu pentru om. El nu va mai cunoaște alt stăpân decât legile românești ale patriei sale, făcute de dânsul și de toți frații săi, iar nu de Impăratul și asupritorii săi.

Tot omul va fi întru toate deopotrivă cu generalul, căci prin mintea, cinstea, învățătura și iscusința sa fieșcare va putea fi ales la rândul lui, mareșal, general, tist sau magistrat. Ungurul, Sârbul, Leahul și Neamțul, desrobiți și ei, vor fi vecinii și frații, nu asupritorii noștri. Oamenii s'au deșteptat acum, au cunoscut dreptatea și interesul lor; unindu-ne cu toții întru dreptate și frăție, peste puțin vom zdrobi pe Impăratul Austriei, ca pe un vierme ce ne roade munca și inima și vom face, după cum ne zice legea, să nu mai fie alt Impărat decât cel din ceruri, și pe pământ fiecare om să fie slobod, stăpân și împărat pe dânsul ca și pe munca lui.

Ziua aceasta de fericire se apropie. Poate chiar în anul acesta, toate națiile asuprite din lume și mai cu seamă Italienii, Polonii, și Ungurii, se vor pregăti întru toate, și se vor scula împreună și deodată ca să curețe pământul de atâtea nelegiuri.

Aduceți-vă, dar, aminte de toate suferințele voastre, gândiți-vă la fericirea ce ne așteaptă și fiți gata, ca să nu mai poată să ne mai înșele și să ne mai desbine vicleanul de Impărat. Ungurul e de de necrezut că și-a recunoscut greșelile sale, c'a cunoscut că tot omul este stăpân pe dânsul, c'a cunoscut că, precum lui îi place să fie Ungur, astfel și Românului îi place să fie Român și Croatului Croat, și că fiecare vrea să-și aibă legile, limba și țara sa. Acum să ne cunoaștem și noi atât greșelile cât și drepturile noastre și într'o unire nedeslipită cu toți frații noștri din toate părțile, să ne dăm mâna cu curățenie de inimă, cu Croații, cu Polonii, cu Italieni și cu Unguri, de vor voi să intre întru dreptate și să ne batem împreună ca să doborâm pe Impăratul ce ne asuprește pe toți. Ungurii aceia, cari sunt în adevăr Unguri, cată să facă cunoscut în curând ca și noi că, precum desființăm toate asupririle cele nedrepte ale Impăratului, prinților, grafiilor, baronilor și nobililor și facem pe toți oamenii deopotrivă, tot astfel se desființează și domnia

unui neam asupra celuilalt neam și toate legămintele cele vechi și nedrepte, lăsându-le pe toate să se cârmuiască singure după placul lor, fără a desbina Ungur de Ungur, Croat de Croat, Român de Român și Neamț de Neamț. Căci precum nu poți desbina mâna și capul de trupul omului fără ca să faci un omor, neplăcut lui Dumnezeu și oamenilor, tot astfel nu poți trunchia și o nație. Naționalitate, slobozenie, dreptate și frăție, aceste să le cerem, pentru aceste să ne luptăm până la moarte,

Nația noastră este binecuvântată de cer. Ea se înmulțește mai tare decât celelalte nații de vrură s'o cotopească. 12 semeții străine ce veniră peste dânsa și se încercară să desmoștenească pe Românii din Transilvania, și cu toate privilegiile ce le-a dat Impăratul Austriei, nu putură face nimic. După o luptă pătimășe de 1000 de ani, fac astăzi mai mult de două părți ai locuitorilor Transilvaniei și toate celelalte 11 semeții o parte numai. Limbă romană, prigonită de stăpânire timp de 10 veacuri, rămase tot limba țării și tot străinul fu silit să învâțe românește, iar Românul nu învâță nici a unuia. Această țară înzestrată de mâna lui Dumnezeu cu fier, aramă, plumb argint viu, sare, argint și aur este țara Românului care, unită cu celelalte surori ale ei, Moldova, Bucovina, Țara Banatului, Basarabia și Țara Românească va fi țara întreagă ce se numește România, pentru care trebuie să trăim, să muncim și să ne batem, căci numai în sânul ei vom putea fi tari, slobozi și fericiți.

Frați și viteji ostași ai României! Ați văzut toți în războiul dela 48—49, că voi sunteți puterea nelegiuitului Impărat. Dacă dar voiți să fiți și voi oameni înțelepți și slobozi; de voiți ca fiecine soldat să aibă în desagul său sabia de general; de voiți ca voi și părinții voștri să fiți stăpâni pe pământul ce-l lucrați, pe munca și averea voastră; de voiți să nu mai fie nedreptate, bătaie, jafuri, podvezi și nelegiuri, pregătiți-vă ca să

treceți sub steagul românesc la cea d'întâi ivire. Și când steagul românesc nu va fi înaintea voastră sau aproape de voi, de veți vedea pe Italieni sau pe Unguri chiar că ridică steagul asupra Austriei și scrie pe steagul lor unitatea Românilor, lăsați îndată steagul cel nelegiuit sub care suferiți acum și treceți cu toții sub steagul slobozeniei. Fie italian, fie ungar, el va fi acum steagul slobozeniei, carele biruitor vă va duce, biruitori, sub steagul iubitor al României. Impotriva Împăratului orice neam se scoală și aridică steagul slobozeniei tuturor neamurilor. Steagul acela este steagul lui Dumnezeu, îmbrățișați-l, mergeți înainte cu frații voștri și dați cu credință și cu tărie, dați cu sete și cu foc ca să faceți cenușe tronul împărătesc al Austriei și fiți încredințați că cu voi va fi biruința, cu voi Dumnezeu, cu voi libertatea, dreptatea și frăția.

Voinici ostași ai României! Luptați cu vitejie, luptați românește și în unire cu celelalte neamuri, căci numai când veți tăciuna împărăția veți putea striga cu inimă și cu folos :

Trăiască România.
Trăiască libertatea!

(Frații voștri care vă trimit aceste cuvinte de frăție nu le-au iscălit, că de va pune neamul mâna pe ele să nu poată ști de unde vin).

XCI.

Apel către locuitorii din Principate ¹⁾.

Londra, 10 Septembrie 1852.

Români !

Europa întreagă se svârcolește în dureri, căci pretutindeni nașterea libertății se apropie, căci tiranii pre-

1) Tipărit sub formă de „tract“ putând fi ușor introdus și răspândit în țară.

tutindeni chinuiesc omenirea ca să ucidă libertatea în pântecile maicii ei; dar nici o nație nu suferă ca nația română. Aiurea despotismul lovește ici colea, și alege victimele lui, de vreme ce în România brațu-i de fier apasă și muncește tot ce e suflare; căci acolo sătenii ca orășenii, preoții ca mirenii, femeile, copiii chiar, toți sunteți apostoli și soldați ai libertății.

Tiranii cei mai cumpliți, toți împărații Europei, Impăratul muscal, Impăratul turc, Impăratul austriac și-au dat mâinile și vă strâng ca într'un cerc de foc. Câteși trei se întrec care de care să născocească un supliciu mai crunt pentru martirul vostru. De Domnul Țării Românești și de Domnul Moldovei nu vă vorbim, căci ei nu sunt decât niște unelte împărătești, ca și ceilalți călăi de guvernatori austriaci și muscali în Banat, Transilvania, Bucovina și Basarabia.

Dară fraților, în toate țările române, răul a ajuns la culmea lui.

De la 48 încoace, în Principate, două armate barbare v'au bântuit ani întregi. Toți bărbații cari aveau încrederea și dragostea voastră au fost aruncați în temniță sau osândiți exilului.

Libertățile voastre, drepturile voastre, toate vi s'au răpit; astăzi nici o lege nu vă mai ocrotește. Munca și răbdarea nu mai pot sătura lăcomia și răutatea apăsătorilor voștri; pâinea copiilor voștri, cinstea voastră și cinstea familiilor voastre, au ajuns să fie jucăria caprițiilor lor; ce este mai scump în omenire, preotul, femeia, copilul, ei tot calc în picioare, tot batjocoresc în beția nesățioaselor lor desfrânări. O! nici boul de plug nu e necăjit și nesocotit ca Românul în țara lui. Apăsătorii voștri au găsit că afurisitul de regulament muscălesc nu era încă destul de aspru pentru voi și au întocmit legiuire nouă și mai cumplită pentru ca să săvârșească robia clăcașului, și au așezat, păgânii, pe-deapsă de moarte pentru cei ce vor cuteza să încerce

a scăpa pe Români din robie. Pe toată ziua scrisorile vizirești și firmanele Sultanului vin să pângărească pământul românesc și să grămădească biruri peste biruri asupra capetelor voastre. Și acuma biruri și mai grele vă amenință, căci Turcia și Rusia v'au osândit să plătiți aceste din urmă patruzeci și două de milioane pentru că i-ați hrănit hordiile ce v'au jefuit și chinuit doi ani de zile. A! Englitera încă de ce nu le mai lăsa să tabere pe câmpiile românești; până acum tătarul muscal și tătarul turc tot mușcând în cărnurile voastre ar fi primit și el altoitul civilizației, și astăzi ar fi frații voștri, astăzi și ei soldații libertății. În România austriacă asemenea, fruntașii voștri în eroicul război național dela 48 și 49 toți sunt persecutați și târați prin închisori pentru că n'au vrut să-și vândă sufletele lor de Români pentru banii și cavaleriile neamțului. Făgăduelile ce vă zisese, când aveți încă armele în mână, fricosul și vicleanul de neamț, au fost toate minciuni; odată că ați pus armele jos, Impăratul v'a dat tot ce dau întotdeauna domni și împărații: „robie“. El din nou vă făgăduiește toate libertățile, toate drepturile naționale. Iarăși v'a aruncat sub jugul micului număr de străini ce trăesc în mijlocul vostru și se hrănesc pe al vostru pământ și acum vă silește încă să-i despăgubiți de perderile ce a făcut în vremea războiului, război ce ei însuși au aprins pe capetele voastre și în care, deși nu ați luat armele decât ca să apărați a voastră naționalitate, voi ați suferit mai mult decât ei toți. În Basarabia, de ar fi cu puțință, răul este și mai mare; dar acolo Muscalul a găsit mijlocul ca să vă facă să râvniți chiar soarta nenorociților voștri frați din celelalte provincii române. Intr'adevăr să zicem, de nu ați fi Români, de n'ar fi scris în ursita voastră că din sânul vostru, din suflet de Român, are să iasă scânteia ce va aprinde focul care va topi acea împărăție de ghiață și de sânge, până acum, de patruzeci de ani de când

sperjurul, mișelul de Turc vă vinde Rusului, ați fi pierdut, nu numai simțul național, ci chiar conștiința voastră de om.

Ah! vă plângem, plângem și pentru voi, fraților Basarabeni: căci la voi robia este așa de grea încât nici suspinul nu poate eși din piepturile voastre ca să aline ale voastre dureri.

Inverșunarea împăraților asupra poporului român este de 10 ori mai mare decât asupra celorlalte popoare, ce ca dânsul, gem și sângeră sub ale lor ghiare. Ei au jurat să șteargă România după fața pământului, au jurat să spulbere din ale lor straturi cuibul libertății, să stingă vulcanul ce de optsprezece secole împrăștie că dura și lumina împrejurii și zguduie temeliele împărățiilor lor. Și cum n'ar fi inverșunați asupra poporului român! Poporul român a fost și este profetul pieirei lor, arhanghelul lor exterminator: pe când ei începuseră abia a clădi împărățiile lor, cu neștiința popoarelor atunci încă barbare, voi, trimișii lui Dumnezeu pe pământul Orientului, reprezentanți puterii și a civilizației romane, apostolii religiei lui Christos, aruncați pe a lor cale, semănați sub a lor picioare, sămânța ce o zi avea să despice pământul și să nu lase piatră pe piatră din acele folosuri ardicate în sânge și în lăcrămi, și prin armele voastre mereu biruitoare de atunci le arătați ce poate poporul care luptă pentru a lui independență și pentru triumful dreptului; ce poate poporul care are credință în ursita lui providențială, care are conștiința misiei lui în omenire. Încă de atunci le preziceați ce îi așteaptă când va suna ora deșteptării poporului; de câte ori, o mână de Români, nu le-ați nimicit armate de sute de mii de oameni! Totdeauna, chiar în zilele voastre cele mai rele, ați fost o protestație vie și necurmată a libertății și a naționalității; și la 1848 iar voi ați dat popoarelor formula mântuirii și ați aruncat sentința de moarte asupra capetelor tiranilor. Popoarele, care atunci

nu vă înțeleseseră, acum sunt toate înfrățite și, ca voi, luptă pentru dreptate; iar tiranii la glasul vostru au simțit veninul morții prin vinele lor și, precum fiara sălbatică rănită de moarte s'aruncă asupra vânătorului și-și sfarmă dintele de fierul înroșit în sângele ei, astfel tiranii, în turbarea agoniei, își sfarămă brațele asupra-vă, fără să poată nici să vă descurajeze, nici să vă facă să vă perdeți răbdarea și să vă sculați o secundă înaintea orei însemnate de mâna lui Dumnezeu.

Nu, nimic nu vă poate abate de o linie, măcar, din calea mântuirii, nimic nu poate rătăci păsurile voastre pe acea cale ce luminează optsprezece secole de jertfă și glorie; la toată lovitura ce primiți, o piatră nouă se adaogă la templul libertății europene; la toată lovitura, bătrâna voastră credință romană se lămurește și se înalță în sufletele voastre; inimile voastre vă zic că ați intrat în săptămâna patimilor, că sunteți în ajunul învierii, că mâine veți fi din nou și pentru totdeauna poporul suveran, stăpânul ursitei voastre. Dar, fraților, instinctul vostru nu vă înșală, dar ziua dreptății, revoluția viitoare, sau mai bine triumful revoluției dela 48 sosește. Zicem triumful revoluției dela 48; într'adevăr revoluția nu a pierit, nu a putut pieri: căci ea n'a fost conspirația a câțiva oameni sau strigătul de război a unui popor, ea a fost strigătul conștiinței omenirii întregi. Ați văzut mai înainte la voi ca și la celelalte popoare: revoluțiile trăiau o zi, își depuneau sămânța pe câmpul viitorului și mureau înăbușite în orașul sau țara ce le dedese nașterea. Chiar revoluția dela 89, cu drept cuvânt numită revoluția cea mare, deși a întins asupra Europei stindardele ei prin mâinile a douăsprezece armate, cum n'a fost decât revoluția poporului francez, ea n'a putut mântui un singur popor și nici pe ea însuși nu s'a putut feri de a cădea sub jugul unui soldat norocos. Nu, popoarele nu se scoală la glasul trâmbiței armatei; ele nu se scoală decât la glasul conștiinței

lor și conștiința lor era încă mută de vreme ce în anul 1848, cu toate că oamenii ce avură cârma revoluției biruitoare în Paris la 24 Februarie, cei mai mulți puseră mâna pe gura poporului și închiseră porțile revoluției franceze, revoluția în câteva zile făcu ocolul Europei, și pretutindenea găsi un altar și un popor armat pentru a ei apărare. Oriunde ar fi izbucnit, popoarele aemenea ar fi recunoscut într'ânsa sufletele lor și ar fi îmbrățișat-o cu aceiași căldură, și ea nu a izbucnit de preferință în Franța decât pentru că vulcanului revoluționar ce atunci cocea sub toată întinderea Europei i-a venit mai lesne să pătrundă pământul francez de atâtea ori calcinat (ars) prin precedentele lui erupții.

Dară, fraților, revoluția dela 48 nu e creația unui popor, a unui ginte; este creația oamenirii, și de aceea nu a putut să piară: dar de nu a putut pieri, ea nu a putut mai mult triumfa în anul 48, pentru că nu numai mai toți oamenii guvernelor revoluționare de atunci au fost pretutindenea oameni crescuți în școala trecutului, oameni fără credință, fără de amor, care din capul locului au compromis marșul revoluționar printr'ale lor trădări sau prin lipsa lor de energie; dar chiar bărbați eșiți din pântecile revoluției, popoarele ele însăși, scăpate abia de sub lunga epitropie a democrației, n'aveau experiența oamenilor și a lucrurilor, fățarnicia mai cu seamă și lașitatea Domnilor și a Impăraților cărora căuta pentru întâia dată în față, le era cu totul necunoscute, și așa fură lesne înșelați și dezarmați prin făgăduielele și jurămintele lor. Apoi popoarele, în comuna lor poezie a trecutului, fiind totdeauna izolate ani de ani, rămăseseră străine unele altora, și de aceea, când sună ora emancipației, ele s'au sculat unul după altul și fără nici o înțelegere între dânsele. Fiecare nu s'a gândit decât la el însuși, fără măcar să cerceteze ce-i fac vecinii. Unele socoteau poziția lor mai bună decât a vecinilor și se temeau, dându-le mâna, să nu o compromită, să

nu tragă asupra-le dușmănia altor tirani. Altele nu aveau încredere în ajutorul celorlalte popoare, căci până aci nu-i văzuse venind decât ca dușmani sub comanda vechilor lor stăpâni. S'au găsit, însă, popoare care, în beția triumfului, au vrut să jertfească bărbaților lor mândrii naționalitatea altor popoare ce, că dâșii, luptau pentru libertate și naționalitate.

Trebue să fie trădate odată popoarele de chiar aleșii lor ca să nu mai încredințeze în viitorime a lor soartă în mâinele oamenilor pentru care libertatea popoarelor nu e decât o simplă materie de speculație. Trebuie să fie înșelate din nou și aruncate în lanțuri de tiranii chiar, cari o zi mai înainte ceruseră în genunchi și dobândiseră ertarea vechilor lor nelegiuri, ca să cunoască, odată pentru totdeauna, că plătesc învoelile între prinț și popor, că plătesc recunoștința și jurămintele prinților și a împăraților; trebuie să vadă pe despoți vânând împreună libertatea în toate unghiurile Europei, ca să înțeleagă că dușmanii fiecărui popor sunt aceiași, și că libertatea, ce iarăși are să lucească mâine asupra fiecăruia, va fi apururea pătată de o pată neagră pe câtă vreme va rămâne în Europa urma unui singur pretendent; trebuie să fie asvârlite toate, unele după altele din culmea suferinții lor, ca să simță și mai bine prețul libertății, și ca să vadă, cele mai puternice ca cele mai slabe, că numai sculându-se deodată și toate împreună, vor putea să biruie, și că Europa dă rodul biruinței lor; trebuie să simță toate trufașele lor capete plecate sub acelaș jug ca să înece în aceiaș durere, eroismul și dușmăniile vremurilor trecute și să se recunoască toți frați de arme a unei singure armate, armata comunei mântuiri, armata Revoluții Europene. Și toate s'au împlinit în mai puțin de 3 ani, căci vremile sosiseră, căci libertatea când a ajuns să fie pentru popoare o necesitate (trebuință) absolută ca aerul ce omul respiră, mijloacele de a o realiza și a o păstra nu le putea rămâne multă vreme ascunse.

Încă de anul trecut democrația europeană era gata să intre în campanie. Numai poporul francez mai având o umbră de libertate care-i da pas să mai aștepte, și fiind ocupat de pregătirea alegerilor unei noi Camere și a unui nou prezident de Republică, nu voia să miște înaintea lui Mai 1852, anul și luna alegerilor. De abia celelalte popoare amânară și ele ale lor mișcări, căci de astădată ele nu se sculară ca să mărească numai numărul martirilor lor și ca să verse sânge care să strângă răsbunarea generațiilor viitoare, ci ca să birue; și acum ele știau că nu pot birui decât sculându-se odată toate împreună.

De ar fi mers așa lucrurile, era de temut ca poporul francez triumfând, în parte la ale lui alegeri, să nu ceară noi coroane și să compromiță prin refuzul concursului lui, isbânda revoluției europene. Dar asta nu se putea întâmpla, căci după cum am mai zis-o, vremele sosiră: În noaptea de 2 Decembrie trecut, o știți, prezidentul Republicei franceze, Prințul Ludovic Napoleon Bonaparte ca un prinț ce era, suprins republica, năvăli tâlhărește asupra-i, își călcă jurământul, sfâșie Constituția, și călcă în picioare toate libertățile Franței. Pe de o parte îmbătă soldații, cumpără pe ai lor șefi, și arestă, împreună cu deputații, pe toți oameni cei mai însemnați și cei mai energici ai Democrației. Pe de altă parte, amăgi în zilele d'întâi poporul, încredințându-l că toate s'au făcut pentru binele lui, ca să-l scape de Cameră, a cărei majoritate..... era monarhică și ca să depue în mâinile lui suveranitatea sa în toată întregimea ei. Și astfel înșelătoria și groaza ce răspândi prințul Napoleon împrejurii, îi deteră din nou Preziidenția cu puteri nemărginite, sau mai bine autocrația cea mai absolută asupra Franței. Însă ceeace păru un minut că va fi pieirea revoluției, se făcu arma ei cea mai puternică: într'adevăr, câteva zile în urmă, Francezii se treziră cufundați ca voi în robia cea mai adâncă

și, ca și voi, fără deosebire de condiție și opinie hotărâți să se scoale toți ca un singur om ca să doboare tiranul și să răsbune patria.

Acum e vasul plin până în buze, o frunză de-l va atinge într'o clipă de ochi, revoluția se va revărsa peste tot pământul Europei și-l va spăla de nelegiuirile trecutului. Numai unul Dumnezeu are secretul viitorului, el singur cunoaște ziua și ora; este însă învederat că de azi până mâine, că în tot minutul, lupta poate începe. Chiar de-ar surveni oarecari eventualități (împrejurări) cari s'o amâne, amânarea nu poate fi lungă; și în punctul unde a ajuns acum lucrarea colectivă a Democrației Europene, asemenea eventualități n'ar face decât a asigura și mai bine triumful revoluției.

Încă odată, Fraților, lupta cea mare, bătălia biruinței se apropie. Nu vi-o spunem ca să susținem a voastră răbdare sau ca să întărim curajul vostru; credința voastră e mai puternică decât loviturile tiranilor și decât chiar mâna frățească ce vi-o întind popoarele; voi sunteți din aceia pe cari suferințele întăresc iar nu coboară; sunteți crescuți în durere, sunteți fii durerii; și chiar de ar trebui să se prelungească mai mulți ani martirul vostru, câțiva ani încă de durere n'ar putea smulge din sufletele voastre Dumnezeu, căruia jertfiți de atâtea secole.

Am voit numai să bucurăm ale voastre inimi vestindu-vă că acum religia voastră este religia Europei, că acum toate popoarele sunt gata să se scoale în numele dreptății și a frăției. Dela un capăt, dar, până la celălalt capăt al României, împărtășiți-vă cu repeziciunea fulgerului, unui altuia, această bună nuvelă, și cu toții începeți rugăciunea ce, în ajunul bătăii, totdeauna preceda biruințele părinților voștrii. Uitați rătăcirile anilor trecuți a unora din vecinii voștrii; n'aveți grijă; ele nu se vor reproduce; și chiar de se vor mai găsi oameni pe cari să nu-i fi luminat soarele Democrației, Europa

civilizată îi osândește mai dinainte, și voi sunteți destul de tari ca să-i opriți de a se ucide pe ei însuși, vrând să turbure sărbătoarea cea mare a înfrățirii popoarelor. Nu vă îngrijiți mai mult de despoții ce aveți să combateți și de armatele lor : soldații lor sunt fiii poporului, și la glasul unui frate, la glasul unui părinte, mai toți vor îmbrățișa stindardele libertății.

Românilor ! Sunteți deprinși a combate zece contra o sută. Pe când luptați singuri, nici odată n'ați cercetat care este numărul dușmanilor și totdeauna a-ți fost biruitori ; dar acum că aveți toate popoarele în rangurile voastre, că aveți alianță strânsă cu cele dintâi nații ale Europei, cu Polonia, cu Germania, cu Italia, cu Franța ! Muscalul, Turcul și Austriacul, dușmanii voștrii, sunt dușmanii libertății europene ; campania în care o să intrați, nu e campania voastră, ci a Europei ; voi aveți numai privilegiul să ocupați întâia linie a armatei democrației, post de cinste ce Dumnezeu v'a păstrat ca să răsplătească lungile și nenumăratele jertfe ce ați făcut cauzei civilizației pe o vreme când Europa civilizată nici nu știa de mai existați. Ea vă perduse urmele chiar ; vă credea înecați în acele valuri de barbari ce amenința s'o înghită pe ea însuși, și voi, prin singura voastră credință, sfințiați și închegați valurile, și cu acele elemente de destrucție zideți biserica cea vie a viitorului ; și astăzi Orientul, acea prăpastie ce făcu atâta vreme groază Europei și în care nu nădăjduia să mai recunoască ale ei decât ruginitile voastre armuri, și țărâna mormintelor voastre, înfățișează Europei civilizate o lume întreagă făcută după chipul și asemănarea ei ; și astăzi, cei ce păreau că veniseră să calce peste trupurile voastre ca să năvălească asupra civilizației Occidentului, pășesc alături voastră și poartă numele vostru : se numesc apărătorii civilizației, soldații Democrației.

Acum Europa vă cunoaște ; acum cunoaște puterea

voastră ; ştie că zece milioane de Români aveţi tot o limbă, tot o tradiţie, tot o Patrie ; că la voi provincialismul şi desbinările politice sau religioase nu există ; căci toţi câţi sunteţi aveţi aceeaş credinţă, aceeaş voinţă, aceeaş acţiune, acelaş suflet. Eroizmul pompierilor români care, la 48, în număr de 160, au spart o armată de 12.000 de turci ; deviza revoluţiei voastre : dreptate pentru toţi, frăţie întru toţi ; principiile, activitatea şi devotamentul emigraţilor voştri, explică fecunditatea, mărimea trecutului vostru, şi răspund mai dinainte de al vostru trecut şi viitor. Acum Europa cunoaşte misia şi importanţa voastră şi prin gura Comitetului său central din Londra vă zice :

„Români, sunteţi din ginta celor ce nu mai pier : ...
„aveţi o misie în Europa, a cărei conştiinţă instinctivă
„niciodată nu s'a şters din inima voastră ; voi sunteţi
„meniţi a reproduce în sânul Europei Orientale cuge-
„tarea libertăţii individuale, progresului colectiv care
„ne-a sacrat, pe noi europenii, apostolii umanităţii ;
„sunteţi avan-garda ginteii latine şi trebuie să fiţi una
„din verigile de unire ursite de a lega activitatea ei cu
„cu acea a gintelor slave şi maghiare. Conştiinţa misiei
„voastre vă constituie şi vă cheazăşeşte naţionalitatea.
„Desvoltaţi-o cu credinţă şi nepregetare : suferiţi, lu-
„craţi, combateţi pentru dânsa. Este datoria voastră
„pentru omenire ; este dreptul vostru înaintea naţiilor
„ce o compun. În numele popoarelor cari de astăzi
„încă subscriseră prin noi preliminările pactului fede-
„rativ european, constatăm această datorie şi acest drept
„al vostru. Fiţi fraţii noştri, precum suntem ai voştri ... *)“.

Europa ştie că, dând mâna vouă a dat mâna tuturilor popoarelor Orientului, şi este încredinţată că vitejia armelor voastre va fi pentru Democraţie o pavăză pu-

*) Manifestul comitetului central democrat european către poporul român (nota lui D. Brătianu).

ternică în vremea războiului, precum, după război, înțelepciunea instituțiilor Republicii Române va fi o călăuză singură pentru vecinii voștri; și Europa nu se înșeală; da, România a fost, este și va fi cartea vieții a popoarelor Orientului. Da, citadela Democrației în Orient va fi și farul care va arăta portul mântuirii acestor navigatori neexperimentați... Ce! capriția întâmplării, o eroare (greșeală) a lui Dumnezeu, a făcut ca voi care erăți depozitarii tuturor civilizațiilor trecute și în care creștinismul depusese și el secretul conchetelor viitoare ale spiritului omenesc, ca voi puterea lumii Romane, voi cei mai tari printre cei mai tari, să veniți să vă amestecați existența popoarelor Orientului încă copii; să veniți să începeți orișicum din nou cursul vieții împreună cu ei, și să vă svârcoliți optsprezece sute de ani în fașele lor? Nu, nu, Românilor! Providența v'a încredințat una din cele mari misiuni cum puține popoare s'au învrednicit să primească până acum și care pare un mister adânc celora ce au cunoștința istoriei voastre fără să aibă a voastră credință; misiuni ce ați împlinit în mare parte și pe care cautați să o împliniți până în sfârșit. Nu, nu, voi n'aveți să îngrijiți a vă mântui numai pe voi inși-vă; o știți și asta face puterea voastră:

Este scris în ursita voastră că nu vă veți putea mântui decât mântuind Orientul împreună cu voi.

Credință și iar credință, Fraților! Minunile părinților vă spun ce aveți de făcut. În picioare, dar, fii minunii! În picioare, Români! Să pășim cu toții înainte ca cei care nu se îndoiesc de nimic, să luptăm ca cei cari au pe Dumnezeu în mijlocul lor, să înălțăm pe toată ziua altarul patriei și simțământul frăției în inimile noastre, căci acolo e puterea, acolo e mântuirea și mâine bucuria părintelui și a fiului celor mai fericiți va fi bucuria noastră. Mâine România inimilor noastre, România mare ca România lui Traian, vitează ca România

lui Mihai, eroică ca România pompierilor, sublimă ca România poporului din Câmpul Libertății, mâine România maica și fiica noastră va rupe vâlul ce învălue a ei frunte și diadema ei va fi mândra noastră poadoabă și veselia lunei. Trăiască Republica Democratică și Socială. Trăiască Republica română.

Pentru Comitetul revoluționar român.

Dumitru Brătianu

XCII.

Ștefan Goleșcu către D. Brătianu.

Paris, 10 Septembrie 1852.

Iubite frate!

Scrisoarea ta dela 17 August am primit-o, nu la băile de la Luèche, căci pornisem de acolo la 20, ci la Lucerne: și așa n'am putut să-ți îndeplinesc propunerea ce-mi făceai despre Garashanin ¹⁾. Dar și de m'ar fi găsit scrisoarea ta la băi, tot n'ar fi avut rezultatul ce-l doreai, căci el întârziase mult peste voia ce avea și era grăbit ca să se întoarcă cât mai în grabă la țara lui. Prințul îi scrisese când eram la ca să se întoarcă fără zăbavă și mai avea să viziteze câteva fabrici de pușcă în Svițera. Ș'apoi el este guvernul legitim și nu prea dorește să se amestece cu revoluționari ca noi, ci caută să se folosească pentru interesul patriei sale, înțelegându-se cu guvernele actuale care sunt oștile Austriei, deaceea merge pe la Piemont. Cu toate acestea, el este bun și la vreme poate să ne fie de folos; mai târziu îți voi scri în ce chip; la

1) Iliya Garashanin (1812-1874), bărbatul de stat sârb care contribuise la alegerea lui Alexandru Karageorgevitch ca principe al Serbiei în 1842, devenise Ministru de Interne în 1844 și Președinte al Consiliului în 1852.

anul de vor sta lucrurile tot așa, are de gând, precum mi-a zis, să viziteze Englitera.

Am sosit alaltăeri seara și astăzi plec ca să sărut pe Ruset: Șterge-te dar la gură.

Cât ai plătit jurnaliștilor ca să-ți facă laude pompoase și să te ridice mai presus de cât colegii tăi de la Londra? Mă mir nu nai cum până acum n'ai izbutit să-i faci să priceapă că suntem Români, iar nu Italieni și că, prin urmare, tu nu ești reprezentantul Italienilor ci al Românilor. Ș'apoi M ... 1) ar putea cu oare care drept cuvânt să se supere, văzând că i se alătură un al doilea aspirant la nemurire în viitoarea revoluție a Italiei.

Am scris lui Grant adresa ta : el va trece prin Londra ca să vie la Nantes, așa vezi pândeste-l la drum și dă-i o ziuă ; dar cu frumoasa și buna mea nepoțică 2) vezi să te porți atât de bine încât să rămâe mulțumită de tine, căci alminterea îți tăiem pâinea.

Pe frate-tu l'am găsit aici.

Te îmbrățișez dulce, al tău frate.

Ștefan.

XCIII.

D. Brătianu către J. Michelet (*concept*).

25 Michaels place, Brompton, Londres, ce 4 Octobre 1852.

Mon cher Maître,

J'éprouve un grand embarras à vous écrire ; mais je dois passer outre : il le faut. Oui, l'embarras que j'éprouve, et pour vous et pour moi, est extrême ; et savez-vous ce qui fait mon embarras ? C'est votre

1) Mazzini.

2) D-na Zoe Grant era fata D-nei Ana Racoviță, sora lui Șt. Golescu.

belle création, à mes yeux la plus belle entre toutes : votre Légende Roumaine¹⁾. D'ailleurs, rassurez-vous, je ne vous en parlerai point. Et que vous dirais-je ? Mon admiration, mon étonnement ? Oui, si vous n'étiez pas la France. O ! Je l'y reconnais ; c'est bien elle ; elle oublie ses blessures toutes saignantes et ne songe qu'à panser celles des autres. Vous remercierai-je de la belle et vraie image que vous avez donnée de la Roumanie ? Non, je ne le ferai pas : la Roumanie s'est chargée de la faire elle-même d'une façon digne de vous et d'elle, à sa manière, en doublant d'héroïsme. Ce que vous dites de moi dans votre Légende, mon cher Maître, me crée des grands devoirs, des grandes nécessités ; vous me voulez, je pourrais dire, presque un héros, et moi je n'ai que ma volonté. Eh bien, avec ma seule volonté que je tiens de Dieu, éclairée par la lumière qui me vient de vous, je marcherai, sans craindre que quelque obstacle puisse jamais m'arrêter ; et qui serait assez osé pour essayer de me résister ? La Roumanie n'a-t-elle pas inscrit „Justice-Fraternité“ sur le drapeau sous lequel je combats, et n'ai-je pas à mes côtés tout ce qui a vie dans l'humanité ? Et c'est donc bien entendu, je ne vous parlerai point de ce que renferme votre Légende ; permettez-moi seulement de vous dire un mot de ce qui n'y est pas, de vous demander une réparation, une grâce pour moi et pour vos amis que vous avez illustrés de votre héroïque plume ; car nous avons tous failli : nous ne vous avons entretenu que de nous-mêmes et nous ne vous avons point parlé du vrai héros, du seul héros de la Révolution, du peuple. Pardonnez-nous-le, je vous en supplie, et faites-vous le pardonner aussi par la Roumanie. Consacrez dans la nouvelle édition de votre Légende quelques lignes à l'apothéose de la Révolution

1). v. No. LXVII.

Roumaine. Ecrivez en lettres de feu ce qui je vais vous raconter : Le 28 septembre 1848, le jour de l'entrée des Turcs dans Bucharest, se trouvait près de la barrière de Dialou-Spiri une compagnie de sapeurs-pompiers forte de 160 hommes, à laquelle l'ordre du gouvernement de ne pas faire résistance n'était pas encore parvenu. Les pompiers, voyant les Turcs avancer vers les hauteurs de Dialou-Spiri et ouvrir leur feu sur la ville, ne purent plus tenir. Ils grimpèrent la montagne qui les séparait des ennemis, à travers leurs boulets et leur mitraille, renversèrent à la baïonnette la muraille vivante et vomissant la feu qui en couronnait la cime, s'élançèrent dans la mêlée, à la suite de leur intrépide lieutenant Dinca, qui s'était emparé d'un tambour et battait la charge, tuèrent aux Turcs, d'après leur propres rapports, plus de cinq cents hommes, leur prirent deux pièces de canon, et après avoir laissé la moitié des leurs et deux officiers dans une lutte acharnée d'environ cinq quarts d'heures, traversèrent drapeau déployé et aux cris de „Vive la Roumanie“ toute cette armée justement furieuse de douze mille Turcs, et allèrent rejoindre l'armée de général Maguéro, alors campée entre l'Aluta et les Carpathes, sur une langue de terre appelée : *Campou lui Traian*. Quelque jours après, Maguéro, moins bien inspiré que les héroïques pompiers, à l'exemple des autres chefs roumains, prêta l'oreille aux conseils de la Diplomatie, se rendit aux instances du Consul Britannique, qui lui avait envoyé tout exprès son secrétaire, et licencia ses hommes. Les pauvres soldats de la révolution ne quittèrent le champ de Traian, qu'ils n'avaient pû arroser de leur sang, qu'après l'avoir arrosé de leurs larmes. C'était poignant à voir : ils déchiraient leurs vêtements, ils s'arrachaient les cheveux de désespoir et criaient à la trahison.

Leur désespoir, leur indignation, étaient légitimes, mais leurs cris n'étaient pas justes : non, personne

n'avait trahi ; car les hommes qui ont eu la direction des affaires durant les trois grands mois de la Révolution ont été tous Roumains ; le malheur a été que par un seul n'a su comprendre le peuple. Eux-mêmes le confessent aujourd'hui, et pour s'en consoler, ils se demandent par qui et où a été compris le peuple... ?

Mon cher Maître, j'apprends avec joie que vous venez d'achever votre histoire de la Révolution Française. J'ai demandé à Rosetti de me l'envoyer au plus tôt ; car j'ai besoin de lire en entier et d'un seul trait cette introduction de l'oeuvre éternelle que nous allons bientôt commencer ensemble.

Tout-à-vous de coeur et d'esprit.

Recevez, je vous prie, mon cher maître, avec les salutations fraternelles de vos amis de Londres, l'hommage de tous mes sentiments de respect, d'affection, et de gratitude.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

XCIV.

D. Brătianu către J. Michelet (*concept*).

Londres, le 7 novembre 1852.

Mon cher et très cher maître, mon illustre ami,

Dernièrement j'écrivais à un des nos frères qui se plaignait de l'avoir négligé : ... „la situation de notre grande famille à laquelle j'ai voué toute mon existence, est tellement tendue en France, en Roumanie, partout, que je ne puis serrer la main à mes meilleurs amis que lorsque je les trouve sur mon chemin, et vous conviendrez qu'il y a bien longtemps que nous ne nous sommes rencontrés“. A vous, cher maître, je ne vous tiendrai pas un pareil langage ; car je vous ai toujours vu courir devant moi ; vous avez été constamment mon guide le plus sûr, ma plus vive lumière.

Toutes les fois que j'ai voulu vous écrire, que j'ai parlé à la France, j'ai été retenu par un sentiment de religieux respect pour son deuil, pour son recueillement. Je me suis constamment dit : il faut attendre, il faut qu'elle parle la première ; et j'ai même blâmé les amis qui n'ont pas crû devoir s'imposer la même réserve.

Croyez-moi, j'ai ressenti profondément l'insulte qui lui été faite : sous mon enveloppe glaciale, j'ai une âme ardente ; et vous savez combien j'aime la France. Oui, les évènements de décembre m'ont fait beaucoup souffrir ; mais, de l'inquiétude, ils ne m'en ont point donnée, car je compare la France à un homme de coeur lâchement frappé. Eh bien, un tel homme, qu'il cicatrise seulement ses blessures, et l'on peut être tranquille, il ne tardera pas de prendre une éclatante revanche. Si je pouvais fermer l'oreille aux cris des victimes de la terreur bonapartiste, j'applaudirais même sans réserve à ce qui est arrivé.

Ne pouvant deviner les desseins de la Providence, je m'applique à interpréter ses décrets et, à force d'amour, je suis parvenu, il me semble, à ne guère me tromper dans mes interprétations ; car je les trouve tous, sans en excepter ceux qui nous font pousser parfois des cris de désespoir, je les trouve tous rendus pour le plus grand bien de l'humanité. La France avait besoin d'une forte secousse qui fit refluer son sang vers le coeur, qui fit rentrer dans la grande voie de la Révolution ses enfants, en grande partie égarés dans des impasses sans issues et sans horizons, et aussi qui fit réfléchir ces hommes hardis, sincères, mais mal inspirés, qui insultaient à son génie et paralyseraient en elle ses généreux et puissants mobiles en lui parlant sans cesse chiffres et intérêts.

La France n'a pas crû en l'ombre d'une ombre, elle a feint d'y croire ; elle n'a pas fait le dernier Messie ¹⁾,

1) v. No. LXXXIX.

elle l'a subi ; parce qu'en décembre elle a manqué de ce qui fait le force des forts, elle a manqué d'une forte croyance. Elle a été surprise dans un moment de crise suprême : elle venait de jeter aux vents les derniers débris des idoles du passé, et le Dieu prédit par les prophètes, le Dieu de l'avenir n'avait pas encore paru — son martyr actuel va vous le donner. C'est pourquoi le peuples, qui ont une clairvoyance que nous n'avons pas, regardent du côté de la France, depuis qu'elle s'est dérobée à leurs yeux, avec plus d'amour, avec plus de foi qu'ils ne l'avaient jamais fait : ils sentent ce qu'il y a de force expansive au fond de ses entrailles ; ils entendent gronder le terrible et saint orage sous ces fragiles tréteaux dont on a couvert sa surface et sur lesquels le vieux monde joue son dernier carnaval.

Rassurez-vous : personne ne foule aux pieds la France. Si quelqu'un l'osait, la France dédaignerait sans doute d'y faire attention ; mais moi, je ne le souffrirais point. Les quelques regrettables impatiences qui se sont produites depuis bientôt un an, sont tout individuelles à ceux qui ont le malheur de s'en rendre coupables, et ne sont en définitive qu'un hommage de plus rendu à la toute puissance de la France.

Il est très vrai que *ce qu'il y au fond des entrailles de la France, ce ne sont pas les sottises idolâtriques*, mais tout au contraire le vieil esprit de Rabelais, Molière, Voltaire et, j'ajouterai, l'âme de Jeanne d'Arc. Oui, aujourd'hui cette âme héroïque est en nous, elle bat sur la poitrine de la France comme toutes les fois que la conquête a souillé le sol français ; car, vous l'avez dit, l'homme qui pille et opprime la France n'est pas français. Il n'est pas non plus italien ; l'Italie le répudie. C'est un bâtard, un misérable, sans patrie, sans famille ; né dans la débauche, élevé dans le crime, il vous a été envoyé tout exprès pour noyer dans la boue et le sang

le funeste prestige qui, en 1849 encore, entourait le nom de Napoléon.

J'ai lu votre lettre à Ledru et à Mazzini. Je leur ai lu ce qui les concernait, même dans la partie non ostensible ; car j'avais la certitude que le bien qu'ils en ressentiraient ferait absoudre mon indiscretion. Le jeu de leur physionomie, encore plus que les mille salutations affectueuses et les mille remerciements dont ils m'ont chargé pour vous, m'a fait voir combien ils ont été fiers de vos bonnes paroles : ils savent que Michelet a le droit de parler au nom de la grande Nation, et lorsque vous leur dites qu'ils ont bien mérité de la République, de l'humanité, ils savent que ce n'est pas seulement un illustre ami qui le leur dit, mais la France tout entière. Comme moi, ils vous félicitent, ils se félicitent du courage avec lequel vous poursuivez votre grande oeuvre, qui vous retient captif en France, après avoir tout sacrifié au droit d'être libre ; et ils attendent avec la même impatience que moi quelques nouveaux feuillets de *l'histoire de l'âge héroïque*. Hâtez-vous donc de vous initier plus avant dans la connaissance de ces trésors que vous seul, à force de veilles et d'amour, savez découvrir et leur restituer leur vrai valeur.

Notez, me dites-vous, que toute l'Europe croit imiter la chose qui n'est connue de personne. Et demain encore, cette ineptie recommencera. C'est parfaitement juste ; mais connaîtrions-nous à fond la grande Révolution, que la même ineptie n'en recommencerait pas moins, si nous persisterons à vouloir refaire ce qui ne se défait pas. Les géants de 92 ont été ce qu'ils devaient être de leur temps ; devenons, nous aussi, les géants, les héros du nôtre. Et rien, certes, ne peut mieux nous aider en cela que la connaissance des vertus de nos pères. Cherchons en eux nos inspirations ; mais brisons leurs moules et mettons-nous à crier à notre tour : sans cela nous tournerons éternellement

dans un cercle vicieux. Oui, il nous faut crier, il nous faut ouvrir de nouveaux sillons, sous peine de périr.

Que vous dirai-je en terminant, cher et puissant ami, de ce qu'il y a pour moi dans votre belle et bienfaisante lettre, de ce que j'appelais en écrivant à mon frère : Les illusions du père qui veut absolument que son fils soit un héros ! Les couronnes que vous me décernez écraseraient un autre cent fois plus méritieux que moi ; mais moi, qui suis indestructible, impérissable — ne suis-je pas *le fils de votre pensée* — elles ne peuvent que me rendre plus fort, meilleur ; car je sais lire sur chacune d'elles, non pas les petites victoires que les circonstances m'ont rendues trop faciles, mais les grandes victoires que je dois remporter en combattant. Merci donc, merci à genoux ; merci surtout de vos saintes larmes, de vos larmes trois fois saintes. Ah ! Si vous voyiez combien elles m'embellissent ! Toutes les fois que je lis votre lettre, et je la lis tous les matins, je pleure et prie comme un enfant, et puis je me mets à l'oeuvre avec la foi d'un martyr. Oui, tout ceci vous revient, tout ceci revient à vous qui m'avez appris la religion de l'amour et du dévouement. Maintenant que mes yeux ruissellent de larmes, que je suis en prière, qu'il me soit permis de communier, d'embrasser avec toute l'effusion de mon âme celui qui a créé ce qu'il y a de plus saint en moi.

Tout à vous de coeur et d'esprit.

Vos amis vous ont transmis sans doute les informations que vous m'avez fait demander.

XCV.

N. Golescu către D. Brătianu

Atena, 27 Septembrie 1852.

Iubite amice,

După plecarea generalului d'aici văzui că comitetul se află cu totul retras de mine ; le-am comunicat amân-

două cereri ce ai făcut, adică să închee un jurnal despre cererea și suma banilor și al doilea să-mi dea un „aperçu“ despre forța puterilor ce au. La cea d'întâi nu vor să facă nici o cerere înscris, ci prin grai mi-au repetat că au trebuință de zece mii drahme ca să imprime un catechism popular. La cea de a doua, nu mi-au dat nici un răspuns, cu tot zorul ce le dau. M'au dus până astăzi tot azi și cu mâine. După ceea ce pricepui eu, ei nu vor să aibe relație cu comitetul de la Londra și mai cu seamă înscris. De aceea și eu sunt cam retras acum de ei. Am scris aceste generalului. Aștept răspuns. Mă ocup acum a lega în țară ceva scrieri. Alt nou n'am să-ți dau. Curierul European nu-mi vine ca la toți ceilalți. Adică primesc trei sau patru de o dată. Pentru ce această deosebire cu mine? Adio, iubite Dumitre. Te îmbrățișez de o mie de ori.

Nicolae

BCU Cluj / Central University Library Cluj

XCVI.

C. A. Rosetti către D. Brătianu.

14 Noemvrie 1852.

Cum se poate ca tu carele, ca să nu zic aici că meriți, dar carele suferi mai mult de cât noi toți, ești mai părăsit decât noi toți? Ești oare mai puțin iubit? Hm! De ce oare nu venim să te vedem? De ce, cel puțin, nu-ți scrim mai des, ca să-ți răcorim inima printr'un cuvânt, printr'o mângâiere de frate? Aceasta este o întrebare ce o fac neîncetat mie și alor mei și nimeni nu-mi poate răspunde. Și fiindcă omului îi trebuie negreșit o soluție bună sau rea, sunt silit a-mi zice că fiindcă iubești mai bine decât noi toți, trebuie să suferi mai mult, ca astfel iubirea-ți ajunsă prin suferință să devie mai producătoare pentru nevinovata și frumoasa noastră țară. Cu toate acestea, trebuie să te vedem.

Deci, în luna viitoare, s'a hotărât sau să vii tu *aci la mine*, sau să venim noi unul câte unul acolo la tine. Să nu te încerci a ne întoarce din această hotărâre, căci va fi în deșert; tot ce lăsăm la hotărârea persoanei tale este de a-ți alege din aceste două: noi la tine sau tu la noi.

Știu că, după obiceiul tău, o să-mi zici că, în luna viitoare, *trebile comerciale* ¹⁾ or să fie mari și că or să ne silească să ne vedem; dar, din nenorocire, eu nu văd decât o mare stagnație în comerț și prin urmare, cred că o să avem trebuință a ne consola prin iubire, iar nu prin acție. Facă cerul să ai tot tu dreptate și acum, precum când eu credeam în dobânda comerțului și tu râdeai de mine. Ori și cum, în sfârșit luna viitoare trebuie să ne vedem, deci aștept hotărârea ta. Vii aici unde vom fi cu toții, sau unul câte unul la tine?

Firfircă ²⁾ cată să se întoarcă de la lui peste câteva zile, deci hotărăște și fă-ne cunoscut înalta-ți hotărâre. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aici este un om care se numește Stâncă.

I-am vorbit într'o zi de bani și mi-a zis că n'a putut face decât 600 de franci pe care-i va trimete îndată. De atunci este mai o lună și teamă mi-e că n'a trimes nimic. Cu .. de aci vorbii mai serios, dar pentru aceasta mi-ar trebui să am carte la mână dela iubitul, ³⁾ prin care să-i dovedesc că am dreptul de a-i vorbi și a-l pune pe lucru.

Te iubim precum meriți și te înbrățișăm cu cea mai deplină tinerețe.

Am văzut o scrisoare dela Coun ⁴⁾ în care zicea că

1) Din cauza cenzurei în Franța, C. A. Rosetti întrebuințează un limbaj convențional, „trebile comerciale” însemnând „pregătirea revoluției”.

2) Ion Brătianu.

3) Probabil Mazzini sau Ledru Rollin.

4) Probabil o scrisoare a lui Colquhoun către Grant.

Rusia a început a părăsi pe Știrbey și că boerii asemenea sunt contra lui.

Doctorul Gépın, de voiți, vi-l pot trimete acolo ca să vorbiți cu dânsul. Este un om carele are influența aci. Eu cred că puteți face ceva cu el; pentru aceasta este destul oareșcare lingușiri. ... fi tratat ca un om cu cap mare și el atunci se lasă a fi condus de alții. El are dorința de a veni, numai să fie sigur că iubitul îl va primi, și-i va arăta dragoste.

Cred că, nu de altceva, dar de-ar fi bine primit ar putea să vă dea atât dela el cât și de la alții vreo 2.000 de franci.

La revedere.

XCVII.

Ștefan Golescu către D. Brătianu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dresda, 23 Noemvrie 1852.

Frate Brătiene!

Scrisoarea ta din 3 Noemvrie am primit-o la Dresda, unde sunt fericit cum simți tu și cum aspiră d'atâtea ani inima mea! Fericirea asta, însă, ca să fie complectă ar trebui ca, dinpreună cu frații mei, să fim toți uniți într'un loc, și aceasta nu este prin putință, căci tu nu vei putea să fii între noi, deși vei fi totdeauna în inimile noastre. Tu într'adevăr suferi mai mult decât noi căci te ai exilat dintre amicii tăi, cine știe pentru câta vreme și ai ales postul cel mare de sacrificiuri.

Pentru aceasta vei avea răsplătirea dela iubita noastră Țară când ea va putea să grăiască fiilor săi cu glasul ei cel puternic și liber. Vrei să ne întâlnim cu toții pe la sfârșitul anului; simții dorința ta; dar oare se va putea realiza această dorință? Noi până acum nu știm unde o să petrecem iarna: poate la Paris poate

și aici la Dresda; tu vei putea să vii într'unul din aceste două orașe? Nu cred; și noi nu vom putea să lăsăm pe Maica noastră singură până când va veni primăvara și se va întoarce iarăși în țară.

Pe când am primit scrisoarea ta, Grant se afla încă aici. I-am citit tot ce se atinge de dânsul și de nepoata mea și am râs mult: trebuie să fi aflat că el acum nu mai este aspirant la posturi de atârnavare și ca om înțelept și după sfătuiala și a noastră și cu blagoslovenia ta, s'a făcut om liber, adică își câștigă hrana vieții sale cu negoțul, adică din spinarea ta și a noastră; căci el speră că o să ne întoarcem curând în țară și atunci o să-i facem aliș veriș, cumpărând din prăvălia lui și pe credit. Bine a făcut și noi tot asemenea o să facem când om avea fericirea să ne întoarcem în țară.

Acei opt sute opt zeci franci dați Mălinescului¹⁾, de care îmi vorbești în scrisoarea ta, încă nu s'a pus la loc din pricină că nu ne-a prisosit banii ce am primit din țară: când mi-o mai veni în mâini, atunci îi vom pune la loc.

Imperiul se face²⁾ și mie mi-e teamă că o să dai de rușine³⁾: 52 va trece tot fără nici o amestecătură, Joranu a trecut pe aici și despre Germani mi-a zis tot ce v'am raportat și eu, că adică Germanul până se va scula Franța și nu va va trece cu arme în hotarele lor, ei nu se mișcă. Stau pe loc și vor continua a goli

1) Moldoveanul V. Mălinescu, care își făcuse studiile la Paris în 1848 și a cărui întoarcere în patrie fusese interzisă de Mihai Sturdza. V. Mălinescu făcuse parte, alături de N. Bălcescu și D. Brătianu, din comitetul de propagandă român la Paris în 1849.

2) Plebiscitul prin care s'a hotărât cu o majoritate enormă proclamarea Imperiului avusese loc cu două zile mai înainte; iar proclamarea lui Napoleon al III ca Impărat a avut loc la 2 Decembrie 1852.

3) Influențat de colegii săi din Comitetul Democratic European D. Brătianu anunțase prietenilor săi români reîsbucnirea revoluției europene în 1852.

câte zece, unsprezece pahare de bere pe zi. Apoi tu ne scrieai, sunt acum câteva luni, negreșit ceea ce vă zicea Neamțul vostru confrate¹⁾, că până acum toate au fost jucării, iară acum Germanii se găsesc serios la o mișcare fără impulsia Franței. Oare palavre vor fi fost din partea confratelui? Mi să pare că ar fi timpul să nu mai tăem la palavre, nici unii, niciii alții: să ne măsurăm curat puterile noastre și după dânsule să grăim și să facem pe cât ele ne vor erta. Căci altminterea mi-e teamă că desconsiderăm cauza noastră, de nu este sfântă în aspirațiile sale. Tata Prudhomme este acum mare și din zi în zi îl prețuesc mai mult: de ce îl citesc d'aceia și pricep că cele întâmplare ar fi putut fi prevăzute după rezonul uman.

Al tău frate.

Ștefan

XCVIII.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

J. Mazzini către D. Brătianu.

[fără dată: 1852 (?)]

Jeudi matin.

Mon cher Bratiano,

Quoi! Vous aussi! Vous tenez aux formalités! Vous voulez que j'annonce mon arrivée par circulaire à mes collègues! Tout cela, quand j'ignore votre adresse! Venez donc me voir, si vous passez tout près d'ici; donnez votre nom à la porte sur un petit mot: vous passerez, je suis encore à Balcony Lodge chez mes amies.

A vous de coeur.

Jos. Mazzini

1) Arnold Ruge (1820-1880) era reprezentantul german în Comitetul Democratic European, Dânsul organizase grupul de Extremă Stângă a Parlamentului din Frankfurt dar, în urma intervențiilor Guvernului prusian, fusese silit să se exileze la Paris și apoi la Londra.

XCIX.

J. Mazzini către D. Brătianu.

[fără dată : 1852 (?)]

Dinanche.

Mon cher Bratiano,

Je sais que Ledru est en ville ; sa maison de South Street est à louer, j'ignore donc où il est et pourquoi il se tient soigneusement éloigné de moi. Vous m'obligerez beaucoup en me disant ce que vous en savez. Il faut bien que je sache à quoi m'en tenir sur son éloignement et sur ses causes, qui me sont inconnues.

Tout à vous.

Jos. Mazzini

BCU Cluj / Central University Library Cluj

C.

J. Mazzini către D. Brătianu.

[fără dată : 1852 (?)]

Lundi soir.

Mon cher Bratiano,

Voulez-vous me faire l'amitié de signer le document ? C'est de votre autographe que j'ai besoin pour Rome.

Je regrette beaucoup d'avoir été dehors aujourd'hui lors de votre visite. J'ignore votre numéro. Quand vous verrai-je ? Pour moi, il faudrait que fût toujours avant une heure.

A vous de coeur.

Jos. Mazzini

CI.

Proclamația lui D. Brătianu la moartea lui N. Bălcescu. (concept)

Londra, 7 Ianuarie 1853.

Colegilor mei membrii Comitetului revoluționar român.

Fraților,

Pierdurăm pe unul dintr'ei noștrii și din cei mai demni. Niculae Bălcescu a murit Sărmana maica sa! Sărmana Românie! Sărmanul, de trei ori ori sărmanul Bălcescu! Să moară așa tânăr, în exil, departe de ai săi, singur pe pământ străin: să se vadă murind în floarea vârstei și să se vadă târând în mormânt împreună cu dânsul comoara, zestrea, logodnica sufletului lui, ale lui gândiri și proiecte ce pentru dânsa din copilărie hrăni cu ai săi plămâni. Ce abim de durere, cât trebuie să fi suferit bietul băiat. Să ne grăbim, fraților, este singura mângâere pentru odihna sufletului amicului nostru și tot odată o reparație ce reclamă România, să ne grăbim, să ne armăm cu toate puterile sufletului nostru și să străbatem lumile, să căutăm și să descoperim, să adunăm și să aducem pe pământul românesc și să reconducem noi floarea inimei Bălcescului ce timpul nu-l iertă să ... conducă el însuși. Să ne grăbim: este datoria și dreptul nostru. Da este dreptul nostru, și nici cerul, nici pământul nu ni-l poate disputa; al pământului trupul, al lui D-zeu sufletul, dar gândirele zămislite sunt ale celui care le-au inspirat și gândirile Bălcescului sunt ale României.

Un soldat mai puțin în ale noastre rânduri, să ne dăm mâna, dar, și mai strâns, fraților și să căutăm să-i împlinim locul prin exalarea devotamentelor noastre, să ne strângem lacrimile și să jurăm încă odată pe trupul amicuui nostru că nu vom recula înaintea nici

unui sacrificiu, că nu vom avea un minut de repaus până nu vom recupera independența și libertatea României. Este chipul cel mai demn de a plânge sufletele eroilor și Nicolae Bălcescu avea un suflet de erou. Singura demonstrație publică ce ne este ertat a da astăzi durerii noastre este doliul. Vă propun, dar, vouă și tuturor Românilor și Româncelor la care va ajunge glasul meu, să luăm toți doliul pentru o lună de zile. Vă mai propui încă să invitați familia Bălcescu să amâne până la liberarea României strămutarea țărânei amicului nostru în țară sau, strămutând-o mai înainte, să o depuedeocamdată într'un loc provizorlu, căci funeraliile Bălcescului privesc nu numai a lui fami'ie, ci toată nația română. Glorie eternă autorului Cântărei României. Trăiască România.

Al vostru frate.

CII.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

C. A. Rosetti către D. Brătianu.

8 Ianuarie 1853.

Anul cel dureros se duse, veni cel nou, trecură 8 zile dintr'ânsul și nu-ți trimisei nici un cuvânt, nici măcar o sărutare. Cu toate acestea, nimeni ca noi n'a fost cu tine în ziua aceia cu gândul și cu inima, căci nimeni n'a fost mai singur decât tu și noi. Este cel d'întâi an în care n'am văzut chipul unui Român și eram trist, foarte trist. Aceasta este singura pricină a tăcerii noastre. Era să-ți scrim amândoi pentru ziua aceia. În ajun Maria a și luat condeiul, a scris vr'o 3 pagini fratelui tău, ș'apoi le-a rupt, căci nu era alt decât lacrimi. Seara (în ajun) Maria s'a pus la pian și-a început a cânta cu foc Marsilieza. Mircea ¹⁾ asculta fără a clipi

1) Fiul cel mai mare al lui C. A. Rosetti.

măcar. Astfel trecu o strofă, trecură două, și când Maria zise pentru a treia oară sublimul „*Marchons*“, d’odată un glas de copil, dar foarte bărbătesc și răsunător s’auzi strigând: *Vive la Oumanie, vive la Epublique!*“ Acel glas atât de dulce și puternic, acea asociație ce a făcut el în mintea lui cu *Marchons* și România, făcură să-mi curgă lacrămile șiroae și atât eu cât și Maria furăm îndată lângă tine. Acum cine-mi poate spune cum Mircea, după o gândire de vreo 7—8 minute, găsi că *marchons* este *Vive la Roumanie* și de ce noi de odată, la acest strigăt, nu gândirăm la nimic alt decât la tine?

Sunt trist, foarte trist dragul meu frate, și pricina durerilor mele provine din două lucruri: întâi, fiindcă nu fac nimic. Să simți în tine viața, să vezi în juru-ți atâtea suferințe din pricină că nu sunt câțiva oameni hotărâți a face ceva cu orice preț și să te vezi silit a sta în satul Douet¹⁾ cu brațele încrucișate, cu fruntea aplecată și cu inima sdruncinată, eu cred că un om îngropat de viu nu poate simți altceva decât ceea ce simt eu. A doua pricină este că am pierdut credința mea cea veche, sublimă și fericită. A! ce este exiliul și celelalte dureri pe lângă aceasta! Pentru om nu sunt decât două dureri adevărate: moartea și pierderea credinței sale, care este și ea un fel de moarte mai grea în unele puncturi decât moartea, căci ești mort simțind totdeodată că ai murit; dar nu, n’am ajuns până acolo, m’am exprimat rău. N’am pierdut credința, ci speranța numai. Credința-mi este aceeași. Mi-aș da cu fericire zilele ce mai am, ca să fac ce e pentru credința noastră, dar nu mai am speranță că voi vedea eu ziua cea mare; societatea cea veche este moartă în adevăr, dar trupul cel mort este mai greu de ridicat decât cel viu. Ideile cele vechi sunt răsturnate, dar au

1) Rosetti se instalase cu familia sa, încă din luna Iulie 1852, în satul Douet, lângă Nantes.

rămas obiceiurile, cari sunt mult mai anevoe a răsturna de cât ideile. Lumea cea veche se simte la gura mormântului și are puterea disperării, are neștiinței populilor și puterea materială.

Lumea cea nouă n'are încă (afară din unele excepții) puterea și credința martirilor, n'are unire, n'are mijloace materiale, și devotamentul cel adevărat îi lipsește încă. Cum, dar, să mai sper? Cum să mai sper când văd că frunțașii ei sunt desuniți, fiindcă n'au puterea de a jertfi egoismul și trista iubire de sine cauzei, scopului, la care voesc a ajunge. Cum să mai sper când văd... dar ce fac? Am luat oare condeiul ca să-ți fac propaganda disperării? Nu, am voit să ți spui starea cea tristă în care sunt, ca să știi de ce nu-ți scriu și nimic mai mult. O nu, păstrează-ți sfânta credință și dulcea ta speranță, căci în ele numai este fericirea ta și a Românilor. Te iubesc, te stimez și te admir cu religiozitate. Scrisorile tale sunt ca focul care comunică lumina și căldura materiilor celor mai reci. Dar vai, acea căldură ține numai un minut și apoi mă mistuesc, mă prefac în cenușe.

Cu toate acestea, nu te întrista mult pentru mine și mai cu seamă nu mă urî. Nu te întrista, fiindcă deși nu mai am speranța cea dulce, n'am pierdut și nu voi pierde niciodată credința; în orice ocazie fii sigur că-mi voi împlini cu iubire, cu entuziasm și religiozitate datoria mea de Român, nu mă urî căci suvenirea muma-mi, iubirea și stima voastră este unica pârgie (levier), singura fericire și glorie ce mi-a mai rămas și fără de care nu voi putea trăi o zi măcar. A! când aș avea ceva de făcut, când aș putea fi în oarecare acție aș fi încă fericit, dar cum am zis, ... a simți și a sta cu brațele încrucișate în mijlocul unui mormânt.

Necker zicea medicului său „*donnez moi un remède contre la fatigue, mais que ce ne soit pas le repos*“.

Bătrâna, când a aflat c'ai însărcinat pe frate-tău a-i

trimite un zariflic a plâns de fericire și recunoștință. Vezi, c'o singură vorbă ai făcut și o femeie nenorocită să plângă de fericire. Dar eu, căci nu pot face ca tine... ! Peste vre-o zece zile sper că-ți voi trimite proclamația. Tipograful își bate joc de noi dela un timp încoace. Pune o lună ca să facă ce-mi făcea odată în 3 zile. Se vede c'a perdut și el speranța. Te îmbrățișez cu cel mai deplin amor, mai cu seamă că acum tu, numai, ești speranța mea.

CIII.

D. Brătlanu către ziarul „La Nation“¹⁾ (*concept*).

Londres, le 1er février 1853.

Monsieur le rédacteur,

Une lettre datée de Pesth et insérée dans „La Nation“ d'hier, le 13 janvier, renferme sur le compte des Roumains de la Transylvanie quelques lignes tout au moins injustes.

A Dieu ne plaise que je ne veuille rappeler ici les motifs qui ont fait prendre aux Roumains dans la dernière guerre les armes contre les Hongrois ; d'ailleurs, à l'heure qu'il est, l'Europe sait bien lesquels, des Roumains ou des Hongrois, ont le plus de torts à se reprocher dans cette malheureuse guerre aussi funeste aux uns qu'aux autres. J'observerai seulement que, si de terribles représailles ont marqué cette guerre fratricide, elles ont été également terribles des deux côtés, et qu'aujourd'hui tout bon Hongrois, comme tout

1) Ziarul „La Nation“ era publicat la Bruxelles de către ziaristul republican belgian Louis Labarre. Mai toți revoluționarii exilați (Mazzini, Kossuth, L. Blanc, etc.) colaborau la acest ziar care, timp de 8 ani (1848—1856), a fost, după expresiunea lui Ledru Rollin „tribuna proscrișilor europeni“

bon Roumain, devrait chercher à en effacer le souvenir de l'esprit des deux peuples, en ne leur parlant que des bienfaits de leur future alliance contre leurs communs ennemis.

Maintenant, permettez-moi de compléter, j'aurais pu dire de rectifier, en deux mots, ce qui concerne l'incarcération du chef des combattants roumains Iankou. Iankou a été incarcéré : 1°) pour n'avoir pas voulu se présenter à l'empereur, lors du voyage de Sa Majesté autrichienne en Transylvanie, 2°) pour avoir refusé la croix de François-Joseph en motivant son refus de la manière suivante : „Je ne puis accepter cette croix ; car j'ai combattu pour mon pays et non pas pour l'empereur“.

J'ose vous demander pour cette lettre, Monsieur le rédacteur, une petite place dans la prochain numéro de votre journal, et vous prie d'agréer l'hommage de mes fraternelles salutations.

Pe aceiași hârtie mai urmează și conceptul următoarei scrisori, adresată tot ziarului „La Nation“ :

Monsieur le rédacteur,

Il s'est glissé dans l'article de „La Nation“ d'hier, ayant pour titre „L'Europe et la question d'Orient“, quelques erreurs que je vous demanderais la permission de vous signaler :

1°) Toutes les principautés et provinces qui relèvent de la Turquie, hors la Valachie et la Moldavie, sont slaves, y est-il dit. Eh bien, dans la Turquie proprement dite, il n'y a de provinces slaves que l'Herzégovine, la Bulgarie et la Bosnie, et encore en Bulgarie il y a bon nombre de Roumains et les Bosniaques, en grande partie, sont mahométans.

2°) La Valachie et la Moldavie ne se trouvent pas sous la dépendance religieuse de St. Petersbourg ; leur église est complètement indépendante ; et les efforts

réitérés de la Russie pour la rattacher à son Synode n'ont jamais pu aboutir.

3) Les Valaques ou Roumains n'envoient pas des prières au ciel pour *leur czar*. Ils l'exècrent au contraire, tout autant que les Polonais et les Hongrois, comme l'ennemi le plus implacable de leur indépendance et de leur liberté.

J'espère, Monsieur le rédacteur, que vous voudrez bien accorder la publicité de votre journal à ces courtes et justes observations, et vous prie d'agréer, etc ...¹⁾

1) Urmează apoi următoarele rânduri copiate de D. Bratianu după o scrisoare, probabil a lui Ledru-Rollin, către un redactor al ziarului „La Nation“ :

„Bratiano adressé à Labarre les deux petites, lettres ci-jointes, „qui u'ont pas encore paru dans *La Nation*. Elles se sont, sans „doute, égarées. Il m'a demandé en conséquence de vous prier „de les remettre à Labarre et d'insister à ce qu'il les publiât „sans plus de délais.

„Les réclamations de Bratiano me paraissent justes et rédigées „dans des termes modérés, conciliants. Il ne désire pas engager „une polémique avec *La Nation* ou avec ses correspondants, mais „sa position dans le Comité Européen lui fait un devoir de récla- „mer contre des expressions blessantes pour la nation qu'il „représente.

„En me remettant ces lettres, il me disait : que les Hongrois „rehaussent leurs vertus, qu'ils se disent les sauveurs du Monde „dans les colonnes de *La Nation*, évidemment il n'y a pas grand „mal à cela ; il ne devrait pas cependant leur être permis de s'y „faire les interprètes de leurs voisins, de calomnier c'est-à-dire „les peuples dont ils se sont imprudemment attiré l'hostilité. *La „Nation*, en acceptant sans contrôle les communications des Hon- „grois, nuit à la cause des *peuples*, à celle des Hongrois surtout, „car elle s'expose à des contradictions. Exemple : dans les corres- „pondances roumaines, elle représente les Roumains comme les „soldats de la Démocratie, les implacables ennemis de l'Autriche „et de la Russie, et dans les correspondances hongroises elle les „fait figurer comme les instruments du czar et de l'empereur „d'Autriche.

„En allant voir Labarre, soyez encore assez bon pour lui faire „envoyer à Bratiano sous bande quinze numéros de *La Nation* „du 4 de ce mois“.

CIV.

Lord Dudley Stuart către D. Brătianu ¹⁾.

Petersham, Saturday March 26 th. 1853.

Dear Sir,

I have had the honour to receive the letter you have addressed to me on the subject of the present condition and future prospects of the Danubian Principalities.

There can be no doubts of the important part which these countries, and those adjacent to them, must take before long, in the affairs of Europe. Will they suffer

1) Scrisoarea de mai sus, împreună cu scrisoarea lui D. Brătianu din 20 Martie 1853 și cu răspunsul acestuia din 27 Mai 1853, au fost publicate în limba franceză în „*La Russie sur le Danube*“ de Armand Levy (Paris 1853) și au fost deasemenea publicate, sub formă de broșură, în limba engleză, la Manchester (Ireland and Co.) în 1853.

În scrisoarea sa din 20 Martie, D. Brătianu atrăgea atențiunea Lordului Dudley Stuart asupra ultimelor știri din Constantinopole privitoare la primejdia unei noi ocupațiuni militare rusești în Principate. Vorbind de planurile rusești de desmembrare a Imperiului otoman, D. Brătianu își exprima credința că, admitând chiar că Anglia și Franța nu s'ar împotrivi dela început unor asemenea planuri, nu se va tolera ca Principatele să cadă în mâinile Rusiei, și că, dimpotrivă, ele vor beneficia de protecțiunea, colectivă a Marelor Puteri. Autorul scrisoarei adăoga că nu credea în intențiunea Rusiei de a provoca numaidecât, prin război împărțirea Turciei. După părerea sa, era vorba numai de amenințări menite a teroriza Turcia spre a avea un pretext de a ocupa Principatele sau spre a obține, fără luptă, o compensațiune teritorială în Principate. Astfel fiind, D. Brătianu socotea că primejdia nu era la Constantinopole, ci în Principate, căci Rusia râvnea înainte de toate să stăpânească Principatele. În concluziune, D. Brătianu își arăta temerea ca, în lipsa unei intervențiuni la timp a guvernului britanic, Poarta să nu cedeze, precum mai cedase deatâtea ori în trecut, și își exprima speranța că Lordul Dudley Stuart va ști să dovedească Parlamentului cât de gravă și de urgentă era chestiunea Principatelor.

themselves to be made instruments to swell the power of despots, or will they range themselves on the side of those who wish to see all peoples in the enjoyment of the nationality which belongs to them and of rational liberty? Much will depend on the line of conduct which the inhabitants of the Principalities may pursue. I am happy to see confirmed by your letter the impression that they are well aware how little of good they can expect from Russia, and that they are therefore not likely to become dupes to the artifices of that insidious power. It is, indeed, perfectly evident that they are much more likely to obtain the enjoyment and further extension of that *autonomy* to which they are so much attached under the suzerainty of the Sultan than if placed under the rule of the Czar. In 1848 the Porte began by sanctioning the constitution which the inhabitants had established, and was only driven by Russian influence to interfere with it. In many parts of the Turkish Empire, the inhabitants enjoy a great degree of self government; but there is not one country under the sway of the Czar which is allowed to preserve any national institutions. The most solemn Treaties, contracted with all the powers of Europe, in favour of the constitution and nationality of Poland, have not deterred the condition of a Russian province; and, if you required anything, besides your own experience, to acquaint you with the nature of Russian *protection* you might learn it from the fate of Cracow.

It is therefore, to be hoped that the inhabitants of the Principalities, and the Christian population of the Turkish empire generally will continue [to be] deaf to the persuasions of the agents of Russia who endeavour to seduce them from their fealty to the Sultan by representing the advantage of being ruled by a Sovereign of their own faith. That advantage they would soon find to be

illusory, and they would bitterly lament the change, if instead of being under the sceptre of the Musulman Sovereign who allows them perfect liberty in all matters of religion, and respects their local rights, they were placed under the iron rule of the *Christian* autocrat with his conscription, his secret police, and all the rigour of his military despotism. On the other hand it is to be desired that the Porte should, by conceding to the Christian population of the Empire, every just demand, more and more conciliate their attachment and confirm their loyalty; and such must be the advice which every friend to the Sultan, every one anxious to baffle the designs of Russia for the enslavement of mankind, must wish to offer to the Turkish government.

I have been led to make these observations on the importance of a good understanding between the Principalities and the Porte by the consideration that a contrary state of things would materially aid the machinations of Russia against your country which it is the object of your letter by exposing to counteract. Public opinion is, after all, not wholly without weight in the world; and if it cannot always check the ambitious schemes of Princes and cabinets it yet often stimulates governments to the discharge of their duty in opposing and preventing them. Now public opinion would be much less outraged by any attempt on the part of Russia to occupy or get possession of the Principalities if it were the prevailing idea that the inhabitants were dissatisfied with the Turkish Government and therefore not averse from such a change.

I consider it, therefore, of great consequence to make known to the world that the Principalities have no desire to sever their connexion with Turkey, and that they look on the idea of passing under the rule of Russia with abhorrence.

Your letter which brings out the latter point at least

so strongly, is calculated to produce an excellent effect.

With regard to your desire that I should bring the subject of the Principalities and of the conduct of Russia in regard to them before Parliament, I need scarcely assure you that I shall be glad to do so if I can find a proper and fitting opportunity, and if, upon consultation with other members in whom I have confidence, I should see a prospect of being able to do so with success.

It is, I am sure, unnecessary to remind you that such a step ought not to be taken without due circumspection, as an inopportune move in such matters sometimes does harm to the cause it is meant to serve.

Should I determine on making any motion on the question in the House of Commons, I will do myself the honour of communicating with you again, thereupon.

I cannot conclude without expressing to you my thanks for the many too flattering passages in regard to myself which your letter contains. I can only admit as correct such parts of them as attribute to me the *earnest desire* to promote the happiness of the people of the Principalities, and that of all people struggling for their rights. Happy should I be if my ability were commensurate with my good will.

I have the honour to remain, my dear Sir, with regard and esteem, Your's sincerely.

Dudley Coutts Stuart

P. S. Although you have written to me in French I am aware that you are well acquainted with the English language and I have therefore taken the liberty of writing to you in English.

D. C. S. ¹⁾

¹⁾ D. Brătianu a răspuns la 27 Mai 1853 (v. nota precedentă) la scrisoarea de mai sus a Lordului Dudley Stuart și i-a afirmat că popu așionile creștine ale Imperiului otoman sunt interesate la menținerea acelu Imperiu, preferând administrațiunea turcească —

Traducere.

Scumpe Domn,

Am avut onoarea să primesc scrisoarea ce mi-ați adresat cu privire la situațiunea actuală și la posibilitățile viitoare ale Principatelor Dunărene.

Nu poate exista nici o îndoială în privința rolului important pe care acele țări, precum și cele limitrofe, îl vor juca în curând în politica europeană. Oare vor suporta să devină unelte menite a mări puterea despoșilor sau vor fi alături de acei care doresc să vază toate poarele bucurându-se de folosința naționalității lor și de libertate națională? Mult va depinde de directivele pe cari locuitorii Principatelor le voi adopta. Sunt fericit de a vedea confirmându-se prin scrisoarea D-voastre impresiunea că acei locuitori știe prea bine că n'au multe foloase de așteptat din partea Rusiei și că este puțin probabil, prin urmare, ca dânșii să fie înșelați prin ademenirile acelei puteri integrante. Este

oricât de imperfectă ar fi — dominațiunei rusești. A arătat apoi că, prin critica ce o făcuse, în mai multe rânduri, a actelor de slăbiciune ale Turciei față de Rusia, nu avusese în vedere decât prosperitatea Imperiului otoman și, deci, și a Principatelor. Analizând u'timile evenimente de la Constantinopole și incidentele pricinuite în legătură cu misiunea Principelui Menschikoff, D. Brătianu ajungea la concluzia că nu erau decât două soluțiuni: sau umilirea Franței și a Angliei și înjosirea Turciei, sau războiul. Discutând apoi politica Franței și a Angliei, D. Brătianu arăta că, printr'o acțiune concertată a acelor două Puteri, Turcia putea să iasă învingătoare din criza în care fusese aruncată de reaua credință a Guvernului din St. Petersburg. În ceea ce privește Principatele, ele puteau forma în viitor zidul de apărare a Turciei dacă li se restituiau, în integralitatea lor, drepturile și prerogativele acordate în trecut prin tratatele cu Turcia. La sfârșitul scrisoarei D. Brătianu arăta posibilitatea organizării în Principate, ca avant-garda a armatei Turcești, a unei armate de 100.000 oameni care ar fi fost însuflețită de entuziasmul și puterea isvorâtă din dorința de a-și apăra libertatea și din amintirea unui trecut glorios.

într'adevăr, evident că dânșii au mult mai multe șanse să obțină folosința și lărgirea acelei *autonomii* la care țin așa de mult, sub suzeranitatea Sultanului, decât dacă s'ar găsi sub dominațiunea Țarului. În 1848 Poarta începuse prin a sancționa Constituția pe care o adoptaseră locuitorii și numai presiunile Rusiei au obligat-o de a interveni în contra ei. În multe părți ale Imperiului Turcesc locuitorii se bucură până la un punct foarte însemnat, de guvern propriu, dar nu există nici o țară de sub dominațiunea Țarului căreia să-i fie îngăduit a-și păstra vreo instituție națională. Tratatelor cele mai solemne, încheiate cu toate puterile Europene, în favoarea constituției și a naționalității polone n'au împiedicat pe autocrați să facă din acea țară o provincie rusească și dacă vă mai trebuie ceva, pe lângă propria d-voastre experiențe, pentru a vă arăta ce însemnează *protecțiunea* Rusiei, ați putea învăța ceva din istoria Cracoviei.

De aceia trebuie nădăjduit că locuitorii Principatelor precum și, în genere, populațiunea creștină din Imperiul Turcesc, vor continua să nu țină seamă de încercările de persuaziune ale agenților rusești, care vreau să-i ademenească la ruperea legăturilor cu Sultanul, arătându-le folosul de a fi guvernați de un Suveran de aceiaș credință cu dânșii. În curând și-ar da seama că asemenea folos este fictiv și ar regreta cu disperare o asemenea schimbare în ziua în care, în loc de a depinde de scepstrul Suveranului Musulman, care le acordă o libertate deplină în materie religioasă și respectă drepturile lor locale, ar trece sub dominațiunea de fer a autocratului creștin, care le-ar aduce serviciul militar obligator, poliția sa secretă și toate neplăcerile despotismului său militar.

Pe de altă parte este de dorit ca Poarta să întărească din ce în ce mai mult credința și devotamentul populațiilor creștine ale Imperiului Turcesc, aprobându-le

toate cererile îndreptățite : acesta este sfatul pe care orice prieten al Sultanului, și oricine dorește să împiedice gândurile rusești de robire a omeniei, îl poate oferi guvernului Turcesc.

Ceeace m'a îndemnat a face aceste observațiuni, privitoare la importanța ce o prezintă o bună înțelegere între Poartă și Principate, este faptul că o stare de lucruri contrarie ar folosi mult uneltirilor Rusiei în contra țării D-voastre, uneltiri pe cari scrisoarea D-voastre are ca obiect a le combate, dându-le pe față. La urma urmei, opinia publică nu e cu totul lipsită de influență pe această lume și cu toate că nu se poate împotrivi întotdeauna planurilor ambițioase ale Principilor și ale Cabineturilor, totuși poate îndemna guvernele să-și îndeplinească datoria, opunându-se acelor planuri și împiedicând înfăptuirea lor. Or opinia publică ar fi mult mai puțin indignată de orice încercare a Rusiei de a ocupa și de a stăpâni Principatele, dacă s'ar crede că locuitorii Principatelor nu sunt mulțumiți de guvernul Turciei și, deci, că n'ar fi împotriva unei schimbări.

Astfel fiind, socotesc că e foarte important ca toată lumea să știe că Principatele n'au nici o dorință de a suprima legătura lor cu Turcia și că se îngrozesc la gândul de a putea trece sub dominațiunea rusească.

În ceea ce privește dorința D-voastre ca să aduc în fața Parlamentului chestiunea Principatelor și aceia a acțiunii Rusiei față de dânsese, cred că nu e nevoie să vă asigur că voi fi fericit a o face dacă găsesc o ocaziune prielnică și dacă, după ce mă voi fi sfătuit cu alți membrii ai Camerei Comunelor în care am încredere, aș găsi un prilej de a face o asemenea intervențiune cu succes.

Cred că e de prisos vă vă atrag atențiunea asupra faptului că această acțiune trebuie întreprinsă cu bă-

gare de seamă, căci o intervențiune inoportună ar putea face rău cauzei pe care vrea s'o slujească.

În cazul când aş hotărî să dezvolt o interpelare în această chestiune în Camera Comunelor, voi avea onoarea de a vă scrie din nou în această privință.

Nu pot să închei fără a vă exprima mulțumirile mele pentru pasagiile prea măgulitoare pentru mine, conținute în scrisoarea D-voastre. Nu pot să recunosc decât exactitudinea acelor cuvinte prin care îmi atribuiți *dorința serioasă* de a lupta în vederea fericirii poporului din Principate precum și a tuturilor popoarelor care luptă pentru drepturile lor. Aș fi fericit dacă iscusința mea ar fi la înălțimea bunei mele voinți.

Am onoarea de a fi, etc.

Dudley Coutts Stuart

P. S. Deși mi-ați scris în limba franceză, știu că cunoașteți bine limba engleză și de aceea mi-am permis a vă scrie pe englezește.

D. C. S.

CV.

L. C. Delescluze ¹⁾ către D. Brătianu.

Rochdale, 63 Drake Street, 28 mars 1853.

Mon cher ami,

Si je vous écris, ce n'est pas que j'aie rien de nouveau à vous dire. Je suis toujours dans ma solitude,

1) Louis Charles Delescluze (1809—1871) fusese numit, după izbucnirea revoluției din 1848, Comisar al Guvernului în județele Nord și Pas de Calais. Dânsul demisionase, însă, încă din luna Mai 1848 și venise la Paris unde pornise în „La Révolution Démocratique et Sociale” cea mai violentă campanie în contra lui Cavaignac și a lui Louis Napoleon. Fiind urmărit și condamnat de mai multe ori, se refugiase în Anglia, unde publica ziarul „Le Proscrit”. (Delescluze a fost mai târziu unul din șefii Comunei din Paris în 1871. Luptând până la capăt, deși bătrân și bolnav, a fost ucis pe baricada din boulevard Voltaire).

et grâce à la gelée qui est venue en aide aux lenteurs de mes insulaires, je ne suis pas plus avancé que le premier jour. C'est donc une quinzaine de perdue. Sera-ce la dernière ?

J'ai reçu du C-en Ledru-Rollin des nouvelles assez peu satisfaisantes : malgré des promesses réitérées, il n'a encore rien reçu et ces retards qui arrêtent tout ses efforts, suspendent toute sorte de propagande, l'ont désagréablement affecté. Il faut le dire, il est dans une position très fautive. Tout le monde a les yeux tournés vers lui, on attend sa direction, on le presse d'agir, et en même temps, privé de tous moyens d'action, il est réduit à l'impuissance la plus absolue, tout en gardant vis-à-vis du parti une effrayante responsabilité.

Le réveil qui semblait se manifester en France et à Paris n'était-il qu'une fautive lueur et faut-il nous condamner à voir la France retomber dans ce sommeil de plomb où elle gît depuis 16 mois ?

Et cependant, non, ce n'est pas possible : toute ma raison se soulève contre cette pensée. Il se peut que, tout en sentant le désir d'être débarassé du Bonaparte, le peuple n'ait pas encore retrouvé assez de ressorts pour se préparer au dévouement qui fait les révolutions. Mais cette phrase d'indécision ne saurait se prolonger chez une nation qui depuis 60 années a presque toujours en le bonheur de traduire en faits tous ses sentiments.

Maintenant, que pouvons nous imaginer pour sortir de l'impuissance à laquelle nous sommes réduits ? Je ne sais. Je me creuse la tête nuit et jour, je ne puis découvrir le filon d'or ou de gros sous qui nous permettra d'assurer le budget d'une propagande sérieuse,

Etes-vous plus heureux que moi, mon cher ami ? Avez vous une idée quelconque ? Quant à moi, je le répète, je n'ai pas plus d'idées que d'argent.

Je me figurais, dans ma naïveté, qu'il suffirait de mettre sous les yeux des républicains les besoins du parti pour voir affluer les offrandes. Je m'étais trompé. Il est plus difficile de lever un impôt sur le dévouement patriotique que de recruter une armée pour l'insurrection et c'est vous dire que ceux qui pourraient obtenir de l'argent sont les mêmes que ceux qui pourraient organiser la bataille et que ceux-là ne sont pas en France.

En ce qui me concerne, je ne cesserai cependant de frapper à toutes les portes et peut-être obtiendrai-je quelque chose ; mais à quoi cela servira-t-il, quand nous aurions besoin d'allocations suivies, sans lesquelles rien de sérieux n'est possible.

J'ai vu récemment à Londres un ami de Pilette. Il m'a demandé une lettre pour ce dernier. Je lui ai fait connaître mes dispositions d'esprit à son endroit, en l'autorisant à lui en donner connaissance.

J'apprends aujourd'hui que Pilette a définitivement rompu avec sa baronne, tout en persistant à la regarder comme la plus honorable femme du monde, ce qui m'inspire bien quelques doutes sur le caractère définitif de cette rupture. Cependant je ne suis pas fâché d'apprendre la cessation de cette compromettante liaison, pourvu qu'elle soit sincère et durable, et si maintenant Pilette veut effacer la couleur communiste dont il s'est affublé, je ne sais trop pourquoi, je suis assez disposé à rentrer en relations avec lui¹⁾. J'ai répondu à peu près dans ce sens. Je vous tiendrai au courant du dénouement.

Puissiez-vous me donner de bonnes nouvelles ! J'en ai besoin, je l'avoue. Car ce serait bien malheureux de se voir réduit à abandonner toute propagande au mo-

1) Pilette fusese unul din principalii colaboratori ai lui Delescluze la ziarul „La Révolution Démocratique et Sociale“.

ment où elle devient possible, sauf les moyens de finance.

Y a-t'il longtemps que vous avez vu votre voisin de South Street¹⁾ ? Ne le négligez pas, si vous avez des nouvelles satisfaisantes, mais ne lui parlez pas surtout de l'inquiétude que je vous témoigne.

Sur ce, mon cher ami, je vous serre cordialement la main.

Tibi.

Ch. Delescluze

CVI.

Lord Dudley Stuart către D. Brătianu.

Londres, Stratford Place, Oxford St. ce mardi 7 juin 1853.

Mon cher Monsieur,

J'ai bien reçu en son temps la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'adresser il y a quelques jours, et je dois vous demander un million d'excuses d'avoir tardé jusqu'à ce jour d'en accuser la réception. Mais j'espère que vous me pardonnerez eu égard à mes nombreuses occupations.

Vos me demandez mon consentement à la publication des deux lettres que vous m'avez adressées et de ma réponse sous forme de brochure.

Je n'ai rien contre. ²⁾

Quant aux interpellations que je devais faire au sujet des menées de la Russie en Orient, elles ne seront plus faites par moi, mais par Monsieur Layard³⁾. Elles auront lieu vendredi prochain.

1) Ledru Rollin

2) V. No. CIV nota 1.

3) Austen Henry Layard (1817 — 1894) își petrecuse tinerețea călătorind în Europa și în Asia. La întoarcerea unei mari călătorii în Palestina, Siria, Arabia și Persia (1842) fusese trimis

Ce monsieur était Sous-Secrétaire d'Etat pour les Affaires Etrangères il ya un an et demi, du temps de Lord Granville.

Il a une intime connaissance des affaires de l'Orient, ayant passé beaucoup de temps en Turquie, où il est allé avec Lord Stratford.

Il est animé des mêmes sentiments que moi sur toute la question d'Orient. S'il en était autrement, vous pouvez être sûr que je ne lui aurais pas cédé la place.

Vous me trouverez chez moi jeudi à midi, toujours charmé de vous voir.

Veillez agréer, mon cher Monsieur, l'assurance de ma considération très distinguée.

Dudley Coutts Stuart

CVII.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A. H. Layard către D. Brătiano.

9 Little Ryder Street, ce 10 juin 1853.

Monsieur,

Je vous remercie de votre obligeante communication qui me sera très utile. Je désire beaucoup m'entretenir avec vous sur l'état actuel des choses et si vous

in misiune în Serbia de către Sir Stratford Canning, Ambasadorul britanic la Constantinopole, și fusese apoi numit corespondent în India al ziarului „Morning Chronicle”. Din 1845 până în 1851 se ocupase, cu un deosebit succes, cu cercetări arheologice în Mesopotamia. În Februarie 1852 fusese numit Sub-Secretar de Stat la Afacerile Străine sub Lord Granville, care făcea parte din Cabinetul Lordului John Russel. Guvernul căzând câteva zile după numirea lui Layard, acesta continuase până în Mai 1852, să fie Sub-Secretar de Stat în guvernul Lordului Derby, Ministrul Afacerilor Străine fiind Lord Malmesbury. În Iulie 1852 Layard fusese ales membru al Camerei Comunelor. La începutul lunii

pouviez passer chez moi demain (dimanche) a 11^{1/2}, ou lundi ou mardi vers les 9^{1/2}, je me trouverai chez moi. Mes interpellations à la Chambre ont été remises à la semaine prochaine¹⁾ et il y a plusieurs questions sur lesquelles je désire avoir des renseignements.

Je suis, Monsieur, votre très humble serviteur.

A. H. Layard

CVIII.

D. Brătianu către Generalul Magheru (*concept*).

Londra, 16 Iunie 1853.

Frate Magherule,

Noi pe aici facem toți ceeace putem ca intervenția anglo-franceză în Orient să fie și țărilor noastre de vreun bine, dar nici unul din noi nu este în poziție să facă ceeace poți face D-ta pentru Români în împrejurările de Castăzi. Frate, părerea mea este să scrii îndată guvernului turc: că fiindcă Poarta să vede hotărâtă să acorde noi drepturi locuitorilor creștini din Turcia ca să dea mai multă tărie Imperiului otoman și

Martie 1853, dânsul plecase la Constantinopole în misiune pe lângă Sir Stratford Canning, dar se întorsese la Londra la 10 Mai 1853. Layard cunoscuse pe Lord Dudley Stuart încă din 1834, când acesta prezida Comitetul de ajutorare a refugiaților polonezi — cu cari Layard fusese în strânse relațiuni în tinerețea sa. (v. Sir A. Henry Layard, *Autobiography and letters*, Londra 1903).

1) Interpelarea lui Layard n'a avut loc decât la 16 August 1853. Textul ei a fost publicat, împreună cu textul unei alte interpelări a lui Layard din 17 Februarie 1854, într'o broșură intitulată „*The Turkish Question. Speeches delivered in the House of Commons on Aug. 16, 1853 and Feb. 17, 1854 by Austen Henry Layard*“ (London, John Murray 1854).

În interpelarea sa din 16 August 1853, Layard a început prin a-și exprima regretul față de atitudinea luată de Primul Ministru britanic (Lord Aberdeen), care declarase în mai multe rânduri că

să pue sfârșit la pretențiile Țarului de a proteja core-legionarii lui în Orient; cu atâta mai cu seamă hotărârea Porții este negreșit să restituie Românilor drepturile lor, că așa cauza turcă devine identică cauzei române și că prin urmare îți pui sabia în serviciul cauzii dreptului și a civilizației contra năvălirii barbarilor Nordului, că ești gata să formezi în Principate un corp de armată română și să cooperi cu armatele turcești contra comunului inamic. De ți-ar primi Turcia propunerea, ar fi treabă pentru România, dar chiar neprimind-o ceea ce e mai sigur, sfântul moral al demarșei d-tale va fi incalculabil, va fi echivalent cu făcutul unei bătălii câștigate de Români. Face trebuință să dăm semn de viață în toate ocaziile, să arătăm lumii în toate ocaziile că și România poate avea armată, că și ea își are

„politica sa se bazează înainte de toate pe pace“, pe când Layard socotea că Anglia ar trebui să fie gata a declara războiul dacă onoarea și interesele ei nu pot fi apărate decât prin război, adăugând că: „nici o altă atitudine nu e de demnitatea acestei țări, iar orice altă atitudine nu poate însemna decât încurajarea unei Puteri fără-de-lege ca Rusia“. Interpelatorul a făcut istoricul misiunii Menchikoff la Constantinopol și apoi a analizat politica dusă de Rusia față de Serbia și de Principate, spunând cu privire la acestea: „Folosindu-se de mișcarea națională din 1848, Rusia a expulzat din Principate orice persoană având convingeri liberale și independente. Astăzi, acești exilați sunt răspândiți pe toată întinderea Europei și, față de evenimentele recente, întoarcerea lor în patrie a devenit încă mai imposibilă ca mai înainte. Prin Convențiunea impusă Turciei la Balta Liman, Rusia și-a stabilit dreptul de a se amesteca în treburile interne ale Principatelor, iar ocupațiunea rusească actuală a Valahiei și Moldovei, ne dovedește că acele Principate pot fi considerate acum ca provincii rusești, independența naționalității fiind complet sugrunată. Revenind la politica Angliei în conflictul oriental, Layard a spus apoi: „Chiar în momentul în care am fost informați de intențiunea Rusiei de a trece Prutul, am fi trebuit să-i spunem:“ Indată ce veți intra pe teritoriul Turciei, vom considera că e un „casus belli“ și ne vom trimite flota la Constantinopol“. Ca urmare a declarațiunii noastre, toate

căpitanii ei, că și ea are în Europa semnificația și valoarea ei. Populii ca guvernele, cu cât te știe mai tare cu atâta mai mult te stimează, te respectă, îți caută prieteșugul. De te vei hotărî să scrii — și te invit din toate puterile sufletului meu, te conjur să o faci pe tot ce ai mai scump, pe copii, pe viitorul României — de te vei hotărî să scrii, comunică-mi numai decât scrisoarea-ți și îți făgăduesc că va avea cea mai mare publicitate, va fi reprodusă mai în toate gazetele Europei și ale Americii. S'o subscrii se înțelege: Generalul Magheru și s'o adresezi Vizirului.

Al dumatiale frate.

P. S. Adresai o asemenea invitație fratelui nostru Tell. Scrie-mi sau prin Paris sau deadreptul, adre-

„tratatele cu Poarta, pe stipulațiunile cărora Rusia și-a bazat pretențiunea de a proteja pe supușii creștini ai Sultanului și de a se amesteca în treburile lor, ar fi fost abrogate „ipso facto“ prin dreptul ginților și noi am fi insistat ca Turcia să nu încheie cu Rusia nici un nou tratat de care Franța și Anglia să nu aibă cunoștință și pe care să nu-l aprobe“. Către sfârșitul discursului său, Layard „a vorbit din nou de Principate, în felul următor: „Voi lăsa la „o parte chestiunea comerțului nostru — deși nu e o chestiune „fără însemnătate — și mă voi mărgini a observa că Rusia domină „acum Dunărea și va putea să și exercite politica de intrigi „asupra întregii populațiuni slave a Imperiului Turcesc. Uitându-ne „pe hartă vom vedea că, de o parte Principatele, unite cu Basarabia — o provincie locuită de o rasă similară, — și de altă „parte Ungaria, ar tăia în două marea rasă slavă. S'ar părea că „Providența a așezat astfel această gintă străină în mijlocul „raselor slave spre a le împedica unirea sub dominația rusească „o unire prin care Rusia ar dobândi o putere fatală civiliza- „țiunii și libertății. Am pierdut un minunat prilej de a face din „acele provincii un zid în contra ambițiunilor rusești. Cred că „trebuie să considerăm că Valahia și Moldova, dacă ar fi inde- „pendente și unite cu Basarabia — o provincie pe care, prin „una din acele erori fatale pe care le-am comis atât de des, „am lăsat-o să cadă în mâinile Rusiei — vor forma ultima apărare a Constantinopolei în contra Rusiei“.

sând scrisoarea nu D-lui Brătianu, ci D-lui. Buzescu la adresa următoare: A madame I. B. Rolla, 31 Grafton street, Fitzroy square, London. Scrisoarea așa adresată va veni drept și nedeschisă în mâinile.... Incă o dată, frate, nu pierde un minut, să batem fierul până este cald, Am bună speranță; mai mult decât speranță.

CIX.

D. Brătianu către Ștefan Golescu.

Londra, 21 Iunie 1853.

Partea inițială a scrisorii e scrisă de Nicolae Golescu, urmează apoi următoarele rânduri scrise de Dumitru Brătianu :

Frate, aflai cu mare bucurie sosirea ta la Paris; căci acum mai cu seamă în lipsa lui Firfir¹⁾ prezența ta acolo era neapărată. Nu sunt de părere ca ai noștri să facă vre-o hârtie sau vre-o demarșă către Ambasadorul de acolo. În particular cei ce-l văd să-l asigure că Românii au uitat cele trecute și că sunt gata să-și facă datoria lor ca Români, și să-l lase să priceapă că Poarta ar trebui să nu piarză un minut și să le deschiză porțile Principatelor. Iancu îmi scrisese să tipăresc în scrisorile Brătianului către Lordul²⁾. Asta trebuie să se facă acolo. Socotesc că nefiind nimic contra Guvernului francez, imprimorii de acolo nu se vor refuza sa o facă. De ești și tu de parerea Iancului,

1) În urma descoperirii, la locuința sa, a unei prese clandestine, Ion Brătianu fusese arestat, fiind învinuit de a fi luat parte la complotul în vederea asasinării lui Napoleon al III-lea la Teatrul Hippodrome.

2) Corespondența D. Brătianu-Dudley Stuart (v. No. CIV). Semnând cu pseudonimul *Buzescu*, ce-l adoptase la Londra (v. postscriptul de la scrisoarea către Magheru, No. CVIII), D. Brătianu întrebuințează a 3-a persoană vorbind de sine însuși.

ocupă-te de treaba aceasta și-mi scrie. Aici nu este încă nimic definitiv. Deputatul care o să facă interpelații asupra Principatelor¹⁾ este bine pregătit de mine, este cu totul în apele noastre, și fiind bine cu miniștrii, printr'însul atenția lor este mereu atrasă asupra chestii noastre; dar le e frică de resbel ca de dracu. În tot chipul Muscalii întrând în țară nu vor rămânea multă vreme, și pentru noi va fi un bine, afară numai de-i vor apuca acolo ceva mari evenimente, căci numai intrarea lor va determina diplomația să facă ceva în interesul Principatelor; almintrelea nu vor face nimic ca să nu sgândere pe Rusia. N.²⁾ socotesc că va putea afla ceva bune recomandări pentru Stambul. Ne silim de se va putea să provocăm aici vre-o manifestație din partea comerțului în favorul Principatelor. Scrie-mi adresa. (Sărută și tu mâna pentru mine dragei noastre Marii³⁾).

Te îmbrățișez,

BCU Cluj / Central University Library *Buzescu*

CX.

D. Brătianu către Ștefan Golescu.

Londra, 22 Iunie 1853.

Partea inițială a scrisorii, e scrisă de Nicolae Golescu, apoi urmează rândurile următoare scrise de Dumitru Brătianu :

Dragă, aici de eri până astăzi nimic nou. Gazetele bat în loc : aci zic alb, aci negru. *Notre très excelente Marie* mă întreabă ce să facă și ce să zică. Dă-i o strânsoare de mână frățească și pentru mine și-i spune că eu am scris babei (?) din Prusia care are bune cuno-

1) v. No. CVII.

2) Nicolae Golescu.

3) Maria Rosetti.

ștințe în Paris, că am pus pe să scrie prietenului ulița Gramont, care este în relație cu ai curții și ai oștii. Vedeti-l și voi pe acesta din urmă și-i dați zor. Maria să vadă pe gazda cea veche a lui Firfir care este în relație cu persoane influente (șade ulița nouă a Maturinilor șaptezeci și două). Să mai caute să vadă pe nevasta Ministrului Doamna Drouyn de Lhuys ¹⁾ care cunoaște bine pe Iancu. Ii scrisesem în zilele trecute să facă o vizită acestei doamne și s'o roage să angajeze pe bărbatul său să citească scrisorile Brătianului. De o fi apucat să facă acea vizită, ar fi o circumstanță favorabilă în împrejurările de astăzi. De n'o fi pus Turcul toată activitatea cuvenită, să-l vadă și pe el. N'ar strica să vadă și pe nevasta boerului de la presă: bărbatul său este în raport cu oameni ai Curții. Cel puțin ea este în poziție s'o sfătuiască cum și la cine să se adreseze. Politicilor să le zică că măsura se s'a luat în privirea lui este foarte impolitică în împrejurările de astăzi; căci numele lui este popular în țară și România o să creadă că Franța este unită cu Rusia și ca aceasta din urmă a cerut să-l pue la odo-beală. Să zică tutora că el nu se ocupă decât de ceea ce atinge de țara lui; că toată activitatea lui era împotriva Muscalilor; că de se află poate în raport cu ceva oameni ostili stăpânirii de acolo, asta e negreșit efectul vreunor vechi cunoștințe (nu cred să fi ghicit la el, după cum ce zice, hârtii supărătoare); că, înșfârșit, de socotește stăpânirea că nu a respectat îndestul legile ospitalității să-l îndatoreze să iasă din Franța, dar să n'o zică decât la cea din urmă extremitate, căci sănătatea lui cere să șază acolo unde sunt așa de buni doftori.....

1) Ed. Drouyn de Lhuys (1805—1881) a fost Ministrul Afacerilor Străine al Franței din 28 Iulie 1852 până în 7 Mai 1855 și apoi din nou de la 1862 până în 1866.

Este bine să se numească printre voi o comisie care să citească scrierile care tratează în limba franceză despre rezelul de partizani; să traducă pe cea mai bună d'intrânsele sau să facă din toate o culegere inteligentă de puncturile cele mai lesne de aplicat la noi. Să fie scurtă, lesne de înțeles și gata de tipărit.

Al tău frate,

Buzescu

CXI.

Lord Dudley Stuart către D. Brătlanu.

6 Stratford Place, Oxford St. ce mardî 28 juin 1853.

Mon cher Monsieur Bratiano,

Mr. Johnes pour qui je vous envoie la lettre incluse est un homme très influent et je crois qu'il vous sera d'une grande utilité. Central University Library Cluj

Comme il est rarement chez lui, il faudra demander de ses nouvelles à M. Sandford et autres personnes que vous verrez — voici son titre:

Arthur James Johnes Esq.

Judge of the Country Courts in Anglesey, Carnarvonshire, Denbighshire,..... and.....

Agréez mon cher monsieur Bratiano l'assurance de mes sentiments de considération très distinguée.

Dudley Coutts Stuart

CXI bis.

Lord Dudley Stuart către J. Johnes.

6 Stratford Place, Oxford St. Tuesday June 28 1853.

Dear Mr. Johnes,

Allow me by this note to introduce to you Mr. Bratiano. He is a gentleman from Wallachia exiled

from that country in consequence of the patriotic part he took in 1848. He is now going to Manchester and Liverpool and the adjacent counties with a view of obtaining if possible some demonstration from the commercial and manufacturing classes there in favour of the independence of Turkey and particularly against the invasion of Danubian Principalities by Russia.

The importance of resisting this at the outset does not seem to be sufficiently understood by the public and one of Mr. Brătianu's objects is to have the subject discussed.

I feel sure that you will receive him kindly; that you will appreciate his intelligence; and that approving of his objects, you will gladly assist him by your advice and powerful influence to obtain them.

Believe me, dear Mr. Johnes, Your's truly.

Dudley Coutts Stuart

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Traducere.

Scumpe Doamnă Johnes,

Dați-mi voie să vă prezint, prin această scrisoare, pe Dl Brătianu, un domn din Valahia care a fost exilat din acea țară ca consecință a rolului patriotic ce l-a jucat în 1848. Dânsul merge acum la Manchester și la Liverpool și în provinciile învecinate, cu intențiunea de a obține, dacă ar fi cu putință, o manifestațiune din partea claselor comerciale și industriale în favoarea independenței Turciei și, în special, împotriva invaziunii de către Rusia a Principatelor Dunărene.

Lumea nu pare a înțelege cât de important este de a se împotrivi de la început acelei invaziuni; și unul din țelurile D-lui Brătianu este acela de a provoca discutarea acestei chestiuni.

Sunt sigur că-l veți primi în mod amabil, că veți aprecia inteligența sa și că, aprobându-i intențiunile,

veți fi bucuros de a-l ajuta a le aduce la îndeplinire prin mijlocirea sfaturilor și a puternicei D-voastre influențe.

Credeți, etc.

Dudley Couatts Stuart

CXII.

Generalul Magheru către D. Brătianu.

18/30 Iunie 1853.

Frate Buzescule,

La ale curentei luni, întorcându-mă dela Pesta unde abia am putut avea libertatea, după 3 ani de zilei ca să merg pentru oarecare interese particulare, în leterele copiilor mei am găsit, în marea mea bucurie, și pe Clădumitale a cuni data y dela 16 la a cărei cuprindere mi-a cauzat cea mai mare mulțumire ¹⁾. Intâi pentrucă am aflat într'insa tot ceea ce speram din partea d-tale în împrejurările de față, că ai făcut și faci tot ce poți ca intervenția anglo-franceză în Orient să fie și în favorul țărilor noastre și al doilea pentrucă ceea ce ceri dela mine ca să fac către Inalta Poartă, eu îndeplinisem mai dedemult și prin urmare acum, din invitarea ce-mi faci cu atâta înfocare despre aceasta ca o necesitate, sunt vesel că am putut fi de aceeași idee a d-tale. Iată îți descriu dar și cum a devenit aceasta. Pe când Mencicof se afla în Constantinopole și jurnalele începuseră a scrie că afară din cauza Sf. Mormânt, ar fi având și alte instrucții din partea Țarului și că Poarta este hotărâtă a nu le primi, am mers la Ambasadorul turc de aci ca drept vizită, cunoscându-l mai de mult. Intre altele, fiind vorba și despre aceasta, i-am zis din

1) v. No. CVIII.

parte-mi că cel mai favorabil lucru pentru In. Poartă este de a refuza și apoi dintr'aceasta poate să devie lucru la un război între dânsa și Rusia. Inalta Poartă ar trebui ca afară de sprijinul celorlalte Puteri, ce ar avea pe apă, să se gândească și la toate mijloacele de pregătire a puterilor sale armate pe uscat și la toate acele care pot să dea putere și curaj tuturilor acelorora pentru ca să poată fi triumfătoare; după aceasta urmând și o destul de întinsă convorbire cu dânsul asupra Principatelor Române relativ cu starea actuală a cauzei Orientului cum și despre alte multe de mare necesitate pentru Poartă și Principate, care apoi toate aceste însemnându-se de dânsul, îmi ceru totdeodată și parola pentru păstrarea acestora în cel mai mare secret.

După un spațiu de timp, mai mult de 20 zile, fusei invitat la numitul și-mi zise că toate acele ce i-am arătat lui mai dinainte și orice alt voi mai socoti necesar atât despre Principatele Moldo-Române cât și despre orice s'ar atinge de necesitatea In. Porți să încerc ca, fără zăbavă, să le descriu însu-mi și subscriindu-le să le dau numitului sub adresă către Reșid Pașa, Ministrul Trebilor din afară, asupra cărei propunere trebuie să mă gândesc ceva mai mult ca cel care urma să subscriu atât despre cele convorbite mai dinainte cât și acelorora ce mai cerea necesitatea. Mă înțelesei prin urmare și cu unii din Românii care, bine rău, știu și Franțuzește și așa luă sfârșit descrierea tuturilor acelorora ce am putut să cunosc că ar fi de cea mai mare necesitate și la Mai în 27 (Iunie în 8) subscriind acest memorial și sub chiar acea adresă, fără a ști cum zici D-ta ca să-l fi îndreptat către Marele vizir, fu asigurat prin însuși Ambasadorul spre înaintare la Constantinopole. In ce stare se vor fi aflând lucrurile acum la Constantinopole? Ce o să fie și după refuzarea celui din urmă ultimatum? Și de a rămas a se socoti din partea

puterilor anglo-franceze ca caz de rezel când țarul ar voi să violeze teritoriul român cu intrarea oștirilor sale ? Nu știu. Precum asemenea nu știu în ce fel va fi luat copriinderea acestui memorial din parte-mi și pentru care fiindcă nu se scrie până acum nici către Ambador a-mi arăta ca să știu ce trebui să fac, am început a bănuî că va fi produs copriinderea sa vreo neplăcere, căci, ce e drept, pe lângă toate cele descrise și care ar deveni în favoarea Inaltei Porți, dacă ar fi în stare și s'ar hotărî ca să le facă, n'am putut însă tăcea a nu-i arăta și greșelile din trecut, pe lângă care apoi și toate acele încredințări cu temeuri promise se sfârșesc într'un înțeles condițional, pentru că altfel ca Român nu puteam să fac. Prin urmare această împrejurare a adăstării vreunei hotărâri din partea Inal. Porți fu cauza de nu ți-am răspuns îndată după primirea leterii D-tale, sperând ca într'acest interval de 6 zile voi primi poate și răspuns ca să vă scriu ceva mai pe larg. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Scumpe amice, tot ceea ce îmi mărește nemulțumirea este că nu pot fi de aceeași idee cu D-ta și asupra publicării prin jurnale a acestor propuneri din parte-mi către Inal. Poartă și nu zic aceasta pentru că nu ar face bine în felul ce-mi scrii D-ta ; și eu asemenea ași zice, însă numai atunci când aș fi încredințat că rezel nu o să fie și nici Principatele nu vor fi ocupate de oștirile rusești. Dar fiindcă această propunere a mea către Poartă este numai în caz de rezel, va să zică am arătat toate mijloacele putincioase și sigure prin care am putea să reușim în operațiile rezelului contra inamicului comun, precum și toată întreprinderea din partea Turciei și a Românilor din lăuntru Principatelor. Apoi dacă mai înainte de a fi puse în faptă am spune-o lumii, oare nu s'ar folosi mai mult inamicul nostru ? N'ar ști el atunci tot ce voim și putem, și n'ar face el mai mult decât știe până aci, ca să în-

tâmpine tot și să nu mai putem face nimic ? Nici mai rămâne de îndoit. Apoi atunci n'am sta mai rău în ochii lumii că am zis mai înainte mult și în faptă la timp n'am făcut nimic ? Fără a mai zice aci și pentru mine că mă aflu în staturile Austriei, unde acum doi ani trecuți deabea putui scăpa cu destulă nevoiță de pretențiile Rusiei, ce făcea prin Ambasadorul său către acest guvern, ca să mă scoată din staturile sale ca primejdios liniștei, pentru că scrisesem în țară să nu se amăgească de agenții Rusiei ce vorbeau să facă o mișcare pentru pretextul de a nu pleca din țară. Nu ar face pe guvernul austriac în puterea alianților de amiciție să mă scoată afară din statele ei și, sub vre un pretext calomniat, să mă și închiză, ca să nu pot merge la locul unde datoria ne chiamă ? Aceste sunt amice cauzele care mă fac a mă împotrivi părerii d-tale. Te încredințez, însă, că de voi primi răspuns ori de primirea din partea Inal. Porți a propunerii mele de oferirea sacrificiurilor pentru patrie și sfânta cauză a întăriri Orientului sau vreo sigură încredințare că n'o să fie ocupate de oștile rusești, atunci îndată îți voi trimite deadreptul o prescurtare din acel memorial, găsind vr'o ocazie favorabilă prin Paris și atunci veți face cum veți socoti mai bine, precum asemenea și când voi fi norocit ca să primesc vreun răspuns favorabil de a merge la locul ce l-am arătat In. Porți că este de cea mai mare importanță aflarea mea. Iar acum sfârșesc numai rugându-te ca orice vei mai socoti necesar să-mi scrii tot prin Paris și să nu uiți pe sincerul d-tale amic.

G. Magheru

N. B. — Mi-a părut foarte rău când am auzit de arestarea fratelui Iancu ; și cu atât mai rău că trebuie să cunoască tot Românul că guvernul francez, după cum se vede aplecat spre ajutorul Turciei și împotriva țarului, are acum trebuință de liniște ; și că o revo-

luție în Franța, ar cădea chiar după placul Rusiei și poate că se și lucrează de dânsa prin iscusința vicleniilor sale și alte mijloace de care este capabilă, fără a se cunoaște nici de cel mai bun patriot francez.

CXIII.

Lord Dudley Stuart către D. Brătianu ¹⁾.

6 Stratford Place. Oxford Street, ce vendredi 8 juillet 1853.

Mon cher Monsieur Bratiano,

J'ai eu l'honneur de recevoir votre lettre du 5 courant. Je vous remercie également des exemplaires des journaux de Manchester que vous m'avez envoyés. Je suis bien aise de voir que la presse locale est pour vous, ainsi que toute la presse de Londres, exception faite du Times, qui aujourd'hui, pour la 1ère fois depuis fort longtemps, publie 2 articles détestables.

Je suis loin d'être rassuré sur la marche du Gouv. de Lord Aberdeen et je crains beaucoup qu'il témoignera tant de condescendance à la Russie que cette Puissance finira par avoir gain de cause.

Cependant i le Sultan a le courage de prendre tout sur lui et d'opposer à l'entrée des Russes dans les Provinces ²⁾ une déclaration de guerre, le Gouv. d'Angleterre sera contraint de l'appuyer même par des forces matérielles.

En tous cas je crois que vous ne devez pas faiblir dans vos efforts pour éclairer l'opinion publique et lui donner une bonne direction. Vous pourrez produire

1) Scrisoarea de mai sus, ca si cele de la No. CXVI CXVII CXVIII și CXIX sunt adresate lui D. Brătianu la Manchester.

2) Trupele rusești intraseră în Principate la 4 Iulie 1853.

beaucoup d'effet et, quand même vous n'y réussiriez pas, vous serez acquitté d'un devoir que le patriotisme vous impose.

Je puis vous dire qu'à la Chambre des Communes la grande majorité est en faveur d'une action vigoureuse. A la Chambre des Pairs on est plus enclin à la prudence, mais néanmoins l'indignation contre la Russie y est très vive.

Chez les commerçants de la Cité l'esprit anti-russe gagne de jour en jour

Je suis bien aise que vous êtes content de Mons. Sandford; j'étais sûr qu'il vous donnerait des secours dans votre entreprise très importante.

Je crois que vous trouverez aussi un allié puissant dans Mr. Arthur James Johnes.

Maintenant que l'élection de Liverpool est finie, vous pourrez peut être gagner l'attention des personnes influentes de cette ville.

Veillez agréer, mon cher Monsieur Brătianu, l'assurance de mes sentiments de coasidération distinguée.

Dudley Coufts Stuart

Veillez bieu présenter mes compliments empressés à Mr. N. Goleșcu¹⁾.

CXIV.

D. Brătianu către Generalul Magheru²⁾.

Manchester, 11 Iulie st. n. 1853.

Frate Magherule,

Am primit, sunt două zile, frățeasca și patriotica dumitale scrisoare de la 18/30 Iunie, aici la Manchester,

1) Nicolae Goleșcu se afla cu D. Brătianu la Manchester.

2) Această scrisoare se află în arhiva Bibliotecii I. I. C. Brătianu.

unde mă aflu cu fratele nostru Nicolae Golescu într'o excursie ce facem în principalele orașe ale Anglierii ca să ațâțăm opinia publică engleză în favorul cauzii noastre. N'am trebuință să-ți spui cât m'a bucurat draga dumitale scrisoare, deși eram încredințat mai dinainte că ideile noastre nu pot fi decât aceleași. Publicitatea despre care ți-am vorbit, negreșit, dumneata singur poți prețui împrejurările în care te afli și hotări când și în ce clipe va fi mai bine să se facă. Noi țipăm la Paris o scurtă protestație împotriva noii năvăliri rusești. Ași dori mult ca acea protestație să poarte și iscălitura generalului Magheru. Frații noștrii de la Paris, de-i va erta vremea, negreșit vă vor scrie în pricina aceasta. Intrarea Rușilor în țară, și fiind rezbel, poate să hotărească să se ocupe mai cu dinadinsul de chestia Principatelor; almintrelea, de sigur, nici n'ar fi atins-o, atât de mult se ferea de a sgândări pe Rusia. Îți voi comunica ori ce voi afla de natură a te interesa și nădăjduesc că nici dumneata nu vei uita să-mi dai de ale dumitale nuvele. Frate, până va veni vremea ca să încingi vitează-ți sabie, profită de frumosu-ți nume și de puterea patriotismului dumitale și fă ca pentru Români care te împrejoară să nu fie decât o singură idee, un singur strigăt: emanțipatie și unitatea României.

Te îmbrățișez frățeste și eu și Nicolae.

Al dumitale frate.

D. Buzescu

CXV.

Generalul Tell către D. Brătianu .

Hio, 1/13 Iulie 1853.

Domnule și Frate,

Am primit cu plăcere scrisoarea D-tale de la 14 ale

trecutei luni ¹⁾ și de n'ar fi fost lipsa ce se simte aici pentru o comunicație mai deasă, ți-aș fi răspuns îndată. Te rog, dar, să ne erfi de zăbavă.

Sunt trei săptămâni astăzi de când am dat o chestie lui Reșid pașa ²⁾ oferindu-i serviciul meu. Până astăzi n'am luat nici un răspuns.

În această chestie nu fac nici o aluzie la respectarea drepturilor țării noastre, căci credeam, după cum și cred încă, că va veni cineva din României din Paris care se bucură de încrederea Românilor emigrați, și cu capacitatea cuviincioasă a tracta această cauză.

Iată, dar, care e cauza de nu-ți trimit copie după acea chestie, după cum imi scrii.

Sper cu mare nerăbdare să iau mâine scrisoare de la amicul Pleșoianul ³⁾ prin care să-mi vestească despre liberarea fratelui D-tale D. I. Brătianu din ghiarele poliției franceze și pentru care împrejurare am simțit o sinceră întristare.

Te salut și te îmbrățișez ca frate.

Chr. Tell

P. S. Speram mult că voi primi astăzi știre de la amicul meu Pleșoianu că fratele d-tale va fi scăpat din arest, și m'am întristat mult, aflând din scrisoarea ce am primit că se află tot arestat.

1) v. No. CVIII, scrisoarea lui D. Brătianu din 16 Iunie 1853 către Generalul Magheru (post scriptum).

2) Reshid Pacha (1802—1858), fostul Plenipotențiar turc la Balta Liman (1849), era în acel moment Ministrul Afacerilor Străine al Porții. A fost apoi Mare Vizir până în Decembrie 1857.

3) N. Pleșoianu a făcut parte, în 1848, din primul Guvern provizor proclamat la Islaz, și fost înălțat apoi de la gradul de căpitan la acela de colonel, încredințându-i-se comanda unui regiment precum și prezidarea Comisiunii însărcinată să judece pe Coloneii Odobescu, și Solomon și pe Maiorul Lăcusteanu. Pleșoianu a fost cuprins în firmanul de exilare după prăbușirea mișcării.

CXVI.

A. H. Layard către D. Brătianu.

9 Little Ryder street, ce 14 Juillet 1853.

Mon cher Monsieur,

Je ne puis encore vous donner une reponse positive à votre lettre du 12. L'état des choses est assez critique et il demande beaucoup de prudence et de ménagement. Un meeting à Manchester tel que vous désirez serait sans doute d'une très grande importance — êtes vous sûr que les Messieurs que vous m'indiquez y assisteront ? Si les maires de Manchester et Salford et les Présidents de la Chambre de Commerce et de l'exposition commerciale voudront bien m'inviter et donner leur appui à une réunion, une pareille démonstration aura un effet des plus importants — mais il faut bien vous assurer que ces messieurs sont disposés à cette démarche, car il ne faut pas courir risque d'opposition. Je consulterai avec des amis et je vous enverrai une réponse définitive demain ou après-demain.

En attendant, assurez vous bien de l'appui des personnes que vous me nommez.

Votre dévoué serviteur.

A. H. Layard

CXVII.

Lord Dudley Stuart către D. Brătianu.

6 Stratford Place, Oxford St. 15 Juillet 1853.

Mon cher Monsieur Bratiano,

J'ai bien reçu votre bonne lettre. J'en ai causé avec M. Layard. Mons. Sandford m'a écrit pareillement —

mais il me paraît que M. Sandford et vous-même vous n'étiez pas parfaitement entendus — car vous parlez d'un *public meeting* ¹⁾ qui doit avoir lieu à Manchester, tandis que M. Sandford paraît croire qu'avant de faire ce meeting il serait nécessaire d'éclairer l'opinion publique par le moyen d'un cours de *lectures* ²⁾ et il voudrait engager M. Layard à le donner.

M. Layard de son côté doute s'il pourrait convenablement consentir à le faire, attendu qu'il a consenti à ajourner son interpellation à la Chambre et qu'il y aurait inconséquence à faire une discussion semblable ailleurs.

Dans cet état des choses, je suis d'opinion qu'il faudrait trouver une personne distinguée, mais pas un membre du Parlement, qu'il voulusse (sic) se charger de donner le cours.

Je connais une personne très propre à cette entreprise et comme il n'est pas de Londres je lui ai écrit. Aussitôt que j'aurai sa réponse je vous écrirai ainsi qu'à Sandford. Je ne vois pas qu'il y ait autre chose à faire.

Il paraît que la Russie pousse à la guerre, et malgré l'espoir exprimé hier par Lord John Russell ³⁾ à la Chambre que la question d'Orient pourra recevoir une solution pacifique, on croit en général que la guerre est inévitable. Tout ce que je souhaite c'est qu'on ne l'évite pas par le moyen de concessions à la Russie.

Veilles agréer, mon cher Monsieur, l'assurance de ma considération très distinguée.

Dudley Coutts Stuart

1) Intrunire publică.

2) Conferințe.

3) Lord John Russell (1792-1878), unul din fruntașii partidului liberal, a fost Ministru de Interne și apoi Ministru al Coloniilor în Cabinetul Melbourne. În Cabinetul Aberdeen a fost Ministru al Afacerilor Străine, din Decembrie 1852 până în Februarie 1853, apoi Ministru fără portofoliu. Mai târziu a fost din nou Ministru al Afacerilor Străine în Cabinetul Palmerston (1859-1865) și apoi Prim Ministru din 1865 până în 1866. Lord John Russell a reprezentat Anglia la conferința de la Viena din 1855.

CXVIII.

A. H. Layard către D. Brătianu.

15 juillet 1853.

Mon cher Monsieur,

Tous ceux que j'ai consulté sur le sujet de votre lettre du 12 sont décidément d'opinion que le moment n'est pas encore arrivé pour un meeting à Manchester et qu'une pareille démonstration, dans l'état actuel des choses, pourrait avoir des conséquences fâcheuses. Telle étant l'opinion générale, vous feriez bien de ne pas exciter (sic) cette démarche jusqu'à ce que le moment soit plus favorable. Soyez sûr que ceux qui désirent l'indépendance de la Turquie et des provinces qu'elle protège feront le possible pour eux dans ce (sic) crise — mais il faut agir avec prudence.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Votre dévoué serviteur.

A. H. Layard

CXIX.

Lord Dudley Stuart către D. Brătianu.

6 Stratford Place, Oxford St. ce samedi 16 Juillet 1853.

Mon cher Monsieur Bratiano,

En réponse à votre lettre, que j'ai eu l'honneur de recevoir ce matin, je regrette infiniment d'apprendre le malheur, qui est arrivé à Monsieur votre frère à Paris, et d'autant plus que je suis privé de tout moyen de lui porter secours. Je connais M. de Persigny ¹⁾,

1) Conteale (apoi Duce) de Persigny (1808-1872), prietenul intim al lui Napoleon al III și unul din principali complicitii ai loviturii de stat, era în acel moment Ministru de Interne al Franței.

et pendant de longues années j'étais lié d'amitié avec Louis Napoléon, aujourd'hui l'Empereur des Français ¹⁾

Mais, à l'occasion du coup d'état, je me suis expliqué si ouvertement et si emphatiquement sur l'iniquité de ce procédé que je ne puis plus prétendre à aucune faveur de la part de l'Empereur ni de son Gouvernement et dès lors toute relation d'aucune espèce entre moi-même et ceux qui sont aujourd'hui au pouvoir, en France a complètement cessé.

Comme j'ai eu l'honneur de vous écrire hier, je n'ajouterai aucune observation sur la question d'Orient. Il est probable que dans quelques jours des nouvelles arriveront et que l'on saura à quoi s'en tenir.

Agreez, Mon cher Monsieur Bratiano, l'assurance de ma considération distinguée.

Dudley Contts Stuart

CXX.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lord Dudley Stuart către D. Brătianu.

Sandon Lodge, Stone, Staffordshire, ce mercredi 24 août 1853.

Mon cher Monsieur Bratiano,

J'ai eu l'honneur de recevoir ce matin votre lettre du 22 courant. Je suis très heureux de savoir que vous avez été satisfait du discours que j'ai fait il y a quelques jours à la Chambre des Communes sur la question d'Orient. Il y avait beaucoup de choses à dire que j'ai omis, mais au moins est-il bon d'avoir appelé l'attention des droits des habitants (sic) des Principautés.

Aussitôt le Parlement prorogé je me suis dépêché de prendre mon départ de Londres et de venir jouir du

1) Prin căsătoria sa cu Cristina Bonaparte, fata lui Lucien Bonaparte, Principe de Canino, Lord Dudley Stuart era văr prin alianță cu Napoleon al III-lea.

repos et de l'air de la campagne. Je me propose de prolonger mon séjour dans les provinces.

Cela est nécessaire à ma santé après les travaux de la Chambre des Communes. Je me vois donc forcé d'ajourner le plaisir de vous voir et de m'entretenir avec vous des affaires qui nous intéressent.

Le Parlement (à moins de quelque événement d'importance majeure) ne sera réuni qu'au mois de janvier, au plus tôt. Vous aurez donc le temps de méditer, d'ici là, ce qu'il y aura à faire et lorsque j'irai m'établir de nouveau à Londres, je m'empresserai de vous en prévenir.

Je vous remercie beaucoup des deux nouvelles publications sur les Principautés que vous avez eu la bonté de m'envoyer, et je vous prie de vouloir bien agréer, Mon cher Monsieur Brătianu, l'assurance de mes sentiments de considération distinguée.

Dudley Coutts Stuart

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CXXI.

C. A. Rosetti și I. Brătianu către D. Brătianu.

7 Septembrie 1853.

Sfânta Pelagia ¹⁾).

La acest nume, la acest nume de locaș te înfiori de bucurie sau de întristare. Dar nu te teme; sunt în temniță dar liber. Și iată mâna aceasta, ce ține pana care face aceste slove, este caldă, înferbântată prin mâna lui și fiindcă nu trebuie să fim împreună fără să fii și tu. De aceea îți scriu din chilia lui, de pe masa lui și cu condeiul lui. Dar ce să-ți spui? Nimic decât

1) I. Brătianu era deținut la închisoarea Ste. Pélagie (v. No. CIX).

a te îmbrățișa, ș'apoi a-i da condeiul lui [ca să te îmbrățișeze și el¹⁾].

Cât aș vrea ca să nu te îmbrățișez prin condei ci să te strâng în brațe și să te sărut cu buze..... Când m'au arestat, cea dintâi mângâiere a fost că cel puțin acum nu sunt mai bine de cât tine, cu toate că, gândindu-mă mai bine, am găsit că tot ești mai rău tu acolo decât eu în brațele Sfintei aici. Ai scris acasă? Eu am scris odată înainte de a primi banii. Trebile iar se încurcă, astfel încât nu pot nici chiar prin proiecte și vise să văd când o să putem mai trăi și noi nișel împreună. Cu toate acestea la revedere, până atunci te îmbrățișez din inimă.

Ion C. Brătianu

E²⁾! acum iar să vorbim amândoi. Răspunde-mi de trebue să pui sub tipar acele cuvinte? Ion zice că să mai așteptăm puțin și că dacă chestia va reîncepe iar, apoi să le publicăm, dar zice că trebuie să faci o prefață în care să spui ce vei voi și, între altele, că vor avea zece milioane de Români recunoscători. etc. ³⁾

Mai zice încă că, de scrii ceva pentru țară, trebue mai întâi să ne trimiți nouă manuscriptul; căci așa cere regula democratică. Mai zice încă că Nicolae⁴⁾ are dreptate să nu vrea să meargă la Stambul, căci trebue să fim consecvenți în lucrurile noastre. Intr'altfel nimeni nu se mai uită la noi decât ca la niște O pățiși.

Iți alătur aci o scrisoare ce am primit de la Ștefan⁵⁾ și al cărei cuprins este apro[bat] de noi doi cei de aici.

1) Rândurile de mai sus sunt scrise de C. A. Rosetti, apoi urmează câteva rânduri scrise de I. Brătianu.

2) Partea finală a scrisoarei e scrisă de C. A. Rosetti.

3) E vorba de publicarea [corespondenței lui D. Brătianu cu Lord Dudley Stuart (v. No. CIV și CIX).

4) Nicolae Golescu.

5) Ștefan Golescu.

Acum mai primește o îmbrățișare și la revedere...

...Venind acasă, am găsit scrisoarea ta. Pe contele ți l-am trimis eu. Adică Voinescu i-a scris un bilet în care-i zicea că tu ai voi să-l întâlnești și i-a dat adresa ta. Nu-ți pot spune când plec fiindcă nu știu de plec. Voiesc a vorbi în această pricină cu Firfir și apoi am deplina siguranță că nu voi dobândi nimic. Nu mi-a zis el: „J'ai 80 ans“? Cu toate acestea, de va voi Firfir mă duc.

A propos de Firfir ascultă: Fransoa și încă doi cari au fost arestați cu dânsul sunt liberi de 6 zile. Instrucția s'a sfârșit, dar judele instrucției Vrault, care a persecutat foarte pe Ion după cât știm, voiește să-l vâre în complot. Deci el n'a fost în complot, nu este nici o dovadă. În adevăr s'a găsit la el presa, dar aceasta nu implică complot, ci numai gazdă de prese clandestine¹⁾. Acum pricina este la procurorul general, mi se pare că-l cheamă Lasco. Acest procuror care se vede bun, de-ar voi, ar putea să nu-l bage în chestia complotului, ci să-l osândească numai pentru țipar. Noi ne vom sili să punem să-i vorbească acum că pricina a intrat în mâinile lui; dar oare Englezul n'ar putea să facă ceva? Eu m'aș duce la el, dar mi se pare mai bine să-i scrii tu mai întâi și să-i spui cecece îți spusei. Apoi n'ai mai putea găsi vr'un lord de p'acolo carele să fie prieten cu cineva dup'aci și să ne dea vreo scrisoare de rugăciune pentru Iancu?²⁾

1) Presa clandestină descoperită la I. Brătianu avea litere de țipar identice cu acelea cu care erau imprimate comunicările către afiliați ale Comitetului de organizare a complotului de la „Hippodrome“. Ion Brătianu declarând că lada care conținea presa i-a fost trimisă de un prieten, a fost achitat de Curtea cu juri în privința acuzației de a fi participat la complot. A fost condamnat, însă, mai târziu, de către Tribunalul corecțional, la 3 luni închisoare și 3000 franci amendă pentru a fi deținut o presă clandestină.

2) V. No. CXIX.

Ți-am trimis broșura Ghichii ¹⁾. ; așa dar de se mai poate, o poți contramanda acolo unde ai zis să ți-o aducă.

CXXII.

J. Mazzini către D. Brătianu ²⁾.

Jeudi.

Mon cher Bratiano,

Voulez-vous vous trouver chez moi Samedi entre
cuze heures et midi ?

Kossuth y sera.

Tout à vous.

Jos. Mazzini

Les chances de guerre augment ³⁾.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CXXIII.

Ledru-Rollin către D. Brătianu.

15 Octobre 1853.

Mon cher Bratiano,

Il y a, en effet, un siècle que je ne vous ai vu et
le temps me semblait long, mais je ne vais pas à Lon-

1) Broșura lui Ion Ghica : „*Dernière occupation des Principautés par la Russie*“ publicată la Paris în 1853, sub pseudonimul G. Chainoi.

2) Scrisoarea nu e datată. Se poate deduce, însă, din articolul publicat de D. Brătianu în „*Romanul*“ la moartea lui Mazzini, că scrisoarea e din Octombrie sau Noembrie 1853 (v. No. CCLVI): „...La începutul războiului Crimeii, în ajunul piecărei mele pentru Turcia, Mazzini îmi zice : Kossuth dorește să te vadă, trebuie să vă vedeți...“.

3) Declarația de războiu a Turciei, a avut loc la 4 Octombrie 1853, dar Mazzini vorbește probabil de atitudinea Franței și a Angliei (care și-au adresat ultimatul către Rusia la 27 Februarie 1854 și au intrat în război la sfârșitul lui Martie 1854).

dres et je vois, d'ailleurs, que, dans ces derniers temps, je ne vous y aurais pas rencontré.

Ne croyez pas, au moins, que je reste oisif parce que je suis éloigné de la ville ; loin de là, je n'ai jamais tant correspondu avec Paris ou avec les départements que depuis que je suis dégagé des visites importunes. Si je ne répugnais aux antithèses, je dirais que je n'ai jamais été tant dans l'action que depuis que je suis dans la retraite. Je pousse à la révolution qui, chaque jour, se rapproche davantage. Et, pour être exact, comme le circonstances le commandent, il faut être instrument libre.

Comme symptôme d'opinion, je vous dirai que le petit papier dont vous me parlez s'est déjà *vendu* à Paris et en France à 30.000 exemplaires et l'imprimeur tire toujours. Ce n'est pas apparemment pour le mérite de la forme, car l'expression ne gagne jamais quand la pensée doit rester voilée qu'elle s'agite entre deux ecueils. Et c'en était un double que de chercher à rassurer les uns, par des généralités, sans éloigner les autres. Ce succès inattendu n'est dû qu'au titre qui était la traduction d'un sentiment public. C'est un heureux présage pour la révolution.

Vous ne doutez pas, mon cher ami, du plaisir que j'aurais à vous voir. Vous me trouverez tous les jours, pourvu que ce soit avant 2 heures. Comme je me lève avant le jour, à ce moment ma besogne courante est finie, et je vais généralement faire un tour de promenade aux environs avec ma femme. En rentrant, je poursuis un long travail que je voudrais publier au printemps, si printemps il y a. Mais j'espère bien que la révolution n'attendra pas jusque là.

Avec mes compliments à Mazzini, dites lui que j'ai reçu sa lettre.

A bientôt donc et à vous de coeur.

Ledru Rollin

CXIX.

C. A. Rosetti către D. Brătianu.

3 Noembrie [1853]. No. 3¹⁾

Am primit numărul 2 la 3 ale luni trecute; am primit și hârtiile tale și, la 31, Nicolae²⁾ a plecat cu ele în buzunar însoțit și de Negru³⁾. Imi scriai într'una din scrisorile tale că voești a da lui Ștefan⁴⁾ o hârtie către Sârbi⁵⁾ și am răspuns: trimite-o. Și am scris apoi că Ștefan este hotărât a pleca negreșit și că mi s'a zis a merge și eu cu dânsul. Deci ți se aduce aminte că nu ai răspuns la aceasta. Acum ți se mai zice că Ștefan este hotărât a pleca negreșit la 8 dimineața. Va merge pe mare până numai știu (în) care oraș, Korfu, mi se pare, și de aci pe uscat până la Vidin și Belgrad. Și s'a mai hotărât încă că voi pleca și eu cu dânsul. Misia ce ne-au dat e să pândim ocazia și să ne silim, de va fi să între Turcii, să ne sculăm și noi sub *steagul nostru* și să năvălim pe Muscali. Place-ți!⁶⁾

Ca corespondent și factotum lăsăm aci pe Maria⁷⁾ și deocamdată, din pricina lipsei banilor, rămân și amândoi frații Golești. De voi găsi numărul *Pressei* (ceea ce nu-mi pare anevoie) îl voi trimite. Mai voi tri-

1) La un moment dat, C. A. Rosetti și D. Brătianu își numerotau scrisorile spre a-și putea da seamă dacă nu erau oprite de autoritățile franceze.

2) N. Golescu.

3) Al. G. Golescu.

4) St. Golescu.

5) v. No. XCII.

6) Dumitru Brătianu a plecat și dânsul în Bulgaria cu C. A. Rosetti și St. Golescu. Plecarea lor din Paris a avut loc la 21 Noembrie 1853 (asupra amănuntelor acestei expedițiuni, a se vedea notele lui C. A. Rosetti și corespondența publicată în volumul comemorativ „*Lui C. A. Rosetti 1816 — 1916**”).

7) Maria C. A. Rosetti.

mite încă, îndată ce va eși, un articol scris de Ștefan, cu noutăți ce am primit eu din țară dela Cretzianu ¹⁾ și pe care le vei citi în jurnal. Astăzi a sosit din țară un june: Cernătescu. Nu l-am văzut încă. Pe cât am aflat că sunt descurajați și amețiți, dar că, de vor intra Turcii, se poate scula toată țara. Tot așa îmi zice și Cretzianu: „Sunt descurajat, sunt spionat, n'am cu cine mă înțelege“. Dar junii aceștia care au inimă să plece acum din țară și să vie aci.... Căci a mai venit unul sunt acum vre-o 15 zile, un om de vre-o 30 ani și care zice că a venit să studieze medicina. Tipografia merge foarte încet, mi-a făgăduit 2 coli pe săptămână și nu mi-a dat decât una la 15 zile. De vor veni mai curând hârtiile, le voi lua cu noi, dar de nu, apoi nu văd cum să facem, căci sfatul tău nu se poate pune în lucrare. Dar, de le voi avea la Belgrad sau la Vidin, apoi sunt sigur că le voi băga în țară. Am scris tipografului. Proclamația ta cea către săteni, stăruim și noi a nu tipări. Tipărește-o singur de ții așa de mult la dânsa, căci noi persistăm a o găsi proastă. De n'o ai, apoi scrie să ți-o trimit. Goleștii umblă să se împrumute și nu găsiră. ²⁾ Așteaptă vr'o 500 galbeni, dar atât numai. Dar fratele tău ³⁾ ce oare face? Ar fi trebuință să-i mai scrii, căci Iancu poate fi osândit pentru presă la 10.000 franci amendă ⁴⁾. Apoi plata avocatului. Pe lângă acesta, Goleștii acum orice bani vor avea îi vor întrebuința în voiajuri; dar luarea ghegeneralului ⁵⁾ aceluia, cam câți bani trebuie să-i tri-

1) Gh. Cretzianu (v. No. LXII).

2) In cele din urmă N. Golescu și A. C. Golescu au pornit, și dânsii.

3) Teodor Brătianu administra averea fraților săi exilați.

4) v. No. CXXI.

5) Poate Tell, cu care frații Golescu s'au întâlnit la Șumla în tabăra lui Omer Pașa în Februarie 1854 sau, mai probabil, Magheru pe care frații Golescu l'au așteptat tot la aceeași epocă la Șumla, dar pe care Ion Ghica a reușit să-l reție la Constantinopole.

mitem? Și tu ce zici? Am putea oare să-l luăm cu noi acum când nu știm de putem face ceva și când nu avem decât 3, 4 mi de franci drept capital? În adevăr că Golescu speră că poate face o împrumutare prin Serbia, dar prin asemenea speranțe putem lua cu noi un general? Tu care îl cunoști trebuie să ne spui și să ne spui îndată cum să facem îndată în această pricină.

Iancu este voinic. Am uitat a-ți spune că actul de acuzație zice: „*d'un caractère aussi souple que violent et un homme extrêmement dangereux*„.

Maria zice că pricinile Orientului o s'o lase și fără cojoc. Ași voi să am cu mine ceva bileteri de bancă, dar cum să facem? Dar catehismuri n'ai putea porni de acolo o lădiță la Belgrad? Dar un pașaport englez nu ai putea să-mi dai? Sau mai bine american și pe numele meu.

Frate trimete îndată la Malta 300 exemplare catehismuri la amicul d-tale și înștiințează-ne și pe noi cum să-l găsim mai lesne, când ne vom duce¹⁾.

Prea a-i luat-o repede cu laudele către Turci și ai împins până a spune minciuni, zicând că ambasadorul de aci a dat bani popii? Nu, n'a dat nici o para.

Ștefan zice c'ar fi mai bine isbânda când un străin ar vorbi ambasadorului, dar aci n'avem pe cine găsi. Dar tu acolo n'ai găsi un străin care să vorbească în această pricină Turcului d'acolo? Ori poate că acolo nu este Turc? Noi nu mai știm nimic. Iți trimit astăzi 5 *Presse*. Am trimis asemenea lordului Stuart.

1) v. Notele zilnice ale lui C. A. Rosetti asupra călătoriei sale în Orient, publicate în: *Lui C. A. Rosetti*; la data de 3 Decembrie 1853 (pag. 265): „Aci la Malta găsirăm pe un amic al lui Iosif anume Emilio Scaluras. Acest om este foarte dulce și bun pentru noi“.

CUPRINSUL VOLUMULUI I.

		Pag.
	Dumitru Brătianu	3
I.	Ion C. Brătianu către D. Brătianu 30 Mai / 12	
	Iunie 1840	99
II.	Ion Ghica către D. Brătianu 24 Iunie 1840	101
III.	Ion Ghica către D. Brătianu 7 Iulie 1840	102
IV.	Ion C. Brătianu către D. Brătianu 14/26 Martie	
	1841	105
V.	Ion Ghica către D. Brătianu 1841	106
VI.	D. Brătianu către Ion C. Brătianu 1841	111
VII.	Dincă Brătianu către D. Brătianu 6 Iulie 1841	111
VIII.	Dincă Brătianu către D. Brătianu 22 Decembrie	
	1841	112
IX.	D. Brătianu către un ziarist francez 1843	112
X.	D. Brătianu către Ion Câmpineanu 1844	113
XI.	D. Pilette către D. Brătianu 3 Martie 1846	115
XII.	D. Pilette către D. Brătianu 10 Martie 1846	116
XIII.	D. Pilette către D. Brătianu 24 Martie 1846	118
XIV.	C. A. Rosetti către D. Brătianu 3 Aprilie 1846	119
XV.	C. A. Rosetti către D. Brătianu 1/13 Aprilie 1846	122
XVI.	Contele de Montalembert către D. Brătianu 10	
	Martie 1847	126
XVII.	Contele de Montalembert către D. Brătianu 23	
	Martie 1847	127
XVIII.	Studentii români din Paris către Lamartine 1847	128
XIX.	Act de constituire a unei Societăți în vederea în-	
	ființării de școale în Principate 27 Noembrie	
	1847	132
XX.	Convocare 10 Martie 1848	133

XXI.	D. Brătianu către Lord Palmerston 6 Decembrie 1848	134
XXII.	Foreign Office către D. Brătianu 7 Decembrie 1848	135
XXIII.	Louis Blanc către D. Brătianu 23 Decembrie 1848	135
XXIV.	D. Brătianu către Lord Palmerston 16 Ianuarie 1849	136
XXV.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 26 Ianuarie 1849	172
XXVI.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 5 Februarie 1849	172
XXVII.	D. Brătianu către Lord Dudley Stuart 7 Februarie 1849	173
XXVIII.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 9 Februarie 1849	174
XXIX.	D. Brătianu către Lord Palmerston 15 Februarie 1849	175
XXX.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 15 Februarie 1849	176
XXXI.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 17 Februarie 1849	177
XXXII.	Circulară semnată de Eliade, Tell și N. Golescu 8/20 Februarie 1849	178
XXXIII.	Eliade, Tell, și N. Golescu către D. Brătianu 8/20 Februarie 1849	179
XXXIV.	Lord Beaumont către D. Brătianu 24 Februarie 1849	181
XXXV.	D. Brătianu către Tell, Eliade și N. Golescu 25 Februarie 1849	181
XXXVI.	Adresa lui D. Brătianu către Parlamentul britanic Februarie 1849	182
XXXVII.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 25 Februarie 1849	184
XXXVIII.	C. A. Rosetti către D. Brătianu 26 Februarie 1849	184
XXXIX.	D. Brătianu către Directorul ziarului „Morning Herald” 28 Februarie 1849	185
XL.	R. Colquhoun către D. Brătianu 9 Martie 1849	186
XLI.	C. A. Rosetti către D. Brătianu 15 Martie 1849	187
XLII.	C. A. Rosetti către D. Brătianu 16 Martie 1849	190
XLIII.	D. Brătianu către deputații francezi din grupul „La Montagne” 1849	193

XLIV.	E. Grant către C. A. Rosetti 18 Martie 1849	197
XLV.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 20 Martie 1849	200
XLVI.	Tell, Ellade și N. Golescu către D. Brătianu 12/24 Martie 1849	201
XLVI bis.	D. Brătianu către Tell, Ellade și N. Golescu Aprilie 1849	203
XLVII.	Ellade către D. Brătianu 12/24 Martie 1849 .	205
XLVIII.	D. Brătianu către Lord Palmerston 24 Martie 1949	206
XLIX.	Ștefan Golescu către D. Brătianu 8 Aprilie 1849	207
L.	Lord Dudley Stuart către Lord Normanby 16 Mai 1849	209
LII.	Lord Dudley Stuart către Generalul Bem 16 Mai 1849	211
LIII.	D. Brătianu către Ledru-Rollin 10 Iunie 1849	212
LIV.	Ion C. Brătianu către D. Brătianu 20 Iulie 1849	213
LV.	Ion C. Brătianu către D. Brătianu 27 Iulie 1849	214
LVI.	C. A. Rosetti către D. Brătianu 28 Iulie 1849	214
LVII.	Ion C. Brătianu către D. Brătianu 2 August 1849	216
LVIII.	E. Grant către D. Brătianu 7 August 1849 .	216
LIX.	C. A. Rosetti către D. Brătianu 24 August 1849	218
LX.	Emigrații din Brusa către emigrații din Paris 8/20 Decembrie 1849	219
LXI.	Emigrații din Brusa către Asociațiunea Românilor emigrați din Paris 19/31 Ianuarie 1850 . .	222
LXII.	D. Brătianu către Al. C. Golescu 7 Februarie 1850	226
LXIII.	J. Michelet către D. Brătianu 27 Martie 1850 .	230
LXIV.	D. Brătianu către Ellade 24 Mai 1850 . . .	231
LXV.	E. Grant către C. A. Rosetti 26 Mai 1850 .	232
LXVI.	Al. C. Golescu către D. Brătianu 25 August 1850	233
LXVII.	D. Brătianu către J. Michelet Octombrie 1850	234
LXVIII.	D. Brătianu către un prieten polonez 31 Decembrie 1850	261
LXIX.	J. Michelet către Ledru-Rolin 4 Aprilie 1851	261
LXX.	J. Mazzini către D. Brătianu 24 Aprilie 1851	262
LXXI.	Ledru-Rolin către D. Brătianu 5 Mai 1851 .	262
LXXII.	D. Brătianu către D. Florescu 21 Mai 1851 .	263
LXXIII.	D. Brătianu către Comitetul democratic european 10 Mai 1851	265
LXXIV.	D. Brătianu către J. Mazzini 10 Mai 1851 . .	266
LXXV.	J. Mazzini către D. Brătianu 9 Iunie 1951 . .	266

LXXVI.	J. Mazzini către D. Brătianu 17 Iunie . . .	267
LXXVII.	D. Brătianu către Comiteiul democratic european 19 Iunie 1851	267
LXXVIII.	J. Mazzini către D. Brătianu Iunie 1851 . . .	268
LXXIX.	J. Mazzini către D. Brătianu 29 Iunie 1851 . . .	269
LXXX.	J. Mazzini către D. Brătianu 21 August 1851 . . .	270
LXXXI.	Ștefan Golescu către D. Brătianu 5 Noembrie 1851	271
LXXXII.	Chitanță semnată de Ledru Rollin 15 Noembrie 1851	575
LXXXIII.	N. Golescu către D. Brătianu 6 Martie 1852 . . .	276
LXXXIV.	J. Mazzini către D. Brătianu 27 Aprilie 1852 . . .	276
LXXXV.	Ștefan Golescu către D. Brătianu 15 Mai 1852 . . .	277
LXXXVI.	N. Golescu către D. Brătianu 26 Mai 1852 . . .	277
LXXXVII.	J. Mazzini către D. Brătianu 1852	279
LXXXVIII.	J. Michelet către D. Brătianu 27 August 1852 . . .	279
LXXXIX.	J. Michelet către D. Brătianu 27 August 1852 . . .	281
XC.	Apel către Români ardeleni din armata austriacă 1852	283
XCI.	Apel către locuitorii din Principate 1852 . . .	289
XCII.	Ștefan Golescu către D. Brătianu 10 Septembrie 1852	301
XCIII.	D. Brătianu către J. Michelet 4 Octombrie 1852 . . .	302
XCIV.	D. Brătianu către J. Michelet 7 Noembrie 1852 . . .	305
XCv.	N. Golescu către D. Brătianu 27 Septembrie 1852	309
XCVI.	C. A. Rosetti către D. Brătianu 14 Noembrie 1852	310
XCvII.	Ștefan Golescu către D. Brătianu 23 Noembrie 1852	312
XCvIII.	J. Mazzini către D. Brătianu [1852 ?]	314
XCIX.	J. Mazzini către D. Brătianu [1852 ?]	315
C.	J. Mazzini către D. Brătianu [1852 ?]	315
CI.	Proclamația lui D. Brătianu la moartea lui N. Bălcescu 7 Ianuarie 1853	316
CII.	C. A. Rosetti către D. Brătianu 8 Ianuarie 1853 . . .	317
CIII.	D. Brătianu către ziarul „La Nation” 1 Fe- bruarie 1853	320
CIV.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 26 Martie 1853	323
CV.	L. C. Delescluze către D. Brătianu 28 Martie 1853	330

CVI.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 7 Iunie 1853	333
CVII.	A. H. Layard către D. Brătianu 10 Iunie 1853	334
CVIII.	D. Brătianu către Generalul Magheru 16 Iunie 1853	335
CIX.	D. Brătianu către Ștefan Golescu 21 Iunie 1853	338
CX.	D. Brătianu către Ștefan Golescu 22 Iunie 1853	339
CXI.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 23 Iunie 1853	341
CXI bis.	Lord Dudley Stuart către J. Johnes 28 Iunie 1853	341
CXII.	Generalul Magheru către D. Brătianu 18/30 Iunie 1853	343
CXIII.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 8 Iulie 1853	347
CXIV.	D. Brătianu către Generalul Magheru 11 Iulie 1853	348
CXV.	Generalul Tell către D. Brătianu 13 Iulie 1853	349
CXVI.	A. H. Layard către D. Brătianu 14 Iulie 1853	351
CXVII.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 15 Iulie 1853	351
CXVIII.	A. H. Layard către D. Brătianu 15 Iulie 1853	353
CXIX.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 16 Iulie 1853	353
CXX.	Lord Dudley Stuart către D. Brătianu 24 August 1853	354
CXXI.	C. A. Rosetti și I. Brătianu către D. Brătianu 7 Septembrie 1853	355
CXXII.	J. Mazzini către D. Brătianu 1853	358
CXXIII.	Ledru-Rollin către D. Brătianu 14 Octombrie 1853	358
CXXIV.	C. A. Rosetti către D. Brătianu 3 Noembrie 1853	360